

Tartalom

„kávéházi szegleten...”

<i>Szili József</i>	Október 23.; Az igazság most; Alkonyi felhőfestmény Budapest fölött 1956. december 5-én	3
<i>Tandori Dezső</i>	Utópont – előpont versek (1961-2011) / Most nem az, hogy...; Más körözés, összevisszázás; Egy lé(t)filozófiai kérdés; „Két nap, az élet”; Még bef. a kaleidoszkóp- lábfejhez; Volt	8
<i>Csehly Zoltán</i>	Pegazus istállója; A gyerek legjobban Händelre alszik; Egy W. S. Burroughs-regényt kezdtem olvasni; Mint aki mindig	12
<i>Polgár Anikó</i>	Eurydice elázik; Eurydice rágyújt	15
<i>Nyilas Atilla</i>	Egynyári jegyzetek (2011)	16
<i>Nyerges Gábor Ádám</i>	Mostmilesz; Lektorai jelentés helyett	20
<i>Lázár Bence András</i>	Halottak napja; Egy fénykép alá	22
<i>Ardamica Zorán</i>	felhővé mozdul; maradtam ködnek	24
<i>Kupcsulik Ágnes</i>	Kedvező idő	25
<i>Oláh András</i>	Anna naplójából; menetrend szerint; zárójelben	27
<i>Polák Péter</i>	az ujjlenyomatok úgyis ott maradnak; rovtartác	29
<i>Nagypál István</i>	Elalvási technikák; Minden	30
<i>Szenderák Bence</i>	Egészen más; Olvadás	32
<i>Hegedűs Ágota</i>	narváleső	33
<i>Duma István András</i>	Ősi nyelv	34
<i>Tózsér Árpád</i>	Megválaszolatlan kérdések (Találkozásom Tranströmerrel) <i>Tomas</i>	35
<i>Tomas Tranströmer</i>	Gogol; Prelúdium (Tózsér Árpád fordítása)	36
<i>Szávairatok</i>	Lehet. Minden lehet. (Rakjatok tüzet!)	38
Próza és vidéke		
<i>Tózsér Árpád</i>	Kövületek (Naplójegyzetek 2001-ből)	45
<i>Lovas Ildikó</i>	A borítékolt gombolyag (Before/after [3.])	54
<i>Nyerges András</i>	A negyvenesek pavilonja (Regényrészlet)	62
<i>Szászi Zoltán</i>	Zimankó és a Város szíve (Részlet egy induló történetből)	71
<i>Potozky László</i>	A súlytalanság egy napja	76
<i>Papp Dénes</i>	Miskolci bronzkarikák	81
Kutatóterület		
<i>Varró Annamária</i>	A szubjektum formái Babits kései lírájában	85
<i>Bodnár János Kristóf</i>	A barátkozás lehetőségei / A Cigányélet és a magyar va- lóság a hazai roma-mozikban	98
Találkozási pontok		
<i>N. Tóth Anikó</i>	„Legyen bennünk egy nagy adag könnyedség” / Beszél- getés Lovas Ildikó íróval	104
<i>Mizser Attila – Nagy Csilla</i>	Fesztivál, tánc, kommunikáció / Beszélgetés Dr. Egyedné Baránek Ruzsenkával, a Nógrádi Nemzetközi Folklór Fesztivál főszervezőjével	116

Sulyok László	Sors-birkózások / Négy konfesszió	118
Kép-tér		
Tóth Kinga	„Mintha csak egy ablak lenne” / Egy szemétdomb festményei	125
Kanyó Emma	„Érzed a kép szagát” / Beszélgetés Csemniczky Zoltán szobrászművésszel, galériavezetővel	127
Ami marad		
Kabdebó Lóránt	„A test kivirágzik” / Palkó Tibor – L. Simon László: <i>Háromlábú lovat etető lány</i>	129
Elmy József	Variációs formákból költői nyelvezet / Nyilas Atilla: <i>Sze-relemgyerek</i>	133
Debreceni Boglárka	Penészfoltok, fagyús homály, utómunkálatok / Kollár Árpád: <i>Nem Szarajevóban</i>	137
Halmi Nikolett	„Adott koordináták” / k. kabai lóránt: <i>klór</i>	139
Bedi Kata	„Két mondat közt” / Deres Kornélia: <i>Szórapa</i>	140
Szele Bálint	Éretlen szüret / Kinde Annamária: <i>Rózsavér</i>	143
Szekeres Szabolcs	Jelenetek egy házasságból / Nyerges András: <i>A barátság-szédelgő</i>	146
Vass Norbert	Ferencváros-zen / Körösi Zoltán: <i>A hűséges férfi</i>	149
Turi Márton	Utazás a klisék világába / Vlagyimir Szorokin: <i>Hóvilhar</i>	151
Csongrády Béla	„Kincsestár ez a vidék” / Végh József: <i>Hazaváró Helyjismere-ti Sorozat (Rétsági kistérség)</i>	155
<i>In memoriam Pál József (1950-2011)</i>		159

Jelen számunk illusztrációit MOLNÁR GERGELY munkáiból válogattuk. A borító a *part* című festményének felhasználásával készült. A borító belső oldalain a *Cím nélkül 1.* (elöl) és a *Cím nélkül 3.* (hátsó) című alkotások láthatók.

MOLNÁR GERGELY (1983, Sárvár) • festőművész, zenész, videóművész, rajz és vizuális kommunikáció szakos tanár • A Nyugat-Magyarországi Egyetemen (Berzsenyi Dániel Főiskola) diplomázott (2006) • Legutóbbi egyéni kiállításai: *Egy szemétdomb festményei* (Tarajos Góte Artklub, Bp., 2011); *Falusideál* (Boulevard & Brezsnyev, Bp., 2011); *Ynormal* (Műhely Kávézó, Bp., 2010); „*az étel kész*” (Hegyalu, Művelődési Ház, 2010) • Legutóbbi csoportos kiállítása: *Emoráció Országos Reklámkonferencia* (Bp., 2010) • Saját honlap: www.molnargergely.blogspot.com

• Levélcím: 3101 Salgótarján, Pf. 18. • Telefon: 32/521-560 • Fax: 32/521-555 • Internet: www.bbmh.hu • E-mail: palocfold@gmail.com • Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt. (LAPKER) • Előfizethető a Balassi Bálint Megyei Könyvtár és Közművelődési Intézetnél, a Palócföld Könyvek sorozatban megjelent kötetek megrendelhetőek ugyanitt • Megvásárolható Budapesten az Írók Boltjában (VI. kerület, Andrássy út 45.), Balassagyarmaton a Kincsestár Könyvesboltban (2660 Balassagyarmat, Rákóczi út 61.), valamint Losoncon (Szlovákiában) a Phoenix Könyvesboltban (98401 Losonc, Kubinyi tér) • 2011-ben megjelenik 6 alkalommal • Egy szám ára 400,- Ft; előfizetési díj egy évre 1 800,- Ft, amely a postaköltséget nem tartalmazza • Kéziratokat és rajzokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza • ISSN 0555-8867 • INDEX 25925 •

SZILI JÓZSEF

Október 23.

Alacsonyan a házormok fölött
fegyverropogást szállít az ég
alábuktatja az utcák vermeibe

Egy szellő itt maradt nyárról
lézeng mint a téleleji légy

A Práter-utca végén muskátlik fölött
kihajol egy asszony
fonnyadt és fehér
s ami fehér
itt szürke mint a fal
szavak potyognak mint a vakolat

Lehetne csöndes októberi éj
Lehetne csönd
A feszes égen fegyverek dobolnak
Kinek szánták e jeleket
Potyog a vakolat
Lehetne csönd
ha mindent ős-előlről kezdenénk

*

Lassan gördült a rakpart fölött
a villamos Dacunk a puha égre
bámult a szobor derekán A vén
Gellérthegy bólogat hogy már e nép
megbűnhődte
a korokat amiket meg sem ér
Prófétáink profétáltak jókor
de a fülek csak most lettek bibék
magházzá tokosítva lelkeinket

Esküszünk
a magyarok pogány istenére
Esküszünk
tizenkét pontjainkra
s valahány sebünknek nevet tudtunk adni
Gyulladásban a vakmerő remények
Recrudescunt inclytæ gentis vulnera
sebek fölfakadtak
hidak eresztékein csorogtak
partot mostak
Nagy búsultunkban felgyülekvésünk
toporog indul lassú vonulással

Ki dörömböl az ég boltozatján
bereteselt kapukon ki dörömböl
örökletes tüzek kálváriásai
portverők porban slattyogók
partok szakadnak fordultokban
fordulása készül az időnek

Hosszú zarándokútjában a nép
estére kelve a Duna-parton
egy nagy sötétlő országházhoz ért
A hazának nincsen háza Mért
Kért
még kért
csak kért
a nép

Nincsen szemük meglátni a lángot
mely idáig kúszott a föld alatt

Láttad az asszonyt Kít átkoz
Ki akarta hogy vér is kell a torra
Égő forgács a két szemük
felöltő nélkül viharkabátban
teherautókon tépett lobogóval
fegyverekért

Egyszerre lobban lángra ezer év
minden erdeje rég betakartak
fatörzsek bokrok lápokba süppedt
őstenyészet tüzel a föld alatt

Lehetne csöndes éj
de mit tudják az alvók

csont hús porc velő ideg és vér
vér sok vér az ember
kitárulkozik anatómiánk
kitárva szívünk pitvara
vérfolyamok zsiliprendszere
tereli a vért

Feszítsd vállad a kőre
tapostad de édes
meglágyítja ilyen ölelés

Megöl ha nem ölöm meg
megölöm és megölnek
A fegyver törvény
Akik hozzák
azokért

Finoman illeszkedő csapok, reteszek, billentyűk, táruk
fémlogikája
tenyérbe lapuló zömök nyak
vasalt tusához szabott gödre a vállnak
célgömbtől célíg feszülő tekintet
az egyenessel párhuzamos ív
a másik metszéspontig összeköt
a másikig
A fegyver rendje erős rend
az emelőé
kifordíthatja sorsából az embert

Harcunk e kifordított szenvedés

Frissen gyalult arcok
fiak kiket korán fog satuba a halál
a mértékéből várat lehet rakni
kedveseinket mind belé faloznánk
meg is állna akkor magos Déva vára

*

Fecerunt magnum áldomás hét határra szólót
sátrakban tűzdelt étkekre fölkerelkedtek a népek
suttogás a ponyvához közel
a tánc alig csillapodott még
hitbéli kincsünket elvitték meggyalázni

Nem indult meg az ég
a holtak sem túrták szét a sírjukat

Az ég megállta némán de már a holtak
megfordultak közöttünk és elindult
hozzájuk tőlünk is egy nagy csapat
Hat napig tartott amíg lett elég
halottunk de az élők
még megtanulnak élni

Jaj
ha lehetett volna elébb

(1956. október 27-29.)

Az igazság most

Az igazság most az hogy nincs igazság
C'est ça Ebbe a jobb lator a bal
s közöttük számos Krisztus belehal
Ettől a bátrak megvesznek A maznák

még megúszhatják Ettől a mihasznák
kapósak csakhogy magára ki vall
Ami volt ami lenne ami van
undor Hogy újra Megint csak eltolnánk

Kiáltoznál de nincs hova kiáltozz
Nincs akit kérjél nincs csak akit átkozz
s nincs átkod hogy ne átkoznád magad

Átkozd a végzetet meg a reményt is
a veszteglést is meg a sietést is
s légy egyre némább süketebb vakabb

(1956. december 5.)

Alkonyi felhőfestmény Budapest fölött 1956. december 5-én

A mű ott maradt
külvárosi telkek villák kertés házak fölött
sötét lobok kacsok pászmák a gyöngykagylós ragyogás ravatalán
a pokol vagy a menny lehasogatott kárpitjai
roncsok cafatok foszlányok úsznak a csonka láthatárig
romok égre-földre
falrom tetőrom kéményrom
pallók lécek gerendák dúcok
tégla- cserép- üvegtörmelék
zúzva törve hasítva szaggatva tépve nyesve
csépelve csorbítva szórva terítve
egymástól el egymásba szorosan
bádogdobozok üvegszemét almahéj kormos cafatok
ásatás után a kor maradványai
itt mindennek igazolt helye van
a gránát kacér kis repeszét repedt fazék piros zománcos füle öleli
a tárgyak tudták a helyüket
a jelre odaléptek
a ceremónia egy pillanatra sem akadt el
a romok rendje erős rend
a rádió folyton kérdezősködik
beszól a romok közé
látjátok feleim szömtökkal
aki hallja adja át
a szédület kifogott a házakon
nagyon meggondolatlanok ezek a házak
feltehetőleg fiatalok még
a világból is kiszaladnának
aki hallja adja át
s akkor a könnyörgés
vimádjunk
mi csak vidáman vimádjunk
azt a csirkefogó atyaúrstenit
másképp is csinálhatott volna világot
ne a falak roppanjanak össze romokká
a romok röppenjenek föl falakká
mi majd beüvegezzük a maradék gittel
mi a maradék
gittel

(1956. december 9.)

TANDORI DEZSŐ

Utópont – előpont versek (1961-2011)

Most nem az, hogy...

...szeretteimmel minden olyan nagyon rendben volna (hol van az így!), de tartozom nekik, meg az összetartozással is összetartozom, ártózva-már-tétovázódva is. Nincs az, hogy hirtelen csak úgy innen el, hipp-hopp. Mi lesz medvéimmal? Stb. Akiket minden nap megsímogatok, akiktől remélem, ne legyen hipp-hopp, érjek haza épségben etc. Hanem akkor most nem az, hogy mind ez, ez mind van, de hirtelen (érezem-e majd?) semmi sincs, az éjjel ezt próbáltam, darab jelenetét, jelenetdarabot, széttártam kezem az ajtófélfá (kapufélfá) felé, „Bocs, isten veletek, én hittem a legkevésbé...” Jó, a szöveg még nincs meg, de hogy kezem széttárom, az megy, egyéb témakörökben.

Más körözés, összevisszázás

Köröz-e, összevisszáz netán csak a pár milliméternyi muslinca, vagy ki-mi, lámpám körül? Már vigyázok rá. Évtizedekkel ezelőtt volt egy ily kis barátom. Ez a mostani eléggé ügyetlennek látszik. Jó ég, csak nem a múlt hónapi vagy? kérdem. Kinőtt volna a fél szárnyad, vagy felgyógyult sérüléséből? kérdem. Mert múlt hónapja ez volt: untam őt végül, odacsaptam. De nem halt meg, élt, forgott összevissza, még összevissza röppengetéseinél is

összevisszább. Hát tenyeremre vettem,
ott forgott. Láttam, fél szárnya
mintha hiányozna, de nem biztos, hogy
ez volt, lehet, csak kificamodott stb.
Hát az írógép, a lámpa fényköre, a papírok
etc. nem jó hely neki most, gondoltam akkor,
és a születésnap vitorlavirág mélyzöld
levelei közé pottyantottam, virágföldre.
- - - Eltelt sok idő, több, mint egy hónap.
Hát mit látok? Itt ügyetlenkedik, lebbenget
összevissza - nem akrobatikusan, na! -
egy társa... vagy ő maga? Mondom, a szárnya...
s így tovább. Ó lenne az? Medvéim
így nevezték el: Kérészke... arra az esetre,
ha ő lenne az. Vicesen. De neki ez mind komoly.

Egy lé(t)filozófiai kérdés

Fejjel belebuktam egy tányérba, valami lé
volt benne, ritka dobás. A múltkor csak
eldobtam egy tányért (ld. bokám, mint
kalldgató rosszkóp). De nem zuhangtma
- értsd: zuhantam, önkívület akkor? -,
zumghata, ahogy kihúznak (színjózanon, mindez,
ismétlem) a fürdőszobai kádból. Nem infarktus,
nem sztrók, nem csak ráléptem a pizzasmagatyám
szárnyára, jav., szárz, jav. szárszegélyére.
A lét dadog, idézem. De már unom ezt mesélni,
mert így folytatódik, csak éppen hányszor?
Hányadszor van és hányadszor lesz ez,
hányszor folytatódik a lé, a száraz, a lét?
Ez egy egyáltalán nem leves, ez egy száraz
filozófiai kérdés. Hanem azért most azt ne
higgyék rólam! Annyi van csak, hogy járásnak
nevezhetően nem tudok járni (kb., és gyakran),
egyelőre innen folytatódik. Cantor metamatek-mester
második nagy kérdése nálam (a meddig folytatódik
a számsor, ez az egyik): a közök mennyiek?
két egység közt hány folytatódás van?
Ld. Kafka: nagybátyám nem hitte, átér a szomszéd
faluba, egy élet alatt akár, se. Így van 1-ről nem
jutunk a kettőre, vagy 8095746830723947816754-ről
stb... 6755-re.

„Két nap, az élet”

Ha két nap
egymás után ki kell
mozdulnom, le kell mennem
otthonról, már olyan vagyok,
mint egy űzött vad.
Beszélünk ma így?
Na jó, akár három
napot itthon lenni, is jó.
Mint mikor az életre
kellett volna készülnöm,
egyetemista koromban,
mindenféle hajkurászások helyett is
gyakran
itthon maradtam,
magam voltam,
versenyeket játszottam.
Hetvenkét évnek kellett eltelnie,
hogy - visszakanyarodom! - rájöjjek,
holtponatosan kifejezni a bizonytalant:
ez a beszéd, s nem a holtbiztosat
csak úgy bizonytalankodva. S ugyanígy
kanyarodtam vissza a magamban-játékokhoz is.
Van három ligám, 20 - 20 - 20 klubbal, és
- ismétlem - magam játszom francia kaszinó
kártyajáték eszközével a bajnokságokat.
Felébredtem valami álmomból? Felé bredek, de mi felé?

Még bef. a kaleidoszkóplábfejhez

Fejemhez kapok: talán túl rég
járok ugyanabban a cipőben!
Meg lassan kapok lábra reggel.
Bódult vagyok éj teljén, kimenet.
Meg ha az utcán járok, félek.
Persze, fél arasznyi buszlépcsőről
se tudok rettegés nélkül le.
Mindez. De elő fogom kotorni
a téli cipőket, tényleg.

(Folyt., Hérakleitosz, le ne állj, te más s más!)

Aztán kezdődhet a köv. töprengés:
miért, hogy egy ilyen művelet
(előkotrás etc.) ekkora akadályaimba
ütközik? Itt is ilyen kicsiny
a terpszem (dülmirigyhatás!),
ennyire kusza
a kaleidoszkóp stb.?
Mindegy, a régi téli
cipőket előkotrom, felpróbálom,
így megyek ki holnap... holnapután
inkább... és rettegni fogok
a közvetlen-lábfeji-szokatlantól.
Az utópont-versek átmenet vége.
Határértékek 98675u4i30256789706 és 98675 félreütés 4 etc.

Volt

Volt. Ami. Volt, ami volt. Indul.
Indulhat a nap. Fixbe rázódott a
kaleidoszkóp. Ha hű vagyok magamhoz - - -?

Nem voltam hű önmagamhoz? Beszélék?
Míról beszélék!

CSEHY ZOLTÁN

Pegazus istállója

Enzensberger versautomatája a marbachi
múzeumban lényegében
egy repülőtéri kijelző tábla mozgó
négyzeteinek egzaktságát idézi:
negyven másodpercenként száll
fel újra a gép, vagy Pegazus, minden új sor egy
szárnycsapás, és a betűeltűnések
ideges kattogásában az éltebbek agyában még az írógép
emléke is feldereng. Ha megnyomod a
gombot, bezárva e sokértelmű
gesztusba (persze, ha olvasol németül)
és ha kitartó vagy, versek sokaságát
nyerheted meg így, költészettel gazdagon
léphetsz ki az épületből, a felpattanó szó idegen
tájakra repít, soha nem látott utazási katalógusok
soha nem látott luxusszállodáiba,
ráadásul, végül is
te hoztad létre (gombnyomás az alkotó!) a
jelentés járatait, röpteit, pilótáit, stewardesseit,
magát a repülőteret,
Pegazus istállójának szárnyas, mindent átható lószagát!

A gyerek legjobban Händelre alszik

A gyerek a legjobban Händelre alszik,
ehhez nyilván hozzájárul Andreas Scholl is,
nagyjából mindig az Ombra mai fu tájékán kezdi
erőtéljesen szopni a hüvelykujját,
néha a szájába veszi a bal lábát,
különös hangokat ad ki,
melyeknek nincs sok közük a zenéhez,
aztán elszenderedik, akár a piheszárnyas Ámor
a fészken, na jó, néha csak a Se in fiorito ameno

prato táján, de az csak három-négy percnyire van onnét,
finom, komótos bababőrrel vonja be a szemét,
és belül szép lassan kihuny a bogár,
mint az utolsó reflektor
előadás után, negyed tizenegykor
egy kiismerhetetlen operaházban.

Egy W. S. Burroughs-regényt kezdtem olvasni

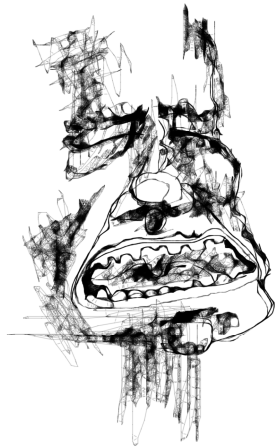
Ez itt Carl Steinberg,
Carl Steinberg, akit egy éve ismer kábé,
és úgy tudja nézni, ahogy nézte akkor,
de most, ahogy szájában a darab csokoládé,
szétolvad nyomtalanul a térben a látás,
szeméből bár úgy árad a fény, mint a családi ezüsből,
melyet a zaciba vágott, hogy drogot vegyen,
és most Carl a drog, ám legyen,
a családi ezüst reménye, a tisztaság maga,
a kiszőkített biztonság és rend vérszaga.

Szőke volt, és törékeny, mint egy madár,
orra és füle körül rózsaszín a bőr,
egzotikus pinty, mindig röppenőben,
egy kalitkában, mely nem térfogat, hanem úr.

Lee szerette, hogy figyel rá,
hogyan tudja, mire vágyik,
s ha nem is vágyik ugyanarra, hagyja játszani
a vágyat a testetlen lebegésben:
égővek közé szorult madár,
akinek mindenütt anyja van.

Mint aki mindig

Mint aki mindig a kórus megszólalására vár,
és nem mer hátranézni,
úgy bízik a fülében.
Végül is, ilyenkor, az eső utáni
csöndben csupa fül az ember.
És minden hang arra vár, hogy elfojtson
valamit, legalább egy kattánásnyit,
egy hárfahúr-pöccintésnyit a kimért nyugalomból.
Ugyanakkor szigorúak az időkeretek,
minden évszak időzárás, így ez is. És akkor még
ott az akusztika, a natúr,
és a hangmérnökök többszöröző tudománya,
mely autentikussá teheti a fiktív
létezést is. Az éjszaka modifikáló
térfogata: egy térköltemény
roskatag váza.
És ebben az ūrben vár a hang, a fül,
ha máshogy nem megy,
legalább egy kattánásnyi viszonzásra.

POLGÁR ANIKÓ

Eurydice elázik

Az alvilágban is esik ám az eső,
sőt, ott esik csak igazán!
Ott vannak a legdühöngőbb, legvelőtrázóbb viharok.
Az ablakból vagy az oszlopsor alól,
szárazan nézve is félelmetes.
Az árnyak egyformára szabott, egyen-esőkabátban:
a női karé átlátszó, üvegszínű,
a férfiaké koromfekete.
Orpheus lehunyt szemmel énekel,
haján és arcán ömlik a víz.
Csak Eurydice szemhéján nem mosódik el a festék,
csak az ő frizuráját nem fújja szét a szél.
Szenvtelen, akár egy kivetített kép:
átfolyhat rajta az eső, csak megrezzen és újra összeáll.

Eurydice rágyújt

Hűvös este próbáltak,
viharkabátban Orpheus, farmerban Eurydice.
Az alvilágba vezető lépcsősor
elegáns, későbarokk,
Amor hátára kötve két lufi.
Aztán rázúdul az eső, a táncosok
libegve futnak át a téren.
A színpad csúszós lett, a lépés bizonytalan.
„Egyenként hurcoltam le ide
az állványokat, a hangszereket,
az egész zenekart. Hogy ámuljatok,
ti a feladatok napi rutinjába
belefásult, lehunyt szemű árnyak!
A hang mindenütt elér.”
Eurydice, a csapzott hajú,
az oszlopocsarnok alatt rágyújt és végre megpihen.
A busz nem vár sokat, Orpheus még gyorsan odaér.

NYILAS ATILLA

Egynyári jegyzetek (2011)

1

(Beköszöntő)

Hosszú télre nyár.
Hosszú nyárra tél.

Túlságos tavasz.
Innenséges ősz.

Nyár mint télutó.
Tél mint nyárelő.

Hosszú télbe nyár.
Hosszú nyárba tél.

2

Az ígéret

Kétliteres borosüveg
a konyhaszekrény tetején,

hogy színigaz volt Szigliget,
és visszatérni van remény.

3

Matula bácsi türelmes.
Matula bácsi megmondta.
És a vénen is kisdíák,
lehajtott fejjel láncolom
stéghez a tip-top vitorlást.

4

Gárdonyi jelenés

Homályosan emlékszem,
nádas szélén úszik
apa, én a hátán,

gondolom, valami boldogságfélében,
karja izmos, akár egy evezőse,
vízi labirintus,

nagyobb biztonságban, mint a parton,
halála előtt alig valamivel
még mindig ő volt az erősebb,

talán azután is,
derekukon úszógumival
örülök, ha tudok az enyéimmal tempózni –

gyakorlom a mentést,
tartok Ecuadortól,
és akkor láttam volna békát?

5

Velence emelkedik

Velence és Velence
különböznek egymástól,
mint elmagyarázták,
mikor lázas izgalomban vártam,
hogyan elutazzunk oda,
a fekete-fehér
tévében láttam,
ahol víz utcákon
csónakkal közlekednek.

Velence, Venezia,
egy kisebb Balaton
és az ékszerdoboz,
vaporetto a busz,
mesélem sokat sejtető,
múltba néző mosollyal,
és a tenger felől.

6

Napszemüveg fedezékében
tornáztatom szemizmaimat.

Ez engedély nélkül jelenik majd meg?

„De szép szőke mell!”

7

Erzsébet vagy Erzsébeték cicái
bújnak, ha ezek még Erzsébetéi.

(Tiltakozom a birtoktöbbsítő jellel
való poétikai visszaélés ellen!)

Mindenesetre Jóskáéi, amennyiben...
„Ugye milyen édes, hogy fetyeli?”

8

(Szigligeti idill)

Uram, ne haragudjon a zavarásért,
létezik az, hogy ma délelőtt
egy punkot láttunk itt az arborétumban?

Igen, asszonyom, nem tévedtek,
én kettővel is szoktam találkozni –
ők túrják föl legszebb ágyainkat,

fetregik dagonyává sétaútfajk,
rágják meg legkritkább évelőink gyökerét,
de ne kérdezze, hogy kerülnek ide

a magas kőkerítés, a vizesárok
és a villanypásztor dacára:
magam is csodálkozom rajta.

9

Bajlódom a strandtáska egyik fülével,
ahogy a biztonsági övvel szoktam:

aki visszavarrta, úgy varrta vissza,
hogy meg van csavarodva.

Mindazonáltal így legalább használható –
magam valószínűleg sose varrtam volna meg.

10

Annyit gyakoroltam a fonákot,
hogy elfelejttem a tenyerest.

(Közben meg, mint látom, azért
a *fonák* se működik megbízhatóan.)

NYERGES GÁBOR ÁDÁM

Mostmilesz

*már el is felejtettem az írógép hangját
csend-le-gyen menj-in-nen
cikk-cek-cekk cikk-cek-cekk
és a mozdulatlan szorongást is
a rosszulleteket csendes sunyi
félelmeket hogy mostmilesz mostmilesz*

*mégis most két nap alatt két irányból is
visszalátogatott örökkévaló gyerekkorom
kvázi benézni hogy na milyen lett az élet*

*és mint a már rég meghalt rokonok a fotókon
álmokban vagy emlékekben csak valahonnan
távolról volt ismerős
hogy míg mások szebb dolgokra emlékeznek
hátsó ülésekről nekem csak annyit jelent
hogy magamban fohászkodtam hogy a kurva
Polski ne az út közepén robbanjon le hogy
ne rohanjon belénk senki vagy ha mégis hát
hátról tegye (ismét szebb dolgokra is
lehetne erről) hogy én haljak meg és ne a
szüleim
emlékezni az általános iskolai gyerekekre
a testnevelésórák szagára a szörnyű zenékre
amiket hallgattunk a lányok szemére az örök
sóvárgásra a kimond(hat)atlan frusztrációkra
a három testvér közös pornólapjára amitől nem
tudom miért hánynom kellett mikor megláttam a
fiókban a dögunalmas focimeccsre amiket
végig bírtunk mi több akartunk nézni a
nagyapám kezének finom remegésére ahogy táncolt
benne a kistányéron egyensúlyozott csésze kávé
és a cigiszagra az emberinél emberibb szagra
ami nekem őt jelentette és azóta is inkább ő a
symphonia mint az örömóda a bevásárlásokra a
sok megvett haszontalan szarságra istenem mennyi
pénz mennyi mennyi pénz az úszómedence klórára
fűnyíró berregésére a balatonon na elég lesz*

*engedek neki két napot ha nincs hol aludnia
aztán kidobom
ki én a picsába utána se nézek
úgyis itt marad a ház előtt ha becsukom az
ajtót elalszik a küszöbön
és néz-néz hogy majd mikor jöhet megint
mert tudom jól én is hogy még nem végeztünk*

Lektori jelentés helyett

- néha még magányos... -

*A költő a kisebb, feszesebb, zártabb formák felé fordul,
imágója új pózokat keres,
ritmikai világán érdemben módosít,
komoly előrelépést mutat a nyelvi játékok terén szerzett,
eddig sem elhanyagolható képességeiben,
beszédaktusaiban egyre nagyobb befolyással bírnak
az orális kultúra elemei,
finom mozdulatai lírai magasságokat és mélységeket
egyaránt bejárnak,
noha plasztikus megoldásai
és önnön formai megmunkáltsága
még nagyban eltér nagyszabású látomásaitól,
és bár társadalmi beágyazottsága egyre jellemzőbb;
néha még magányos egy picit.*

LÁZÁR BENCE ANDRÁS

Halottak napja

Tavasza jött már megint, – a tél után, mondhatjuk logikus is –, de kezdetben, még régen, még azelőtt, most az isten csak legyint, szóval tavasz jött már megint. De azelőtt, ha jól emlékszem, azt hiszem, ha visszanezzük tényleg, az egész nem így történt meg. Megtörtént – a tél után, mondhatjuk logikus is – de valahogy más volt az egész, és tudom, az isten most újra legyint, de kezdetben, még régen, még azelőtt, hogy a citromokat kifacsarták volna, hogy

a vizes kancsót elővették volna, hogy a halottakat eltemették volna, hogy az élőkkel így elbántak volna, tél volt végig. De most tavasz van már megint, tudom, az isten újra és újra csak legyint, – a tél után mondjuk logikus is –. És a citromokat kifacsarták, a kancsóból a vizet mind kiöntötték, a halottakat eltemették, és az élőkkel elbántak újra. De tavasz van megint, és arcod, szemeid, csigolyáid töviseit, vékonyka karod, nyugodt mellkasod citromos vízzel leöntötték, de az isten csak legyint.

Igen, akkor, azóta van a bőrödnek, de tavasz van megint, a halottakat eltemetik, de életüket az élőkbe teszik, citromba, vízbe, rosszba, szépbe, újba, régi-télbe, sorsba – az isten csak legyint – igaz történetbe. Így aztán kezdetben, még régen, még azelőtt, hogy vékonyka karod mellkasom átkarolta volna, még azelőtt, hogy mindenben nem az isten volna, tavasz jött hát megint. Most a halottak az élőket felemelik, és az isten csak legyint és legyint.

Egy fénykép alá

Tudom ez így furcsa most, hiszen, nem hogy alig,
- addig azért remélem nem nő annyi ág a rózsafán -
egyáltalán - bonyolult tél van, és annál bonyolultabb
lesz a tavasz - nem ismerlek.

És már nem múlik el nap, hogy az a portré - tudom
smink van, beállított, de te vagy - ne jutna eszembe.
Eszembe jut, tudom ez így furcsa most - hirtelen egybeesés
magammal meg a képpel - de még tétje nincs - azért látom
a hajadból azóta elveszett pár tincs - de lehet,
szűkíthetjük a teret.

Az ajkadból megegyezhetünk, mondjuk egy felet,
szeretnék csak, a szemedet, jól van, mindkettőt kérem,
és ha tényleg adod - bonyolult tél van, és annál bonyolultabb lesz a tavasz -
az alku akár ezen a ponton még, ha meg is áll, tartozni fogunk egymásnak
néhány mondattal legalább.

Néhány mondattal, néhány üres bekezdéssel,
de bonyolult tél van, és annál bonyolultabb lesz a tavasz,
így hát az a portré emlékemben megmarad.

Tudom ez így furcsa most, hiszen a hajadról nem beszéltem,
hiszen levágattad, így jobban tetszik, díszíteném könnyebb ígekötőkkel,
de mondom addig azért remélem nem nő annyi ág a rózsafán,
hiszen nem, hogy alig,
egyáltalán - bonyolult tél van és annál bonyolultabb lesz a tavasz -
nem ismerlek, de már nem múlik el nap, hogy az a portré,
- tudom smink van, beállított, de te vagy -
ne jutna eszembe.

ARDAMICA ZORÁN

felhővé mozdul

millió fecske érkezik tavasszal
mikor hajnaltájt fáj a köd
elnézed, ahogy nyáltapasszal
fészket csókolnak az eresz alá

ilyet minden nap nem tapasztal
a hátsó udvar kutyád csak bámul
a trágyadomb terített asztal
íme hát meglelték egy nyárra

őszig tart házuk és hazájuk
boldogság legyenek és utódok
villanydrótbúcsú felhővé mozdul
népvándorlás teljes malaszttal

maradtam ködnek

én itt maradtam ködnek
nem szállok fel s nem tolnak arrébb
folt vagyok két domb között
melyeknek bimbója nincs

majd elfogyok egyszer ha úgy alakul
megrág a nap
s záporként kiköp délután

ráhullok poros szélvédőkre
letörölnek mint a már elhasznált
könnyeket

én itt maradtam ködnek
lebegek értelmetlenül
lábam törökülésbe fonom ahogyan
lányok szokták az emlékképeket

KUPCSULIK ÁGNES

Kedvező idő

Akkor megtalált a kedvező idő.
Fél órát kell várni még a buszra.
Félismerős se, és nem tudom, ki ő,
leleteit sorolja egy szuszra.
Ebben a langyos, biztonságos zajban
a végtelen is elképzelhető.
Vagy megtalálható, bárhol is hagytam,
az a mondat, az első eredő.

Már megvolt majdnem, mikor megjelentek.
Előbb a hang, belőle duzzadt arc,
abból kinő egy vékony karú gyermek,
elé anyja, a vállán néma dac.
Az üvölt, üvölt, elszürkül a város.
A szélcsendben egy zászló megreteg.
Félregombolt, kis kék kabátja sáros.
A csokit anyja mért nem vette meg.
A kincs, amiért angyalok csatáztak,
az éktelen lármában elveszett.
Csak megy az anya kábán a világnak,
húzza, húzza a síró gyereket.

Zsigerek rendjében növekvő ciszta
feszít csak így, a robbanás előtt.
Ahonnan jöttek, kotródnának vissza,
hogy legyen minden úgy, mint azelőtt!
Mondat se kell, csak csönd legyen már végre,
a végtelent is képzelje el más!
Vagy lyukat a téridő szövetébe.
Meg sírást, amit örvénye elás.
Csak szűnjön meg, támadjon nagy üresség!
Mint méhben, halott csecsemő helyén.
Sújtson az úr! Ahogy testet a restség,
ha nincs ki hízzon szétömlő tején.

Egyszer csak hallom, hangom megszólítja,
olyasmivel, hogy kicsim, mi a baj.
Zárul a szája, szemét tágra nyitja,
rám néz vele, mint kóbor eb tavaly.
Pillák alatt nagy, barna tölgyek állnak.
Lombjaik közt töretlen csönd terem.
Az utcazajok végre visszazállnak.
Azóta azt a tölgyest keresem.

OLÁH ANDRÁS

Anna naplójából

J. Gy. emlékének

nem lett volna szabad
közel engednem magamhoz
de túléltem a türelmedet
elmulasztottad a jogosultságot
hozzám megszerezni
köztünk súlyos vákuum keletkezett
– holtág maradtunk
és vízünk sohasem érte el a tengert

szemem előtt játszódtál
mégis elérhetetlenül távol
minden versed iniciálé
meg nem élt szerelmünk kódexében
de hiányzott belőled a tapintat:
gyötörtél s mint a rák
megszálltad lelkem minden zugát
én pedig nem bírtam állni tekinteted
vallatólámpáit: gyáva célpont lettem

azt hittem sebezhetetlen vagyok
s beoltva az emlékek ellen
s hogy viszonyunk szimpla flört volt csupán
terhes ragaszkodásod iszonyt indukált
menekültem előled
csak most értek el hozzám
a versekben közszemlére tett szomorú szavak
most jöttem rá hogy már rég
nem önmagunké vagyunk
hogy túsod lettem s lelkem
kuszább mint a szennyes-halom
nagy mosás előtt hétfvégén szombaton

menetrend szerint

az éjszakák a legrosszabbak
- hogy szorult beléd ennyi magány -
dideregsz a köszvényes bútorok között
hallod amint diólevélbe
csomagolja a teraszt a szél
vetkőzni tanulsz te is mint a fák
hogy újra meg újra szétszedd
és összerakd az életed
de lejárt bankkártya maradsz csupán
amit elnyel az éhes automata
gyógyszerek mérgezik álmodat
az utcán kóbor kutyák párzanak
ám te azzal törődsz csak
hogy miként mentsd át
magad a másnap reggelbe
ahol majd ismét megy minden
a megszokott menetrend szerint

zárójelben

már semmi dolgom veled
zárójelbe tettél
azóta ökölbe szorítva élek
s vonyítok mint a láncra vert ebek
ideiglenes lakód voltam
- átszállóvendég -
kirekesztettél magadból
s már csak a jeltelen idő vet
eléd néha mint állatkerti
elefántnak a kockacukrot

POLÁK PÉTER

az ujjlenyomatok ügyis ott maradnak

miért nem lehet valami
annyira hétköznapi,
mint egy
becsukott ajtó.
miután minden a
helyére csusszant
csendben, zárva várni,
hogy végre kihűljön
a kilincs.

rovartánc

van a hinta vasában egy lyuk. kezdetben csak pókok, később dara-
zsak laktak benne. hajnalban kirepültek, és senki nem tudott róluk
semmit. hogy vannak, mit csinálnak, mihez lenne éppen kedvük. de
biztos fontos részei a társadalomnak, igen.
(talán ilyen lehet felnőni is.)

--

egyszer várat építettek. vagy hozták magukkal, nem tudom. senki se
látta, hogyan készül. senki se tudta, miből van. messzire kerültek. én
nem értettem (és azóta se, de a félelem maradt). anyám meg sopán-
kodott, hogy ebből még baj lesz, apám meg: „majd, majd”. nem lett
baj. nem zuhant rám, meg sem érintett az idegensége. akár isten is le-
hetett volna.

--

„holnap korán kelünk”. valószínűleg visszaszóltam valamit, vagy
nem is így történt, csak hajnalban kirángatott apám az ágyból. nem
emlékszem. odamentünk a várhoz, és sokáig álltunk, mielőtt bármi
mozdult volna. talán itt maradtam le, hogy megakadályozzam a
chemotoxködöt. de utána sem tettem semmit. ezt kívánták a néma
törvények. a darazsak pedig kupacba hulltak a földön. nem mertem
őket megsimogatni.

NAGYPÁL ISTVÁN

Elalvási technikák

(altatóra)

Lefekvéskor magzati póz helyett
kígyóformát ölt a testem, a hiányt
nem pótolja az ócska pacsulival be-
fűjt plüssfigura, rajt' piros kitűző
forma, egyedül fekszem, dúdlok
egy altatót, de nekem nem autók
dudálnak meg katonák sorakoznak,
hogyan aludjak el szépen kisbalázs.

*

Mindennap más ünnepi mondóka
jut eszembe, hol pünkösd, hol meg
húsvéti, máskor meg karácsonyi,
bolondozom, Demiánnak szólítatom
magam, ahogy a gyerekek, akik még
elkövethetnek kisebb-apróbb hibát.
Aztán az alvás nehezen megy, fel-
riadok, az útról megszólal a riasztó,

te újra ott fekszel az ágyban, így
hiszem, hogy el tudjak aludni,
eszembe jut, mikor hirtelen keltél
fel, morogtál és ellöktél, rosszul
esett, ekkor rúgtalak le az ágyról,
koppant a tested, elemek heverték
melletted (széthullott a távirányító),
mintha belőled estek volna ki.

*

Kinevettelek, ki kellett, hogy
nevessetek fentről, miközben te
ott feküdtél lent, az altatódalod
tele volt katonákkal, akik haza-
tértek a háborúból, engem is

annak néztél és én eljátszottam,
ellenségnek néztelek, mert te
nem akartál segíteni a társadon.

*

Feküdni akartál, békésen, mint
a nővérek, a nagymamák, mert
ők lányok, mondtad és sírtál,
meg kellett vigasztalni téged,
ahogy Ken Barbit (így játszanak
a lányok), de sosem jöttél rá,
hogy katonák meg autók helyett
én sem vettem meg a lányokat

Minden

*Minden olyan még, mintha Demián
törölgetné a polcokat, eltűnik naponta
minden piszkos folt, a közös fényképek
minden nap pár fokot fordulnak el.*

*Minden ismét ugyanazon a helyen,
fénykép, a polcra húzott ujjnyomok,
megjelenik és eltűnik Demián arca,
megjelennek, eltűnnek arcok előttem.*

*Minden doboz, orvosi tűk, sztóma-
zsákok, diétás szirupok, tisztaszoba,
mindennek megvolt a helye, nem
mozdult semmi sem, és én állok*

*hülyén a polcok előtt, majd az ágy
elé fekszem, talán az ablak alá
kuporodom, az is lehet, meg sem
mozdulok, állok, ahogy minden más.*

SZENDERÁK BENCE

Egészen más

Emberekről beszélek.
Például Jázminról: hogy ateista-e;
szeret-e bulizni; kit lopott meg;
kivel feküdt le titokban; hányszor
ugrott a csalánbokorba meztelenül;
kinek firkált faszt a homlokára, miközben
az aludt; és úgy általában arról,
hogy miért utálhatom. Meg arról,
hogy jogosan teszem, hiszen seggfej.
Egyébként is, miatta tudja
mindenki, hogy beleszartam a piszoárba.
Én egészen más vagyok.

Olvadás

A zuhanás folyamatos,
ha nem is állandó,
zsebem kiszakad,
elgurulnak a forintok,
mindkét érme a változás
olvadó szeletének egy-egy oda nem illő
kockája, mint a fény, víz, boltív,
bár a leejtett rög még várta magára.

HEGEDŰS ÁGOTA

narváleső

végiggurulok a sárga térköveken, az út vége zsák, kék korlát ível a patak fölött. megállok a hídon. letámasztom a biciklim a korláthoz, nem lakatolom le, nem viszem tovább, és itt sem kell majd senkinek. ott az a világ lesz, amit én viszek magammal a zsebemben, meg is repedezhet, antikolt szalvétatechnikával készülhet, és piros csíkos pizsamák lesznek felaggatva a fák ágaira. narváleső hull majd, és ha felnézek, ijedezhetek is, vagy elugrállhatok. nem esnek rám. kikerülnek, hogy orrig fúródjanak az agyagba, és kék tujákként ösvényt nyissanak. jegesmedvék, hermelinek óvakodjatok. a ti fejeteken céltáblák a keménykalapok. a foltosan festett ösvény felé indulok. kesztyűs kézzel integetek vissza.

DUMA ISTVÁN ANDRÁS

Ósi nyelv

Paripán a nyereg szál
Hol zsong zsongó résen áll
Bezér¹ a száypad határa
Szulákozva zsegerára²

Vigyázkodik³ a határba
Nem székel a zsongó lába
Cenkéskedik⁴ határ szálba
Cefrét figyel árnyékába

Mivel el múlt cinkásodni⁵
Tilikán⁶ szelídíteni
Madár hanggal csalogatni
Zsongón árnyékot figyelni

Filessel⁷ és alóval⁸
Cenke⁹ játszik a borzzal
Pitypák¹⁰ pislény¹¹ pütypörözve
Lesz a tej meg bezerezeve¹².

¹ Bezere, az a gólér rész a melyet össze húzva egy cérna köti meg.
² Diverziós rosszalkodó. Kutya, katona.
³ A magosból figyel.
⁴ Kutya kölyökként, cenke = kutya kölyök, általában szuka.
⁵ Kiegészült leányságra kész cefre ideje. 16 éves végén lévő női nem.
⁶ Tilinkó.
⁷ Nyul.
⁸ Kecske gidával.
⁹ Kis kutya kölyök.
¹⁰ Kismadár „püty puruty pu -énekkal”.
¹¹ Csirke.
¹² Össze húzva.

TÓZSÉR ÁRPÁD

Megválaszolatlan kérdések

Találkozásom Tomas Tranströmerrel

2006. június 16-án este nem mindennapi irodalmi eseményre került sor a pozsonyi Zichy-palotában: két ősztől, az akkor hetvenöt éves Tomas Tranströmer és a hetvennyolc éves Milan Rúfus közösen lépett föl szlovák olvasói előtt. S ebből az alkalomból nekem abban a szerencsében volt részem, hogy találkozhattam és szót válthattam, nemcsak a régről ismert szlovák mesterrel, Milan Rúfussal, hanem a most immár Nobel-díjas svéd költővel, Tomas Tranströmerrel is.

Svéd szakos egyetemi kollégám, Zuzana Drábeková segítségével és szlovák nyersfordításai alapján akkor már magyarra fordítottam a nagy svéd alkotó jó néhány versét, s a pozsonyi költészeti est szünetében arról a semmihez sem hasonlítható élményről próbáltam beszélni neki, amelyet a két idegen nyelven hozzám átszűrődő sejtelmes (s néhány kritikus által egyébként is „misztikusnak” tartott) Tranströmer-vers magyarra fordítása jelentett számomra. Az agyvérzés után beszédképességét elvesztett költővel nem volt egyszerű értekezni, de felesége, Monika asszony segítségével mégiscsak kialakult valamiféle párbeszéd köztünk. S azzal búcsúztunk el, hogy a közléseimet kérdésekké alakítom, s elküldöm a mesternek, s ő írásban fog válaszolni rájuk.

A kérdéseket megírtam, elküldtem, de válaszok helyett (egy idő elteltével) üzenet jött Monika asszonytól: Tomas állapota olyan válságosra fordult, hogy képtelen ígéretét teljesíteni. (A helyzet azóta, hallom a díjátadás híreiben, még rosszabb.)

A megválaszolatlan kérdés a sejtalembe zártságánál fogva kicsit maga is vers. Nem lesz tehát talán érdektelen, ha most, utólagosan, Tomas Tranströmer nagy kitüntetések alkalmából, közzéteszem az egykori kérdéseket s azt a két versfordítást, amelyekre a kérdések vonatkoznak.

Kérdések Tomas Tranströmerhez a Prelúdium és a Gogol című versei kapcsán

1.) *A civilizációk harca tkp. a vallások harca, s korunkban ebben (s még sok minden másban) a vallások aktivizálódása mutatkozik meg, bizonyítva, hogy az ember spirituális élmény nélkül nem élhet. Ezt az örök spirituális igényt ma (a vallásokon kívül) az ún. ezoterikus irodalom (pl. Coelho, Dan Brown) elégíti ki. Ön, akit néhány kritikusa „misztikus költőnek” tart, mit gondol: lehet itt (értsd: a spirituális igény kielégítésében) szerepe a költészetnek is? Ha igen, mennyiben?*

2.) A klasszikus északi (skandináv) írók műveiben a természet általában a modern magányosság és az istenkeresés szimbóluma. Minek a szimbóluma a természet, persze csak általában, a mai svéd versben? Jól látom, hogy például a Prelúdium című opusban a természet tárgyai egy új, szentelen, talán posztmodern nyelv, de mindenesetre egy nagyon materiális, redukált jelrendszer jeleiként működnek? Jól gondolom, hogy itt tulajdonképpen (bizonyos kritikusi véleményekkel szemben) éppen a hagyományos („misztikus”) északi toposzok fölülírása folyik?

3.) Ennek a „fölülírásnak” a legáltalánosabb eszköze a nyelv, de a nyelven keresztül sokszor a festészet, máskor a zene vagy maga az irodalom. A Gogol című versben például Gogol köpönyege, valamint Pétervár s maga Gogol válik a természet részévé. De úgy, hogy közben ezek a „tárgyak” nem szűnnek meg metakommunikációként sem működni. Minden a másik létében érzékeli a saját „individualitását”. – Ha valaki kitalálna egy új fogalmat, s azt mondaná, hogy az Ön költészete nem is annyira a misztika, mint inkább egyfajta „art-panteizmus” jegyében fogant, elfogadná a minősítést?

TOMAS TRANSTRÖMER

Gogol

Köpönyege vedlett farkas.
Az arca márványtábla.
A berekben gúny és tévedés susog,
ő saját lombjai között ül,
pörgeti a szél a szivét,
papírdarabot átjáróban a huzat.

A naplemente rókaként lopakodik át a tájon,
vöröslik a fű a nyomában.
A tér tele van elhullajtott aganccsal, karmokkal,
könnyű homokfutó siklik át fölöttük, árnyék az apám
kivilágított majorságában.

Pétervár a pusztulás szélességi fokán fekszik
(láttad szépségét bent, a ferde toronyban).
A jégbe fagyott városnegyed körül
a felöltös szerencsétlen még emelkedik, medúzafő.
Akit azelőtt hahoták csordái álltak körül, most
ingatlanjaiba burkolózik.
De mindez már rég a fák fölötti, beláthatatlan terekbe
vonult.

Prelúdium

Aki ébred: ejtőernyősként ugrik a mélybe.
Utas, ki fojtogató örvényből szabadulva
ereszkedik alá a reggeli zöld övezetbe.
A tárgyak fölfénylenek. Ő a magasban vibráló
pacsirta látószögéből észleli a föld alatt lengő
lámpákat, a fák gyökérrendszerét. Közben
a felszínen árad a trópusi zöld. Emeli ujját,
úgy hallgatja a láthatatlan szivattyúk lüktetését.
Elmerül a nyár anyagában,
a korok nedves-zöld aknáján át,
a nap turbináitól hajtva leszáll
az évszak vakító kráterébe. Így szakad meg,
egy pillanatra, a függőleges út.
A halászsas kitárt szárnyai
a háborgó vizek fölött megpihennek.
Lebeg a bronzkor kürtjének
kiközösített hangja,
alatta feneketlen a mélység.

A nap első órájában a tudat úgy fogja be a világot,
ahogy a marok szorítja a naptól meleg követ.
Az utas egy fa alatt áll: miután a halál örvényéből
kizuhant, szétömlik-e a feje fölött
az ég roppant fénye.

SZÁVAI ATTILA

Lehet. Minden lehet.

(Rakjatok tüzet!)

Október első napjai. 2011.

Na. Végre. Meglepően nyárias időjárás, de benne van a jön még kutyára betonkeverő érzése, gyanúja, a folyóba dögölt kutyára bolgár uszályé. Mindenesetre, az őszi nyár nincs tekintettel a naptári adatokra, hogy elég legyen mostmá', ősz van, kuss legyen.

*

Nappal 22-27 fok, hajnalban azért összehúz a hideg, visszahúzzák lábszagukat a részeg őszi baktériák a paplan alá. Annak fedezékébe. Vidám, színes gőzmozdonyok vannak a paplanon, jönnek-mennek, röhögnek, kölyökmozdonyok. Berúgott a rajzoló. Vagy csak az élettől részegült meg, mint fiatalunkban mindannyian. Ha csak pillanatokra is. Ilyenkor megtelt mézzel a szív, azt lökte tovább az erekbe.

*

A magas vérnyomás, az olyan, mint a részeg vasutas az éjszakában, nem látod, nem fáj, de bármikor támadhat. Előugrik a sötétből, kezében valami nehéz vasszerszám, és hátulról fejen üt. Bimm. (Piff.) És akkor nincs kegyelem, nincs bocsánat, csak térdre, imára, az, ami van. Azt mondják bölcs szakemberek, hogy a magas vérnyomás, az a láthatatlan gyilkos. Majdnem mint a devizahitel. A szerző nemrégiben elment az öt foglalkoztató nemzetközi nagyvállalat üzemorvosi vizsgálatára, ahol megállapítást nyert, magas vérnyomása van. Ezt a széken ugrálva közölte az asszisztens. Ült a széken, és elkezdett ficánkolni, magas, magas, rugózott a középkorú, testes nő. A végeredményt valami különös kéjjel közölte, végre történt valami. A lényeg, hogy sportolni kellene. Vagy gyógyszert szedni. Inkább a sport, könyökkel gyomorszájon vágni a Churchill-i elvet, ami a hosszú élet és a sportmentes mindennapok közti összefüggésről szól.

*

Ezekben a napokban a kelletténél többször gondolok a szívemre, erre a maréknyi izgága ösztönre, erre a 30 dekás pumpahúsra, erre a lelkes rabszolgára. És azokra, akik azzal foglalkoznak hivatásszerűen, hogy gyógyítsák e nemes szervünket.

*

Van az a fickó az Indiana Jones és a végzet diplomájában. A negatív manus, a lelkes amatőr kardiológus, aki fél kézzel kiszedi az áldozatból a még dobogó szívét, amit aztán megmutat kedvenc közönségének, egy csapat olcsó indiai statisztának, hogy ő milyen fasza gyerek. Azok meg azt hiszik, hogy tényleg, karjaikat fejük felett lóbálva ordítóznak. Sokat gondoltam rá, mielőtt magas vérnyomásommal elmentem a házi orvosomhoz. Üzemorvosi utasításra.

*

Alváshigiénés tanácsok. Ez egy plakát az üzemorvosi váróban. Nyolcadik tanács: A hálószobát csak alvásra és szexuális tevékenységre használja. Ne egyen, ne nézzen TV-t, ne dolgozzon az ágyban! És akkor a barkóba? Azt se lehet? Szexuális tevékenység előtt, közben, után? Sakk? He? Dominó? Jó, azért ez nehéz lenne. Ha egyszerű is: megdönteni a hozzánk legközelebb lévő.

*

Kiülsz a folyópartra, és elképzeled, hogy a folyó egy ér, valami nagy testben, van valahol a szív, a régi mozgó, aminek nem számít, hogy nappal vagy éjjel, hogy tavasz vagy nyár (ősz, tél), csak húzza az igát (igét), nem vár semmi különös ellenszolgáltatást, csak annyit, hogy vigyázzanak rá. Ha vannak körülmények, a többi már intézi magától, saját költségére. És ülsz ott az áradás mellett, mozdulatlanul a mozdulat peremén, nézed a lenyugvó napot és azt érzed, jól van.

*

A híradások szerint ez a hét (40.) lesz a váltás hete. Most még szinte nyár van, napközben 25-27 fok, ahogy kell (ahogy nem kellene), mindenki félreérti ezt. Én is, és aztán így esek át egy laza megfázáson, takonyba fúlt éjszakák (2 és fél), tüsszentésekben feloldódott nappalok, párás tekintet, lázas lélek, kamillatea, fokhagymakúra, cévitamin.

*

Nátha. (Langyos, mézes malterba mártogatott szivacs az agy.)

*

Van egy jó kis szekrényem. Rajta kézműves tálkában gesztenyecsapat, váci gesztenyék. Megéreztek az őszt és kiugrottak a kabátkákból. Zsupsz. Odalent figyeltek

a fa alatt, nem estek messze a fájuktól. A tehetségesebbek közül összeszedtem két kabátzsebre valót, hazavittem őket és kivettem a tálkába a vagány bandát. Ott figyelnek, lesegetnek, tucatnyi angyalszem, nagy fehér pupillákkal. Összebújnak és néznek. Szevasztok.

*

Ősz: színes krétarajzok az aszfalton, melyeket elmosott az első, hűvös eső egy csütörtök reggel. Bemosott az út menti kavicsok közé.

*

Október. Illatos, békés Duna-part. A fények már jelzik, közeleg az ősz, az avarszag. A hosszú árnyékok, lánynyakakba tekert meleg sálak, őszi csók, őszi szeretkezések. Őszi pirítós kenyér ködös szombat reggeleken, mikor még nagyokat ásítanak a tévés bemondónők, csukott szájjal, mikor nem őket veszi a kamera.

*

Vannak kísérletek, amik meglepő eredményeket hoznak. Az ősz a kísérletek évszaka. Ilyen az, hogy becsukott szájjal tüsszenteni. Főleg olyannak, aki 33 évig nyitott szájjal tüsszentett. Második napja, hogy szépen elfeküdt benned a nátha, jól érzi magát, ellazult, tudta, övé a pálya. Ez így elég unalmas, mert mire hatni kezd a legjobb orvosság is, az vagy két nap. Alaphangon. Hogy jobban teljen az idő, megpróbálsz szórakoztatni magad. Csukott szájjal tüsszentesz, és nem csodálkozol, hogy mi és mennyi jön ki az orrodból. De nem röhögsz. Nem hangosan.

*

Elkezdődnek az őszi gázégetések. Az a jó fűszeres füstillat. Régi nőtincsi emlék, álllok egy nagy rakás összehúzott gaz előtt, vasvilla, mackóalsó, „amit nem dobunk ki, majd jó lesz mamához a kertbe”, anyám már rám meri bízni a gazhalom meggyújtását, őrzését, a tüzeskedést, hadd szóljon. Először nagy túlzásokkal égettem, majd megtaláltam az arányokat, mit hogy kell, hogyan érdemes. Mindig szemből fújja arcodba a füstöt a szél, bárhova állsz a tűz körül. De nem baj, mert közelről látod a régi folyamatot, átélni, ahogy dől a hó, és a hülye, tipikus emberi érzés, hogy te irányítod, a te kezében van az ügy. Megigézve nézed, ahogy belobbannak a száraz növényi szárazak, hogy parázként aludjanak el, a nedves részek sziszegését, ahogy odaadja a nedvességet, ahogy átadja, jól van, tessék.

*

2011. okt. tizenhat.

*

Rakjatok tüzet!

*

Feszés, hideg napsütöttség.

Langyos buszbelsőből a legjobb nézni. Vasárnapi buszmeleg, vasárnapi utasok, vasárnapi smink a vasárnapi lányokon. Azok a vasárnapi átvett lábak.

*

Pár órára otthon hagyom a könyveket, a vasárnapot, kikapcsolom a naptári napokat, kihúzó a hetet a konnektorból. Félretolom a félkész drámákat. Minden nap egy félkész dráma. Van, mikor elkészül. És ott áll mozdulatlan.

*

Lusta-barna szántóföldek. Álmos mozdulatokkal lökik el magukról az őszi madarakat.

*

Az egyik készülő dráma díszletét egy deákvári játszótér ihlette. Két kopott, egykor szociopirosra mázolt pad, előtte homokozó, libikóka és egyéb, az ifjúság szórakoztatását megcélzó dolgok. Eldobott sörösdobozok. Sörösdobozcsorda a padok körül. Megitta, eldobta. Gondolom, otthon is térdig gázol a dzsuvában. Szóval, ilyen ez a mikrokozmosz. Itt szoktak beszélgetni a népek. Vasárnap délutánonként egyenként szivárognak le a nyugdíjasok. Kisnyugdíj, kispokróc, kispetyka. Megbeszélni a dolgokat. Fiatalok és középkorúak is. A tervek szerint öt karakter hozza majd magát szituációba, illetve a szerző azokat. Mindennapi szituinkat add meg nekünk. Plusz lesz egy nem evilági lény. Nem kell mindjárt nagy dolgokra gondolni. Deákvár, az Vác északi része. Két hetem van, hogy befejezzem a dolgot.

*

Úgy érezni magad az október közepi tájban, mint egy átfagyott hőterképkészítő.

*

A sokáig kitarított nyár és a hirtelen betörő ősz egyelőre fákon tarja a leveleket, ezt a különös, békés társadalmat. Ám hamarosan lecsippentik őket az angyalok, egyenként megszámlálják azokat, közben könnyű fehérborot isznak. Aztán a megszámláltak, akik már túl vannak rajta, boldogan egymásra fekszenek. Megnépszámláltak. És vannak persze a makacsok, a csakazértsek. Ezek ott maradnak makacsságukban, görcsösen kapaszkodva a kapaszkodhatóba, hagyjatok békén. Nem megyek.

*

A busz szobameleg légkörét megtölti egy illat. Szag. Valakiből fokhagymás pirítós illata párolog. Dől. Ömlik. Árad. Vagy csak az ősnek, a vasárnapiságnak van átható fokhagymaillata.

*

Egy frissen borotvált tarkórác. Itt ül előttem. Zsírhurkák, ahogy összezárnak minden fékezéskor.

*

Kereskedelmi rádiókban úgy mondják a kellemetlen híreket, lelőtték, felrobbant, megerőszkolta, lecsukták, mintha azok egy ünnep kellékei volnának. Karneváli tollboa.

*

Táncoljatok!

*

Újra itt van egy pulóverszagú ős, kezét fogsz vele, letegezed. Vigyorogsz, mint egy tál sárga körte. A piarista templommal szemközt, a Szentháromság téren vasárnapi turisták. Egyikük mutogatja a szobrot, a többi nézi, néhányan leveszik nap-szemüvegeiket, hogy jobban lássanak. Így meg hunyorogni kénytelenek.

*

Power-jóga, az meg mi. Lehet olyan, hogy avarjóga? Lehet. Minden lehet.

*

Három fiatal rendőr az autó mellett. Olyanok a mai rendőrautók, mint valami versenykocsik. Két fiúrendőr és egy lányrendőr. Egyikük termoszból kávét önt a rendőrlánynak. A lány kissé túlzó hanghordozással köszöni meg e nemes gesztust. Közben szelíden mosolyog. Kedves lánymosoly rendőrruhában, idő kell, míg megszokod a kettőt. Szokni kell a szemnek. A mi rendszerváltás előtt kezdődött szemléletünk nehezen szokja meg ezt. Nekünk inkább szoros tekintetű, marcona férfiak a rendőrök. Vastag barkós igazoltatások, potkivánok, jogsítványt (bizonyos szó-részleteket elvitt a forgalom zaja), forgalmít, mi meg néztünk ki a kispolsz kiből, hogy ehe, ilyen egy rendőr.

*

Az avarjoga az olyan, hogy mosolygó lélekkel befekszel az illatos avarpokróc alá. És ott csinálod az olyanokat, amiket a jógások szoktak. Sok száz levélteső között. Fedezékükben.

*

Vác. Duna-part.

Előtted a folyó locsogása, hátad mögött harangzúgás és a kettő metszéspontjában állsz, itt találkoznak, elvegyülnek egymással, tejbegríz a kamillateával. És te közben lírát látsz minden sirály röptében, minden uszályzúgásban, a part menti őgyelgők kézmozdulataiban, ahogy mutogatják, megbeszélik a sirályok röptét, az uszályzúgást, meg a többit. A harangzúgást nem beszélnek meg.

*

A Pilis katedrálisát újrifestik a régi mesterek. Közben jókedvükben összecsapják szárnyaikat. Ecsetjeiken és festőhengereiken az a jellegzetes, zöldesbarna massa. Újrifestik a katedrálisat, mint minden évben. Festék van elég, korlátlan mennyiségű a raktárkészlet, idő van bőven, a határidő rugalmas. Az üzemet nem zavarhatja meg sem gazdasági recesszió, ugyan már, sem pedig belpolitikai harcok. Kit érdekel. A mesterek munka közben hűvös őszi kisfröccsöket nyomatnak. A háttérben, a nagy, régi rádióból vasárnap délelőtti sporthírek szólnak, pilisi szárnyasok, börzsönyi patások: 3-1.

*

Van az úgy, hogy az ember megmérítik. Hozzák bizonyos, fent nevezett személyek a nagy őszi darut, felemelik az embert, megnézik, megméri, körbeszaglásszák. Aztán elengedik, menjél, játsszál szépen. De van, mikor nem engedik el egyből. Ottmaradni a hideg olajbüdösben, gépcsendben. Hogy hátha, mégis csak van valami súly, van valami érték. Súlynak lenni az anyagban.

*

Van az a fajta embertípus, aki gyerekeivel jön ki a váci ligetbe ordítani. Kiabálni. Vasárnapi program. Gondolom, jót tesz a tudónek és a kisebbségi komplexusnak. Erre a típusra furcsa hatással van az őszi természet csendessége. Hogy megállsz a gyaloglással, leállsz az avarserregéssel, megállsz és kinyitod minden olyan szerved, ami erre alkalmas: fül, szív, lélek, és szépen elkezded befogadni. Aztán, jó esetben úgy maradsz. Csendben. Fazék mézbe nyomott munkavédelmi kesztyű. Is-ten hétmilliárd munkavédelmi kesztyűje.

Szóval vannak azok, akik kijönnek a három gyerekkel, ki a természetbe és mind az öten egyszerre beszélnek. Egyszerre és hangosan. És ami meglepő: nem veszekszenek. Ők így beszélnek meg a dolgokat. Megálllok a gyalogút mellett, megvárom, míg elhalkul a családi visítás. Apuka sipítózott a lehangosabban, a legnőiesebb hangszínen. Csapat magára hagyott zúgó-sivító kapálógép.

*

Minden nap ajándék, amíg száraz, tiszta időt kapunk. Ahogy ez ma is megesett. Délután négy, vasárnap, október 16, kábé tizenöt fok, madárcsicser, rózsaszínpólós fiatal apukák ufófejű fiatal anyukákkal. Pingpongütőnyi napszemüvegekben. Kisminkeli magát a napszemüveg (napszemi) alá. Bugyit meg nem vesz. Leguggol a fehér kutyulihoz, épp, mikor mögé érsz, odanézel véletlenül és belátsz a kanyonba. Felbűfögöd az ebédre megevett rántott halat. De nem baj, mert a végén úgyis hátradólsz, mélyen beszívod az avar langyos, fűszeres illatát, bámulod a kondenzcsíkokat, repülni, repülni. Bevenni a leszaromtablettát, vagy épp hagyni elgurulni. A két tett arányban tartása. Cselekedet.

*

Vannak ezek a különös érzések, mikor valami közlési vágy üt ki a szerzőn. Egyféle grafomán izé: megfogalmazni, megszövegezni valamit, ami ki akar jönni. És nem állni ellen, simán megadni magad a szavak áradásának. Legutóbb a filozófusból lett buszsofőrrel szaladt el a ló. Újabban egy terjedelmesebb vőfélyszöveg foglalkoztat. Ünnepeyes, kedélyes, őrült, lírai szöveg. Már napok óta érzem ízét, színeit, hangjait, hangulatát. Most már csak rögzíteni kellene, megszövegezni.

*

Percekig tűnődni a pilisi naplementén, nézni, ahogy elalvás előtt még tüzet raknak a pilisi tündérek.

*

Jóccakát!

TŐZSÉR ÁRPÁD

Kövületek*Naplójegyzetek 2001-ből*

1.

Ess kétségbe! Pusztulj!

Pozsony, 2001. szeptember 28. A kétségbeesés a rémült reménytelenség lelkiállapota – mondja a *Magyar értelmező kéziszótár*. Ne ess kétségbe!, mondjuk gyakran bánkódó barátainknak, ismerőseinknek. S valóban azt értjük alatta: Ne ess a rémült reménytelenség lelkiállapotába. De mikor kimondjuk, már tudjuk: többé-kevésbé hiábavaló a kérésünk. Aki kétségbeesik, annak nincs hatalmában nem kétségbeesni. A kétségbeesés jön, mint az Isten csapása, nem kérdezi: akarom-e, nem-e, hogy jöjjön. Kérésünk tehát inkább csak vigasztalás, mintsem gyakorlati értékű tanács. Éppen ezért az ellenkezőjét, azt, hogy „ess kétségbe!”, szinte sohasem mondjuk. Az sincs ugyanis hatalmunkban, hogy kétségbeessünk. De ha még lenne is: ki az a bolond, aki önként kétségbe akar esni? Vas István (a *III. Richárd* fordítója) Richárdról tételezi föl ezt a botorságot. A király által megöltek szellemei tizenegyszer mondják az elleneivel végső összecsapásra készülő gyilkos uralkodónak: „*Ess kétségbe! Pusztulj!*” A komikus, faramuci felszólítást egyszer is sok hallani, olvasni.

Szeptember 29. Délután találkozónk volt a Pozsonyi Casinóban, az Ifjú Szívek egykori tagjai találkoztak. Az Ifjú Szívek név nem „üdvhadsereget”, hanem népművészeti együttest takar. (Engem mindig irritált.) Az ének-, tánc- és zenekarból álló társulat 1955-ben alakult, de az igazi indulása tulajdonképpen az 1956-os magyar forradalomhoz kötődik. Az Ady-rajongó Fábry Zoltán az *Ifjú szívekben élek* c. verssel köszöntötte a csoport megalakulását, s a névadók ebből a versből vették a nevét. Számunkra, akkori főiskolások, egyetemisták számára afféle Cordelier-klub volt az együttes: itt dühöngtük ki jakobinus indulatainkat. Ebből a korszakomból való például a *Férfikor* c. versem, amelyet Koncsol Laci barátom később egy egész tanulmányban elemzett, és a szlovákiai magyarság *Marseillaise*-ének nevezett. Most elhűlve tapasztaltam, hogy az egykori Desmoulins-ek, Dantonok és Marat-k (és Charlotte Corday-k) megöregedtek, szürke, érdektelen vénemberekké, vénaszonyokká deresedtek, s a Cordelier-klub ma már kaszinó, ahol én végtelenül unom magamat. Valóban igaza volna Schopenhauernek: *Az ember élete ingaként leng a fájdalom és az unalom között?* Az öregeké mindenképpen. A Pozsonyi Casino egyébként valamikor a 19. században, a reformkorban alakult, 1944-ben megszűnt, s két éve, 1999-ben újraindult.

Október 12. Sajátos könyvkupacok az ablakpárkányomon, könyvespolcaim szabad helyein, íróasztalomon. Egy-egy irodalomtörténeti tanulmányom, kritikám, dolgozatom „kövületei“. Amit úgy kell érteni, hogy darabjaik a munkáim írása közben gyűltek halomba (vö.: felhasznált irodalom!), aztán úgy maradtak, „megkövültek“. Lustaságból nem teszem őket vissza a helyükre, de már meg is szoktam, hogy itt vagy ott vannak, kupacban állnak, így könnyebben megtalálom őket. Az előbb az egyik kupacban a *III. Richárdot* kerestem, meg akartam nézni, hogyan hívják a mezőt, ahol Richárd és Richmond hadai összecsaptak. Megnéztem. Sajnos, sehogyan sem hívják, csak így: a mező. Kár, mert így nem lehet emlegetni, nem idézhetem meg például úgy, ahogy a *birnami erdőt* vagy a *filippi csatateret*. Pedig a hely, ahol a Shakespeare-drámákban teljességgel atipikus dolog történik, megérdemelné, hogy néven tudjuk nevezni. Richard és Richmond csatamezején ugyanis a szellemek korábbi átka, jóslata nem teljesül be: Richard nem esik kétségbe. Sőt: „Mellében ezer szív ágaskodik“, s ő olyan derekasan vagdalkozik, „*embertelen csodákat tesz*“, hogy végül már szinte neki drukkolunk, s nem a „*taknyos*“ Richmondnak. S amikor országát kínálja egy lóért, akkor sem menekülni akar a lovon, hanem a lovasokkal lovas harcoként küzdeni tovább: „*Azt hiszem, hat Richmond van a mezőn, / Ma megölttem ötöt, mind őhelyette. / Lovat! Lovat! Országomat egy lóért!*“

Október 16. Ha egyszer buddhistává leszek, rálépek a nyolcrétű útra, s lesz egy kutyám, amely az Atma (világszellem) névre hallgat, s megünk ketten a Nibbanamba, a paradicsomba, ahol az akarat lángja végleg kialszik majd bennünk, akkor mindezt Krúdynam, Schopenhauernek és Ciorannak köszönhetem. „*Lenni vagy nem lenni... Sem egyik, sem másik... A halál csak műfajváltás; az ember megújul.*“ Ezt Cioran mondja. Meg ezt is: „*Kicsavarodott, zilált, fintorgó Megváltóhoz szoktunk, meg se tudjuk ízelelni az ókori istenek könnyedségét, vagy egy növényi boldogságba mélyült Buddha kimeríthetetlen mosolyát. A nirvána, ha belegondolunk, vajon nem a növényektől kölcsönözte fő titkát? A felszabaduláshoz csak úgy jutunk el, ha a miénkkel szöges ellentétben álló létezési formát fogadunk el mintaként.*“ (E. M. Cioran: *Egy kifulladás civilizációról*. Nagyvilág Kiadó, 1998.) S én elvben már elfogadtam az elmúlásom utáni növényi, sőt akár ásványi létet (bár nem egészen vagyok meggyőződve róla, hogy a kaktuszok és az yperitek nem épp úgy szenvednek, mint az emberek vagy az állatok: épp olyan intenzíven, csak számunkra érthetetlen nyelven), gyakorlatban azonban még mindig nem vagyok felkészülve a nirvánára. Még mindig nagyon sokat foglalkozom az akaratlan emberi kezdettel és véggel, s a közbeeső nagy és érthetetlen akarásokkal. Még mindig nagyon érdekel a születésem, amelyre nem emlékezhetem, s a halálom, amelyről semmit sem tudhatok. (Most még nem, utána pedig már nem.) S nem értem a születésem gyötrelmét (a „*páros kint*“, amelyet anyám és én, a születő csecsemő együtt éreztünk) és a halálunk borzalmát. Mért nem lehet sima ügy a műfajváltás, csendes-szép ünnep a születés és a halál? Mi a célja Istennek (a természetnek) az ember kétszeri (születés, halál) kegyetlen meggyöttrésével? Mit akar ezzel üzenni a lét a létezőnek?

Október 17. Van Philip Roth *Sabbath színházában* egy jelenet: a bábjátékos az utcán játszik, alkalmi közönségnek. Egy arra haladó lánynak kigombolja a blúzát, kiveszi a mellét, s csavargatni kezdi a mellbimbóját. Úgy intézi, hogy mindez a játék,

az előadás részének tűnjön. A lány vihogva túri. – Nefrológusnál vagyok. A nővér fiatal és pokolian csinos. Vérvétel közben Pessoa-ról beszélgetünk. (Máskor másról, de mindig költészetről: a nővér maga is ír verseket.) Azt mondja, a költők mind betegek, a vers maga a betegség. Nem is tudja, Pessoa hogyan élhetett hatvanhat évig komplett paranoiában. Ahogy a fecskendő és a vénám fölé hajlik, két telt melle csaknem kibuggyan a nyitott köpenyéből. Eszembe jut Sabbath. Története elmondása idején épp annyi idős, mint Pessoa volt a halála évében, s amennyi véletlenül én is éppen vagyok. A rettenetes nagy különbség köztünk (Sabbath és köztem), hogy Sabbath már rég kivette volna a föléje hajló nővér mellét, s szabad kezével javában csavargatná a mellbimbóját. S a nővér vihogva túrné. Viszont ha én tenném ugyanazt, engem felfofozna. Úgy tűnik, a nők mindig készen állnak a férfikéz és egyéb tagok fogadására, csak ezt maguknak sem merik bevallani. Sabbath, a fenomenális dumájával, megmagyarázhatatlan módon ehhez a „bevalláshoz“, az önfelfedéshez segíti őket hozzá. Ahhoz, hogy merjenek önmaguk lenni.

Október 29. A holnapi szemináriumom témája a *Margit-legenda*. Elég száraz, nehézkes szöveg, Margit csak külsőségekben él, belső élete nincs. Kuriózumok hozzá: Margitot hét-nyolcesztendőskorában egy lengyel herceghez, tizenkét éves korában a cseh Ottokarhoz akarják feleségül adni. Figyelemreméltó a gyermek-királylány tudatossága és elszántsága. Olimpiádisz szorornak így panaszkodik: „*Annyira báthatnak engemet az én szüleim ez házassággal, hogy elmetszem én magamnak az én orromat, ajkammal öszve.*” Más: a legenda a gyermek Margitot is következetesen „Margit asszon”-ozza. Az eredeti alán, osszét „akszin” (úrnő) tehát a 14. században már alakilag „asszon”, de jelentésében még mindig „úrnő”, magas rangú asszony (vagy lány). Más: feltette-e már valaki vajon a kérdést: miért csak 1943-ban avatták a szomorú sorsú királylányt szentté? Korábban bátyja, V. István, aztán Károly Róbert, Mátyás király és II. Ferdinánd sürgették a szentté avatását, sikertelenül. A középkorban s később is a „szent” cím, a vallásos tartalmán túl, olyasmi lehetett, mint ma a Nobel-díj: annál tekintélyesebb a nemzet, minél több a Nobel-díjasa. De: valószínűleg annál több a szentje egy-egy királyságnak, minél nagyobb a tekintélye. Az Árpád-házi királyok Magyarországnak a tekintélyéhez, hatalmához eszerint már Mátyás birodalmának a tekintélye, hatalma sem volt fogható. Talány (vagy nem is annyira talány?), hogy miért éppen a csonka (de éppen növekedésnek induló) Magyarország vívta ki (1943-ban!) azt, amit Mátyás Magyarországnak sem sikerült. S végül: találomra belelapozok Kodolányi *Boldog Margitjába*: *Benedicta* (a szó jelentése: áldott) novicia ekkép vall Margitnak: „*Nagy bűnös vagyok, leánykám... Imádj értem, árváért... Sönki sincs, aki szeressön...*”. Elfutja szemem a könny. Nem a könnyes-szép jelenet, hanem az élő, szívként dobogó, ódon nyelv miatt. Kodolányi azt ad Margitnak, amit a Margit-legenda szerzője nem adott: nyelvet és lelket. Kodolányi nyelvi és lélekábrázoló ereje talán ebben a regényében a legmarkánsabb, s egyben a legtorokszorítóbb. Boldog Margit nyelve itt ősanyáink nyelve, lelke történelmi földünk és egünk lelke. A könyvet együtt kell olvasni a legendával.

November 3. A rádióban az Amerikából hazalátogató Wahorn András beszél: Ha Amerikában vagy, nagy a baj, mert onnan már nincs tovább. Jobb, ha bizonyos

dolgokat nem érsz el, akkor legalább még vágyakozhatsz. Ugyancsak a rádióban, Réz Pál: Malraux könyvében, *Az ember sorsában* van egy jelenet: egy főúr lóháton temeteti el magát. A francia író ezt a *Beszterce ostromából* koppintotta. – Réz ki-nyomozta, hogy egy Trnova nevű főúr volt a közvetítő. Ki lehetett ez a Trnova? Ilyen névvel nem valószínű, hogy főúr volt, inkább lehetett „főasszony”. Csehországban, Boszniában és Horvátországban van rengeteg Trnov és Trnova helynév. Szlovákiában csak Trnovec van, az is csinált név: a magyar „Tornóc”-ből van viszakövetkeztetve.

November 5. Álmos vagyok és hallgató, révedezem az újra induló *Kultúrny život* (Kulturális Élet, szlovák irodalmi lap) számára írt interjúm fölött. A hold még fent van, egész éjszaka írtam, írásomat déli tizenkettőig várja a szerkesztő. Ennek a lapnak 1968-ban és előtte körülbelül olyan forradalmi szerepe és jelentősége volt Pozsonyban, mint 1956-ban az *Irodalmi Újságnak* Budapesten. Később megszűnt, s a szlovák liberálisok irodalmi lapjaként többször újraindult. 1989-ben *Literárny týždenník* (Irodalmi Hetilap) címmel éledt meg a porából, abba is interjút kértek tőlem, s az interjú megjelenése után Vladimír Mináč, az akkor még javában élő, viruló jeles szlovák író és Matica-elnök azzal állított meg az írók klubjában, hogy „Boha vám” (az istenit magának), harminc éve sétálgatunk itt egymás mellett, s még csak nem is sejtettem, hogy maga ilyen okos ember!, s erre én úgy éreztem, végem!, oda a szabadságom, oda a fesztelenségem, ezek után Mináčnak én már csak zseniálisakat mondhatok. Most is valami hasonlót érzek: feleslegesen leplezem le magamat szlovák barátaim előtt, s csinállok magamnak olyan ketrecet (ezt, azt állítva magamról), amelynek elsősorban majd magam látom kárát. Ide a bököti!: senkinek nem adok több interjút. De hát mi a különbség az interjú és mondjuk a napló között? Az egyik váltó, a másik kötelezvény. S a váltó talán hosszabb lejáratú. Azt majd az utókor váltja be. Ha majd lesz az életműben megfelelő fedezete. – Nagyokat ásítok, de azért el kell mondjam, kellemes ez a fáradtság, s tulajdonképpen „*Felhő valék, már süt a nap. / Derűs vagyok és hallgató*” (József Attila), s még inkább: „*A holdban egy hal úszik / A víz egy órát aluszik / a fényes tenger százat is*” (Lorca) – szóval most tulajdonképpen száz órát alvó fényes tenger szeretnék lenni.

November 17. Az újabb benzintöltő állomások toalettjei nem sokban emlékeztetnek a régi benzinkutak illemhelyeire: sterilek, mint az orvosi rendelők. A vizeldék kagylóiban kristálytisza víz csobog, fölöttük nem a puszta fal, hanem, láss csodát!, tükörszerű fémlap (benne beépítve fotoelektronikus érzékelők) – mintha víztükör volna a falon, kész Narkisszosz-forrás, a kisdolgát végző Nárccisz gyönyörködhet saját magában, férfiasságában, becézgetheti vesszejét, szeretgetheti önmaga képét. Csoda-e, ha a homokosok a nyilvános vécékből éppen átköltözöben vannak a benzinkutak környékére?! Ezen nem csodálkozom, de azon igen, hogy a feministák még nem irigyelték el a férfitoalettek ezen fémlapjait, s nem követelnek a női mosdókba is ilyen kagylótükröket, hogy ők is gyönyörködhessenek magukban vizelés közben. Persze, nehezen tudom elképzelni azt a periszkópszerű tükkörrendszert, amely a vizelő nőt alulról mutatná. Hacsak a Narkisszeiák is nem félig állva tennék a dolgukat. Ahogy falun nagyanyáink még nemrégén tették. De néhány évtizede még Kazahsztánban is volt hasonló élményem. A szálláshelyünk

férfivécéje deszkafallal volt elrekesztve a női vécétől, a falon nagy repedés. Nagydolgom végzése közben hirtelen olyanfajta surrogást hallottam a túloldalon, a fejem közvetlen közelében, mintha a vízcsapot egyetlen erőteljes mozdulattal teljesen kinyitnék. Ösztönszerűen elkaptam a fejemet, s hátranéztem. Bár ne tettem volna, mert egy kövér kazah nőt pillantottam meg, amint félig álló helyzetben, kicsit előre hajolva, felém mereszti irdatlan csupasz fenekét, s a két szétterpesztett combja közül, valami leírhatatlan alakú vízköpőből, hatalmas sugárban ömlik a pisa.

November 18. A tegnapi bejegyzésemen mulatok és gondolkodom. Narkisszoszról általában csak annyit tudunk, hogy gyönyörű ifjú volt, aki beleszeretett önmaga tükörképébe. De az eredeti monda jelentése ennél sokkal bonyolultabb, gazdagabb. Teiresziász azt jövendöli a születő Narkisszosznak, hogy hosszú életű lesz, de csak akkor, ha sohasem ismeri meg önmagát. Narkisszosz egy forrás tükreben magára ismer, s beleszeret a saját képébe, de szerelme természetszerűen sohasem teljesülhet be. A boldogtalan ifjú furcsa szerelmi bánatában tört dőf a szívébe. Nem lett hosszú életű. Íme, a férfi sorsa dióhéjban: ellentétben a nővel, szinte mániákusan tör az önmegismerésre, de ha megszerzi, nem tudja elviselni az igazságot. S most ugorjunk egy nagyot: újabb irodalmunknak szinte minden férfihőse Narkisszosz, valamennyit pusztító önmegismerési kényszer hajtja. Egyetlen példa a sok helyett: Nádas Péter. Hőseinek férfiak iránt, s önmaguk, saját testiségük iránt érzett szerelme is csak ennek az emésztő önmegismerésnek a része. Mégis volna hát valamiféle filozófiája a férfivizeldék kagylótükreinek?

2.

A kifordított ember

Budapest, 2001. november 24. Benczúr Szálló. Reggel 7 óra. Madárfütytre ébredék. Kint csontropogató a hideg, a hőmérőkben biztosan jóval nulla alatt van a higanyszál. Tegnap egészen összefagytam, most meg madárfütyty? Ráadásul, ha jól hallom, rigó. Biztosan tévében vagy rádióban fütyül valahol. Feltápázkodom, kinézek az ablakon: a fák még zöldek, de itt-ott már deret is látok rajtuk. Az egyik egy bolond feketerigó dalol, torkaszakadtából. Nekem is mindjárt jobb a kedvem. Idefelé Mács Jóskaival meg Cselényi Lacival vonatoztam. Hatalmasakat röhögtünk. Magunkon, az öregségünkön. Ma, valahol a Duna-parton írószövetségi közgyűlés, a Vigadót kell keresnünk.

Benczúr Szálló, november 25. Megint madárfütyty ébreszt. A változatosság kedvéért most egy széncinke akar valamit közölni velem. Benéz az ablakon, kíváncsian forgatja a fejét, figyelek-e rá. Nem nagyon lehet elégedett a látottakkal, elrepiül. Én sem vagyok olyan jajde elégedett a tegnapi látottakkal, tapasztaltakkal meg saját magammal sem. Szilágyi Pistának a Vigadó előtt azt mondtam, hogy a *Kő hull apadó kútba* állandó témája a szemináriumomnak, s mindjárt utána, mosolyogva: Olyan a regény, mint az állatorvos lova, az emberi egzisztencia minden betegsége

benne van. – Micsoda fogalomzavar! Hisz az állatorvos lovát akkor szoktuk emlegetni, ha rossz véleménnyel vagyunk valamiről. De nem is annyira Pista arcán, mint inkább a mellette álló Ács Margit arcán láttam, hogy kapitális marhaságot mondtam. A közgyűlést Pomogáts Béla, Szakonyi Károly és Kiss Gy. Csaba vezette, időnként úgy éreztem, a Szlovákiai Magyar Írók Társaságának a gyűlésén ülök, sok volt a rögtönzés, kevés a felkészült beszéd, a kifejtett gondolat. Bizonyos plebejus dühöket éreztem a felszólalókban (például Lászlóffy Aladár és Döbrentei Kornél hozzászólásában), de a plebejus indulatok itt még mindig az urbánus-népi (azaz rejtve vagy kevésbé rejtve a zsidó-magyar) szembenállás megfogalmazásában jutnak kifejezésre, s ez a tudásalapú társadalomban bizony már anakronisztikus és unalmas. Érdekesebbek voltak a személyes találkozások: Pécsi Györgyi azt újságotlalta, valószínűleg megszűnik a *Könyvpiac*, a szavazólapot Dobos Laci tollával és Lázár Ervin hátán töltöttem ki, mondván, hogy az én szavazatom így három vokstól ér (most is a Dobos tollával írok, nálam maradt), Temesi Ferivel egykori gyönyörű pozsonyi hőesésekre emlékeztünk, Csaplár Vilmos rábólintott a kérdésemre: valóban ő írta le valahol, hogy „*hogyan lehetnének nagy írónk, ha nincsenek nagy olvasónk*”, Aczél Gézát meghívtam Pozsonyba, *Alföld*-bemutatóra stb., stb., stb. Szerettem volna itt találkozni Esterházy Péterrel is, Oravecz Imrével is, Nádas Péterrel is, Tóth Krisztinával is, de egyik sem volt ott, mintha szakadóban lenne az írói társadalom, mintha máris két vagy három írószövetség létezne. – Befejezem, 9, 28-kor indul a vonatunk hazafelé. Valahogy megint elegendő lett Budapestből.

Pozsony, 2001. november 27. Könyvbemutató a Csemadok székházában. Abban a patinás épületben, amelyikben a két háború között a pozsonyi szabadkőműves páholy székelte. Most az én legújabb verskötetem, a *Finnegan halála* bemutatójára jött össze a helyi magyarság. A könyvről magáról annyit: a világ végéről fantáziálni komolytalan dolog, de az „emberiség végnapjainak” látomása ma már nem csak Karl Kraus dühödt nyelvkritikája nyelvén érvényes, közel került az hozzánk bizony a komoly tudósok meteorológiájában is. Az emberi lényeg, az élet akarása van kimerülőben, s ez az érzés úgy ráng, harangoz az idegeinkben, mint az állatokéban a közelgő földrengés. Tim Finnegan, a mondabeli írókőműves egy Joyce-regény hőseként támad föl, s tulajdonképpen az egész mű az „örök visszatérés” mítosza, az én Finnegan Timótom, aki szintén kőműves és a narrátorom nagybácsija, úgy hal meg, hogy soha többé nem tér vissza: függőn a kötelére akasztja föl magát a d.-i félig kész templom tornyában. Iszonyatosan megnyúlt teste napokig harangoz, míg végül valaki le meri vágni. A többi a könyvről Grendel Lajos mondta el. Ő volt az előadó és az est házigazdája. A nekem mint szerzőnek feltett kérdéseire válaszoltam a fentiek értelmében. S a beszélgetés valószínűleg jól sikerült, mert a szünetben az elrohanó Cselényi azt sziszegte-sisteregte felém: Ti csak jól elszórakoztatok Grendellel, a közönség meg unatkozott! – Dicsérjen meg téged Cselényi! Ha valakit ő megdicsér, abban nincs köszönet, jobb, ha bírál, akkor biztos lehets benne, hogy azonos voltál önmagaddal. Telt ház volt, hálistennek, első-, másod- és harmadéve-seim szinte hiánytalanul ott voltak, de felnőttek is voltak szép számmal. S beleszólt az irodalmi estembe a politika is: mielőtt elkezdődött a műsorunk, felállt egy bajszos Nemptudomki, s elmondta, hogy a mi fellépésünk után képviselőbemutató lesz (választások előtt vagyunk!), s mivel a politika is van olyan fontos, mint az

irodalom, kéri a tisztelt közönséget, a könyvbemutató után is maradjanak helyükön. A tisztelt közönségnek azonban a politika és irodalom viszonyát illetően feltehetően más volt a véleménye, mert a mi jelenésünk végeztével szinte mindenki elvonult. Néhányan besorakoztunk a könyvesboltba (a Magyar Könyvesbolt is ide, a Csemadokba szorult a Mihálykapu utcai elegáns épületéből, egyetlen sötét helyiségbe), hogy most pedig következik a dedikálás gyönyörűsége misztériuma. Írd és mondd: tizenegy darab *Finnegant* dedikáltam, s az eladók szerint ez itt már szép szám. A könyves csárda egyik asztalánál Szabó Rezső (egykori Csemadok országos főtítkárs, s a Szlovák Nemzeti Tanács alelnöke), valamint Mács Jóska és Duba Gyula író-betyárok búsultak csurgó bajússzal, bele a poharukba. Mit tehettem, közjük ültem búsulni.

December 1. A *Kortárs* novemberi számában Czeizel Endre Kassák Lajos családfájáról és betegségeiről ír. És sok minden másról is. Arról például, hogy „*Származásból adódóan Kassák Lajosnak erősen tótos volt a kiejtése*”. Én hallottam az idős Kassákot beszélni a rádióban, semmi „tótosat” nem észleltem rajta. Lehet, hogy fiatalabb korában valóban feltűnőek voltak az illabiális „a” hangjai („*Urám, mágá költő*”, mondta állítólag a fiatal Vas Istvánnak), de később ezt levetkőzte, elhagyta. S ha nem hagyta volna is el, miért lenne „tótos” az ajakkerekítés nélkül képzett „a”? Ilyen alapon tótosan beszél az egész palócság, az egész Mátyusföld és Csallóköz. Kassák feltehetően nem az apjától tanult magyarul (aki valóban született „tót” volt és gyengén beszélt magyarul), hanem az anyjától, Istenes Erzsébettől, aki viszont nem is tudott „tótul”. Kassák kezdetben úgy ejtette a szót, ahogy az érsekújvári magyarok ma is ejtik: északnyugati (palóc) nyelvjárásban, később azonban (tanúsíthatom) a magyar irodalmi nyelvet beszélte. Vas István írta le róla talán először, hogy „tótosan beszél”, de tudjuk, hogy neki mennyire begyében volt Kassák. Nem értem, miért mondja utána Vasnak ezt a gonoszkodó minősítést Czeizel 2001-ben, ráadásul olyan fogalmazásban, amelyből az következik, hogy az érsekújvári költő azért beszélt „tótosan”, mert az apja „tót” volt. – Egyébként a költő családfájáról Czeizel nem sok újat mond, annál inkább felfigyeltem egy más jellegű közlésére. Azt mondja, a „galtoni számítás” (Francis Galton humángenetikusról van szó) alapján pontosan meg lehetett volna előre jósolni a költő halálának évét: „*Édesanyjának nyolcvankilenc, édesapjának hatvanhat év adatott (az életkor kiszámításakor a születési év a meghatározó), így ő – a galtoni számítás alapján – nyolcvan és fél évet remélhetett. S valóban nyolcvan és fél évig (nyolcvan év és négy hónapig) élt*”. Nem tudom egészen pontosan, hogyan működik a „galtoni számítás”, csak következtetek, hogy a szülők életkorának a középarányosához három évet kell adni. S ha így van, akkor nekem hatvanhét év „adatott” (apám hatvankét évet, anyám hatvanhatot élt), tehát 2002-ben agyó, földi élet! S ma 2001-et írunk. Nem valami vigasztaló perspektíva. Erősen reménykedem viszont, hogy Francis Galton nem volt komoly tudós, csak sarlatán.

December 3. Fura ügy ez az ún. személyi adatvédelem. Ha vallásom, nemzeti-ségem, sőt lassan már nemem is magánügy és személyi adatvédelem alá esik, akkor ez valami olyasmi, hogy az ember teljes inkognitóban (azaz ismeretlenül) akar élni. De mire jó ez a nagy titkolózás? Nem volt elégünk belőle a szocializmusban?! Akkor persze fordított inkognitóban éltünk: a hivatalok és a mindenható „pártunk és

kormányunk” minden tudhatót tudott rólunk, de ezzel csak arra készítetett bennünket, hogy a „belügyeinkről”, álmainkról, gondolatainkról, szorongásainkról, szenvedélyeinkről, szerelmeinkről annál mélyebben hallgassunk. Az adatvédelemmel és az internettel ez pontosan a visszájára fordult. Földényi F. László, azt hiszem, *A tágra nyílt szem* c. könyvében ír a kifordított emberről, akinek az internet közvetítésével az intimitása válik nyilvánossá, a nyilvánosság pedig kiszorítja az énjét. Én ezt a látteleletet úgy módosítanám, hogy kiürül a személyisége. Az internet világában megtalálja a tökéletes inkognitót, ott valóban név, vallás, nemzetiség és nem nélkül lehet jelen, azaz üresen, beazonosíthatatlanul élhet. Sez az üres énú Frankenstein aztán az internet virtuális terében, kötelezettségek nélkül, szabadon garázdálkodik, s megszokva, hogy belső életének nincs külső következménye, szabadjára engedi magában az emberi fajzatot (à la Sabbath), s végül a valóságos életében, a mindennapjaiban is a legszörnyűbb dolgokra képes.

December 5. A pódiumon Jürgen Habermas. A tudós a német tanszékünk meghívására látogatott el karunkra. Hetvenkét éves, galambósz, de a haja még sűrű. Előadásának a címe: *Miért kell Európának alkotmány?* Hát miért is? Habermas szerint azért, hogy legalább jogilag egyben maradjon, ami erkölcsileg és kulturálisan valahogy nem akar összeállni. Bennem pedig az előadás közben az a paradoxon világosodik meg, hogy az Európai Unió, Európa „totalitarizmusa” (globalizmusa) pontosan a totalitarizmusokat (főleg az ész totalitarizmusát, a felvilágosodott racionalizmust) zsigerből elutasító posztmodern ideológia győzelmének idején született meg. Nem kétséges, hogy egy német és francia post-aufklärung és post-lumières következményeként. Post-aufklärista, a „modernitás” feltétlen híve Habermas is, korábban marxista szociológus, politikai gondolkodó, ma a „kommunikáció vértelen forradalmának” a híve. Ennek a forradalomnak az eredménye, mondja, a kelet-európai rendszerváltás, s ezt a kommunikációt kell az európai alkotmány alappillérvé is megtenni. Habermas tehát ma is forradalmárnak tartja magát, a posztmoderneket pedig konzervatívoknak látja. Az ún. fiatal konzervatívok (Bataille, Foucault, Derrida) a szubjektivizmus nevében ítélik el a modernizmust, a neokonzervatívok (Wittgenstein, Gottfried Benn) a természet integritása s az örök körforgás nevében teszik ugyanazt, mondja. Szerintem maga Habermas is konzervatív: valamiféle konzervatív avantgardista. Ami nem is hangzik olyan rosszul, sokszor érzem én magamat is valami hasonlónak, csak az zavar benne (mármint Habermasban), ami a posztmodernekben is: ő is külön entitásként kezeli az észet és a természetet. (Például a buddhizmus nem választja el radikálisan a kettőt. Én sem.)

December 11. Leesett az első hó, a Dunajban vettem egy pár bakancsot. Az áruházzal legfelső emeletéről úgy néztem le az Irgalmasok templomára, a behavazott tetőkre, mintha egy idegen várost láttam volna. Ha hó alatt van Pozsony, mindjárt látom a múltját is, s ez a kettős látás teszi ilyenkor idegenné. Az Irgalmasok kolostora előtt valamikor díszkút és a koronázások idején díszemelvény állott (a kutat a múlt század ötvenes éveiben temették be, rombolták le, én még láttam épségben), az emelvényen az új király letette esküjét. (A teret egy időben Eskü térnek is nevezték.) I. Ferenc a negyedik feleségének, a nála évtizedekkel fiatalabb Karolina Augusztának kedveskedve építtette a kutat, akkor, amikor Karolinát királynévá

koronázták, tehát 1825-ben. Nem sokkal korábban a király kénytelen volt összehívni a magyar országgyűlést, s ezt vereséggént élte meg. Magát fiatal feleséggel, s a fiatal feleséget díszkúttal vigasztalta. (Ő ekkor már 57 éves vénember.)

December 23. Az írószövetségi közgyűlésen 150 szavazattal szavaztak be a választmányba, de az ötven tagú választmányban már csak 15 jó emberem akadt (enynyi szavazatot kaptam), s ez már nem volt elég ahhoz, hogy elnökségi tag is legyek. Hála istennek, mondhatnám, s mondom is, nem vágyom elnökségekbe, de ez a szavazódsdi híven tükrözi a magyar irodalmi díjak megszavazásának a mechanizmusát is. Mikor a Kossuth-díj javaslatai születnek, az én esetemben akkor is ez lehet az arány, ötvenből tizenötön szavaznak rám, nem leszek hát egyharmad Kossuth-díjas. De mit nekem a Kossuth-díj szegényes millióskaí, mikor valahol, ésazonkon már talán a Nobel-díjam medálját fényezik: az előbb felhívott Stockholmból Mervel Ferenc, az ott élő költő és műfordító, s elűjságolta, hogy néhány „remekműgyanús” versemet a kitűnő Tomas Tranströmer segítségével svédre fordította, s a fordítások a *Horisont* c. lapban fognak megjelenni. Most már csak abban reménykedem, de nagyon, hogy ezt a bizonyos *Horisontot* a Svéd Királyi Akadémia tagjai is olvassák.

December 30. Ballagok lefelé, a Mihálykaputól a Nagyposta irányában. Lejt a járda, mint a boulevard Saint-Michel és a rue Cujas sarkán, vigyázva kell lépni, hull a hó, csúszik az út. A rádióban voltam, ahol az óévet búcsúztatandó arról beszéltem, hogy nyugaton, az eszméletlen gyorsaságra kapcsoló digitális világkapitalizmusban újabban az ún. Down-Shifting, a „lassítás” elve divatozik, de ismerve a mi világunk, a közép- és kelet-európai társadalmak természetét, úgy vélem, mi ehhez a „lassító kapitalizmushoz” már csak teljesen kifulladás, tüdőtágulással és szív-elégtelenséggel küzdve érünk el. Ahogy a Nagyposta előtt lépegetek, óvatosan kezezem a lábammal a biztonságos helyeket, s az autók is valóságosan lassan és hangtalanul úsznak valahol, a hófüggöny mögött, az a véleményem, hogy nincs a télnél és a hóesésnél hatásosabb lassító szer. Lelassulnak a reflexek, elnyugszik az aritmiás szív, elnyugszanak az indulatok, a gyűlölködések, s egyszeriben szeretettel, megértéssel gondolunk a körülöttünk hasonló lassúsággal „poroszkáló” lét-társainkra. Csak hát: lehet-e a hóban poroszkálni? Igen, igen, a porhóban feltétlen. S ha közben még Tóth Krisztina most megjelent *Porhó* című kötetének az *Anyegin* gyönyörűségeit idéző elégiái és porhavai is eszünkbe jutnak, akkor a túl bonyolult *ittléti*nk is átlátjuk ott.

Porhó
Urám, mágá költő
A kifordított ember
A víz egy órát aluszik
Ha Amerikában vagy, nagy a baj
Margit akszin

LOVAS ILDIKÓ

A borítékolt gombolyag

Before/after [3.]

A macska bajusza mindig olyan széles, pontosabban a bajusz szőrszálai olyan hosszúak, mint az egész teste. És ahol befér a feje, ott befér az egész teste. Emiatt nem találkozott még senki beszorult macskával.

Fába szorult macskával.

A macskának a bajusza a GPS-e. Jár-kei büszkén a világban, magasra emelt farkokkal és biztos abban, hogy soha nem fog tévedni, hibázni, szegyenben maradni.

A macskának a bajusza a mindentudás egyeteme is egyben. Mert egyetlen tudás, ha biztos, eredményében és következményeiben megsokszorozódik, mindenné lesz. Ilyen például az a tudás is, amit egyes emberek tudni vélnek más emberekről. Az ő bajuszuk a közösségi háló, amely állítást az azonos című filmmel is ellenőrizhetik.

A macska bajusza és a közösségi háló a mindentudásnak olyan egyeteme, ahol nem kérnek diplomát, azonban biztos, hogy szegyenben sem marad senki, mivel a tudása megkérdőjelezhetetlen.

Emlékeztető: fába szorult macskával még senki nem találkozott.

Következtetés: A közösségi hálón megosztott tudás (testméretekről, erkölcsről, embertársainkra akasztott jelzőkről) még soha nem cáfolódott meg.

- Bagoly mondja verébnek, hogy tehetségtelen költő? A nagy fejről meg hallgat a profilja?

Ilyesmivel soha nem találkozhatunk, mert ez a természet és a közösségi háló törvényei ellen való.

„Néha úgy érzem, nem akarok már mindent elmesélni. Mintha csökkenne a vágy a történetben kuksoló titok megkaparintására. Mintha elillanna a szöveg nyújtotta érzéki élmény. Óvatoskodó lettem, tapogatózó. Az ébredéskor égnek meredő, a történet felé antennaként tapogatózó hajcsomóim, amikor megfésülésekre se jutott idő, húztak a szavak, csak egy korty kávé, hogy tudjam, ez már valóságos történet, nem álom. Nem hazudok: mire a számítógép zúgni kezdett, a gyomrom özszerándult a gyönyörűségtől.

De most ennek vége. Már nem akarok mindent elmesélni. Kompromisszumot akarok kötni. Régebben ezt a szót gyűlöltem a legjobban. Megalkuvásnak tartottam, a szöveg elleni támadásnak.

Mert kompromisszum nélkül sósak ugyan az éjszakák, de megvigasztal a reggel édes gyönyörűsége, amikor a szöveg megérinti a mellem. Alatta lapul a lelkem. Ezt nem akartam elárulni. Már nincs így. Kompromisszumot akarok kötni. Egy penelopéi pulóvert.”

A huszadik század utolsó évtizedében írtam ezt a történetet. Emlékszem azokra a reggelekre, a konyhakő hidegére, a kilátástalan szegénységre.

A minap egy izgalmas irodalmi rendezvényen vettem részt, ahol a hétvégi tüntetésre is meghívtak, a „nem tetszik a rendszer” nevet viselő, egyelőre még párttá nem alakult, de nagyon széles tömegeket megszólító megmozdulás rendezvényére, tüntetésére. Miközben körbehordták a bécsit, aminek teste ernyedten lógott le a tányérról, kifejtettem, hogy soha nem jártam tüntetésre, inkább elfelé jártam, a tüntetésekkel ellenkező irányba.

A kilencvenes évek közepén sem voltál Belgrádban?

Nem voltam, mondtam zavartan, nem szeretem a tüntetéseket. Akkoriban ilyen szövegeket írtam, mint ez a penelopés. Ezt nem mondtam, hanem most teszem hozzá.

Ilyen szövegeket, mint ez is, ez az idézőjelek közé szorított történetet a penelopéi pulóverről, a kétségbeeséséről, a kilátástalanságról, az árulásról, szerelemről, barátságáról.

Ha amerikai lennék, sikerfilmeket gyártatnának a szövegeimből.

Persze ez a mondat így önmagában nem igaz, de vannak, akik nem igazán mozdulhatnak a szöveg szorításából.

„De hogyan kell ezt a történetekkel? Kifejteni nem lehet. Megsemmisíteni nem akarom. Csak éppen nem akarok mindent elmesélni. Mert attól félek, hogy üres maradok. Évek múlva arra ébredhetek, hogy nincs mitől lázas remegést éreznem. És talán éppen akkor, amikor mást már úgysem tehetnék, amikor annak jönne el az ideje, hogy lassan és ráérősen beballyagjak a szövegbe és ottragadjak, akár napokra is, fel sem állva a gép mellől – öreg emberek keveset alszanak, a telefonjuk se csörög –, akkor válok üressé. Ezért nem akarok mindent elmesélni. Tartogatni volna jó, akkorra hagyni ezt a lázas remegést, a fáradságot, a szavakat.

Apró gombolyagokat tekerni szavakból és elrakni őket egy vesszőkosárba, színik, vastagságuk szerinti csoportokba rakni őket. De csak a kifejtettből lehet gombolyagot csinálni, és én nem akarom kifejteni a mondataimat. Lehetetlen úgy írni, hogy ne váljék szöveggé, hogy a felhasznált szavakat gombolyagba tekerjem, s közben ne fejtsem ki a történetet. Miként nézhetek magamba, hogy meglássam, ez a hastáji feszülés vajon hány méter fonalat jelent a belek között, és vajon az is olyan okosan van elrendezve mint a bélrendszer, vagy – amitől félek – csak belém került húsz méter? És az mennyi szöveghez elég? És mennyi szó van húsz méter fonalban? És hogyan fog kijönni belőlem, ha mégse sikerül, hogy ne meséljek el mindent?”

Segít ezen a Hunyadi-féle keserűvíz. Az igaz, hogy engem sem kerül el, ami a nők jórészenek megkeseríti a mindennapjait, azonban ennek a keserűvíznek a hírért nem hallottam ezideig. Az irodalmi rendezvényt követő lágy őszi délelőttön a Gerbaud előtti emléktárgy-árusnál figyeltem fel rá, pontosabban a hirdetésére, a Magyar Szent Korona vármegyéi és a Fox Land Jamaica Rum között volt látható a 14x20-as, fémből készült tábla, amin két bájos, szőke lányka hirdeti egy létra és egy zöld üveg társaságában a gyógyhatású vizet.

Amikor hazaértem, rágugliztam, mert nem tudtam, mire hívja fel a figyelmet a két lányka, és célom volt karácsonyra megvenni ajándékba – egyik barátom gyűjtő. „A szulfátos gyógyvizek (Hunyadi János és Ferencz József keserűvíz) jelentősége a betegségek megelőzésében és gyógyításában. Nagy sótartalmú gyógyvíz, két fő al-

kotója a keserűs és a glaubersó mellett sok élettanilag fontos makro- és mikroelemet is tartalmaz. Lehetőleg langyosan és éhgyomorral fogyasztandó (...)."

Innen tudom, hogy a kilencvenes években írt szövegemben írt gyötrődésre a megoldás a Hunyadi-féle keserűvíz, természetesen csak abban az esetben, ha jó válasz születik a korona és a rum vonatkozásában, nem könnyű, raszta kontra fasiszta, a huszonegyedik század magyarjainak ez a választása.

Csomagold be mind, ami volt (Nyugat, 1925.)

Itt az ideje, hogy megválaszoljam, mielőtt beleim közé zúdítanám a Hunyadi-féle keserűvizet (megvásárolható minden Tesco áruházban), mi az én GPS-em, ami alapján közlekedek a világban, mit tartok én bajszomnak, amitől nem leszek fába szorult magyar?

(...) „A hashajtó hatás, mely elsősorban a tömény sóoldat, másodsorban a nagy átmérőjű, nehezen felszívódó szulfátionokat tartalmazó sóoldat (nátriumsulfát = glaubersó és magnéziumsulfát = keserűs) jelenlétének a következménye. Vagyis ennek eredményeként olyan erős fizikai törvényszerűsége alapuló, az 'ozmózis' jelensége jön létre, amelyet a szervezet normális biokémiai folyamatai nem tudnak lefékezni, ellensúlyozni. A székrekedés (dugulás) tehát feloldódik.

A széklet lágyul annak következményeként, hogy a gyógyvíz a környező szövetektől testnedveket (vizet) von el. Itt szeretném hozzátenni, hogy nagyobb adagban, különösen az említett gyógyvizek ivókúra szerinti nagyobb mennyiségben történő alkalmazása esetén az egész szervezetre kiterjedő vízelvonás és egyéb jellemző általános hatásként pl. vérnyomásesés jön létre a vér besűrűsödése révén. De a máj, az epe, a hasnyálmirigy és vese működésében is lényeges, kedvező befolyásolás idézhető elő ilyen módon."

Az én GPS-em, mint macskának a bajsza, mint egyeseknek a közösségi háló, régi szövegeim újraolvasása és -írása. Remek és kegyetlen szórakozás szembenézni azzal, aki voltam. Bánataimmal, mik mára elenyésztek. Reményeimmel, melyek közül azok teljesültek, amikről még álomban is hallgattam. Harcos elkötelezettségemmel, amit akkoriban megköpdöstek. És amit ma is megköpdösnek, csak most többen vannak. Úgy értem, akkoriban, amikor ezeket a szövegeket írtam, a tőlem jobbra állók sercintették felém nyálukat. Mostanra már a tőlem balra állók is sercintenek.

Nem vagyok egy balfasz, nekem is eszembe jutott, hogy lehajolok, félrehajolok, bedőlök hosszan az avarba, s akkor egymás nyálában fröcsögnek és fürödnek majd, ez lenne olyan megoldás, mint egy macskabajusz, azonban lehetetlenség, ugyanis egyetlen kóruddá rendeződve ugyanazon az oldalon állnak. Nem ölelik egymást, háttal állnak. Hátukat vetik egymásnak.

„Nem tetszik, hogy egyre szarabbul érzem magam a hazámban."

Ha járnék tüntetésre, mint ahogyan nem járok, ez alól kivételt csak 2000 szeptemberében tettem október 5-vel bezárólag, mint kertvárosi háziasszony forradalmár, talán elmentem volna. Különösen, mivel a vacsorát követő finom és izgalmas irodalmi beszélgetést követően egy bécsi illetőségű kiadó közölte, hogy az országban, amelynek fővárosában a hajó kikötött, fasizmus van, és mindenki, aki itt van, de mindenki menjen el tüntetni vasárnap.

Azonban nem járok tüntetésre, ez alól még egy egzaltált állapotban lévő osztrák miatt se tehetek kivételt. Ha megtenném, Thomas Bernhard emlékének szentelném a lépteimet.

Ha kifejteném, meg is köveznének.

„Csak a felhasznált szavakból lehet gombolyag. A felhasználatlanokból készült neve motring. A motringnak – ellentétben a gombolyaggal – ismerni a súlyát. Persze, tudom magam is, hogy ez lenne a megoldás: egy évre 15 darab 5 dekás szómotring. Ha 70 éves koromig élek, 600 darab szómotringra van szükségem ahhoz, hogy halálom pillanatáig írhaszak. Azt már könnyű kiszámítani, hogy az 3000 deka szó. Csak azt nem tudom, hogy minden szó ugyanannyi grammot nyom-e. A sárga és szomorú szavak vajon nehezebbek-e?”

Csak a már felhasznált szavak az izgalmasak. Ebben akkoriban még nem lehettem biztos, de mára egyértelművé vált. És arra is magyarázatul szolgál, hogy miért nem tehetek kivételt. Nem arról van szó, hogy nekem tetszik a rendszer. Kétségtelen, hogy vannak dolgok, amik tetszenek és vannak, amely dolgok nem tetszenek.

Ezzel a saját hazámban is így vagyok, de Amerikával is.

Nem tetszik a rendszerben az, hogy az elvált apáknak immár több joguk van, mint az anyáknak, vagyis ez a visszájára fordított feminizmus. És tetszik a rendszerben Amerika Kapitány. (Amerika Kapitány megszületése kendőzetlen politikai üzenetet tartalmazott. Egyesítve mutatta fel a szuperhősök színpompás megjelenését és az amerikai hazafias nacionalizmus szellemét. Andrew és Virginia MacDonaldd véleménye szerint Amerika Kapitány, a fehér bőrű, szőke, kék szemű tökéletes ember karakterének megalkotása Amerika válasza volt Hitler „tisztá faj” ideológiájára. John Shelton Lawrence és Robert Jewett véleménye szerint Amerika Kapitány nem csak az „amerikai polgári vallás” megtestesülése, de Jack Kirby Kapitánya tökéletesen beleillik a zsidó hiedelmek gölem-képebe is, mint mesterséges, varázserővel bíró teremtmény. Christopher Knowles *Our Gods Wear Spandex* című könyvében Amerika Kapitányt azon messiás típusú szuperhősök közé sorolja, akiket a tudomány hozott létre. A második világháború éveitől kezdve, akárcsak más kiadók több népszerű szuperhőse is, mint például Superman vagy Wonder Woman, a nácizmus elleni harc szimbóluma volt. A háború után az ellenség már nem volt ilyen tisztán körülírható és meghatározható. Akárcsak szuperhős társai, Amerika Kapitány is elveszítette kitalált világa kormányának támogatását, törvényen kívülre vált, hogy így megvédhesse a tisztességes polgárokat nemcsak a bűnözőktől, hanem akár a korrupt politikusoktól vagy vállalatoktól is.)

Nem vagyok másként az anyaországgal sem, ha használhatom ezt a kifejezést, amit még soha nem vettem a számra. Anyaországom rendszerében nem tetszik nekem, hogy miután nem találnak azon a címen, ahová be vagyok jelentve, leemelik a számlámról a pénzt, ha nem fizetem ki a súlyadót az autóm után. Szerintem ez megsérti a jogaimat. És tetszik a rendszerben az, hogy végre egy költő is lehet úgy parlamenti képviselő, hogy nem bélyegzik meg, hogy pénzért csinálja és eladta a lelkét a politikának.

Ugyanakkor nem tetszik a saját hazám rendszerében, hogy előfordulhatott, hogy a nagyapám miatt, akit tizenhét évesen besoroztak és honvéd egyenruhájában meg sem állt Berlinig, én nem kaphatom vissza a boltunkat, viszont törvényesen is fasisztának nevezhetnek. És tetszik, hogy ez nem maradt így.

Emiatt aztán anyaországnak neveztem, életemben először azt az országot, melyhez nyelvem és kultúrám kötött, a lelkem nem.

Néztem az osztrák kiadót, ahogyan remegő kezében forgatja a mikrofont, megértettem a lelkének az állapotát, használt szavak vannak az ő gombolyagjában is, csak mivel nem találkozott az értelmükkel úgy, mint errefelé sokan, egzaltáltabb a kelleténél, és visszaél egy irodalmi rendezvény adta helyzettel.

Ha fordított előjelű lett volna az egzaltáltság, úgy értem, ha egy író mondott volna kéretlenül egy imát, akkor elhagytam volna a hajót, mielőtt sorra kerültem volna a felolvasásban.

Nem bánó jelleggel, éppen csak Szabó Magda híve vagyok, ezzel együtt pedig tisztelője a farkaskutyáknak, nyolcvan feletti úriasszonyok testén megjelenő bátorságnak és a céltudatos (író)nőknek. A magyar irodalom Sophia Lorenjének.

Egy nemzet, melynek Anthony Queen az Attilája.

Az én GPS-em fába szorult meggyőződésem arról, hogy a műveltség és ízlés elegendő az irodalomhoz.

„Nincs, aki segítsen. Senki nem tudja megmondani nekem, hogyan fejtsem föl a történeteim szőfonalát úgy, hogy közben megmaradjon a szöveg, de a szavak – színek, illatok szerinti formás gombolyagokban – visszakerüljenek a lelkembe, hogy ha egy reggel történet nélkül ébredék, akkor ott legyenek bennem, nem hosszú fonal formájában a beleim között, de apró kerek formában, a mellem alatt, ahol a lelkem van. Szó-gombolyagok feszülnének egyre öregedő melleim alatt.

Nyomoztam én ebben az ügyben, nem hagyom magam, mondhatom, utolsó erőmmel küzdök a megmaradásért, a fönmaradásoméért, élni akarok, nem csak írni, hogy amikor aztán már nincs mit, rádöbbenjek, hogy nem is éltem. Értik ugye, a problémámat, nekem most mást kellene csinálnom, csak ez a kényszer a beleim között, ez nem hagyja, hogy másként legyen, és itt a baj, mert ha életem végéig elegendő a szövegfonal, akkor nem is veszem majd észre, hogy nem éltem rendesen, de ha nem? Ha üresen ébredék egy reggel? És nem lesznek emlékeim?”

Akkoriban, amikor ezt a szöveget írtam, azt hittem, kitalált történetekkel átseghíthetem magam az időn. Nem tudhattam, hogy két dolog van, amin nem segíthetünk: az idő és az irodalom tárgya.

La Casa de Thomas Bernhard 1984.

Az történet velünk valahol útközben, hogy nem vettük észre, de elveszítettük – mi is, ahogyan a többi európai nép – az időt és a tárgyat.

Nem olyan nagy cucc, csak tudni kell bánni a helyzettel.

„Tehát, nyomoztam én ebben az ügyben – a fonal ügyére gondolok – hogy is nettem volna, hisz tele vagyok félelemmel, de minden sokkal bonyolultabb. A múltkoriban az történet, hogy olvasni kezdtem egy verseskönyvet: *Már maga sem tudta, mióta hordja táskájában a rózsaszín borítékot. A levél más-más részleteit nagyította ki a reggeli indulás vagy éppen a villamos kényszerű ácsorgása, amikor a csiga lecsúszott a vezetőkről.* És itt kezdett bonyolultabbá lenni minden, talán éppen ekkor kezdtem el félni, hogy üressé válok, kezdtem úgy érezni, hogy nem akarok mindent elmesélni. Mert az jutott eszembe, hosszú idő után magam jutottam az eszembe, hogy régen, már nem is emlékszem, hogy mennyire, talán tíz éve, vagy még több, elképzeléseim voltak és terveim, vágyaim és céljaim.”

Egy örült diktátor elrabolta az időt – A különleges kapcsolat című filmben használja a brit miniszterelnök több alkalommal ezt a jelzöt a koszovói helyzet kapcsán – és ezzel együtt az irodalom tárgyát is, legalábbis én ezt éreztem. Az időt az élet tölti ki, ha nincs idő, akkor élet se, akkor nincsenek emlékek és nincs tárgya az irodalomnak.

A tárgyvesztés a meglelés után kezdődik, pontosabban azzal a felismeréssel, hogy hőseink ugyan mindent el szeretnének mesélni, de erőfeszítésük hiábavaló.

„Nagyon megijedtem. Nem is attól, hogy már nem vagyok, de attól, hogy azelőtt voltam. Mert eszembe jutott, hogy mielőtt megismertem Gruber Emmát, Hajnal Elzát és a többi hősömet, azelőtt csak én voltam, rózsaszín borítékokba csomagolt szavaimmal, amelyektől vártam, várhattam valamit. És akkor, ahogy ott ültem kezemben a verseskönyvvel, az is belém hasított, hogy ha egyszer üres leszek, nem lesznek történeteim, akkor mi lesz velem? Ott fogok ülni emlékek és élet nélkül. Világosan láttam azt a valakit, aki én voltam, és sorra jártam a város papírboltjait, rózsaszín borítékot keresve. Akkoriban még nagyon divatosak voltak a naplementés, őszi avarban taposó párokat mintázó piros-sárga, meg a halvány rózsaszín, lányosan selymes tapintású borítékok, és a Sarah Kay-félék, de nekem egyik se kellett, csak a kemény tapintású, egyszerű rózsaszín, talán olvasmányélményeim miatt. Tatjana szépséges keménysége és Anna halálos, szerencsétlen butasága, meg Mrs. Dalloway *majd én magam*-ja. Az életre való várakozás hideglelős, idegborzózó érzése. Ehhez kellett a rózsaszín borítékok. És most, hogy ez eszembe jutott, már arra is emlékszem, miért van Anyáméknál a fiókokban annyi szakadt rózsaszín boríték, mindenféle papírfecnyel, szakadt szélű lappal.”

Amikor felolvastam a szöveget, elhagytam a hajót. Kicsit töprengtem a beszélgetés és a felolvasás közti rögtönzött előadáson, amiben a bécsi kiadó részeltetett. Azon gondolkodtam, hogy megértem az érzéseit, de menjen a picsába ezekkel a részletekkel, amelyek előadása közben azt felejt el...

De lehet, hogy nagyon igazságtalan vagyok, mert tüntetett Karintiában, amikor egy bizonyos, azóta autóbalesetben elhunyt politikus hatalomra jutását követően le akarta zárni a kishatárforgalmat. Ehhez csatlakozott a cigány népvándorlás megakadályozásának mondata, amitől szavazói nem kevesebben lettek, hanem sokasodtak.

Közép-Európában vigyázni kell a részletekkel és az országokkal.

A végén majd oda jutok, hogy nincs ugyan jugó-nosztalgia, de azért énekeljük el együtt a *Lipe cvatu* című örökzöldet.

És akkor a közösségi oldalak hirtelen megbolydulnak, rángatják bajszukat a macskák.

A hajót elhagyva kicsit elméláztam ezen a lehetőségen: mi lett volna, ha felállok és bácskai, de büszke angolsággal elmondom, hogy mit gondolok a viselkedéséről. Sértőnek találom, hogy felhasznál egy irodalmi rendezvényt, és ha fordítva volna, úgy értem, ha ugyanennyire kizárólagos volna, de jobbról állna, azonnal elhagynám a hajót. Így viszont előadom a *Lipe cvatu* című örökzöldet, bizonyítva: a nemzeti kizárólagosság ellensége vagyok.

Ami igaz.

Ugyanakkor a nemzeti önostorozás ellensége is vagyok.

Ami igaz.

És nagyon utálok, ha e két állítás bármelyikét bizonyítanom vagy cáfolnom kell. Az én GPS-em fába szorult meggyőződéseim arról, hogy a műveltség és ízlés elegendő az irodalomhoz.

Ettől remélem, hogy nem leszek fába szorult magyar.

Ami nem kis teljesítmény az elmúlt negyvennégy évvel a hátam mögött ebben az országban, ahol felnőttem. A nevére nem térnék ki, nem karakterszám után fizetik az írásaimat.

„Mi történhet ezek után? Félek. Hát ezért érzem úgy, mintha csökkenne bennem a vágy a történetben kuksoló titok megkaparintására. Mert nem tudom, mennyi titkot fejthetek még fel, mennyi szó van bennem, hány méter fonal kígyózik bennem. Biztosan tudom, mióta beleolvastam abba a verseskötetbe, azóta bizonyosnak érzem, hogy üres leszek, hiszen eszembe jutott, hogy régen voltam. Én voltam. Rózsaszín borítékokba csomagolt érzéseim voltak. Lábam volt, amivel fáradhatatlanul jártam a papírboltokat, és lelkem volt, meg fejem, amivel terveztem, vágyakat, elképzeléseket gyártottam, és sárga meg lila bársonykák közt ültem a fűben a Városháza előtt 1984-ben. Nekem tudnom kell, hány méter történethez vannak még szavak bennem, mert én már nem gondolom, hogy szép az élet, viszont értem, pontosan tudom, hogy mit miért cselekszenek azok, akik bennem laknak, a léteimet tekintik örökös albérletüknek, én csak az ő életüket ismerem, ha előbb fogy el a fonal, mint én meghalok, akkor az üresség kettőbe fogja tépni a testem.

Dubrovnikban kaptam a szüleimtől hatéves koromban egy bőrtáskát. Az akkoriban divatos egészen hosszú szára lehetetlenné tette, hogy méltóságteljesen viseljem, bármennyire lerövidítettük, a térdemet verdeste, de én ragaszkodtam hozzá, az első naptól kezdve, ahogy megláttam, semmi mást nem kívántam, csak azt a táskát, olyan kitartással és makacs akarással, hogy megvették nekem, tíz évvel előbb, mint igazán hasznát tudtam venni. (Hasznát? Hiszen egy zsebkendőnél és lapos pénztárcánál egyéb nem is fér bele.) Dubrovnikból hazaérkezve Palicsra villamosoztunk, a nyitott kocsiban én a vállszíjat szorongattam, hogy fölcsalogassam a táskát a térdem környékéről. Anyám megsimogatta a fejem, és azt kérdezte, tetszik-e nekem a táska, „igen, ez tetszik”, válaszoltam, utalva arra, hogy azokat a piros műanyagból készültöket – nekem való méretük ellenére – gyűlölöm.

Ha majd üresen ébredek, az életem helyett egy rózsaszín boríték meg egy palicsi villamosozás emléke múlatja az időmet.

Ha nem sikerül – és eddig nem tűnik másként – kompromisszumot kötni, és fölfejtetni a történetek szavait, hogy gombolyagba tekerve a mellem alatt őrizzem őket, akkor ez a két emlék is elég lesz.”

Emlékszem arra az időre, amikor ezt a szöveget írtam. A kilátástalanságra, a hidegre a lakásokban és az ovikban, arra, hogy enni mindig volt mit, tyúkok kapirgáltak az udvaron, a Magyarországra emigráltak mindennapjait is vajdasági disznók és csirkék húsa tette szebbé, konyháikban szilvalekvár és szilvapálinka, kétliteres savanyú paprikás üvegekben fürdöttek a szemesbors szemek, kukucsáltak a tursija nevű savanyúságból a különféle hozzávalók. Akárcsak itthon. A bombázásig még legalább három évnek kell eltelnie.

A magány és szomorúság még annál is nagyobb volt bennem, mint a jövőnélküliség, a jelen valóságatlansága és a múlt hamissága.

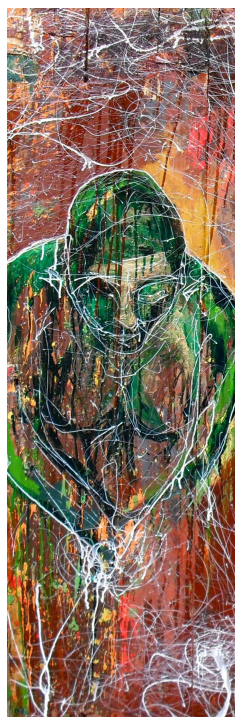
Újra kell értékelni, újra meg kell keresni az időt és a tárgyat. Használt anyagból dolgozni, de nem a régi szabásminta alapján.

„Még el kell mondanom a gombolyag és a motring közti különbséget. (...) A már felhasznált fonal súlya és hossza viszont megváltozik, ezt tudja mindenki, aki fejtett fonalból próbált ugyanolyan pulóvert kötni, és ez a szavak esetében sincs másként. Ha már egyszer használtam azt, hogy „sárga csillám”, akkor abba belerakódott minden érzés, gondolat, remény; hogy ettől könnyebbé vagy nehezebbé vált-e ez a két szó, csak akkor tudnám, ha lemérhetném, de nem tudom fölfejtetni az egyszer már megírt szöveget. Viszont megírás előtt se mérhetem le, mert nem tudom, hány méter fonal van bennem, így a fonalon csüngő szavakhoz se juthatok hozzá.”

A macska bajusza mindig olyan széles, pontosabban a bajusz szőrszálai olyan hosszúak, mint az egész teste. És ahol befér a feje, ott befér az egész teste. Emiatt nem találkozott még senki beszorult macskával.

Ilyen egyszerű ez.

Vagy ahogyan a mindenki számára szeretett vidéken mondják: bajusz kell a magyarnak, me' ha nem, akko' odacsinyálunk!

NYERGES ANDRÁS

A negyvenesek pavilonja*

Kilencévesen az ember nem érzékeli, hogy a helyzet, amibe a születése folytán csöppent, valójában más, mint aminek látszik. Még kevésbé tudja, hogy a kettő közti különbség maga is jelentéssel bír, és nemcsak az szól valamiről, hogy mi, hanem az is, hogy miként esik meg vele. Lehetséges, de értelmetlen az utólagos szemrehányás (ha valakiben netán ilyesmi fogalmazódik meg), amiért a magam méretarányosan kicsinyített világában éppúgy a jóhiszemű várakozás korát éltem, mint a felnőttek a magukéban. Megvolt az okunk rá, hiszen azt gondoltuk (miért is ne gondoltuk volna?), hogy a pincéből a második emeleti lakásunkba felköltözni jó dolog. A lentről felkerülésnek átvitt értelmet is tulajdonítottunk, és kimondatlanul is azt reméltük, hogy ez a személyes körülményeinkben is a dolgok jobbra fordulásával kecsegtet. Úgy fogtuk fel, hogy mi jók vagyunk, és ha a jókkal jó történik, akkor érdemes a világnak megelőlegezni a bizalmat. Ezt persze a szüleim érezték így, tőlük ragadt rám, de az eleve gyanakvókhoz képest ők is szinte gyereknek számítottak. Bár apám túl volt a negyvenen, anyám a harmincon. A lelkesedésük megkönnyebbülésből fakadt és felhőtlen volt. Szemükre vethető volna, hogy nem sejtették a különbséget a helyzet és a látszat között? Miért jutott volna eszükbe kételkedni, amikor az összes rossz tapasztalatuk abból a világból származott, aminek éppen vége lett s aminek az emléke még sokáig többet nyomott a latban, mint az, hogy az új életben sem alakultak úgy a dolgok, mint várták volna. Hol egyikük, hol másikuk vált türelmetlenné, de azért éveken át azzal tudták csillapíthatni egymást, hogy még csak egy, még csak két, még csak három, meg csak négy (vagy már öt) éve vége a háborúnak, idő kell, amíg helyükre rázódznak a dolgok. Öt-, hat-, hét-, nyolc-, kilencéves koromban is azt a meggyőződést hallottam ki minden szavukból, hogy ami rossz, az *még* rossz, és az a természetes, ha valami *már* jó. Én se lehettem kevésbé hiszékeny, hiszen nemcsak rajongtam értük, de amiben tudtam, utánoztam őket. Fel se tételeztem például, hogy ha kilencévesen elmulasztok valamit, az nem legyintéssel elintézhető stiklinek számít, hanem olyasmi kerekedik ki belőle, aminek beláthatatlanok a következményei.

Amit Farkas doktor a rendelésen a lelkemre kötött, azt tényleg csak hónapokkal később mondtam el otthon, de ettől eltekintve megbízható gyerek voltam és igazán mindennek eleget tettem, amit elvárhattak tőlem. Nemcsak akkor mentem el a kötelező szűrővizsgálatra, ha az iskola vezényelt ki, de azon túl is gyakran jártam a Dévai utcai Tüdőgondozóban, sőt, szívesebben mentem, ha nem az iskola vitt tanári felügyelet mellett, noha azokon a délelőttökön elmaradtak az óráink, és nem kaptunk házi feladatot. Mégis jobban kedveltem azt, ha az Eötvös utcából egyedül mehettem el a Lehel úti villamosok végállomására, hogy elvillamosozzak a Dévai ut-

*Részlet az azonos című regényből.

cába, önállóan, mintha felnőtt volnék. Azt sem bántam, ha libabőrös lett a mellkasom a röntgengép hideg támlájától, mert ilyenkor nem melegítette fel az előttem megvizsgált kétszázötvennyolc másik alsó tagozatos, akik félpercenként, pattogó vezényszóra váltották egymást a készülék előtt, miközben fölpeckelt állal, felhúzott vállal, kínvallatásra alkalmas pozítrában dőltek előre. Feszélyezett, hogy amíg mi, negyedikesek, bent voltunk a vizsgálóban, a nálunk kisebbek odakint kergették, püfölték egymást, a nővéreké kénytelenek voltak dúltan csendért sápítózni, és a kísérő tanárookra sandítva szidtak bennünket, hát nem mondták meg nektek, hogyan kell egy rendelőben viselkedni? Azt is restelltem, hogy bár még el se mentünk, már kiszellőztették utánunk az öltözőket, mert a sok megizzadt gyerek kipárolgása beitta magát minden textiliába. Az is megesett, hogy meghallottam egy nem az én fülemnek szánt megjegyzést, hogy micsoda ostoba többletmunka a kötelező szűrés, csak arra jó, hogy mi kikészüljünk tőle, de fehér holló az olyan gyerek, akit vissza kell hívni, s akinél a felvétel tényleg mutat valamit, egy az ezerből. Ha meghallottam is, nem szólhattam, hogy az az egy éppen én vagyok, pedig azok közé tartoztam, akiket minden kollektív szűrés után menetrendszerűen visszahívtak. Most is több tucat felnőtt között várokotam egyetlen gyerekként, de az ilyen délutánok csöndesek voltak, tisztaság és nyugalom uralkodott a váróban, az öregek olvasgattak vagy halkán duruzsolva beszélgettek, s így én is egy lehettem azok közül, akiket a nővérek is, orvosok komolyan vettek, azaz hogy az érdem nem az enyém volt, hanem a betegségemé. Az orvosok itt sűrűn cserélődtek, s eddig mindegyik azt hitte, hogy újdonságot közöl velem, amikor megmondja, hogy a felvételen tüdőfertőzés nyomai látszanak. Én erről többet, mert régebb óta, tudtam, mint ők, a fertőzést 1944-ben, az apácák Próféta utcai óvodájában szereztem, ahová a nagyanyám protezsáltatott be Hévey plébánossal, neki szólt, hogy segítsen az unokáját egy olyan helyre bejuttatni, ahová úgynevezett *jobb gyerekek* járnak. Apám utóbb gúnyos megjegyzésekkel emiatt, mégiscsak más, ugye, mutter, ha a mienk egy jobb gyerektől származó bacillust kap, mintha valami proli kórságot? Nagyanyám a hite elleni támadásnak vette ezt, és a plafonra emelt tekintettel fohászzkodott, Édes Jézus, hallod, mit kell éretted kiállnom?

Ami segíthetett volna rajtam, azt lehetetlenné tette a háború, hiszen épp akkor olyan szakaszába ért, amikor a főváros körül már bezárult a gyűrű, a lakásunkból le kellett költözni az óvóhelyre, a pince szűk ablakai természetesen az udvarra nyíltak, és nemhogy zöldséghez, gyümölcsökhöz, tejhez nem lehetett hozzájutni, de fényhez és friss levegőhöz is alig. Azóta hiába telt el öt év, a váltakozó orvosok azóta is, minden alkalommal drámaian bejelentették, hogy vézna, vashiányos, vérszegény, és alultáplált vagyok, és tiszta hegyi levegőre meg rendes táplálkozásra volna szükségem. Számomra ez már annyira nem újdonság, hogy miközben a doktorok gúvadttal szemmel meredtek a röntgengép ernyőjére, és azt latolgatták, mit diktálnak a nővéreknek, én félhangosan már dűnnyögtem is a kórismét. Köteges hilusok a bal lebenyben, elmeszesedett nyirokcsomó duzzanat, letokolódott lencsenagyságú góc.

No, én inkább borsónagyságúnak mondanám, jegyezte meg a mostani orvos, de a többi stimmel. A lencse viszont finomabb, vitatkoztam vele, s erre elnevette magát, igen, ez fontos szempont, és ebben a pillanatban olyasmi történt, ami még soha, ez a doktor elszakadt a röntgengéptől, rám emelte a tekintetét és érezhetően

észrevett, engem külön, nem csak mint a sorra elébe kerülő, kipipálandó gyerekpaciensek egyikét. A szemében nevetés bujkált, de talán tapintatból elfojtotta, és úgy beszélt hozzám, mintha éppolyan megbecsülést érdemelnék, mint a felnőttek, csak nem egy leendő kollégához van szerencsém? Elpirultam, mintha szégyellnem kellene, hogy titokban orvosost szoktam játszani, ő pedig komoly képpel azt kérdezte, ha nem sértem meg, kolléga, felajánlanék egy injekcióstút, persze, csak régít, de működni azért még működik. Sajnos, csak az alsó felét adhatom oda, mert a használt tút kidobjuk, de ha így is kéri... Igen, kérem, kiabáltam mohón, s akkora izgalom fogott el, hogy legszívesebben percnyi késedelem nélkül rohantam volna haza, megoperálni a kibelezett kerekcsontomat, előbb azonban még végig kellett hallgatnom az ő anyámnak szóló üzenetét, Ordasgyepű lenne a megoldás, a jó bakonyi levegő, meg az egészséges falusi koszt, ott azelőtt csak kórház volt, de nemrég átalakították gyerekszanatóriummá. Erről kéne sürgősen, érted, sürgősen beszélnem anyáddal, komolyan kéne venni a helyzetet, az állapotod bőven indokolná, hogy odakerülj, és én szívesen be is utalnálak. Azt kérem, anyád vagy apád, hívjon fel telefonon, ne felejtse el, Ordasgyepű miatt, én meg Farkas doktor vagyok.

Igazából csak az ajándék injekcióstú érdekelt, mert ez megoldhatta a műtétekkel kapcsolatos problémáimat, hiszen valahányszor egy túhegyes Faber-Castell ceruzával próbáltam beadni az altató injekciót, Jumbó bánatos gombszeme panaszosan nézett rám, nyilván fájdalmat okoztam neki, éterrel meg azért nem altathattam, mert a nagyanyám kerekperce megtiltotta, hogy kölcsön vegyem a szűrőjét, pedig úgy tudtam, hogy az a módszer, amelyik nem fáj. Amióta Kiskunlacházáról, ahol mint girhes városi gyereket, egy nyárra elvállaltak feltáplálásra, cserébe azért, hogy a vendéglátók lánya ösztől nálunk alhasson (egy matracon, a padlón), mert Pesten jár majd gyors- és gépíró iskolába, a mentő szirénázva hozott fel a Rókus Kórházba, a háziaknak tudnillik hiába panasztam, hogy fáj a fülem, csak legyintgettek, nyafog a pesti gyerek, míg egy reggel a szemük láttára csuklottam össze, a szomszédos Peregről kellett áthívni az orvost, aki vészjósló képpel közölte, hogy ez bizony akut agyhártyagyulladás, és ha három órán belül meg nem műtenek, végem van. A műtőben nagy derűtséget keltem, mert azt mondtam az altatóorvosnak, hogy a szerkezet, amit az arcomra akar borítani, olyan, mint a nagyanyám konyhai szűrője. S ebből a doktor azt hitte, hogy azzal tud megnyugtatni, ha ételekről beszélget velem, és meg is kérdezte, véletlenül nem a bécsi szelet-e a kedvencem, mert neki az, én meg nem tudtam, mi az a bécsi szelet, amiről beszél, de belekezdtem a válaszba, inkább „a ró...”, hanem a „sejbní” már bennem rekedt, mert elaludtam. Amikor a trepanációból maradt varratokat szedte ki, megint arról próbált győzködni, hogy nem kell félnem, én meg biztosítottam róla, hogy éppen ez az a hely, ahol nem félek, mert eddig a kórházakban, szanatóriumban, de még a rendelőintézetekben is valamiféle megbecsülést éreztem magam iránt, amelyet az iskolában soha, itt ugyanis számított, hogy a vérvételkor tudom, emiatt nem érdemes cirkszolni, inkább rutinosan odatartom a karomat, és ha kérik, a kezembe adott piros gumicsővel még el is szorítom az eret, és ha gond van a vénámmal, én magam szólok, hogy a másik karomon jobbat tetszene találni, esetleg megkérdezem, nem akarnak-e vért venni az ujjam begyéből is, ezzel szemben az iskolában mindig van mitől félnem, mert a szanatóriumokban és kórházakban töltött tömérdek idő

alatt nem tanultam meg rendesen verekedni, anélkül pedig az iskola egy merő gyötrelem. Nem is szoktál rosszkodni, kérdezte akkor a doktor, és azt hitte, ezzel megdicsér, képelem, akkor mennyire szeretnek a tanáraid! Kénytelen voltam kiabrándítani, dehogyan szeretnek, azt mondják, megérem a pénzem, túl nagy a szájam, folyton feleselek. És sokszor kapsz büntetést, ezzel az újabb kérdéssel arról próbálta elterelni a figyelmemet, hogy csípős folyadékkal átítatott gézt illesztett a sebemre, nem gondolod, öcskös, hogy jobb volna néha befogni? Elfogott a gyanakvás, ezt az embert igazából nem is érdekli, hogy hogy vagyok az iskolával, zavarja a fecsegésem, tehát a *néha befogni* azt jelenti, hogy most fogjam be. A magam részéről be is fejezem a társalgást, azt már nem kötöm az orrára, hogy a feleselés az egyetlen tevékenység, amelyben én is megállom a helyem, a nagyanyámmal folytatott szócsatáknak köszönhetően ebben már gyakorlatom van, és bár vele szemben mindig vereség az összecsapások vége, emelt fővel távozom a csataterről, mert tudhatom, hogy nem azért maradok alul, mintha nem lenne igazam, hanem csak azért, mert a nagyanyám virgáccsal vet véget a vitáknak, enyhébb nézeteltérés esetén ruhán át ver vele, máskor meg letolatja a gatyámat, és a meztelen fenekemet püföli. Hozzá képest a tanárok nem tűntek félelmetesnek, s ezt abból gondoltam, hogy még mielőtt iskolába mentem volna, mindenki azt magyarázta, hogy a tanároknak a hivatásuknál fogva muszáj fogékonyak lenniük az igazságra, vagyis nincs más dolgom, mint mindig igazat mondani, ha kérdeznak, akkor nem eshet bántódásom. Ezt hallottuk a tanévnyitó ünnepélyen is, később pedig, amikor Benkénével, galambösz osztályfőnöknőnkkel találkoztunk, nem is annyira a kissé sírós hangja nyugtatott meg afelől, hogy szelíd és türelmes lesz, hanem a lapos, csontsovány test, amely távolról sem emlékeztetett az én egy tömbből faragott, minden útjába kerülő akadályt félresöpítő, tankszerű nagyanyámra. Az első hónapok abban a boldog meggyőződésben teltek el, hogy nem kellett csalódnom, az iskola a nekem való hely, de nem volt ezzel mindenki így, már akkor is akadtak harmincnegyven között olyanok, akik valahonnét tudták, vagy megérezték, hogy ami a tanári szónoklatokban elhangzik, az nem az iskola mindennapjainak, csak az ünnepi szertartásnak a része, ahogy mi is merev vigyázzban állunk Himnuszéneklés közben, de a vége után lazítunk, épp úgy biztosítanak bennünket a tanárok arról, hogy számíthatunk a szeretetükre és jóindulatukra, de ez nem érvényes, ha jönnek a hétköznapok. Meg se fordult a fejemben, hogy akik ellágyulva méregetnek bennünket, mint kicsiket, később úgy gondolnak ránk, mint kis hülyékre, akikkel azt tesznek, amit akarnak, hiszen tapasztalatok híján úgysem tudjuk, hogy amit velünk művelnek, annak nem feltétlenül kell úgy történnie. Ezért ért később meglepetésként, hogy én lettem az osztályban az elvetemült rosszgyerek, aki a tanítási órát kiabálással zavarja, és ha megbüntetik érte, nem fogja be a száját, hanem elkezd bizonygatni, hogy a háta mögött ülő kicsavarta a karját, ami annyira fáj, hogy muszáj volt ordítania, vagyis ő nem hibás, büntetést a másik érdemel, nem ő. Özvegy Benkénének esze ágában se volt megdicsérni az igazságszeretetemért, úgy értelmezte a szavaimat, hogy meg akarom neki mondani, kit büntessen meg, amiért is elkönyvelt pimasz kis bajkeverőnek, és nem győzte hangoztatni, hogy le fogja törni a szarvamat. Ha szemétkupacot látott a padom alatt, az osztály kárörvendő nyerítése közepette leszögezte, hogy megint velem van baj, amin már nem is csodálkozik, én azonban azt találtam mondani, hogy ez igazságtalanság, miért nem

tetszik azt is megkérdezni, hogy a szemét hogyan került a padom alá, hát úgy, hogy a szünetben a többiek odarugdosták, és azért az enyém alá, mert én a sok betegség miatt gyöngé maradtam. Benkéné azon, amit mondtam, el se gondolkodott, őt az hozta ki a sodrából, hogy nem tanúsítok megbánást, másokra kenem a vétkeimet, aminél csúnyább jellemhibát el se tud képzelni, mit képzelsz, rikácsolta, mi vagy te, maga a bibliai ártatlan bárány, nna nem, fiam, kérem az intőkönyvedet, s még a toll is úgy sercegett a göcsörtös ujjai közt, hogy majdnem kitört, amíg beírta, *T. Szülő, gyermeke a tanteremben szétdobálja a szemetet, kirívóan közösségellenes magavi-seletet tanúsít, tanárával pimaszul felesel, ezért megintem.* Legközelebb a rajztanárnőnket hoztam ki a sodrából, aki azért vont kérdőre, mert nem másoltam le, amit a táblán láttam, mire azt feleltem, hogy sajnós, nincs mivel, s erre kitört belőle, hogy mi-csoda szemtelenség így jönni iskolába. Vele is kénytelen voltam vitatkozni, reggel még teli volt a tolltartóm kihegyezett ceruzákkal, akkor hol vannak, én meg le-szegett fejjel hallgattam, de felnyitottam a tolltartó fedelét, s ott volt mind a kilenc színes és a három fekete ceruza kitördelt hegygel, a tanár nő meghökkent, és ez mert csak most derül ki, a padtársam figyelmeztetően bokán rúgott, tartsam a szá-jam, de úgy éreztem, annál rosszabb úgysem történhet velem, mint az, hogy a rajz-óra előtti szünetben kitördeli az összesnek a hegyét, csak a fejemmel böktem felé, hogy a tanár nő érthesse, de ne kelljen kimondanom a nevét, na, erről rád ismerek, hallottam a felháborodott sipitást, legalább lenne benned annyi tisztesség, hogy a disznóságaidat nem kened másra, én az ilyen sunyi gyerekeket utálok, megvetem, pöfögött még azután is, hogy beírt az ellenőrzőmbe, *T. Szülő, a gyermek felkészületle-nül jön az iskolába, kérem ellenőrizni, rendben van-e a felszerelése, és tisztességre nevelni, mert az életben sok baja lesz abból, ha nem vállalja tetteiért a felelősséget.* Mivel napköz-ben csak nagyanyám volt otthon, ő szabta ki a büntetéseket, s szinte ragyogott a hú-sos tézstaarc, mostantól nincs több olvasás, s azzal a *Monte-Cristót*, aminek a fe-lénél tartottam, bezárta a szekrényébe. Könyörgöm, csak ezt ne, rimáncodtam neki, inkább kérek a fenekemre jó sok virgácsot, vagy akármit, de a könyvemet ne vedd el, ő azonban elégedetten vette tudomásul, hogy végre tudja, mivel kényszeríthet engedelmességre. Majd megtanulod, harsogta, hogy gyerekeknek hallgass a neve.

*

A tanároknak alaposan feladtam a leckét azzal, hogy semmi olyasmit nem kö-vetek el, amihez másoktól szokva vannak, nem érnek tetten cigarettázáson a vécé-ben, mert tüdőbajos lévén tudtam, hogy leginkább magammal szúrnék ki, nem ve-rek meg nálam gyöngébbeket, mert nemigen vannak nálam gyöngébbek, gumida-rabkákat sem teszek a kályhára, hogy a bűz miatt mínusz öt fokban is ablakot kell-jen nyittatni, hiszen a vérszegénységem miatt én vagyok az osztályban a legfázó-sabb. Effélék elintézésére megvannak a jól bevált módszerek, lehet a rendbontót fű-lénél fogva lerángatni a földszintre, a pedellushoz, hogy a tanári kesztyűs kéz után a kiszuperált zupás őrmester tanítsa mőresre, lehet fejesvonalzóval körmöst osztá-ni, hogy az ujjbegyek fájdalma sokáig emlékeztessen rá, mit nem szabad tenni az iskolában, de az ilyen, fizikai fájdalommal történő elrettentések csak akkor tűntek megfelelő módszernek, ha az elkövetett bűn is fizikai természetű volt. Velem azon-ban merőben másféle bajok voltak, attól kellett volna elrettenteni, hogy azt képzel-

jem, ugyanolyan jogok illetnek meg, mint a felnőtteket, ne merjek kételkedni abban, amit egy tanár mond, az ő szavával szemben nincs helye vitának. Más rendes gyerek úgy érkezett hazulról az iskolába, hogy ezt magától is tudta, a szájalásról már a szülei leszoktatták, ehhez képest nekem túlságosan kinyílt a csipám, nem is értettem, miért ne mondhatnám el a magamét? Még kellemetlenebb volt számukra, amikor kiderült, hogy azt veszem túl komolyan, amit az ő szájukból hallottam, a pályán eltöltött éveik során évről-évre elmondhatták a maguk megmagasztaló, fellengzős, rutinos igazságait, mint például hogy a gyerek is ember, csak még nem tud sok mindent, amire mi majd itt megtaníjtuk, de ennek a mondatnak az első felét nem volt szokás szó szerint érteni, pláne elhinni, és számon kérni, már a kisdíjakok is ösztönösen tudták, hogy mit kell, és mit nem szabad komolyan venniük. Azt mondani egy tanítási órán, hogy mert mi tanárok nem vagyunk rá kíváncsiak, mi a véleménye egy dologról a Nesztor nevű bajkeverő takonypócnak, ne volnánk demokraták? Ez egyszerűen több a soknál, nem vagyunk ehhez szokva, és nem is értjük, honnét vesz gyerek létére olyan kifejezéseket, mint demokrácia?

Ha érdekelt volna őket, elmondom, hol tettem szert ilyen szókincsre, nálunk otthon az ilyesmi folyton terítéken van, mert a szüleimet mintha szélvész kapta volna fel, és sodorta volna a politikába azóta, hogy egy nap azzal a hírral állított be a szomszéd, friss lótetem hever tőlünk nem messzire, vagyis a sok szárazbab meg borsó után végre lehet húst szerezni. Apám és anyám késsel, vándlinggal felszerelve el is indult a mondott sarok felé, s épp amikor megtalálva a már jócskán széttrancsírozott állatot, odaguggoltak volna, hogy ők is kanyarítsanak belőle, anyám felé egy hüledező bődülés szállt a nézelődő tömegeből, Ágnes, Fülöp Ágnes, te vagy az? Anyám fölnevetett, s azt a zömök, pirosposztag, dúshajú férfit látta, akinek évekkel korábban, még balettnövendékként a tenyerébe lépett egy bizonyos Boross bácsi iskolájában, nahát, Gyurka, szóval túlélted, kiabálta, mert bárkit élve látni a régebbi életből még szenzációszámbe ment, már nem Fülöp vagyok, hanem Nesztor, válaszolta és apám felé bökött, na és te, veled mi van, mit csinálsz, megint kenyeret sütsz? A férfit szemlátomást meghökkentette, hogy van ember, aki nem tudja, hogy ő kicsoda, akkor állt be marjki legényként untermannak a balettiskolába, amikor a politikai rendőrség gondoskodott róla, hogy pékként ne kaphasson munkát, de nem haragudott a tájékozatlanságért, vidáman elharsogta, hogy momentán ő a Szociáldemokrata Párt országos titkára. Apám enyhén bosszús lett, mert látta, hogy közben vészesen fogy a ló leginkább ehető része, inkább tartsd a vándlingot, Ágikám, de az idegen, akinek a hangjától szinte zengett az utca, őt sem hagyta a zsákmánnyal foglalkozni, most minden rendes emberre szükség van, nektek is be kell lépnetek, ide egy ugrás a Palace, a budapesti központunk, most rögtön odamegyünk és elintézzük. Hagyjátok ezt a döngőt, nálunk kaptok élelmiszerjegyet, munkát, igazolványt, mindent. Apám szívesen aludt volna egyet az ajánlatra, de az igazolvány említésére felcsillant a szeme, a városban cirkáló orosz járőrök csak azt nem kísérték be, aki tudta igazolni magát, és a vörös kalapácsos ember védelmet nyújthatott. Estére már úgy érkeztek haza, hogy apám tömbszervező lett a hat per hármas körzetben, anyám meg nőtitkár a kilencedik kerületben. Ettől kezdve a családi vacsorák közben másról sem esett szó, mint arról, hogy ki mit tapasztal a maga körzetében, mit mondott Mohl Jani a párton belüli frakciókról, mit Rotschild Géza a parlamenti vitákról, egymást készítették fel, mit mondjanak, ha valaki arról kér-

dez, miért jobb Magyarországnak a köztársaság, mint a királyság, és ha Slachta Margit királyságot akar, számít-e, hogy viszont milyen sok üldözöttet megmentett, Szakasits, Justus, Sulyok, Mindszenty neve röpködött a konyhánkban, s én nemcsak megjegyeztem őket, de idővel el is igazodtam köztük, mert volt hozzá iránytűm, akiket apámék szidnak, azoknak nem kell a demokrácia, akiket nagyanyám szid, azoknak meg kell, és nagyanyám ellentmondást nem tűrően közölte, hogy azzal szemben, amit ő mond, nincs apelláta, mert ő a bíboros hercegprímás, Magyarország első zászlósurának pásztorleveléből tudja, amit tud, rátok a kárhozat vár, ilyenkor apám felhőrdülve kezdett kiabálni, mutter, sírba visz a reakciós dumájával, miért nem inkább nekem hisz, a fiának, a köztársaság a jó nekünk, a demokrácia, anélkül itt nem lesz semmi, de nagyanyám is fölemelte a hangját, ha járnátok templomba, ahogy a rendes emberek járnak, tudnátok, a bíboros is megmondta, az, amit ti akartok, pogány dolog, a kommunisták meg a szocdemek mind gyehehnára valók, apám feje ijesztően kezdett vörösödni, úgy kapaszkodott a konyhaasztalba, mint aki tüstént felkapja, és odavágja, a feszületrágó istenit annak az egész álszent bagázsnak, mondja anyám, amikor maga egyedül nevelte a két gyereket, segítettek a papok csak egyszer is? Nem segítettek, felőlük a szegény ember éhen is dögölhetett, de az egyházi adót bezzeg behajtották, még ha egy fillér se maradt utána, és maga szerint mi vagyunk a gyehehnára valók? Maga bevesz minden maszlagot, ha a csuhások mondják? Bandi, ne így, próbálta nyugtatni anyám, ne ilyen indulatosan, neki a templom a mindene, de nagyanyám nem kért a védelemből, te csak tartsd a szád, az is pogány dolog, hogy a férfiak dolgába ütöd az orrod, tisztességes nőnek otthon a helye, az ura mellett!

Őket hallgatva úgy éreztem, mintha valami mérkőzés zajlana a szemem előtt, egyik térfélen a jók, akik gyöngék, másikon a gonoszak, akik erősebbek, a szüleimnek szurkoltam, akik hiába voltak ketten, a nagyanyám volt a félelmetes, és addig nem nyugodott, amíg övé nem maradt az utolsó szó, még a vékony falakon át is hallottuk, ahogy megbeszéli az úristennel, ki milyen büntetést érdemel, és féltettem őket, mert teljes bizonyossággal mégse tudhattam, hogy nincs-e valaki az égben, aki őrá hallgat és minket fog megbüntetni. Azt már megtapasztaltam, hogy nem sokat számít, kinek van igaza, az sem, hogy ki a kedvesebb, épp ezért alig vártam, hogy én is felnőtt legyek, és ne torkolhassanak le azzal, gyerekeknek hallgass a neve. Abban senki sem akadályozhatott meg, hogy amit otthon megtanultam, az iskolában is használjam, hiszen ott nem sok fegyverem volt, de ha engedtek beszélni, úgy éreztem, muszklím ugyan nincs, mégis van valami, amiben én vagyok a jobb, bár azt keservesen tapasztaltam, hogy ezzel a tudással a tanárokból vad indulatot váltok ki, ha egy osztályfőnöki órán azzal állok elő, hogy alakítsuk meg a negyedik bédiákbíróóságát, és ezentúl, ha valamelyikünk elkövet valamit, ne a tanárok, hanem mi szabjunk ki rá büntetést. Özvegy Benkénének elakadt a lélegzete, s mindössze annyit tudott kinyögni, hogy érdekes gondolat, de meg kell beszélnie az igazgatónővel. Két hétig minden órán vártam, hogy közli a választ, és el nem tudtam képzelni, miért ne tetszene az ötletem, hiszen csak azt szeretnénk, amit a felnőttek is, valamivel több önállóságot. Nemcsak választ nem kaptunk heteken át, de Benkéné a diákbíróóság ügyét szóba hozni se engedte, én pedig magamban eldöntöttem, kerüljön, amibe kerül, megmutatom, hogy a demokráciában a gyerekekkel se lehet bármit megcsinálni.

Az utcánkban naponta elmentem egy pincehelyiség előtt, amelyikben nyomda működött, s azzal hirdette magát, hogy „Árainkat egy gyerek is megfizetheti”, és rövid határidőre vállalják meghívók, űrlapok, névjegyek, blanketták és mindenféle nyomtatványok elkészítését. Szöveget ütött a fejembe, hogy ez, ha komolyan gondolják, nekem is szólhat. A spórkasszámban huszonkét forint gyűlt össze, de volt benne még néhány régebben belegyömösölt billpengő meg trillpengő is, amiről ugyan azt mondták a szüleim, hogy már csak játékpénznek jó, mégsem dobtam ki ezeket, mert szép színesek és ropogósak voltak. Izgultam, vajon a nyomdában, ha megtudják, hogy mennyim van, nem nevetnek-e ki, de miután a megalapítandó diákbíróságról meséltem nekik, úgy kezeltek, mint komoly megrendelőt, és felajánlották, hogy segítenek a nyomtatványt megszerkeszteni, száz darab ára huszonöt forint, de ettől majdnem elbőgtem magam, s akkor összenéztek amolyan felnőttdőn és azt mondták, tekintettel a jó ügyre, kapok három forint engedményt.

Egy hét múlva iskolába menet át is vettem az űrlapokat. Elég volt egy pillantást vetnem a legfelsőre, hogy a gyönyörűségtől szaporábban verjen a szívem, fent az iskolánk neve, lejjebb kitöltendő rubrikák a vádlott nevének, elkövetett bűnének, a diákbíróság ítéletének, legalul dátum és a bírók aláírása – az eredmény túltett azon, amit elképzeltem, igazi, hivatalosnak is hihető okmányokat készíttettem, amit már az iskolának is, legalább is reményeim szerint, komolyan kell vennie. Olyan lelkesen állítottam be a tanterembe, hogy fel sem tűnt, Benkéné már a katedrán ül, az óra elkezdődött. Látványosan letettem a csomagot az asztalra, s anélkül, hogy eszembe jutott volna engedélyt kérni, elharsogtam, ami izgatott, nagy újságom van: a negyedik bé diákbírósága elkezdhet működni, és a tanárnőt is kérem, minél hamarabb mondja meg, ki legyen az első vádlott. Úgy éreztem, ezzel igazán minden bajt elhárítottam a fejünk fölül, hiszen a tanároknak csak az a fontos, hogy mindenben ők döntsenek, de ha mi nem pályázunk a jogaikra, mi kifogásuk lehet? Benkéné csak annyit kérdezett, befejezted, fiam, vagy továbbra is zavarni akarsz az órámat? Előreszegezett mutatóujjától máris a hideg futkosott a hátamon, de nem akartam elhinni, hogy arra gondolhat, amit sejtek, ugye nem rám tetszik gondolni, hebegtem, de ezzel vége is lett a türelmének, hát ki másra, s a székéről fölemelkedve sorolni kezdte a bűneimet, ad egy: elkéstél, ad kettő: engedély nélkül beszéltél, ad három: hogy mertél az iskola nevében rendelkezni, minek képzeled magad, igazgatónak? Én nem az iskola nevében, én csak a diákbíróság, a szavamba vágott, s úgy kieresztette a hangját, ahogy eddig még soha, most rögtön befogod a szád, ne mondjam még egyszer, egyszerűen gyalázat, amit műveltél, én ezt a paksamétát most elkobozom, de ne félj, ezzel még nincs vége az ügynek, lesz folytatása is. Sóvárogva pásztáztam a többiek arcát, megszólal-e valamelyikük, de csak lesütött szemeket láthattam. Másnap este derült ki, hogy mi lett a folytatás: az igazgató és Benkéné behívták anyámat, és pattogva közölték velem: az iskolai rendtartást még a demokráciában sem változtathatják meg tanulók, a büntetések kiszabása a tanárok dolga volt és marad, és hozzátették, hogy ezt az elöljáróság is megerősítette, érti, Nesztorné, az elöljáróság! Lesz szíves megértetni a fiával, hogy nem túrikszik ezt a vircsaftot, egyébként pedig azt sem értik, hogy hívásuknak miért nem az édesapa tett eleget, elvégre ez igen komoly ügy, a gyermek jövője forog kockán. Anyám látta, hogy amikor idáig ér történetben, elsápadok, és a kettőnk teljes verecséjére készülök fel, de biztatóan rám mosolygott, ne félj, azért én is tudtam nekik

olyat mondani, amitől kisebb lett a mellényük, ugyanis közöltem, hogy apád, mint a Szociáldemokrata Párt Esztergom megyei titkára, ennél nagyobb horderejű ügyekben sem tud mindig Pestre jönni. Azt is megkérdeztem tőlük, hallottak-e az egyenjogúságról, mert én dolgozó nő vagyok, az MNDSZ propagandistája, és meg tudom ítélni, mi jó a fiának, és mi nem. Na, akkor fordult a kocka, kezdtek végre megérteni, hogy nem ezerkilencszázharmincat, hanem negyvennyolcat írunk. Azt is megmondtam, hogy semmi értelme téged kárhóztatniuk, én olvastam azt a cikket a Szabad Népből a szovjet diákbíróságokról, én meséltem el, hogy ott mennyire önállóak a diákok, az persze eszembe se jutott, és ezt csak neked mondom, hogy rögtön te is megpróbálsz megcsinálni, hiszen mostanáig, csillagom, elég önállóan gyerekek voltál, amit a sok betegséged kellőképp megmagyaráz. Annál inkább örülök, hogy ilyen leleményes is tudsz lenni, és a tanárnődnek is megmondtam, semmi veszélyeset nem látok az ügyködésedben, attól viszont komolyan félek, hogy egy életre le találjanak szoktatni az önálló kezdeményezésről.

Amit hallottam, olyan volt számomra, mint a legszebb ajándék, anyám pontosan azt mondta ki, amire a legjobban vágytam, tisztában voltam vele, hogy a felelősségét el is titkolhatta volna, de nem tette, mert nincs a világon még egy szülő, aki felnőtt létére nem más felnőttekkel, pláne tanárokkal akarna egy követ fűjni, hanem a gyerekét védi. Az elragadtatás ott ült az arcomon, valósággal ugrottam a nyakába, mint aki fenevadak torkából szabadult, de ő egy idő után rám szólt, hogy azért ne vigyem túlzásba az örülést, mert a diákbíróságból nem lesz semmi, és egy ideig semmi másba se kezdjek, húzzam meg magam, mintha ott se lennék, mert azok ott az iskolában nagyon haragszanak rám, én pedig, mondta anyám, nem szaladgálhatok be folyton, hogy megvédjelek. Ezt hallva talán túl riadt képet vághattam, mert most meg cinkos mosollyal nyugtatgatni kezdett, rémüldözés helyett inkább arra gondolj, hogy *okos enged*, legyél te az okos, én meg ezt magamban így egészítettem ki, hogy az iskola meg a *szenvedő számár*.

SZÁSZI ZOLTÁN

Zimankó és a város szíve

Részlet egy induló történetből

Egy féldeci után csak egészen picivel javult a kedve. Lépéstempója kicsit mintha frissült volna ennyi itóka után, az volt a jó, hogy nem érezte annyira a lekopott ízületeinek nyikorgását, és az évek óta szélnek feszülő, fura, előredőlő járása is egyenesebbé vált kissé ettől az egy kupicányi italtól. A gondolatai barnaságába is belesütött egy kevéske napfény, no nem olyan égető, perzselőn nyári, mint az korábban megszokott volt nála, ha valami jó dolog történt vele, csak olyan vénaszonyok nyarán megszokott, éppen még melengető, az éró szőlőben az ízt megcukrokat az igazi aromához hozzáigazító, utána faragó kis sugár. Csikland és kedves, mint egy gyereklány mosolya, aki éppen egy cseppnyi, még meleg, de már kocsonyásodó gyümölcszuhást csen ujjával a kihűlőfélben rézüstből, hétfájdalmas Szűz Mária napja táján, kint a pincesoron, lekvár főzésekor. Ilyen kép létezett benne, egyszer látta már ezt a pillanatot, a mozdulatsort, a mosoly elindulását, a színeket, s ezeket mind-mind tökéletes élességgel képes volt előidézni. Ezt az egy féldecit kívánta most is meg, s a gyereklány mosolyának emlékével bátorítva magát elindult a város felé.

Egy ideje azt érezte, túl sok földdé vált barát, családtag, ismerős és kedves ember áll már mögötte, ez a mögé lopakodó sötétség nyomasztotta akkor is, mikor a templom és a temető közti kis utcán felfelé igyekezett a dombra, szétnézni kicsit a város fölött. Olyan sokan voltak mellette, mögötte abból a túlvilágból, hogy elfoghatták volna előle a napot, elszívhatták volna annak cirógató melegét. De nem így történt. Most szüksége volt a túlpartiakra, most ő maga hívta, kérte őket, segítsenek neki megkeresni a Város szívét. Mindig azt hallotta: minden városnak van szíve, s annak dobbanására pulzál, hullámszik, mozdul az élet, annak rianásait követik a lámpafüzérek villanásai esténként, erre az ütemre ébred és alszik el a város, csak soha nem tudta, hol keresse, soha nem is gondolt korábban rá addig, míg a saját szíve el nem kezdett irtóztatóan sajogni és rakoncátlanodni. Ez a mély, bujkáló fájdalom különösen akkor erősödött meg, ha szomorkás reggelre ébredt, ha egyedül indult neki az utcáknak, ha minden gondjával kettesben maradt, s kétkedni kezdett életének miértjén, az elmúlt kudarcok ezernyi szürke meddőhalmán, amin csak egy-két kedves emlék csenevész virága volt képes megkapaszkodni, mint annak a városnak a timföld meddőhányóján, ahol anyai nagyapja pihengetett egy egyszerű, feketére mázolt kereszt alatt.

Ha úgy akarta, mindig vele járt, minden percében vele volt, mindig, minden hallotta. Sárga fényképeken ott ültek a szobájában, belebújtak a könyveibe, szétgurultak a régen vagy soha meg nem írt verseiben, a megszokott vizespoharának egy-egy csorbulását is mindig a holtaknak az érkezése vagy mozdulása okozta, mert

bármennyire is együtt tudott velük élni, ha megérezte a már őszülő tarkóján izgató, hideg lehetőséget, mindig megrázkódott kicsit, s ez általában a törekenyebb edények peremének rovására történt. Emiatt volt a konyhaszekrényében vagy tucatnyi fületlen, meg másik tucatnyi levert, csorba peremű csészéje meg bögréje, de nem dobta ki őket, őrizgette a haszontalan edényeket, mint a nemrégiben elengedett kedves tenyerének melegét szokta őrizni az ember.

Egyetlen féldecit ivott aznap délelőtt, amikor kiment a városba sétálni. Erőset, férfiasat, talán valami szilvapálinkafélét kért, szép talpas pohárkában kimérve, ott a város főterén lévő kiskocsmában, ahol már évek óta nem járt, s a kocsmá mostanra bárrá alakult, ahol régi fotók takarták a falat, rajtuk az egyszer volt-hol nem volt időben lencsevégre kapott város, talán még a város szíve is. A korábban olajos deszkapadlós kocsmá már cseppet sem hasonlított arra a kopott és mocskos lebujsra, ahová bő harminc éve még be-bejárt, mikor éppen a városba érkezett, jobban mondva mikor ott lakott, mint ifjú, mint bódult, az élet mézére rázuhanó dongó. Most is érkezett éppen, fontos dolgát kívánta elvégezni, hiszen mióta élt, mióta eszmélt, mindig is kereste a dolgok lényegét, s most a múltbéli Város szívét, a minden mozgást elindító, a titkokat, a fájdalmakat, az őt is és még oly sok szellemet megőrző szívet kereste éppen, ami egykor elpulzálta innen, s ami miatt megint kénytelen volt hazajönni, mert nem tud a vibrálása nélkül létezni.

Takaros, tiszta, kockásabroszos, puha székes kis vendéglő, vagy inkább bár lett a régen még koszos kimérésből, csak a pultos lány nem illett bele ebbe a jovialisnak mutatózó helyzetbe a maga tohonya mozgásával, zsírosnak tűnő hajával, a szájában állandóan kérődző rágógumival és a vastag, kurvásan pirosra festett ajkaival. A harisnyáján is el volt futva egy szem, szemmel láthatóan a köténye sem volt tiszta, Zimankónak így óhatatlanul valami áporodottan másnapos, hétfőn reggel munkába menés érzése támadt ettől a nőtől, aki, még ha igyekezett is kedves, legalábbis elfogadhatóan kedves lenni hozzá, amikor kihozta a pálinkáját a másfél deci szódával, nem tudta egy csipetnyi szimpátiáját sem kicsikarni.

Olyan érzése támadt, ha véletlenül meghódíthatná ezt a pincérlányt, éppen úgy csalódná benne, mint egyszer nagyon régen (az eset még megboldogult hajózó korszakában esett meg), amikor a mostani, a pálinkát kimérőhöz hasonló lányban csalódott. Annak még a boldogult három koronás féldecik, egy hetvenes korszak sörök idején tette a szépet, egész este udvarolt, mint egy szeladon, vicceket mesélt, olykor mélyen a szemébe nézett a lánynak, s nem egyszer, tán többször is és igen komolyan gondolva a dolgot, bókolta is neki. Sőt zárórakor – mikor a mérést (így hívták az esti leltározást) végezték a kolléganőjével (no ez a kolléganő ugyan fancsalian és csodálkozva nézte az udvarlását), – még vermutot is kért neki. Igazi olasz vermutot, ami felettebb drága volt akkoriban, igaz, meglehet, hogy most is az. Elment vele a lány, hazavitte a bártól jó messzire lévő kis garzonlakásába, ahol sohase volt ugyan példás rend, inkább szisztematikus rendetlenség, amiben mindig mindent egyetlen pillanat alatt képes volt meglelni, de mindig tisztaság uralkodott. Most, hogy így nézte ezt a lompos lányt, minden eszébe jutott, ami azon a régi estén megtörtént és nem történt meg. Láta magukat, ahogyan ittak még a pincérlánnyal ott-hon is, valami régi, üveg alján megmaradt likórból és egy kis vodkából keverték házi koktélt, majd a lány enni kért, vastagon kente a májkrémet a kenyérre, pazarlón és telemorzászva mindent maga körül. Tele szájjal beszélt és nevetett, megbo-

csáthatatlanul összekente az asztalon heverő Ady-összest meg talán egy kéziratlapot is, majd a magával hozott üvegből, amit előtte gondosan rejtegetett válltáskájában, bort locsogtatott szét a padlón, a kedves, szőrmés papucsára is bőven juttatva, s az ivás után szinte eksztázisban hörögve morogta bele a fülébe, májkrémes foggal: „Megdugsz, te drága?!“ Vetkőzni kezdtek, kissé kapkodva, tépve a ruhát magukról, s már fickándozó férfiassága is erősködött, mikor meglátta a lány melltartójának szürkés, koszos szegélyét, izzad hónalját, fakó és gyomorfordítón mocskos bugyiját. Szó nélkül dobta ki pincérlányt, a nő meg nem értett semmit, csak üvöltött még az utcán is: „Mebánod ezt, te mocskos disznó, mebánod! Szakadjon meg a szíved, az repedjen meg, az, az úri szíved, te senki!“ S ezt üvöltötte körbe és körbe, míg csak ki nem fordult a lakótömb sarkáig, ahol a hangja végre elveszett a fák alatti sötétségben.

Most, hogy komoly és felelős feladatát, a Város szívének megkeresését magának szépen kitűzte, elszomorodott ettől a belevillanó, kósza és lehangoló emléktől. Elszorult a szíve, gyorsan fízett, s már ment is kifelé.

Hirtelen kezdődő szegycsont mögötti szorító, markoló, igen erős mellkasi fájdalom markolt bele, kisugárzott a vállába, főleg a bal vállába, végigkúszott a bal karján, egészen bal kezének kisujjáig, hogy azt begörbítve, arra kényszerítse Zimankót, azonnal kapaszkodjon bele valamibe, ha másba nem, hát a semmibe, s a semmit elengedve máris zuhanjon, örvényeken, füstködökön át valahová mélyre. – Éppen most kell az én szívemnek bedöglenie, amikor a Város szívét akarom megtalálni? – erre a magában feltett kérdésre kereste a választ, s még látta a lompos, ijedt kiszolgálólányt a telefon után nyúlni, majd beköszöntött a sötétség, s az árnyak hirtelen körbevették, elkezdték ringatni, dédelgetni. Fázott és izzadt egyszerre, markolászta mellkasát a szűrő fájdalom, csak halvány töredékek maradtak abból, hogyan emelik fel, hogyan fektetik hordágyra, s egy mélyen kék szempár rutinos pillantását látta még, aki valamilyen diagnózist mond felette, gyorsan a karjába szúr valamit s utána meleg, csend, félhomály, minden rettegés elhessegetve, csak a vijjogás hangjának ritmusa tudatta vele, még ezen az oldalon van.

Zöldecs takarók, fura csövek hálója, halkan zümmögő gépek, nem hideg, de mégis idegen csend vette körül, amikor felébredt. Kint, a lehúzott redőnyű, billenősen nyitott ablak mögül rigó füttyét meg csalogány trilláit hallotta, a plafonra emelve a szemét máris bizonyos volt abban, hogy ez még nem a túlvilág, ez még csak az előkészítő, vagy visszatérítő, amit kórházi intenzív osztálynak hívnak. Meg sem próbált felülni, feje baloldalra fordulva, kissé elmerevedett állapotban pihent, de tudta, hiábavaló is lenne itt a mocorgás, meg minek szaporítani a nővérek és orvosok dolgát azzal, hogy makacskodik, erőlködik. Ezt a játszmát Halál úrral most megnyerte, de nem árt vigyázni, ha már annyi dolgot teljesíteni akar, s a Város szíve mellett a Város legendái is eszébe jutottak a nagy elhomályosodás pillanata után, s azokat is meg szeretne volna még fejteni, el szeretne volna még mesélni Ifjú Barnabás barátjának, hogy megőrizték, hogy továbbadják, még ha nem is nyújtott be ilyen igényt feléjük senki sem. Egy kis képernyőn szabályosan felvillanó jeleket látott.

– Alighanem a szívem zörgését hallom, tehát ez még innenső oldal, még van esély elvégezni a feladatokat. – motyogta halkán, csak úgy magának, nem számítva arra, hogy hallgatósága is van.

- Na Zimankó úr, isten hozta akkor az innenső oldalon! Nem tudom, mire gondol feladatként, de ha 48 évesen nem akarja befejezni, akkor lesz esélye végigvinni a dolgát. - szólalt meg jobb oldala mellett valaki, s hirtelen oda szeretett volna fordulni, de bármennyire is erőlködött, a hirtelennek tervezett mozdulat csak lassú, hosszú másodpercekig tartó fejmozdítássá szelídült. Ugyanaz a mélyen kék szempár nézett rá, amelyet akkor, a hordágyon ringatózáskor jegyzett meg magának, még el is mosolyodott rajta most, hogy éppen meghalni készült akkor, amikor megismerte ezt a mélyen kék női szempárt, s mégis megjegyezte, micsoda tekintet, kár, hogy elszakad mindjárt a film.

- Kezét csókolnám, de mint látja, két vállra terített a motorhibám, s most le vagyok szegezve és nyűgözve pillanatnyi helyzetemtől, s illendően nem tudom megköszönni sem, amit értem tett. Zimankó vagyok, aki a Város szívét keresi, de amint látni tetszik, közben az ő szíve ment tönkre. - a kissé Cyranósra sikeredett bemutatkozásán az őt figyelmesen néző kék szempáron halvány fény villant, a kis szarkaláb ráncokkal körbeírt, még fiatal, de megfáradni látszó arcon pedig egy fél másodpercnyi mosoly futott át.

- Alíz vagyok, napközben és sok éjszakai szolgálatban kardiológus, néha, hétvégeken pedig mentőorvos, az Ön kezelőorvosa, és igazán örülök annak, hogy minden gond nélkül ilyen poétikusan köszönt. - mondta halkán, finoman, de határozottan a doktornő, s Zimankóban máris szétáradt valami nagy nyugalom, azt érezve, jó kezekben van, nem lesz itt nagy baj, ha a fentiek és a túlpartiak is úgy gondolják, talán mégis lesz ideje azt a szívet is megkeresni, ami a Városban dobog valahol eldugva, és talán még más szíveket is talál, megdobogtathat még, csak szedje kissé össze magát.

- Tudja, kedves doktornő, az a két mondat, amit most elmondott, nekem sok mindent elárult magáról. - mondta Zimankó, most már kissé határozottabb hangon és megpróbálta megkeresni a mélykék izzás fókuszát, magába szívni a kórházi fertőtlenítő, a gyógyszerek szagán is átsejtlő izgalmas, mégis szolid és rejtelmes illatot, ami a nő felől hullámozott feléje.

- Mégis mit? Mit tudott ilyen hirtelen megfejteti Zimankó úr? Tudja, ritka az olyan betegem, aki éppen csak visszatér a halál szorításából, és máris elkezd udvarolni, de valahol tetszik nekem ez a dolog. No nem az udvarlás, hanem az a mérhetetlen élni akarás, ami ezt valahol mélyen mozgatja magában. - vágott vissza finoman Alíz Zimankó ríposztjára.

- Hogy mit tudtam meg? Hát kedves doktornő, vagy ha szólíthatom Alíznek, akkor kedves Alíz, amit elmondott, abból az derül ki nekem, feltételezhetően egyedül él, sokat dolgozik, keveset pihen és néha, bármennyire is nem szereti, de mégis képes még minimum másfél évtized orvosi gyakorlat után is érzelmileg kötődni egy-egy betegéhez, pedig nem lenne szabad ez, egy olyan kórházi osztályon, ahol esténként kiszámolást játszik a halál, reggel vagy hajnalban pedig, amikor a rigók és a csalogányok belefognak a dalba, szépen elviszi a kiszámolt áldozatát. Aminek maga felettébb nem örül! - s ezt a kismonológót egy szuszra mondta el Zimankó, aki hirtelenjében azt érezte, éhes és szomjas és tulajdonképpen, amit a legjobban szeretne, az most egy jó erős cigaretta lenne, hogy mélyen letüdözve a gomolygó füstöt, ténylegesen megbizonyosodhasson arról, igenis még ezen az oldalon van, s a szoba sarkában kucorgó homály oszlani kezd a száján kigomolygó meleg füsttől.

– Mondja doktornő, kedves Alíz, normális, hogy éhes, szomjas vagyok, és nagyon szeretnék rágyújtani? – kérdezte kislány mosolyt játszva borostás arcára Zimankó. A doktornő szeme és ajka körül előbb csak apró mélyedések, később, kacagás közben mély ráncok rajzolódtak, jó pár másodpercig Zimankó nem igazán tudta, mi is történik éppen.

– Tudja, hány napja fekszik így, Zimankó úr? Ha nem, akkor most felvilágosítom, hogy negyedik napja, tehát jogos, ha azt érzi, éhes és szomjas, meg rá is gyújtana. Előbbi két problémán tudok segíteni, ha kicsit türelemmel lesz, a cigit viszont nem engedélyezem. Amit meg rólam gondol, vagy gondolni vél, nos, arról most nem beszélünk, azt meg így utólagosan is megengedem, hogy Alíznek hívjon, de kérem, csak ha kettesben vagyunk. Mennem kell, de a reggeli vizitkor még majd bejövök, most megyek és rendelék reggelit és étkezést magának a következő napokra. Viszlát, maga, maga lepedős Cyrano és Don Juan egy személyben! – és Alíz felállt az ágy mellőli székről, lendületes mozdulatokkal kiment a szobából, az ajtóból még kicsit visszanezett az őt leplezetlen érdeklődéssel bámuló betegére, akiről ebben a pillanatban már sejtette, rendkívüli páciensre talált. S hogy milyen szemtelenül lealízozta, nohát ez hallatlan, dohogta magában, de tudta, nem igazán haragszik, mert ennyi élnivágyással csak ritkán találkozik egy orvos itt a kardiológián.

POTOZKY LÁSZLÓ

A súlytalanság egy napja

A gépész dallamára

Penu közvetlenül az ágya mellett tartotta a szobamérleget. Reggelente, mihelyt kinyitotta a szemét, első dolga az volt, hogy ráállt és megmérte. Még papucsot sem húzott, egyenesen a jéghideg fémlapra lépett. Kipördült a korong, de ő a számok kergetőzése helyett inkább az ágyat nézte: az összegyűrődött lepedőt. Kívül semmilyen látható nyoma nem maradt annak, hogy az imént még ott feküdt, pedig a matrac rég elvesztette ruganyosságát, lágyan süppedt a legkisebb súly alatt is, és akár a gipsz, úgy őrizte a testek lenyomatát.

Csak a szeme sarkából pillantott a számlapra, amikor az megállapodott, majd felsóhajtott és berúgta a mérleget az ágy alá. Mosakodni indult, de nem lépett be azonnal a fürdőszobába, leszegett fejjel állt az ajtóban, meggörnyedve, mint aki teljesen megfélemedett magáról, szórakozottan nézte a lábujjait, ahogy a küszöbön zongoráznak, és akkor sem változtatott tartásán, amikor végre odaállt a kagyló elé és megeresztette a csapot. Egészen a borotválkozásig kerülte tekintetével a tükört, a szappanhobot tapintás után kente föl, és már épp belefogott volna a kaparászásba, amikor észrevette a pengék közé szorult szőrszálat. Meg sem próbálta kifújni, csipesszel piszkálta ki, óvatosan, nehogy kicsorbítsa valamelyik pengét, aztán úgy döntött, talán mégis jobb lesz, ha borotvafejet cserél. A vadonatúj fej érintetlen volt, mégis, többször végighúzta rajta az ujját, mintha nem tudná elhinni, hogy tökéletesen éles és tiszta, s csak ezt követően, amikor már nem lehetett tovább elodázni, egyenesedett fel, és nézett bele a tükörbe. Mintha kivert kutya bámult volna rá egy alagút végéből, olyan volt a tekintete.

Húzott párat a borotvával, pofacsontja élesen meredt elő az arcából, mint csupasz hegycsúcs, amiről hirtelen lesöpörték a havat. Óvatosan dolgozott, apró, szaggatott mozdulatokkal, attól félt, ha véletlenül megvágna magát, a penge egyenesen éles és tiszta; különösen az ádámcsutkájánál vigyázott, ami úgy dombrodott ki a nyakából, egyszerre csúcsosan és szélesen, akár egy második orr.

Miközben arcsszesszel paskolta a bőrét, a tükörben elnézte, ahogy felkel a nap: elálló fülein, mint cigarettapapíron, úgy ütöttek át a legelső álmos sugarak is, később pedig, egyre erősödve, a koponyájához tapadó, összeaszott bőrt is ragyogó narancssárgába vonták. A látvány elől a szobába menekült, de hamarosan ismét szembe kellett néznie tükörképével. Szemérmeskedve vetette le pizsamáját a ruhásszekrény ajtajához erősített, egészalakos tükör előtt, csak lopva pillantott önmagára, mintha nem akarná észrevenni saját elborzadását, mely minden vetkőzésnél kiült az arcára, noha hasának horpadtsága, szétálló csípőcsontjai egyáltalán nem

számítottak újdonságnak már. Alsóneműjébe hétről-hétre feszesebb gumit kellett húznia, és régóta nem talált olyan inget, ami hosszban is megfelelt, és aminek állig begombolt, keményített nyakában ne úgy festett volna a feje, mint egy harang ideoda lengő nyelve. A nadrágszíjával is rengeteget bajlódott, állandóan készenlétben tartotta a harapófogót, melynek segítségével láng fölé tartott egy kötötűt, hogy egyre bennebb haladva újabb és újabb lyukakat égessen a bőrbe; aztán a hosszán is kurtított, miután egyik reggel arra eszmélt, hogy öve kis híján kétszer körbeéri a derekát.

A reggeli készülődésből a fésülködést gyűlölte legjobban, egyenest a koponyájából nőtt ki az a kevés haja, ami mutatóba megmaradt – legalábbis ő úgy érezte, ahogy végighúzta fején a hajkefét –, ki is hagyta, hacsak nem volt túlságosan kocós, és inkább kényelmesen megreggelizett, majd tízórait pakolt magának, ha pedig ezután is maradt ideje, friss tömítést sodort újságpapírból, hosszúkás galuskát, amit oldalt, hosszában fektetett a cipőjébe, hogy ne lötyögjön egyre keskenyedő lábfejen.

Alig parázsló szivarcsutkát szopogatott a házmester, miközben a járdát söpörte, és a szemébe indázó füsttől hunyorogva figyelte az ajtót, hogy nem csapkodják-e a lakók. Penu közeledtére is felkapta a fejét, jó reggelt kívánok, köszönt rá Penu harásnyan, derűsen, jobban mondva köszönt volna, ha a házmester nem kap megannyiszor köhögőrohamot, és nem hallatszik még a sarokról is, ahogyan harákol, majd turhája szétsattan a kövezeten. Penu is szívesen rágyújtott volna, amíg elbalag a busz megállóig, de jó ideje leszokott arról, hogy az utcán dohányozzék: amióta a járókelők kiguvadt szemmel bámulták kezében a cigarettát, valahogy elment a kedve a füstöléstől, pedig semmi különleges nem volt azokban a hártványkony papírba sodort dohányrudacskákbán, amelyeket ő szívott, leszámítva talán azt, hogy alig-alig voltak vékonyabbak az ujjaknál, amelyek közt füstölögtek.

Még senki sem várakozott a busz megállóban, amikor odaért. Egyetlen társasága a kombinát dohogása volt, a tágas szájú kémények az út túloldalán, egy lyukas drótkerítés mögött ontották magukból a füstöt, mely fel sem szállt jóformán, máris visszaereszkedett a külvárosra, és sűrű, bolyhos mázba vonta az épületeket, fákat, nem kímélve Penut sem, akinek olyannyira magába olvasztotta ványadt alakját, hogy az újonnan érkezők csak egészen közelről, pár lépésnyi távolságból vették észre. Legtöbben riadtan visszahőköltek, és rosszálló pillantásokat lövelltek feléje, mintha szántszándékkal ijesztett volna rájuk, de akadtak olyanok is, akik nem tudták már elharapni a torkukból feltörő sikkantást. Elnézést, nem akartam megijeszteni, mondta Penu gyámoltalanul, védekezően maga elé nyújtva a kezét, az emberek pedig meg voltak győződve, hogy teljesen örült, mert csak a száját látták táogni, ahogy az éjszakai műszak végét jelző elbődült a kombinát szirénája, vagy veszett túlkölés közepette megérkezett a busz, hogy magába szippantsa a várakozó tömeget.

A leghátsó ajtón szállt fel, az ablaknak támaszkodott, noha bőven akadt ülőhely, s a kapaszkodókorlátok is szabadok voltak. De hiába foglal el egy ülést, pár megálló után, ahogy sűrűsödni kezd az utasok masszája, holtbiztos, hogy valaki lezötytyen melléje, az ő egyszemélyes férőhelyére, mintha ő ott se lenne, kényelmesen elhelyezkedik, és még csak egy bocsánatkérő mosolyra sem méltatja őt. A korlátokba fogódzni pedig azért nem szeretett, mert előbb-utóbb óhatatlanul felcsúszik a kabátujja, és olyankor az utasoknak úgy kell tenniük, mintha nem az alkarját bámul-

nák, vagy legalábbis azt a csontdarabot bőrborításban, ami csak némi jóindulattal mondható vastagabbnak a korlátnál.

A leszállás általában könnyen ment, egykettőre kislíszolt a tömegeből, de néha az is megesett, különösen, ha sokan voltak a buszon, hogy egy-két szélesebb váll eltorlaszolta előtte az ajtóhoz vezető utat, és várnia kellett a következő megállóig, mert a nagy gyúródásban úgy pattant egyik testtől a másikig, mint fémgolyó a játékgépben: emberek, mindannyian sietünk, de azért viselkedünk, figyelünk oda egy kicsit egymásra is! – valami ilyesmit mondott volna határozott, de semmiképp sem fennhéjázó hangon, ha tülekedés közben nem könyökölnek a gyomorszájába, és tüdejéből sem szorítják ki a szuszt.

Már az egész csoport az öltözőben volt, amikor ő megérkezett. Csupaszból férfilábak toporogtak a szekrény sor elé terített gumiszőnyegen, mások a padon ültek, és a zoknijukat igazgatták, vagy a cipőjüket fűzték. Mindannyian felpillantottak, amikor benyitott, és a zaj is elült, intett, aztán hangosan is köszönt volna, miután besukta maga mögött az ajtót, ha munkatársai nem élesztik azonnal újra a pillanat törtrészére félbehagyott zsvivajgást. Nevetéstől megremegették a tokák, lefittyenő mellek, ágyékokra terpeszkedő sörhasak között botladozott el a szekrényéig, kinyitotta. Végigsimított vállára akasztott kezeslábasba durva szövetén, a megerősített varratokon, és arra gondolt, hogy munkaruhájának így felakasztva sokkal emberibb formája van, mint amikor ő viseli. A sorban az övé volt a legutolsó szekrény, igyekezett úgy elbújni az ajtaja takarásában, hogy a többiek semmit ne lássanak belőle, miközben ledobálja ruháját, majd belecsúsztatja fogpiszkálóját a kezeslábasba, és állig rántja a vastag fémcipzárt. Bujkálásának amúgy nem volt túl sok értelme, munkatársai ekkorra már testületileg az öltöző másik végébe sereglettek, és kurjongatva, egymást dögönyözve várták, hogy a csoportvezető könyékig feltúrja az inget, és kezdetét vegye a reggeli kedvcsinálás, a Bakapina tánca.

A csoportvezető teste fekete volt a szőrtől, egyedül bal alkarjának belsején virított egy tenyérnyi sima felület, ott rendszeresen, napról-napra borotválta, nehogy megsértődjék, és lemondja fellépését a művész, a katonaságnál varrótűvel és tuszal odatetovált habléány. Kézfejét körözve, hirtelen rándításokkal irányította a Bakapina csípőjének riszálását, és ha igazán formában volt, még arra is rá tudta bírni, hogy a melleit megrázza. Penu is ott nyújtogatta a nyakát a fiúk mögött, akik úgy hujjogtak a habléánynak, mintha igazi, hús-vér táncosnő vonaglana előttük, aztán előre furakodott, térdre borult a csoportvezető előtt, összekulcsolt kezét a magasba emelte, és rimánkodva kérte, azonnal hagyja abba, máskülönben itt helyben, mindenki szeme láttára muszáj lesz magához nyúlnia, mire társai felröhögtek, a térdüket és a szekrények ajtaját csapkodták, a főnök pedig hátravetett fejével nevetett, szemeiből könnypatakokat sajtolt a röhögés... Penu biztos volt benne, hogy így történne, ha legalább egyszer a közelébe férközhetne, és a többiek is lecsendesednének annyira, hogy hangját ne nyelje el az ordítózás.

Mihelyt megkapták napi adagjukat, a csoportvezető a műhelybe parancsolta az egész társaságot. Penu a falhoz lapulva araszolt el a marókádak mellett, melyekben gyenge savban fürdették a kisebb alkatrészeket, hogy megtisztuljanak a rozsdától; számtalanszor elképzelte, ahogy a hevesen bugyogó folyadék egyetlen ráfröccsenő cseppje néhány pillanat alatt teljesen feloldja azt, ami megmaradt még belőle. Szerencsére jó távol dolgozott a kádaktól, a prést működtette, nem volt egyéb dolga,

mint behelyezni a formába a munkadarabot, és megrántani a kart. Ősrégi gép volt, méteres átmérőjű fogaskerekei feketék a rájuk kövesedett olajtól, és úgy nyikorogtak, mintha bármelyik pillanatban miszlikbe akarnának törni. Gyakran beragadtak, ilyenkor telefonálni kellett volna a gépészért, de a fülsiketítő munkájában Penu hiába integetett a csoportvezetőnek, az valahogy mindig háttal állt neki; szerencsére jól ismerte munkagépét, megbütykölte ő maga, legtöbbször csak egy kis tisztogatásra volt szükség, vagy egy csavart kellett meghúzni.

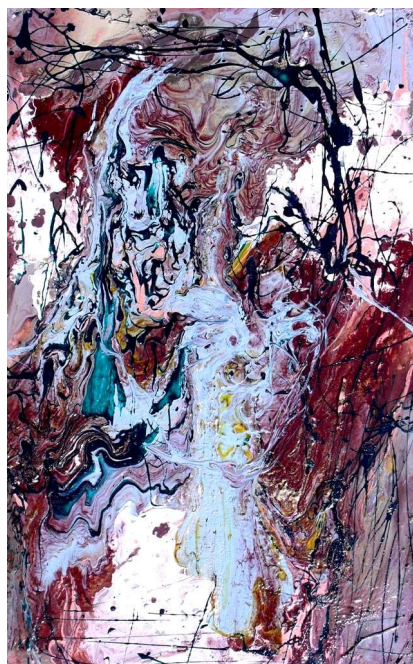
Egyetlenegyszer esett meg, hogy utólag úgy gondolta, talán mégis jobb lett volna segítséget hívni. Vége felé járt a munkanap, amikor a gép fáradt sóhajtással, hirtelen leállt, és Penu, kábultan a műhelyben terjengő hőségtől és a marókádak kigőzölgésétől, azonnal a fogaskerekek közé nyúlt. Nem kellett sokat tapogatóznia, régi ismerőse volt a meglazult anyacsavar. Akkor még kikapcsolhatta volna a gépet, amikor kihúzta a kezét, és a franciakulcs után nyúlt, amivel aztán megszorította az anyát, és váratlanul ismét működésbe hozta a fogaskerekeket. Rémületében segítségért sem tudott kiáltani, dermedten nézte, ahogy a lomha fogaskerekek becsíplik munkaruhája ujját, és ha csak feleannyira is vastag lett volna a karja, mint bármelyik munkatársának, nem lett volna ideje, hogy felocsúdjék, s az utolsó pillanatban szabad kezével rácsapjon a vészgombra, mellyel áramtalanította a gépet.

Ellenfordulatra állította a fogaskerekeket, felszabadította a karját, aztán csak állt, és a kézfejét bámulta: be-behajlította, majd ismét kiegyenesítette és szétterpesztette az ujjait, tágra meredt szemmel figyelte a bőre alatt megfeszülő inakat, mintha először látná őket. A műszak lejártát jelző csengőre rezzent fel, de olyannyira kába volt, hogy szégyenlősködni is elfelejtett a zuhanyzóban, kivételesen egyszerre állt a többiekkel a víz alá, de csak áztatta magát, és egy repedést figyelt a falon, s azon gondolkodott, ha nagyon be akarna oda bújni, vajon beférne-e. Máskor mindent megtett, hogy elsőnek érjen a zuhanyzóba, társai még a műhelyben ráérősködtek, rakosgatták a szerszámokat, amikor ő már javában szappanozta magát, és mire beléptek az öltözőbe, távozásra készen, utcai ruhában várta őket.

A hazautat gyalogosan tette meg. A tömbházak közti sétányokon haladt, az utamenti keskeny járdákat, ahol két szembejövő nem tudott úgy elmenni egymás mellett, hogy legalább a válluk ne érjen össze, messziről elkerülte, mert mellette ketten is kényelmesen elfértek, még csak elnézést sem kellett kérniük. Minden nap betért ugyanabba az önkiszolgálóba, hozzávalókat vásárolt a vacsorához, húst, friss zöldséget, tésztafélét, hogy jó tápláló legyen, zsömlét és néhány karika felvágottat a reggelihez, majd az egészet becsomagoltatta, és nejlontasakot húzott rá, úgy tette a táskájába. De a szagot így is megérezte a kutya, épp akkor csatolták le nyakörvéről a pórázt, amikor Penu azon a tenyérszíni parkon vágott keresztül, ahol sétáltatni szokták. A rövidszőrű, fürgé eb először a táskának ugrott, de mivel sehogy sem tudott hozzáférni a tartalmához, dühében Penu lába után kapott, másnapra pedig mindig elfelejtette, hogy csak a farmer kemény szövetét sikerült megtépáznia, és hogy a lábikrát, amelybe oly nagyon bele szeretne volna mélyeszteni fogait, elérhetetlen mélységek rejtik a nadrágszárban, vagy talán nem is létezik. Vigyázzon a kutyájára, jóember, kiáltott oda Penu a gazdának, vagyis kiáltott volna, ha az ugyanabban a pillanatban hangos fütyögtetés és tapsolás közepette magához nem hívja kedvencét.

Hazaérve az első dolga az volt, hogy lemosta a kutyanyálat a nadrágjáról, majd kiakasztotta száradni. Vacsorát főzött, evett. Aztán azon töprengett, vajon mit csinálhatna a délután hátralevő részében, de soha nem volt kedve semmihez. Végül benyúlt az ágy alá, és kihúzta a mérleget. Biztosan a sok rugdosás miatt mutat egyre kevesebbet, talán meghibásodott. Minden este szétszedte, sorra vizsgálta az alkatrészeket, tisztogatta, megolajozta őket, majd többször ellenőrizte, hogy helyesen vannak-e beállítva. Mire mindezzel végzett, már be is sötétedett, de nem gyújtott lámpát. Meztelenre vetkőzött, és úgy állt a mérlegre, mintha pódiumra lépne fel. Hosszasan helyezgette lábfejeit, hogy a megfelelő szögben érjenek össze a bokái, és a súlypontja is a helyén legyen, aztán várt, míg a mérleg nyelve kipördült, és megállapodott. Sosem nézte meg az eredményt, napjára egy csalódás bőven elég volt. Órákig állt így, csendben és sötétben, egészen addig, míg lefeküdt.

Sosem félt, hogy mi fog történni. Még akkor sem, amikor egyik este a mérleg többé nem állapodott meg, hanem lassan, megállás nélkül forgott tovább, egyre kisebb értékek felé haladva, miközben Penu mozdulatlanul, görnyedten állt a hideg fémlapon, és nem látta, mert nem akarta látni, de talán egy hajszálnyit, egyetlen milligrammnyit érezte, ahogy a számkorong megállapodik a nullánál.

PAPP DÉNES

Miskolci bronzkarikák

Még éjfél előtt egy zsidóságával kérkedő fickó leniggerezett a sarki sörözőben. Érzékeny hangulatban talált, egész nap a világot átkoztam. Vállán indiánfej tetoválás virított, elmondása szerint Magua volt *Az utolsó mohikánból*, bár felőlem Báthory Gábor is lehetett volna, már ami a hajviseletet illeti. Mindenesetre úgy alakult, hogy nekirontottam, testi fölényét kihasználva hamar földre vitt, azonban karjaimat szabadon hagyta, és már éppen azon meditáltam, hogy kinyomom a szemét, amikor a személyzet és a kocsmá közönségének túlbuzgó fele szétválasztott, majd egy lehetőleg gyors és érzelmentes kibékülésre ösztökélt bennünket. Aznap a totális kudarc égőve alatt hajtottam le fejem vánkos nélküli, de egyszerűségében hálás ágybetétemre, aludni azonban nem sikerült, mert úgy áhítottam a reggelt, akár egy verőfényes apokalipszist.

Még sötét volt, amikor megkezdtem a készülődést legújabb munkahelyemre, ahol legújabb első munkanapom várt. Körülbelül tudtam, hová kell mennem, mint általában, és fogalmam sem volt, hogy mit kell majd ott tennem, mint rendesen. A vasútállomás szomszédságában lévő mellékúton gyalogoltam be a türelmi zónába, egy túlságosan büszke patak tragikusan megzabolázott medre mentén. A hajnali sugarak javában bontották a szegyenlős köd könnyű leplét, majd visszaverődtek a kavicsokon bukdácsoló víz darabokra tört tükörvonalán. Csupán egy hosszú lábú, hajlott nyakú madár sötét sziluettje képviselte az elüldözött éjszakát, mint valami totemállat, vagy sejtelmes ómen, de semmiképp sem úgy, mint egy ritka, védett faj egyik eltévedt képviselője, egy fekete gólya. A jegenyék fojtóan tömény illatot ontottak magukból. Két németjuhász csaholása riasztott föl ebből az ámulatból, akik egy cégtáblával ékesített vaskapu melletti ketrecben várták, hogy sorsuk jobbra forduljon. Az udvaron konténerek álltak mindenütt, akár egymásra pakolt gyufásdobozok, és egy targonca, amely a pleisztocén időszak, vagy egy másik lecserélt politikai rendszer átlényegített hagyatéka lehetett.

Jelentkeztem a műszakvezetőnél, aki leginkább értetlenül nézett rám enyhén bandzsa, mogyorószínű szemével, majd lassan, vontatottan közölte, hogy egyáltalán nem várt új munkaerőt. Bámultam jól fésült, ősz haját, puhának tűnő, szinte nőies arcbrét, aztán megláttam saját ábrázatom a mögötte lévő üveges szekrény ajtaján. Meglehetősen vadember külsőm lett a jó néhány munkátlan hónap alatt. Szakállam elburjánzott, hajam nagy része egy kontyszerű képződményben pihent a fejem búbján, mellesleg egy régen kinőtt, akkor már csak köldökig érő pólót viseltem, egy itt-ott vérrel pöttyözött, kissé rongyos farmer társaságában, melyet egy ballonkabát megkötőjével fogtam össze a csípőmön, lábamon unisex mokaszin. Próbáltam mosolyogni, és beköptem egy nevet, akivel emlékeim szerint telefonon beszéltem. Azonnal felhívta, majd sóhajtván felém bólintott. Miközben a műhelycsarnok felé kísért, észrevettem, hogy mindkét lábára sántít egy keveset.

A műhelycsarnok nem sokban különbözött az iparosítás során más külvárosokban is létesített, többször elhagyott, magára hagyatott, gazdátlan és gondozatlan épületek csontvázaitól, melyek nagy része már jóval a rendszerváltás előtt előidézte több acélváros rozsdásodását. Egykor monopolhelyzetűnek gondolt, termelőnek álcázott vállalkozások elefánttemetője, csont nélkül. Lehullott vakolat, hiányzó épületkockák, félig bádog, félig hullámlemez tető, egy-két stroboszkópot idéző neoncső, és az elmaradhatatlan, dupla szárnyú, óriási vasajtók, mint sem repülni, sem úszni nem tudó angyalok, akik csak azért tűnnek szomorúnak, mert valami rejtélyes és megfeythetetlen oknál fogva őket még mindig nem lopták el.

Belépve irgalmatlan bűz csapta meg az orrom. Némi időre volt szükségem, hogy szemem hozzászokjon a félhomályhoz és észrevegyem a megszámlálhatatlannak tűnő macskapopulációt, mely a munkaterület legnépesebb emlősállományának bizonyult. Különböző színű és életkorú közösséget alkottak, szőrükön ugyanaz a grafitszerű árnyalat futott végig, amelyet eredendően a csarnokban általánosan jelen lévő, milliméter vastagon mindent ellepő fémpor képviselt. A macskák szabadon jártak-keltek, az egerek seregének megfékezése volt leginkább feladatuk, mindenképpen szanaszét huggyoztak és fostak mindenütt, még büdösebbé téve az emberek munkához való viszonyát.

Volt tizenkét konténer, melyek egymás mellett, háromszor négyes alakzatban heverték. A formáció hosszabb oldalain, egymással szemben helyezkedtek el a maszatos arcú, piszkos karú és ruhájú munkások, mint megannyi krampusz. Ez volt a fémhulladékot válogatók brigádja. Mindegyiküknek volt egy-egy konténere, melyen többnyire préselt farostból készült palló ívelt át, a pallón hevenyészettnek tűnő elrendezésben különböző méretű műanyag dobozok várakoztak. A sarokban egy gazdátlan tároló árválkodott, egy deszkával a tetején, amely csak arra várt, hogy munkaasztalomná tegyem.

A szakmai kiképzés nem tartott sokáig, a vas és acél tárgyak a középső sor üresen ásító, rácsos tárolóiba kerültek, mert ezekből volt a legtöbb mennyiség. Ha megteltek, ismét üresre kellett cserélni mind. A kis dobozok leginkább a színesfém válogatására szolgáltak, külön került így a sárga- és vörösréz, a cink és a bronz, de a különböző tekercseket, és egyéb, még tovább bontható pici alkatrészeket is külön kellett szortírozni, ahogyan a nagyobb villanymotorokat és más kütyüket. Általában egy, jó esetben másfél konténernyi ipari hulladékot tudott egy ember szétválogatni a nyolcórás műszakban. A tárolók alján rendszerint bődületes mennyiségű por gyűlt össze, ezt átszítálva kigyűjtésre kerültek a kisujj körménél is kisebb nemesfém darabkák. Hiába bánt mindenki óvatosan a levegővétellel, a rendszeres köhögés általánosan számított, és a délutáni orrfújások fehér zsebkendőjében ott feketélt a délelőtti mocskos emléke.

A munka közbeni beszélgetés itt kivételesen nem volt tilos, a brigád egyébként is elvárta, hogy mindenki valljon színt, durva, nyers humorral törekedtek a gyors és lehetőleg nem nagyon mély megismerés felé az emberi lelkekben, amelyet nem feltétlenül a felebaráti szeretet vezérelt, hanem inkább a kínzó kíváncsiság és az ismeretlentől való félelem együttese hajtott. No és az unalom. Ezeknek a beszélgetéseknek volt némi csoportterápia jellege, amely feltámasztotta akkor már rég halottnak hitt érdeklődésem az iránt a világ iránt, amelyben éltem, és élek azóta is.

Tetemvári Kölyök volt a legfiatalabb, talán tizenhét-tizennyolc lehetett, nagyszájú, gömbölyű mókamester, aki akkor épp pornómán korszakát élte, és ezen kívül még egy munkahellyel rendelkezett, éjjelenként egy fatelepen őrködött. Nagyon kedvelte a zenét, ha nem szólt a kis szürke rádió, énekelt és lármázott, alapjáraton nem bírta a csöndet. Alkalmanként hangosítóként is tevékenykedett az Egyedülálló Bálján, vagy más hasonló rendezvényen. Az összes kurvát ismerte a környéken, szüzességének elvesztését nekik köszönhette, mely esemény az utca másik oldalán, a bokrosabb rész aljában történt nem sokkal érkezésem előtt. Nagyra becsülte szolgálataikat, különösen azokat, akik étkezési jegyet is elfogadtak. Mert ez az utca a város és a rendőrök által megtúrt örömlányok, és az egyetlen örömfű munkahelye is volt egyben. A buzeráns egyébként elég szemtelen és kellemetlen alak hírében állt, nem véletlen, hogy egyszer egy fa tetején kötött ki, lábainál fellógatva, fejfelé, anyaszült meztelenül. A legidősebb nőt Maminak nevezték, aki általában egy vagy két, mindenesetre még nagyon fiatal udvarhölgyével várakozott a kerítés tövében az olcsó kielégülést kereső, tehát csóró kuncaftokra. A tarifák azonban nagyon széles skálán mozogtak, leginkább életkor, szépség, ápoltság függvényében. A leggyönyörűbb hetéra például nagyon ritkán mutatkozott a placcon, akkor is csak nyáron, zsongító napsütésben. Megállt vadonatúj, metálvörös autójával, majd megkezdte fel-le sétáját a járdán, őrijtó bikiniben, frissen, illatosan, abban a biztos tudatban, hogy őt csak kevesen engedhetik meg maguknak.

Egyik nap aztán nem jött a Kölyök. Dzsimmivel és Kacsával (másik nevén – a Tiszeteletessel) találgattuk ennek okát, mert hiányzott színpadias megjelenésű konferansziénk. Dzsimi ősröckernek számított, alacsony, de arányosan izmos testét számtalan tetoválás borította, ezt karatés múltjából származtatta. Egy messzi-messzi külvárosból járt be dolgozni, télen-nyáron biciklivel. Családja nem volt, legalábbis számára már nem, egyszer említette ugyan, hogy újra látta szüleit, amint egy kukában turkálnak, de hamar másra terelte a szót. Családi életét kedvenc kocsmájában élte, melyet jobban otthonának tekintett, mint azt a bérelt félszobát, ahol lakott. Ellentétben a Kölyökkel, ő nem volt elragadtatva a kurtizánoktól, tartós kapcsolatra vágyott, ahol a hűséget a bizalom szavatolja, az intimitást pedig a szeretet. Egy mozgássérült lánnyal levelezett, aki az ország nyugati végében lakott. Találkozásra is sor került közöttük, de a lány szülei közbeléptek, nem bírták elviselni, hogy Dzsimi szegény és pénzért ugyan, de alantas módon guberál.

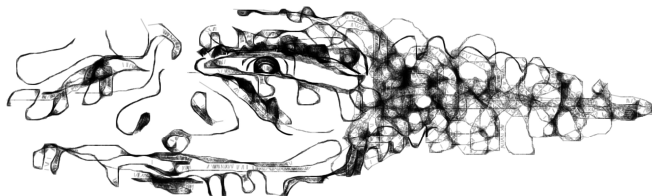
Kacsának egy élettársa volt és egy gyermeke, a város külterületén laktak egy apró telken, ahol mindennapos harcot vívtak a betörők, rablók, utcai fosztogatók és asszonygyalázók ellen. Állítólag börtönben is ült, de erről soha nem beszélt. Nevét onnan kapta, hogy egyszerre volt pösze és selyp, ugyanis elülső fogainak nagy része hiányzott, valamely általam ismeretlen történés következménye folytán. Annyit azonban tudni lehetett, hogy még így is szerencsésnek mondhatta magát.

Másnapra Kölyök előkerült, Kacsá viszont eltűnt. Kölyök a szüleinél lakott, amikor nem őrködött a fatelepen. Elmesélte, hogy éjjel betörtek hozzájuk, zajra ébredt, és amikor kiment, a két árnyból az egyik leütötte és meglógott. A másikat sikerült elkapnia a földről felpattanva, és hogy el ne szaladjon az is, egy vascsóvel eltörte mindkét sípcsontját. Kevésen múlt, hogy a rendőrök nem őt büntették meg, miután egy álló napig vallatták az őrsön.

Közben kiderült, hogy Kacsá kórházban fekszik, bal oldalán lukas tüdővel. Munka után Dzsímivel és Kölyökkel bementünk hozzá, ivólevet, süteményt és friss gyümölcsöt vittünk neki, és vele együtt fontolgattuk, hogy bepereljük az aljas céget, ahol semmiféle egészségügyi szűrővizsgálatot nem végeztek, nem volt fizikai alkalmassági a felvételnél, és a hely nem rendelkezett munkavédelmi eszközökkel sem, nem beszélve a rengeteg macskapiszokról. Ez azonban csak tehetetlenségünk dühe volt már akkor, mert egyikünk sem értett a joghoz, és együttvéve sem volt annyi pénzünk, hogy ügyvédet fogadjunk.

A brigád tagjai egyébként elég gyorsan cserélődtek, négyünket leszámítva. Így aztán mindig elment valaki, de mindig jöttek mások. Egy magas, vékony férfi, akinek két gyereke volt és egy terhes felesége, aki maszekban házakat festett, de a sajátjával nem tudott elkészülni, aki a piacon árult hétvégén, és állítólag volt Iránban is, de aki minden áldott nap gyalog tette meg a nyolc-tíz kilométeres utat otthonától a munkahelyig és vissza ugyanúgy; aztán ott volt az a zselézett hajjú, tisztaságára nagyon ügyelő cigányinas, aki állandóan Angliába készült, valami szállodába, emiatt, ha eszébe jutott, angolul kezdett halandzsászni; aztán Bagira, a hatalmas melák, szelíd mamlasz, aki reggel hat előtt még besegített az apjának, teherautóval pékárut terített a város környéki településeken, és aki a szemünk láttára evett meg tizenhárom rántott húsos szendvicset, és még sokan mások, nagyon sokan. Átjáró voltunk, bár nem tudni, honnan, és nem tudni, hová.

Végül mindenkit elküldtek, a fémhulladékot válogató brigádot feloszlatták. Emelkül elcsentem néhány bronzkarikát, a hordozható fémdetektor sokszor rakoncátlankodott a kijáratnál, aznap nálam sem működött, mellesleg már nem rúghattak ki emiatt. A bronz fénye fátyolos, erő kifejtésre nem hajlik, ha végképp nincs választása, akkor török, összekocintva fojtottan tompa, ám viszonylag hosszan rezgő hangot hallat. Akkor azt hittem, soha többé nem látom viszont azokat, akikkel itt valamelyest közel kerültünk egymáshoz. Nem így történt. Dzsímivel a piac mellett találkoztam. Szeme alatt monokli éktelenkedett, már nem volt a régi, igaz, négyen mentek ellene, egyébiránt a város szélére költözött egy fiatal lánnyal, aki előző kapcsolatából, egy autóversenyző elől menekült. A Kölyökkel véletlenül futottam össze, kéz a kézben sétált egy festett vörössel. Azt mondta, már abbahagyta, de azt nem, hogy mit. Kacsát csak messziről láttam egyszer, az utcát seperte élénk színű mellényben, mint városi alkalmazott, és amikor továbbment, nem emelte föl a fejét.

VARRÓ ANNAMÁRIA

A szubjektum formái Babits kései lírájábanBabits Mihály: *Csak posta voltál*

„Az ember a nyelvben és a nyelv
által konstituálódik szubjektumként.”

(Émile Benveniste)¹**Posta, hír, hírmondó, próféta: a költői funkció meghatározó versei**

A *Versenyt az esztendőkkel!* kötet meglátásunk szerint három, a Babits-líra autopoétikus profilja szempontjából paradigmikusnak minősíthető verset tartalmaz, melyek a maguk részéről a költő mint közvetítő, mint mediátor, mint „postás” témáját szólaltatják meg. E művekben a megszólalás hangneme az egész kötetet meghatározó módon elégikus. Feltűnő azonban, hogy a lírai én a három szövegben eltérő grammatikai alakban szólal meg: egyes szám első személyben a *holt prófétával* azonosítva magát, egyes szám második személyben a *Csak posta voltál*-ban, egyes szám harmadik személyben, a vers első szakaszában, a közöltekből magát szinte teljesen kirekesztve és kívülről szemlélve a *Mint különös hírmondó...* című versben. Úgy tetszik, a szerző e szövegekben a különböző megszólalási-megnyilatkozási lehetőségekkel „játszik”, mintegy próbálgatva azt a beszéd- és „én”-pozíciót, amelyből a költő mint hírmondó-közvetítő-postás ars poeticája költőileg a „leghitelebbsen”, a leginkább meggyőző módon artikulálható.

A kötetben több verset is találunk, mely hasonló motívumokra épül, s mind-egyik szövegben meghatározó képekként és szervező elemekként működnek a *posta, hír, hírmondó* és *próféta* szavak (*Holt próféta a hegyen, Mint különös hírmondó...*, *Csak posta voltál*). Kelevéz Ágnes meglátása szerint ezek a szövegek egyfajta „öntüköző szimbólum köré szerveződnek”.² Mivel a versek szorosan kapcsolódnak a lírai én identitásbeli bizonytalanságához, a beszélő „hangnak” vagy „énnek” feltétlenül azonosulnia kell egyfajta szimbólummal, melynek révén a vers szövegüniverzumában jelenlévővé teheti magát, ugyanakkor identitásának pontos meghatározását is kikerülheti. A kiválasztott szimbólumok azonos tematikus csoportból kerülnek ki, mindegyik a *hírhozással, közvetítéssel* kapcsolatos, s mint a versbeli beszélő

kiemelt, központi metaforái, nemcsak lehetővé teszik, de meg is erősítik a versszövegek autopoétikus értelmezési lehetőségét.

A *Csak posta voltál* utolsó sorában a lírai én végső kijelentése módot ad egy olyan lehetséges értelmezésre, amely szerint a szubjektum számára a legfőbb tragikumot az idő végessége jelenti:

„[...] csupa nyom vagy / magad is, kit a holtak lépte vet.”

A tragikumot azonban feloldja a felismerés: a *közvetítőszerep* felismerése. A közvetítés maga pedig rekurzív újabban szavakat helyez fókuszba: a *posta* és a *postás* szavakat, s az általuk konnotált jelentéseket, melyeket a kötet másik két verse a *próféta* és a *hírmondó* trópusában jelöl meg.

A megrendült prófeta-szerep és a *postás-hírhozás-hírek* átadásának tematikája a *Holt prófeta a hegyen*³ című versben a lírai én és az ószövetségi *Jeremiás* prófeta közötti párhuzamban artikulálódik.⁴ A szöveg egyes szám első személyben „beszél”, témája pedig a hírhozás-közvetítés köré szerveződik, akár a *Csak posta voltál*-ban.

„Hozza **postámat a posta**. Ujság és levél
mintha mind olyanról szólna, **aki rég nem él.**”

A tematikus párhuzam mellett más egyezést is találhatunk, amennyiben explicit kijelentésként itt is előkerül a *posta*. A szóismétlést a köznapi közlésben akár tautológiának, jelentésváltozást nem hozó ismétlésnek is tekinthetnénk, itt azonban szemantikai átminősülés, módosulás következik be: az első „posta” maga a közvetítő mint csatorna, mint funkció, míg a másik már maga a levél, vagyis – jakobsoni terminológiával élve – az *üzenet*.⁵

A „posta” közvetítő funkciója másfelől hangsúlyozottan időbeli, azaz a temporalitás megnyilvánítója a szövegben: a múltból való tudósítás tűnik az egyetlen lehetőségnek, miáltal a szubjektum a létben, azaz a *jelenben* fenn- és megmaradhat. Ám ez egyszersmind a szubjektum státuszát is olyanként határozza meg, hogy ő maga csak mint a múlt – *rekedt* – hangjának közvetítője maradhat fenn.

Emellett érdemes megvizsgálni a *levél – rég nem él* rímpárt: a sorvégi összecsengés a falevél és írott levél kapcsolatára irányítja a figyelmet, s mintegy rekurzív módon minősíti a *postámat – posta* kapcsolatot. Az előbbi – *postámat* – mint élő, eleven közvetítő értelmezhető, az utóbbi – *posta* – pedig a kvázi személytelen közvetítőként: ilyen megközelítésben a rímek magukban foglalják a személyesség-személytelenség alapvető konfliktusát, ami magyarázza a versbeli beszélőnek az általa közöltekhöz való távolságtartó, szinte érdektelen viszonyulását. A szöveg pedig egy következő szemantikus rímpárban folytatódik:

„... Meghalt a jelen,
s ami hír fülembe ér, **mind csak történelem.**”

Ezzel a kijelentéssel a lírai én mintha magát a múlt képviselőjévé tenné a jelenben: nem önmagát zárja ki a jelenből, hanem az egész jelent, a jelen folyamatot magát teszi múlttá.⁶

A negyedik szakaszban újra megismétlődik a „postámat a posta” szókapcsolat, valamint tovább szövődik az időbeliség problematikája: a hírek már nem képesek feloldani és magukkal vinni a versbeli beszélőt. A közvetítő próféta nem tudja teljesíteni azt, amire hivatott, ti. a hírek közvetítését. Nem képes őket továbbítani, sőt, amint a tudomására jutottak, nem képes velük együtt élni és továbbmenni sem. A szerep elvesztése az egykori identitás elvesztéseként értelmezhető: a feszültség múlt és jelen között abban mutatkozik meg, hogy a lírai alany már nem képes el látni múltbeli feladatait a jelenben, s ezért jövőjét sem látja. Mintegy „megragadt” egy ponton, s nem találja a kiutat: „akként élek mint akik már Változatlanok”, tehát egy lehetséges értelmezés szerint mint a halottak.

A másik kapcsolódó vers a *Mint különös hírmondó...⁷*, amely már kívülről, egyes szám harmadik személyben szólal meg:

„Mint **különös hírmondó**, ki **nem tud semmi ujságot**
Mert nyáron át messze a **hegytetején ült** s ha este
Kigyúltak a város lámpái alatta, nem látta őket
Sem nagyobbak, sem közelebbnek a csillagoknál”

A kiemelt szavak összecsengenek az előző verssel: a versbeli szubjektum, a *különös hírmondó* itt sem tud semmi hírt – tehát itt sem teljesíti be azt, amire hivatott -, a hegytető pedig ismét a lírai én egyfajta érdektelenségét sugallja. Nemes Nagy Ágnes szerint a *próféta a költő alteregója*, aki folyamatosan megmutatkozik és el-eltűnik a szubjektum mögött.⁸ A próféta értelmezhető a szubjektum fel nem vállalt szerepeként, s ez nagy valószínűséggel visszavezethető a „hírmondós” versek én-keresésének bizonytalanságára. A lírai alany a *különös hírmondó* személyében jelenik meg, a szöveg a vers kezdőhasonlatát bontja ki,⁹ és ez az alaphasonlat teremti meg a költői szöveg kohézióját (nem véletlen, hogy Rába György az „egyetlen lehetséges történeté lényegült önszemlélet” -ként értelmezi a verset).¹⁰

A vers itt is több elkülönülő részre bontható, a *Csak posta voltál*-hoz, és az *Esti kérdéshez* hasonlóan,¹¹ amennyiben a Babitsra annyira jellemző *késleltetés* mozzanata lép működésbe ebben a szövegben is. Az első szakaszban a szöveg tere a hegytető, majd innen jut el a völgybe. S ezzel a szélesítéssel újabb tárgyak, újabb hivatkozási pontok lépnek be a szövegbe: megjelennek az emberi élet tárgyai, a *repülőgép*, az *autó*, a házakon dolgozó *kőművesek*, a *gépfegyverek*. A hírnök mindezek előtt elrejtőzik, nem vesz róluk tudomást. Azonban az ötödik szakaszban megindul a változás első mozzanata: megjelenik a *szél*, a levegő mozgása, valamint a napszakok változása, s a természeti jelenségek átalakulásával párhuzamosan módosul a versbeli beszélő helyzete is. A hatodik szakaszban az „akkor a hírnök föláll” kezdősor révén a változás immár explicitté válik. A hírnök újra ellátja feladatát, s hirdeti: „*ősz van*”. Ezt a képet értelmezhetjük a természet, az emberiség, sőt maga a hírnök változásaként is. Végül a hetedik szakaszban az egyes szám harmadik személyű dikció átvált egyes szám első személybe:

„**úgy vagyok én is**, nagy hír tudója: s mint bérce annál több
forrás feszíti, mennél több hó ül fején, öreg szívem
úgy feszül a szavaktól; pedig mi hírt hozok én?
mit bánom a híreket én? [...]”

A versszöveg egyetlen, hatalmas lélegzetvételi mondata itt, ezzel a versszakkal érkezik el második részéhez. Nemes Nagy szerint ezen a változás-mozzanaton kívül még tetten érhető egy másik váltás is: „Van egyébként egy másik tartalmi metszete is a szövegnek, pontosan a vers közepén: az első öt versszak a leendő hírmondót rajzolja a hegyen, a második öt versszak a hírmondó leszállását a hegyről.”¹² Ez az alakulásfolyamat rávetíthető a szubjektumra, aki a szöveg alakulása közben talál rá önmagára. Nevezhetjük ezt akár a szerep megtalálásának, de meglátásunk szerint itt inkább egyfajta identitás megtalálása és felvállalása zajlik, akár a korábban idézett versekben.

A *Csak posta voltál*¹³ című vers a kötet második felében helyezkedik el, a negyven vers közül a huszonhatodikként. E versen kívül a már korábban vizsgált *Holt próféta a hegyen*, a *Mint különös hírmondó* és a *Mint forró csontok a máglyán* című költeményeket tekinthetjük olyanoknak, amelyek a leginkább jellemzik a kötetnek Babits korábbi lírájához képest megváltozott hangnemét, valamint a lírai én és a szöveg viszonyának átalakulását.

Csak posta voltál: önmegszólítás, nyomhagyás, jelenlévővé válás

A *Csak posta voltál* című verset első megközelítésben az önmegszólítás aktusa felől vizsgáljuk meg. A versbeli beszélő egyes szám második személyben szólal meg, azaz mintegy „saját magából kilépve” fordul oda önmagához. A költemény a Németh G. Béla által feltárt *önmegszólító verstípus* egyik iskolapéldája. „Ez a verstípus, élmény- és attitűdfajta Arany korától lett általános, és Babitséban korjellemző”¹⁴ – írja Németh G. Béla az önmegszólítás megjelenéséről, és e meglátása kapcsán Kulcsár- Szabó Zoltán a „20. századi költészet egyik domináns alakzatára”¹⁵ hívja fel a figyelmet. A Babits- verset újraolvasva azonban egyéb értelmezési lehetőségek is feltárulhatnak.

A szerző (Németh G.) a korjellemző fogalma mellett még több – kulcsfontosságúnak vélt – sajátosságot említ a verstípussal kapcsolatban. Mindenekelőtt a *válság* meghatározó szerepét hangsúlyozza, a válságét, mely a szubjektum és a társadalom viszonylatában támad. Ha a szöveg ezen olvasatát tekintjük elsődlegesnek, az interpretáció során azt a tételt fogalmazhatjuk meg a verssel kapcsolatban: a lírai én válságban van, s ezt az állapotot vetíti ki a versszövegre kérdező hangnemével, környezete leírása és emlékei előhívása során. Azonban az önmegszólító verstípus terminus mint szóösszetétel ellentmond ennek: az önmegszólítás során a szubjektum mintegy kettéosztja saját magát, s a versbeli beszélő dialógus formájában kérdéseket tesz fel önmagának. A válság nem társadalmi vagy környezeti vonatkozásban érhető tetten, hanem a szubjektum saját, belső világában, tehát felfogható az „önreprezentáció válságaként”¹⁶. Ha a *válság* fogalmát ezen kontextusban értelmezzük, akkor a *korjellemző* fogalom annyiban lehet helytálló, amennyiben az önreprezentáció válságát a 20. századi modern magyar líra karakterisztikus sajátosságának tekinthetjük. Az önmegszólítás így nem a társadalomra irányul, nem etikai jellegű kérdéseket tesz fel, hanem egy ontológiai kérdésre keresi a választ: „egyáltalán le-

het-e létezni, mik a létben való tartózkodás (szükségszerűen és kizárólagosan egyéni-személyes) paraméterei”.¹⁷

A versben megjelölt két hang – a versbeli beszélő és a megszólított szubjektum – meghatározása több lehetőséget is felkínál. A „Ki úgy véled, nyomot hagysz a világnak” kezdősorban mindkét én artikulálódik: az egyes szám első személyű megszólító és az egyes szám második személyű megszólított. Kérdésként vetődik fel, értelmezhető-e a második személyű megszólítás *apostrophé*¹⁸ alakzataként? Az önmegszólító verstípusban az „én” szólítja meg a „te”-t, azaz egyfelől önmagát, mintegy énjének másik felét, ugyanakkor a „te” akár az olvasóval, a befogadóval is azonosítható. Innen nézve „az önmegszólító verstípus szintén beilleszthető [...] abba az irodalomtörténeti koncepcióba, amely szerint a modern költészet egyik átfogó vonása, hogy nem szólítja meg közvetlenül olvasóját, ugyanakkor szabad játékkertet kínál és nagyobb aktivitást is vár el tőle.”¹⁹ Tehát a megszólítás – ha az *apostrophé* értelmében használjuk – magára a befogadóra is irányul, aki így saját olvasási aktusában, hangot adva a versbeli szubjektumnak létrehozza azt. Az *apostrophé* a költői én megképzésének lehetősége, a költői jelenlét egy hangképen keresztül történő megalkotása.²⁰ Látszólag kapcsolatot létesít az *én* és mások között, mivel szétszórja az ént a világban, másfelől pedig antropomorfizálja és interiorizálja a megszólítottakat²¹, tehát nem dolgokra, hanem személyekre vonatkozik, azokra, akik megszólítottak. Ugyanakkor az önmegszólítás alakzatában az „én”²² megválnak saját „én”-mivoltától, és megkettőzve saját magát, mintegy kívülről szemléli immár a létrehozott, azaz megszólított „te”-t.

Németh G. tanulmányában az önmegszólítás alakzata a *számvetés* intenciójával kapcsolódik össze. A versszöveg számvetés-jellege felfogható egyfajta *autopoétikus* törekvésként is. Így a megszólított „te” magával a versszöveggel válik azonosíthatóvá:

„Ki úgy véled, **nyomot hagysz** a világnak,
kérdezd a szőnyeget mely **dupla láb**
nehezét únja s **rímét** ismeri:
marad-e rajta valami magadból,
vagy csak az utcán cipődre ragadt **por**
amit emlékül továbbadsz neki?”

A kiemelt szavak erre az *autopoétikus* intencióra utalnak: a megszólított a verskezdő sorban az 'aki' értelemben vett *ki* névmásban artikulálódik, ezzel kikerülve a pontos azonosíthatóság lehetőségét, s erre a bizonytalanságra ráerősít a *véled* ige módális jellege. A szövegben továbbhaladva az azonosítás lehetőségének különböző metaforáit találjuk. A *szőnyeg*²³ mind hangzása, mind pedig történeti szemantikája folytán a *szöveg* autoreflexív figurájaként értelmezhető, vagyis ebben az esetben a *Csak posta voltál* című versszöveg metaforájaként. A *dupla láb* szó szerkezet a versláb és versírás témájára való utalásként is olvasható, s a következő sorban megjelenő *rím* szó tovább erősíti az *autopoézis* tematikáját. Ezen tematika segítségével – valamint az én folyamatos felbomlásával, és a metaforika működésével – a szubjektum saját identitását igyekszik megtalálni, ugyanakkor folyamatosan meg is cáfolja azt: „Az önmegszólító vers különösen jó formai lehetőséget nyújt az én új létfor-

májának artikulálására. Az önmegszólítás felbontja az ént”, a beszélő szubjektum radikális szakadását eredményezi, „és e szakadás nyomán megnyílik az individualitás addig láthatatlan mélye, önteremtő, önreflexív lényege”.²⁴

Az ezt követő sorok, valamint a második, harmadik, illetve negyedik szakasz a „nyomhagyás” lehetőségeit keresik, választ a „marad-e rajta valami magadból?” kérdésre. Az ezen szakaszokban fellelhető igék a nyomhagyás mint a költői szövegalkotás különböző – az írott és az újraolvasott, azaz a rögzített és a hangzó szöveg – formáit jelenítik meg:

„**kérdezd** és **olvasd** amit rájuk **írtál**,
s vedd ki a szélből mit beléje **sírtál**
mint **gramofonba** mely **megörzené**:
miről beszélnek? [...]”

A versszöveg születésének aktusa ez, a hangzás, amely a *gramofonban* hagy nyomot, valamint a szöveggé maga, amely a vers mint vizuális textúra születésére reflektál („azt hordasz és vetítsz, / s ha árnyat *festesz* a város falára” – Kiem. V. A.). Az utca, amelynek képeit a második szakasz sorjázza, amelyre a lírai alany *ír* és amelyből *olvas* is egyszerre, az én empirikus létének metaforájaként jelenik meg, míg az első szakaszbeli *szőnyeg* a szövegbeli lét trópusaként olvasható. A lírai én szándéka nem kevesebb, mint „beleíródni a szövegbe”, s ezzel együtt *jelenlévővé válni, s jelenlévőnek maradni*.

A *nyom* szó többszörös feltűnése a szövegben arra enged következtetni, hogy a nyomhagyás, a nyommal kapcsolatos metaforák a vers trópusai között kulcsfontosságú szerepet kapnak. *Nyomot hagyni* annyit tesz, mint jelenlévővé válni és jelenlévőként maradni is. A versben a *nyom* szóképek különböző láncolatán keresztül fejezi ki ezt a törekvést, azt a fő igényt, amely minden ember vágya és célja: akkor is jelen lenni, amikor nem lehet, akkor is nyomot hagyni, ha ez fizikailag nem lehetséges.

Egy szöveg megalkotása mindenképp nyomot hagy, konkrét fizikai nyomokat: ez maga lesz a nyomtatott szöveg. A fent említett kezdősor ugyanakkor nemcsak a kérdés, hanem a már említett modális jelentésű *vélni* ige miatt is érdekes:

„Ki ugy **véled**, nyomot hagysz a világnak...”

A *vélni* ige a kérdés alapvető, modalitásból következő bizonytalanságát nemcsak erősíti: a szubjektum ezzel a kérdéssel indítja meg azt a *belső dialógust*, amelyből maga a versszöveg kibomlik. A bizonytalanság másik pólusát pedig éppen a *nyom* metafora képviseli, amely különböző kontextusban megjelenve vonul végig a szövegben, többféle lehetőséget és nézőpontot kínálva az értelmezés számára.

Ezek a nézőpontok vagy akár különböző szemantikai rendszerek mind a nyom képéhez köthetők és folyamatos mozgásban vannak, a jelentések folyamatosan képződnek és ezzel együtt folyamatos „el-különböződésben”²⁵ is vannak egymástól, ahogyan a nyelvi jelentés²⁶ maga is az el-különböződésekből épül fel. Ez az *el-különböződés* csak akkor lehetséges, ha minden „[...] jelenlévőnek mondott elem másra vonatkozik, mint önmaga, azaz megőrzi magának a múltbeli elem jegyét, és

hagyja, hogy a jövőbeli elemhez fűződő kapcsolatának jegye bevésődjön. Nyom, mely nem kevésbé vonatkozik arra, amit múltnak hívunk, és a nem önmagával való kapcsolatban – ami tényleg nem önmaga, azaz még csak nem is múlt, vagy módosult jelenként értelmezett jövő – létrehozza azt, amit jelennek hívunk.”²⁷ A nyom ezen komplex jegyeit figyelembe véve teszünk kísérletet a szöveg pontosabb vizsgálatára, a különböző rendszerek kapcsolatának felkutatására. Habár a konkrét szó csak háromszor (az első sorban egyszer, majd az utolsó előtti sorban kétszer) fordul elő, mégis szinte minden sor a *nyom* szóképhez, a versszöveg központi alakzatához kapcsolódik. Ide köthetők a következő szavak: *szőnyeg, cipő, por, emlék, utca, ház, lélek, kérdez, olvas, gramofon, megőriz, fest, árny*. A *szőnyeg* szó kapcsán a nyomhagyás konkrét fizikai aktusa jelenik meg, midőn a cipőnk talpa nyomot hagy a szöveten. A *szőnyeg* és a *por* ugyancsak megjelennek mind az első, mind pedig az utolsó szakaszban, s így keretbe foglalják a versszöveget.

A *szőnyeg* szó a befogadói emlékezetből előhívhatja a *szöves-szövet-szöveg* etimológiai kapcsolatának ismeretét (mindhárom szó gyöke a *sző* igető). S innen következik az értelmezői kérdés: lehet-e a *szőnyeg* a versszöveg metaforája, ha a nyomhagyás magának az írás aktusának metaforája? A fent kifejtett gondolatmenet alapján kimondhatjuk az igenlő választ. A lírai én fő törekvése a nyomhagyás, egy olyan sajátos (lét)állapot elérése, hogy akkor is jelenlévővé tudjon válni, ha már nincs jelen. A vers az, amely megszólaltatja a lírai én egykori hangját, de már teljesen más módon: a lírai szöveg az adott befogadó hangján szólal meg, az ő narratíváján keresztül láttatja magát, s így az olvasó maga is szerzőként jelenik meg az olvasás aktusában.

A nyomhagyás képeit a következő szakaszban az utca és a házak reprezentálják: az utcán ismét a *lábnyomok*, a házak falán pedig „lelked mély színeit” megjelenítő árnyékok olvashatók a „nyom” metaforáiként. A következő szakaszban a lírai én felszólítja önmagát: *kérdezd és olvasd* azt, amit „rájuk írtál”, s hallgasd meg „mit beléje sírtál / mint gramofonba mely megőrzene: / miről beszélnek?” Majd ezt követően, a negyedik szakaszban teljesedik ki a nyom-metafora az „ez vagy / te, ez az emlék! [...]” felkiáltásban.

A nyom „parafrazált” motívumai a szöveg első négy versszakában találhatók, az ötödik versszakban mind a metaforikában, mind a modalitás tekintetében váltás következik be: „Nem! Hiszen ott is csak **valaki** voltál, [...]”. Ezt a sort az első versszak első sorával párhuzamba állítva a *nyom* és *valaki* kapcsolatának kérdése rajzolóódik ki. Az első négy versszakban a nyom konkrét, szófajilag pontosan meghatározható szavakkal helyettesíthető, például *utca, cipő, por* mint főnevek, *ír, olvas, kérdez* szavak igék, azonban az ötödik strófában változás történik: a *nyom* helyébe a *valaki* határozatlan névmás lép. A dikció zaklatottságát és a meghatározás lehetlenségének szövegi tapasztalatát ez még jobban erősíti, hiszen a határozatlan névmás nem feleltethető meg pontosan semminek, valami helyett áll, ami nincs ott.

A szétszóródás azonban nemcsak a *nyom* motívumával kapcsolatban figyelhető meg, hanem magában a szubjektum nyelvi viselkedésében is: az egyes szám második személyű megszólítás már a kezdetektől destabilizálja a szöveget, amelyet az alaptrópus különböző szinteken való megjelenése és ilyen értelmű „szóródása” csak erősít. A szubjektum eme destabilizációja természetesen a *valaki* névmásban teljesedik ki.

Az 1920-as és 1930-as évek fordulójának lírai átalakulása során Kulcsár Szabó Ernő szerint „[a]z én destabilizációja csak a téma szintjén mutatkozik meg, nem vált még nyelvi magatartássá.”²⁸ A kijelentés a konkrét versszöveg kapcsán éppen a *valaki* névmás vonatkozásában vethet fel kérdéseket. A névmás alapvető nyelvi funkciója a helyettesítés, egy olyan szubjektum vagy objektum helyettesítése, amely nyelvtanilag nem nevezhető meg pontosan. Másfelől azonban az, ami nem nevezhető meg teljes pontossággal nyelvtanilag, még nem válik nem jelenlévővé. A lírai alany szétszóródása szándékolt, amennyiben következik magából a témából, a hangnemből és a metaforák hálózatából. Mi több, alapvető célként is felfogható, hiszen általa a versbeli *én* elkerüli azt, hogy meghatározza saját magát. A lírai hang a jelentések különböző, pontosan nem referencializálható láncolatával jelzi jelenlétét, de a konkrét meghatározást kikerüli, csak „látszat” marad. A látszat-megnevezés pedig egyfajta törekvést jelez az önmeghatározás kísérlete felé.

Maga a vers ilyen megközelítésben az identifikáció folyamatát tárja fel és tárja elénk: állítja és támadja is egyszerre a személyiség meglétét és fontosságát. Ez az alapvető ambivalencia-élmény követhető nyomon a folyamatos kérdés- és felszólított felelet-láncolatban. A versben megszólaló én folyamatosan kísérletet tesz arra, hogy kiválgjon környezetéből (a jelenben nem képes megtalálni magát, ezért a múltban keresi a választ). Mivel jelen és múlt együtt az idő folytonosságát jelzi, a lírai alany egyfajta lineáris ok-okozati hálón keresztül igyekszik értelmezni magát.

Az említett verssel párhuzamba állítható József Attila *Talán eltűnök hirtelen...*²⁹ című műve is, amelynek az első soraiban szintén a nyom és a nyomhagyás problematikája kerül előtérbe:

„**Talán eltűnök hirtelen.**
Akár az erdőben a **vadnyom.**”

A *nyom* metafora meghatározó alaptrópusa mellett a két vers hangvétele is hasonló: mindkét szövegrészlet a jövőbe mutat, de feltételes módban. Tekinthető-e a két szöveg esetlegesen egymás metatextusának vagy kommentárjának?³⁰ A lírai beszélő célja azonosnak tűnik: a szándék mindkét szövegben az, hogy a szubjektum ne váljon azonosíthatóvá. A *Csak posta voltál*-ban a *nyom* alapmetafora különböző formában fűződik tovább a vers egészében, ahogy ezt az imént kimutattuk. A szubjektum különböző objektumokban jelenik meg, s ezek a tárgyak, melyek az ideiglenes identifikációt szolgálják, egyben meg is akadályozzák a végleges azonosulás, azonosítás aktusát. A *Talán eltűnök hirtelen...* lírai alanya pedig szinte kiírja magát a szövegből, s így az azonosítás felelősségét a későbbi interpretációkra hárítja át – tematika, retorika és grammatika hármasságával.³¹ Mindkét vers „*én*”-je az interpretációkban, s magában a nyomtatott szövegben él tovább. A befogadó saját olvasatában felépíti saját történetét, s a szöveg immáron az ő narratívája szerint válik értelmessé. Így a szövegben megképződött hang és arc már a sajátja, s az egykori lírai alany csak egyfajta tükörképe a mostaninak.³²

A szövegbe-íródás szándéka – habár implicit marad – a „**marad-e rajta valami magadból**” sorban anagrammaként, valódi inskripcióként működik. A lírai én által feltett kérdésben ily módon literális-grammatikai úton benne is foglaltatik a felelet az *m* fonéma által, amely grammatikailag az egyes szám első személy jelölője. Így a

kérdésre adott válasz paradox módon magának az identifikáció bizonytalanságának gondolatát artikulálja.

Emlékezés és szövegalkotás

A vers negyedik szakaszától, mint jeleztük, a szöveg önreflexív autopoétikus metaforái némileg visszaszorulnak, s helyettük a *szubjektum* témája helyeződik előtérbe.

„emléked visszanéz közülük; **ez vagy**
te, ez az emlék! [...]”

Az emlék a szubjektum metaforájaként figurálódik, ahogy ezt az első sor egyes szám második személyű *-d* birtokos személyjele is jelzi: nem maga az emlékező néz vissza, hanem az emlékképek, ugyanakkor az emlékképek azok, melyeknek konstruáló szerepük van. Emlékeink és múltunk együttesen épülnek bele jelenünkbe, s alkotnak meg bennünket. Mivel az emlékek és az emlékezés mechanizmusa a *Csak posta voltál*-nak meghatározó gondolati és szövegszervező eleme, ezzel kapcsolatban nem tűnik megkerülhetőnek az emlékezés bergsoni elméletére való értelmezői reflexió. „Az élet lényege az emlékezet”,³³ írja Bergson nyomán Babits, vagyis az emlékek az emberi lét abszolút mozgatói és irányítói. Ezt a gondolatot a versszövegben az „ez vagy / te, ez az emlék!” felkiáltással állíthatjuk párhuzamba. Bergson szerint az emlékezés kapcsolatot tart a mozgással, amennyiben a mozgás egyrészt mechanizáló folyamat, mely a testet mechanikusan motorizálja. Ez a *mechanikus emlékezet* a szokásokkal azonos, és alapja pedig tisztán a testben való. Az emlékezés másik típusa a *szabad emlékezet*, amely a múltunkba való tudatos visszanézést jelenti. Azonban a szabad emlékezet sincs mindig teljes egészében jelen a tudatunkban, hanem azokat a képeket őrzi, melyek „valami összefüggésben vannak jelenlegi percepcióinkkal”.³⁴

A lírai én nem tud kilépni múltjából, hiszen emlékei révén jelenének része a múlt, s a kettő együtt alakítja a jövőt. Ez egybevág Kulcsár Szabó Ernő azon megállapításával, mely szerint a versbeli szubjektum célja, hogy „önmagát éppen saját történet(iség)e kölcsönözte *összetéveszthetetlen egyediségében* ismerhesse föl.”³⁵ A *dunántúli táj* megjelenik a *Fogarason*, a *havasok* pedig a *pesti utcákon*, s ezek együttesen nyomot hagynak, nyomot visznek tovább a jövőnek. Az emlékek jelentik azokat a kapcsolódási pontokat, amelyek fenntartják a kontinuitást a múlt – jelen – jövő hármasságja között. Az egyes események kódok a tudatunkban, amelyeket ha elő akarunk hívni, dekódolnunk kell őket: ez azonban egyfajta rekonstrukciós folyamat is. „A dekódolás mindig rekonstrukció is egyben”³⁶ – hangsúlyozza Jurij Lotman a kulturális emlékezetről szóló tanulmányában. A lírai én ilyen értelemben szintén a rekonstrukció eszközeivel él: ez a folyamat maga a vers születése, létrejötte, melynek során a beszélő a szöveg segítségével „képezi le” és alkotja újra az emlékeket. „Az esemény szöveggé alakítása mindenekelőtt azt jelenti, hogy azt valamilyen nyelvi rendszer szabályai szerint mondjuk el, vagyis hogy bizonyos eleve

meghatározott strukturális rendnek vetjük alá.”³⁷ Amennyiben elfogadjuk ezen meglátást, mely szerint az emlékek és az események szöveggé alkotása során fontos szerepet tölt be a grammatikai rendszer – egy versnél pedig a különböző verstani sajátosságok –, akkor azt is kimondhatjuk, hogy az emlékeknek bizonyos szövegszervező és szövegalkotó szerepük van. Az emlékek és az emlékezés mechanizmusa pedig azért működhet szövegalkotó erőként, mert a nyelvtől elválaszthatatlan.

Az emlékpontok a versszöveg egészét végigkísérik, s annak fő szervezőiként funkcionálnak. Már az első szakasz sorai is emlékeket írnak le: az utcán sétálás és a járdára föllépés aktusa a pillanat elmúlásával azonnal emlékké válik, a múlt részévé, melyet úgy tehetünk ismét jelenlévővé, ha leképezzük és rekonstruáljuk, a tudatunkban virtuálisan újra átéljük, vagyis *újralkotjuk*. A versbeli beszélő a tárgyakat, a különböző eseményeket azonosítja magával a megszólított egyes szám második személyű szubjektummal: „ez vagy / te, ez az emlék!”. Ily módon az emlékek a versben úgy értelmeződnek, mint amelyek létrehozzák magát a beszélő szubjektumot. Az emlékezés szubjektumlétesítő ereje pedig szoros összefüggésben áll szövegszervező potenciáljával. Ennek kapcsán Igor Szmirnov gondolatára hivatkozunk, aki az emlékek szövegalkotó és szervező funkcióját az autopoézis jelenségével kötötte össze: „az emlékezet található meg mindenféle szövegalkotás bemenetelén, s ezzel kötelező kiindulóponttá válik annak megvitatásakor, hogy mi alkotja a specifikumát a szövegalkotás egy adott típusának”.³⁸ Szmirnov az emlékezet két fő típusát vázolja fel: az epizodikus és a szemantikus emlékezetet. „Az epizodikus emlékezetet az az információ alkotja, amelyre az individuuum a szociális tevékenység résztvevőjeként a fizikai világ befogadjaként tett szert”³⁹, a szemantikus emlékezet pedig azt „az információt képezi, amelyet az individuuum a valóság tényeinek különféle szubsztitutumaiából von ki”.⁴⁰ Eszerint a versben egy olyan folyamat zajlik, amely az epizodikus emlékezetből indul ki, s a szöveg végére átalakul szemantikus emlékezetté: mintha a beszélő epizodikus emlékeit hívná elő, majd azokat átalakítva már a szemantikus, *textualizált* emlékeket jelenítené meg. Szmirnov szerint az epizodikus egységek csak a szemantikus emlékezet segítségével rendezhetők újra – s ez a feltevés egybecseng Lotman állításával, miszerint az emlékeknek át kell menniük egyfajta rekonstrukción –, és „minden szöveg magában őrzi az epizodikus és a szemantikus szerzői emlékezetet is”⁴¹.

Mindhárom emlékezést vizsgáló szöveg fontos szerepet tulajdonít az emlékeknek és az emlékezés folyamatának. Bergson szerint emlékeink hatással vannak egész életünkre, irányítják percepcióinkat, az asszociációk különböző lehetőségeivel pedig múltunk folyamatos, építő részévé válik jelenünknek, s ezzel együtt jövőnknek is. Lotman és Szmirnov tanulmányai kimondják: az emlékezés aktusa konstitutív szerepet tölt be a szövegszerveződésben és a szövegalkotásban. Innen nézve a szövegek építői maguk az emlékképek, melyek Lotmannál dekódolt és rekonstruált jelekként értelmeződnek, Szmirnovnál pedig szemantikus emlékezetként. Emlékeink tudatunkban nyomot hagynak, segítségükkel képesek vagyunk szöveget alkotni, a szöveg megalkotása során pedig kísérletet tehetünk – és teszünk minden egyes megszólalásunkban – önmagunk meghatározására.

A szubjektum és az autopoézis témája az utolsó szakaszban összekapcsolódik:

„Életed gyenge szál amellyel szónek
a tájak s mult dob hurkot a jövőnek:
amit hoztál, csak annyira tied
mint a por mit lábad a szőnyegen hagy.
Nem magad nyomát veted: csupa nyom vagy
magad is, kit a holtak lépte vet.”

A *por*, *láb*, *nyom* és *szőnyeg* motívumok visszatérése itt mintegy arra hívja fel a figyelmet, hogy e szavak és az általuk alkotott megnyilatkozások nem szó szerint értendők, hanem magára a költői tevékenységre vonatkoztatva. Ha ezen meglátás helytálló, akkor a „holtak lépte” szóképzés az elmúlt korok költői szövegeként válik értelmezhetővé, míg a *lépés* ezen belül a versláb metaforájaként működik. Eszerint a *szőnyeg* immár a költői szöveghagyomány, a magyar és a világlíra szövegüniverzuma jelentéslehetőségét is előhívja. Megfigyelhetjük, hogy az első versszakban a *szőnyeg* mint az önmegszólítás alanya, mint megszólított artikulálódik. Ez az önmegszólításos odafordulás alátámasztja azt az olvasatot, mely szerint a megszólított immár nem csupán a versbeli beszélő kettévált énjének jelölőjeként azonosítható, hanem maga a versszöveg autopoétikus szövegbeli „nyomaként” is. Ebből következően a nyomhagyás aktusa mint ’alkotói nyomhagyás’ értelmezhető, vagyis olyan kérdésként, amely nem a szubjektumnak a személyes emlékekben való továbbélésére kérdez rá. A versszöveg a megszólaló *hang* segítségével azt problematizálja, hozzájárult-e *valamivel* az irodalmi-lírai szöveghagyományhoz. S ez a *valami* – a versbeli *nyom* – a szubjektivitás, a szövegeként konstituálódó szubjektum képviselője a szövegben.

Jegyzetek

¹ BENVENISTE, Émile: *Szubjektivitás a nyelvben*. Ford. Z. Varga Zoltán. In BÓKAY Antal, VILCSEK Béla, SZAMOSI Gertrud, SÁRI László (szerk.): *A posztmodern irodalomtudomány kialakulása. A posztstrukturalizmustól a posztkolonialitásig. Szöveggyűjtemény*. Bp., 2002, Osiris, 59-64, 60.

² KELEVÉZ Ágnes: *A keletkező szöveg esztétikája. Genetikai közelítés Babits költészetéhez*. Bp., 1998, Argumentum, 185.

³ BABITS Mihály: *Összegyűjtött versek*. Bp., 1977, Szépirodalmi, 424.

⁴ Az ószövetségi *Jeremiás próféta* megjövendölte siralmaiban Jeruzsálem pusztulását, valamint sürgette Júda népének megtérését és bűnbocsánatát: „Emlékezik Jeruzsálem az ő nyomorúságának és eltiportatásának napjain minden ő gyönyörűségéről, a melyek voltak eleitől fogva; mert az ő népe ellenség kezébe esett és nem volt segítsége. Látták őt az ellenségek; nevettek megsemmisülésén.” (Jer 1, 7.). Az ószövetségi próféta és a versszövegbeli Jeremiás viszonya a tragikus vízióhoz merőben más: a versbeli mord, s cselekedni nem akaró s tudó próféta korántsem azonosítható egymással. Az ószövetségi próféta fohászokodik az Úrhoz, a versbeli próféta viszont érdektelenül szemléli az eseményeket.

⁵ JAKOBSON, Roman: *Nyelvészet és poétika*. In UÓ: *Hang - jel - vers*. Bp., 1972, Gondolat, 229-276.

⁶ A különböző idősíkokkal való játék a *Csak posta voltál* versszövegében is fontos szövegszervező szerepet tölt be.

⁷ BABITS, *im.* 442.

⁸ NEMES NAGY Ágnes: *A hegyi költő*. Bp., 1998, Kairosz, 140.

⁹ Kelevéz Ágnes szerint a vers kezdősora kitüntetett szerepet kapott: „címként emeli ki a mű egészéből kibomló önszemléleti szimbólumot, mely rendkívül erős érzelmi töltetű.” KELEVÉZ, *im.* 194.

¹⁰ RÁBA György: *A valóság átlényegítése*. In Uő: *Az ünneptől a hétköznapi ünnepek felé. Babits és a százéves Nyugat költői*. Bp., 2008, Argumentum, 128.

¹¹ BABITS, *im.* 76.

¹² NEMES NAGY, *im.* 141.

¹³ BABITS, *im.* 448.

¹⁴ NÉMETH G. Béla: *Az önmegszólító verstípusról*. In Uő: *Hosszmetszetek és keresztmetszetek*. Bp., 1987, Szépirodalmi, 264-314, 265.

¹⁵ A fogalmat KULCSÁR-SZABÓ Zoltán aposztrofálja így „Én” és hang a líra peremvidékén című tanulmányában. Ld. KULCSÁR-SZABÓ Zoltán: *Metapoétika. Önprezentáció és nyelvsemlelet a modern költészetben*. Pozsony, 2007, Kalligram, 80-143, 94.

¹⁶ KULCSÁR-SZABÓ Zoltán, *im.* 94.

¹⁷ Bókay Antal József Attila *A hetedik* című versével kapcsolatban állapítja meg az önmegszólítás Németh G. Béla által felvázolt etikai jellege ellenében az ontológiai jelleget. In BÓKAY Antal: *A szelf tárgyasítása – az én mint centrum és probléma*. In Uő: *József Attila poétikái*. Bp., 2004, Gondolat, 98-129, 106.

¹⁸ A fogalmat Jonathan Culler vizsgálja behatóan *Aposztrophé* című tanulmányában. CULLER, Jonathan: *Aposztrophé*. Helikon, 2000/3, 370-389.

¹⁹ KULCSÁR-SZABÓ Zoltán, *im.* 100.

²⁰ HORVÁTH Kornélia: *A lírai beszélő kérdéséről (Én, hang, arc, szelf, szubjektum)*. In Uő: *A versről*. Bp., 2006, Kijárat, 183-202, 188.

²¹ CULLER, *im.* 380.

²² Az én sorozatos felbomlását, majd önteremtő folyamatát Bókay Antal így jellemzi: „A kései modernizmus feltételezi az én tárgyas valóságát, tényleges ittlétét, és létmeghatározó szerepének feltárása közben az ént részeire és összefüggésire bontja, az összetevőkből megformálódó önteremtő folyamatként definiálja azt. Az én tárgyasága azonban nem pozitivistá értelemben veendő, nem felszínesen (mint valami leírható, mint egy biográfiai vagy lelki analízis), hanem mint az emberi valóság rejtett, mégis valahogy érzékelhető (értelmezhető) princípiuma, mint a felszín vezérlő, lényegi struktúra.” BÓKAY, *im.* 102.

²³ Az azonosítás alapjául szolgál a *szöveg* és *szövet* szavak azonos etimológiai eredete. *Szöveg*: nyelvújítási származékszó: a *sző*¹ ige *v*-s tőváltozatából alkották *-g* képzővel. A *sző* igenek 3., ‘kigondol’, ‘tervez’ jelentése volt. Mintájául a lat. *textere* ‘sző’: *textus* ‘szövet’; ‘szöveg’ ö.f. szolgálhatott. *Szönyeg*: származékszó: a *sző*¹ ige elavult szón(ik) származékából jött létre a *-d* deverbális névszóképzővel. Ld. BENKŐ Lóránd (szerk.): *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára, Harmadik kötet*. Bp., 1976, Akadémiai Kiadó, 795. ill. 798.

²⁴ BÓKAY Antal: *A szelf tárgyasítása – az én mint centrum és probléma*. In Uő: *József Attila poétikái*. Bp., 2004, Gondolat, 98-129, 106.

²⁵ A fogalom Jacques Derrida nevéhez köthető. Ld. DERRIDA, Jacques: *Az el- különböződés* In BACSÓ Béla (szerk.): *Szöveg és interpretáció*. Bp., 1991, Cserépfalvi, 43-65.

²⁶ „A tulajdonképpeni jelentés nem létezik, »látszata« szükségszerű funkció – akként is kell elemezni – a megkülönböztetések és metaforák rendszerében.” DERRIDA, *im.* 47.

²⁷ DERRIDA, *im.* 51.

²⁸ KULCSÁR SZABÓ Ernő: *A kettévált modernség nyomában, A magyar líra a húszas-harmincas évek fordulóján.* In Uő: *Beszédmód és horizont – Formációk az irodalmi modernségben.* Bp., 1996, Argumentum, 51.

²⁹ JÓZSEF Attila: *Talán eltűnök hirtelen...* In JÓZSEF Attila: *Összes versei.* Bp., 1961, Szépirodalmi Könyvkiadó, 419.

³⁰ Menyhért Anna veti fel a kérdést a József Attila-vers és Michel Foucault egy szövegének összeolvasása során. Ld. MENYHÉRT Anna: *Talán eltűnik hirtelen... Egy József Attila-vers „én”-je.* *Literatura*, 1998/1. 53-60.

³¹ MENYHÉRT, *im.* 58.

³² A tükörkép Lacan *tükörkép-stádium* fogalmához köthető. Lacan szerint a tükör-stádium egyfajta identifikációs folyamat, amelyet soha nem lehet magára az egyénre redukálni. A folyamat az *imago* funkció sajátos esete, amely egyfajta viszony a szervezet és annak külvilága között. LACAN, Jacques: *A tükör stádium mint az én-funkciójának kialakítója, ahogyan ezt a pszichoanalitikus tapasztalat feltárja számunkra.* In BÓKAY Antal, VILCSEK Béla, SZAMOSI Gertrud, SÁRI László (szerk.): *A posztmodern irodalomtudomány kialakulása, A posztstrukturalizmustól a posztkolonialitásig.* Bp., 2002, Osiris, 65-69. 66., 67.

³³ BABITS, *im.* 147.

³⁴ BABITS, *im.* 147.

³⁵ KULCSÁR SZABÓ Ernő: *Költészet és dialógus. A lírai művek befogadásának kérdéséhez.* Bp., 1998, Csokonai Kiadó, 30-46., 32.

³⁶ LOTMAN, Jurij: *A kulturális emlékezet. Történelem és szemiotika.* In Uő: *Kultúra és intellektus. Jurij Lotman válogatott tanulmányai a szöveg, a kultúra és a történelem szemiotikája köréből.* Ford. Szitár Katalin. Bp., 2002, Argumentum, 119-180., 120.

³⁷ LOTMAN, *im.* 123.

³⁸ SZMIRNOV, Igor: *Úton az irodalom elmélete felé.* *Helikon*, 1999/ 1-2., 109-151., 113.

³⁹ SZMIRNOV, *im.* 113.

⁴⁰ SZMIRNOV, *im.* 113.

⁴¹ SZMIRNOV, *im.* 115.

BODNÁR JÁNOS KRISTÓF

A barátkozás lehetőségei

A *Cigányélet* és a magyar valóság a hazai roma-mozikban

Asszimiláció vagy kölcsönös integráció? Kultúrgettó a nemzet egységében vagy alulról szerveződő multikulturalizmus? A radikális másság hangsúlyozása vagy a *mások* hétköznapiságának bemutatása? Néhány kérdés azok közül, melyek a Magyarországon élők cigányság betelepülésétől kezdve kísértenek minket: a politikust, a társadalom mérnökét, kisebbséget és hangos többséget egyaránt – és persze a filmest. E rövid áttekintésben néhány, általam fontosnak tartott magyar „roma-film” tükrében próbálom számba venni a barátkozás (nem csak) filmnyelvi lehetőségeit.

„Mentem, mentem hosszú utakra...”

A magyar cigány-filmek problémafelvetéseiről érdemben akkor szólhatnánk, ha az e történeteket a hatvanas évektől kezdve uraló konfliktusok, a (nem kizárólag a többségi) társadalom sztereotípiái, a gyakran kölcsönös és sokszor kollektív meg nem értés szociokulturális okait előbb szisztematikusan felfejtenénk. E vállalkozás jócskán túlmutatna cikkünk keretein, ám fontos megemlítenünk egy, a hétköznapiokban és a vásznon egyaránt újra és újra felbukkanó, az ellentétek oroslánrészéért felelős „tendenciát”. Nevezetesen azt, hogy a XIV-XV. századtól kezdve történelmünk majd’ minden fordulópontján – a felvilágosult abszolutizmustól kezdve a rendszerváltozáson át – mindig el tudtuk hitetni magunkkal, hogy a kiművelt népnelvben csak cigánykérdésként szótárasult toposszal egyszerűen *nem kell foglalkoznunk*. E kérdés ugyanis vagy nem létezik (csak egy az épp kifejlésben lévő szocialista társadalom és gazdaság strukturális gyermekbetegségei közül), vagy a központi hatalom bölcs és gyors döntései révén hamarjában *ad acta* kerül majd (a *kizárás* és a *bezárás*, valamint a *magába zárás*, a totális integráció állami intézkedései nyomán).

A problémát a második világháború pokoljárása után szimplán nemlétezőnek láttatni veszélyes, és önnön deklarált antifasiszta és antidiszkriminatív ideológiájával ellentétes vállalkozás lett volna a szocialista vezetés részéről. Vizuális felkarolásukra, miután a hatvanas évek szűrt levegője lassan oldódni kezdett, maga a központi hatalom is áldását adta; noha e felkarolás még merőben más, mint a ’90-es évektől kezdődő vizuális/filmnyelvi identitáskeresés- és teremtés. Bár Sára Sándor *Cigányokja* vagy Schiffer Pál *Mit csinálnak a cigánygyerekek?*-je a dokumentarizmus apriori kérlelhetetlensége és keresetlensége miatt nem tudta teljesen az állam szájíze szerintre formálni a vásznon a csak a

szoknyáján rózsás cigánysorsot; Sára (*Feldobott kő*), Schiffer (*Cséplő Gyuri*) és Gyarmathy Livia (*Koportos*) még nagyjátékfilmet is készíthetett e témában – „termelésit” persze, ha egy mód volt rá. Az idill itt is repedezett: a kamera a réseken át a putri sarából felkapaszkodott főhősökre lát, akik tradicionális – bár szegény, és ’sikertelen’ – közegükből kikerülve magányosan, új környezetükben tucatkuliként – de megbecsülten s megfizetve – tengődnek az igazságos és végre „színvak” szocializmus kádári körhintájában.

A nyolcvanas évek végéig újabb jelentős alkotás nem született a témában; ennek részben oka lehetett, hogy a kádári asszimilációs politika, saját mércéjével mérve legalábbis, sikeresnek bizonyult. A *fekete vonatok* cigány munkások seregét repítették gyárból ki, munkásszállóba be; a szegregáció, bár felülről vezérelve, de jelentősen csökkent; a munkakerülő stigma lassan ugyan, de végre eltűnni látszott a cigányságról.

Cigányok ideje

A leszakadt vasfüggöny mögött azonban hamar kirajzolódott az ózdi meddőhányó árnya: az eddig munkahelyek tömegét biztosító gyárak és szövetkezetek bezárásakor sokszor elsőként a cigány munkásokat küldték el. A szabadság és az esetünkben vele kéz a kézben járó, egyre tömegesebb mélyszegénység (messze nem csak roma!) képeit immár minden kontroll nélkül filmre lehetett vinni. Vegyük most sorra, mire, és mire nem volt képes rávilágítani a cigány témával foglalkozó filmek új és még újabb generációja. Az új idők szükségképpen új kérdéseket – és akkori reményeik szerint új válaszokat – kívántak a roma témáról forgató filmesektől. A ’90 utáni cigánysors bemutatásából a vizuális antropológia és a játékfilmes iskola képviselői is bőven kivették a részüket. A roma (régi-új) identitás kérdését, egyénét és közösségét egyaránt, a hirtelen beállt szabadságban immár nyíltan lehetett, sőt, az új társadalmi trendeket követve (csak a páneurópai etapként megkövetelt multikulturalizmust említve) *kell* is tematizálni. Erre a kihívásra máshogy válaszoltak a dokumentarista és fikciós filmek, és megint máshogy került a képernyőre a probléma a vizuális közmédiákban. Jelen írás keretei között nincs mód még csak felsorolni sem a ’90 utáni vonatkozó dokumentumfilmeket. Ezek számosságát mi sem bizonyítja jobban, mint a roma (főként dokumentum)filmeket felsorakoztató magyar és kelet-európai filmfesztiválok tömkelege; elég csak a *V.E.R.Z.I.O*-ra vagy a *Cigány Filmfesztiválra* gondolnunk. E fesztiválok nagy szerepet játszanak a roma kollektív identitás erősítésében, hiszen az alkotások bemutatásán kívül a rendezvények gyakran adnak teret politikusok és művészek, vagy hétköznapi életet élő, de Európa más-más csücskébe szakadt romák párbeszédére. Mindezek ellenére a dokumentarista mozi jellegénél fogva a cigányság világát és problémáit inkább csak leírni tudja (nekünk legyen mondva: az európai mezőnyben is toronymagasra téve a lécet); a hiányzó, és nemcsak a cigányok által hiányolt új roma identitás megteremtésében nem tud akkora részt vállalni. Ez részben azzal magyarázható, hogy ezen alkotások ritkán kerülnek a széles (roma és nem roma) közönség látóterébe. Sajnálatos tény – bár a tendencia a játékfilmek számát tekintve némi

javulást mutat az utóbbi években –, hogy e fontos, bár nehéz feladatban a játékfilmes rendezők mind a filmek mennyiségében, mind azok minőségében jóval a kívánatos norma alatt teljesítenek.

„Képmutató lett a világ”

A cigányság önmagáról alkotott képét, a cigány és magyar társadalom viszonyát (legtöbbször természetesen a súrlódások mentén) tematizáló '90 utáni játékfilmek általában két 'típushiba' valamelyikét produkálják. Az első kategória filmjei a többségi társadalom ősi és újabb keletű sztereotípiáiból merítő, ezekre építő mozik: Pejó Róbert *Dallas Pashamendéje*, Oláh J. Gábor *Rap, Revü, Rómeója*, Tóth Tamás *Rinaldója* és Bogdán Árpád szemledíjas *Boldog új élete*. Az alkotók ezeket a sztereotípiákat más és más intencióval állítják vászonra. Felmutatásukkal céljuk gyakran épp az volna, hogy reflexióra készítsenek az évszázados prejudíciókkal terhelt világkép(ek)kel kapcsolatban, ezáltal bátorítsanak az előítéletek leküzdésére. Ez azonban kétélű fegyver, s a kritizálandó nézeteket gyakran inkább konzerválják, újratermelik ezen alkotások, kellően zárt világnézetű befogadó esetén pedig saját paradigmájának megerősítését láthatja bennük. A másik közkeletű hiba a cigány kultúra *radikális másságának* hangsúlyozása, a roma közösségek kultúr- és tényleges rezervátumként való ábrázolása. A szándék önmagában nem ördögtől való, hiszen az új identitás megteremtése mindig a kijelöléssel, a más kultúrától való elhatárolással kezdődik; de e filmekben az 'egzotikus cigány' képe csak tőlünk való távolsága, kuriózum-volta miatt lesz szimpatikus. (Nota bene: ha kicsit hunyorítunk, könnyen megláthatjuk az analógiákat a magyar nézők körében oly kedvelt közép- és dél-amerikai vagy indiai sorozatokkal: amíg a *harmadik világot* a képernyőn borzasztóan tudjuk szeretni vadregényessége, egzotikuma miatt, addig testközelve érve ez a rajongás sokunk esetében hamar szertefoszlik.) Amint a szegregált, vadvirágos közösség kócska tagja a többségi társadalom közé merészkedik, urambocsá' házassági szándék ürügyén a másik közösség valódi tagjává kíván avanszálni, az borítékolhatóan békétlenkedésbe, *culture clash*be torkollik a vásznon. (A *Dallas Pashamendé* még az egyazon közösségből jövő, de különböző 'társadalmi osztályba' szakadt cigány-pár szerelmét is csak szükségszerű tragédiaként tudja bemutatni).

A folklorizáló, a cigány kultúrát sokszor veszélyesen naivan és egyoldalúan bemutató opusok (Szőke András *Tündérdombja*, a Pálos-Czabán-féle *Országalma*, Gyöngyössi Bence *Romani Kris-e*; a filmszemlentyertes Groó Diána szemledíjas *Vespá-ja*, de a *Dallas Pashamendé*-t ide is számolhatjuk) azonban nemcsak ezért vétik el céljukat. A magyarországi romák nagy része ma egész egyszerűen nem tud mit kezdeni a múzeumi (folklor)cigány kép(zet)ével, az számára ugyanúgy idegen, maximum ismerősnek tűnő *relikvia*. Nagyvirágos szoknyában, beásul dalolva is relatíve ritkán szaladgálnak a napsütötte halmokon – legtöbbször a többségi társadalom egyre terebélyesedő *lepújával* és kilátástalanságával kell, hogy szembesüljön napra nap, ugyanaz a bürokrácia és társadalmi struktúra fojtogatja őket, mint a többségi társadalom szegényeit.

Találkoztam boldog cigányokkal

Ezen tendenciák alól számomra eddig két nagyon okos, mégis könnyed alkotás tudta csupán kivonni magát: Lakatos Róbert *Bahrta! Jó szerencsét!-je* és Gauder Áron *Nyócker!-e*. Sok szempontból Ragályi Elemér szépen egyszerű és szomorúan igaz, dokumentarista-fikciós tévéfilmje, a *Nincs kegyelem* is ebbe a kategóriába tartozna.

Ragályi rendezői génusza azonban az ártatlanul bűnhődő és az öngyilkosságba kergetett, *tanúemberből* hamarjában fővádlottá tett *Suha Dénes* alakjában – bár első blikkre könnyűszerrel kiáltanánk etnicizmust az őt ért igazságtalanságok láttán – a törvénytől sújtott kisember kaffkai (rém)képét tárja elénk. Láttelet ez egy világról, ahol a társadalmi kasztrendszer korlátai a rendszerváltozás utáni efemer eufória és strukturális oldódás után még súlyosabban fonják körül hétköznapjainkat. „Ha találni akarnak valakit, találnak. Ha nem azt, akít keresnek, akkor mást. *Darab, darab*” – summázza egykedvűen Suha cellatársa az igazságszolgáltatás működését. És nem kell különösen vajt fül, hogy kihalljuk: ez nemcsak az egyénre, de egész csoportok kollektív bűnbakká változtatására is igaz lehet...

A *Nyócker!* bizonyos értelemben a hatvanas évek „a cigánykérdés, mint szociális probléma” alapállásához tér vissza, ezt azonban egy jóval szélesebb (immár multikulturálissá vált) társadalmi jelenségvilágra alkalmazza. *Nyóckerországban*, a globális kapitalizmus e csöndes peremvidékén a világverő hatalmasságok optikája borszínre való tekintet nélkül minden lakót egzotikus, ám felette korlátolt termelőképeségű egyednek képes csak látni. Ugyanazon törvénytől, a peremlét kisztílúságától sújtva tengeti itt napjait ukrán kurvapecér és pénztelen cigány kocsmabúvár nagypapa, a multikulturalizmus élményét már evidenciaként megélt fiatalság és korlátoltabb öregek egyaránt. A *Nyócker!* nagyszerűsége nem csak a kapitalizmus okos, és a hímes-hámos polkorrektségnek még az illúzióját is kerülni akaró kritikájában áll, amely ismét aláhúzza, hogy a diszkrimináció elsősorú eszköze szerte a világon messze nem az etnicizmus, hanem a pénzügyi kasztok közötti átjárhatatlanság. A *multikulturalizmus* reflektálatlan ajnázása helyett Gauder Áron visszafogott didaktikussággal mondja el, hogy Európa szívében miért marad ez (persze csak kellő adag öniróniával vegyítve!) egyetlen túlélési esélyünk. Gauder receptje egyszerű: nem dorgál, nem eufemizál, nem állítja, hogy sztereotípiái csak a szellemi resteknek lehetnek, sőt, szarkasztikus optikáján át azt mint kollektív antropológiai adottságunkat mutatja meg.

Bár korábban hangsúlyoztuk, hogy a sztereotípiák képre írása kétélű fegyver, a *Nyócker!* ezt épp ezen sztereotípiák *univerzalizálhatóságának* bemutatásával hozza egyensúlyba. Ezek a sztereotípiák *Nyóckerországban* ugyanis bármely társadalmi, pénzügyi, munkaköri vagy etnikai csoportra alkalmazhatók. És ez *Nyóckerországban* nem csak a 'deviáns' rétegek sajátja: a kíméletlenül pellengérré állított meleg-, drogos és szexmunkás közösség tagjai mellett a *magyar* rendőröket és politikusokat ugyanolyan maró szarkazmussal karikázza a film. Ami pedig a legfontosabb, hogy a *Nyócker!* végre nem „kultúrák közötti” összeütközést emleget a vérbő 'cigányozás' vagy 'ukránzás' kapcsán, hanem egy olyan világról mesél, melyben rengeteg, gyakran radikálisan eltérő szubkultúra él egymás mellett.

A szubkultúrák között éppen a minden képviselőjükre jellemző emberi

esendőségük miatt nem lehet alá-fölérendeltség; a „pénz, pénz, pina” szentháromsága alól *Nyóckerország* egyetlen lakója sem tudja és nem is akarja kivonni magát. Az életkori és társadalmi alulnézetből elmesélt történet szerencsére nem torkollik a valóságtól elrugaszkodott idillbe: *Nyóckerország* röpke pénzügyi szárnyalása után újra a megszokott acsarkodás és a kölcsönös lehúzás mentén szerveződik a szubkultúrák és csoportok élete. Mégis tudjuk, érezzük: a hatalmi harcok és egymás zrikálása csak a felszínnek, a külvilágnak szólnak. *Nyóckerország* mélyén lapul valami, ami otthonosságot teremt és összeköt – de ez, a ’nagy tutinak’ képzelt olajjal szemben, kiáshatatlan.

„Jó szerencsét!”

„Bahrtalo! Jó szerencsét!” – üdvözl a Gábor-cigányok jellegzetes köszöntésével boldog-boldogtalant Lakatos Róbert dokumentarista-fikciós filmjének egyik főszereplője, Lali. Első hallásra hurráoptimista idealizálásnak tűnhet, hogy a karimás kalap alól megeresztett mosoly és a válogatás nélkül, bárki számára megnyíló kommunikáció lenne a leghatékonyabb megoldás az etnikai, társadalmi vagy politikai összekülönbözéseinkre. A *Bahrtalo!* igazsága mégis ezekben a közhelyekben rejlik, pontosabban abban, hogy megmutatja: minden közhelyességük ellenére milyen egyszerű megfélekezni a *barátság* és a (gyakran cél nélküli) *kommunikáció* öröméről és egyéb áldásos hatásairól.

Lali és Lóri barátok. Lali Gábor-cigány, Lóri magyar ember. És mindketten Romániában élnek. All different, all the same – mondanánk. Már a *Nyócker!* is ékesen példázta, hogy az egy közösségbe tartozás gyakran nagyon is esetleges, külső tényezők által konstruált valami. Lóri és Lali története pont azt mutatja be, hogy mindenféle (kívülről vagy belülről) megkonstruált identitásnál fontosabb a másokra nyitottság. Meg persze – továbbra is a *Nyócker!*-nél maradva – a pénz, pontosabban a *seft*, a *csencselés*. Hogy legalább *megéldélgelni* lehessen valamiből, ha a nagy dolgok nem is errefelé történnek. Lali és Lóri történetébe itt kapcsolódunk be, egy nagyon is ismerős, (történetünk idején mégis távoli, az Európai Unió schengeni határai mögött rejlő) varázslatos helyen: Bécsben. A választás talán nem véletlen. Sokan emlékeznek még a *Mariahilfer*-en sorjázó feliratokra a boltok ablakában: MAGYAROK, NE LOPJATOK! Ugyanazzal az értetlenséggel álltunk mi, ’nemlopós’ magyarok egykor a kis táblácskák alatt, ahogy a szintén kollektívan megbélyegzett romák hallgatják a mára szinte szótárasult *cigánybűnözést*. (És jól tudjuk, nemcsak mióta magunk is a kapitalizmusban élünk, hogy igazán utálni a másokban csak magunkat lehet.) Lali és Lóri *gagyizó* hadjárata persze csak nagy túlzással nevezhető karvalyléptékűnek: az általuk képviselt pénzügyletek sosem a grandiózus anyagi gyarapodásról szólnak, sokkal inkább az üzletkötés öröméről magáról. Arról, hogy a *Bahrtalo!* felkiáltás minden nyelven ugyanazt mondja, csak egy kicsit máshogy. A *Bahrtalo!* novuma abban rejlik, hogy a más kultúra(k)ban a hasonlót, az *emberit* mutatja meg – még ha ez elsőre radikálisan másnak tűnik is.

„Ezt nem oltja el egy rendelet...”

A kortárs magyar roma-mozit számba véve korábban két, nem túl szerencsés tendenciáról beszéltünk. Ám bármennyire elmarasztalhatóak ezek a filmek kivitelezésükben, a cigánykérdés konstruktív megoldására irányuló szándékot lehetetlen elvitatni az alkotóktól. Kálomista Gábor 2009-es alkotására, a *Szíven szúrt ország*ra azonban, bármilyen izzadtságzagúan próbálja is objektív kordokumentumként beállítani magát, kimondottan nehéz nem etnicista indíttatású filmként tekinteni. Már a címválasztás érthetetlenül és értelmetlenül túlrómantizált metaforikája is arra utal, hogy Kálomista kizárólag a harc, a Jó és a Sötét oldal feloldhatatlan, illetve csak a háború által fel- és megoldható antagonisztikus szembenállásaként tudja látni a roma-magyar közösségek konfliktusait. Az MKB Veszprém és a lezseren csak 'Sötét oldalként' aposztrofált „enyingi banda” amerikai jégkorongmeccsre hajazó vizuális *szembeállítás*; vagy az egyébként jobb szerepekre érdemes magyar színészek által „rekonstruált” verekedés jelenetei inkább csak kínosak. Egy nagyvonalú gesztussal ezt még be is tudhatnánk annak, hogy az igazság mihamarabbi képre írása Kálomistának fontosabb volt a műves képi megoldásoknál.

Ám a filmegész „üzenete” számára nem lehet mentséget találni. Ez az üzenet, bár sokan sokféleképpen fogalmazzák meg a filmben, igen egyszerű: egyrészt cigánybűnözés igenis van, mely lassan polgárháborúba fog torkollni; a nagy ütközet első mártírja pedig Marian Cozma, a román állampolgárként Magyarországot játszó – Kálomista szerint *harcoló* – kézilabdázó. A *Szíven szúrt ország* klipszerűen feszesre vágott dramaturgiája egy pillanatig sem engedi a borzalmas események tágabb kontextusba helyezését. Milyen filmet készített volna Kálomista Gábor, ha kedvenc csapatának játékosát ilyen kegyetlenséggel nem egy cigányokból álló maffiózócsoporthoz, hanem egy magyar, történetesen olajszőkítésben utazó gengsztergaleri gyilkolja meg? Ahogyan arra sem kapunk választ a *Szíven szúrt országból*, hogy miért éppen a Cozma-gyilkosság volt az „utolsó csepp a pohárban”, mely után már csak a saját erkölcsi fertőjétől elvakult liberálisok nem látják, ami a szemük, az egész *ország* szeme előtt zajlik? Ezért lehetetlen Kálomista filmjére önnön deklarált célja szerint, azaz dokumentumfilmként, és nem propagandamoziként tekinteni.

A honi roma-mozi egyik legfőbb feladata ma éppen ez: legyőzni azt a – talán kádári, talán még ősibb – téveszmét, miszerint a cigánykérdéshez hasonló „kényes ügyeket” csak sarkított vagy épp túlnaivizált, propagandisztikus módon lehet megközelíteni. A multikulturalizmus nálunk, szemben például Kanadával, még nem (képi) evidencia, és ez egyáltalán nem baj. A mástól, a másságtól való idegenkedésünk antropológiai sajátosságunk, az identitásképzés egyik alapeleme. A tolerancia nem ennek nyaklótlan elvetésében, a kizáróan gondolkodók démonizálásában áll, sokkal inkább a mindannyiunkra jellemző sztereotípiák önreflexív felülvizsgálatában. A társadalom „kívánatos” állapotát csak ezután leszünk képesek filmen ábrázolni. Mert a hegeli „megérteni, ami van” komolyan vétele nélkül a magyar vásznon továbbra is fekete-fehér marad a cigánykérdés.

N. TÓTH ANIKÓ

„Legyen bennünk egy nagy adag könnyedség”

Beszélgetés Lovas Ildikó íróval

Lovas Ildikó 2011 májusában Nyitrán találkozott a Konstantin Filozófus Egyetem hallgatóival a Szépirok Társasága által támogatott A Könyv Utóélete program keretében. Az alábbiakban a nyitrai beszélgetés szerkesztett és rövidített változata olvasható.

– Szabadka, a sokunk számára leginkább Kosztolányi és Csáth életrajzából ismerős település Lovas Ildikó szülővárosa és élettere. Úgy tűnik, erős a kötődésed ehhez a városhoz. Mi az oka ennek a ragaszkodásnak?

– Mikor megérkeztem Nyitrára, az volt az első kérdésem, hogy mekkora ez a város, mennyien élnek itt. Anikó mondta, hogy kb. nyolcvankétezen. Szabadkának százhuszezer lakosa van, és sokkal kisebbnek tűnik, sokkal falusiasabbnak, provinciálisabbnak, mint Nyitra. Ez rosszul esett nekem így. Talán túlzás volna a *héja-nász az avaron* kifejezés arra, hogy milyen a viszonyom nekem Szabadkával, de nagyjából úgy szeretem Szabadkát, vagy azt szeretem benne, ami a hiány, ami eltűnt, amit nem is ismerhettem meg, mert mire én eszmélni kezdtem, vagy amit én gondoltam volna a világról frissen végzett magyar szakos tanárként, az mind eltűnt. Amikor én Újvidékről '91-ben visszakérültem a szülővárosomba, akkor tört ki a balkáni háború, ez az utolsó, ami az ország széteséséhez vezetett. Igazából mindennek a hiánya fogadott: a barátoknak, az embereknek, annak a fajta kulturális közegnek, amihez talán még közünk volt. Egyrészt. Másrészt viszont – és akkor az ember ezt írja, mert mi egyebet csinálna – a provincialitás, a vidékiesség nagyon jó. Amikor az embernek például gyereke van, és el kell vinni ide-oda, akkor nagyon jó, hogy kicsi a város, és így bejárható, belátható, beélhető, belakható. Ugyanakkor én huszonév után két hete voltam Újvidéken (amit egyébként nagyon utáltam, én ott jártam egyetemre, egy szeles nagyváros volt), és úgy megváltozott, hogy a nagyvárosnak azt a szép arcát mutatja, ami minden nagyvárosban benne van, és a kisvárosokból hiányzik: például hogyan viselkednek, amikor kihozzák a kávé. Szóval a durvaság, ez a vidéki lomhaság megszűnt Újvidéken, és sokszorosán felismerhetővé vált Szabadkán. Ez engem bosszant vagy zavar. Ezt nem szeretem benne.

– Szabadka többkultúrájú város. Most már inkább szerb többségű?

- Nem. Szabadka egyharmados város: egyharmada magyar, egyharmada horvát és bunyevác, egyharmada szerb. Szóval mindenki kisebbségben van a többiekhez képest. Ez izgalmas politikai és kulturális életet is eredményez. Én a kulturális életével foglalkoztam nagyon sokáig. Amikor 2010 januárjában egy politikai, furcsa nacionalista összehozás eredményeképpen eljöttünk a városházáról, utána egy évig azt hallgattam a városban, milyen felháborító, hogy ekkora költségvetéssel működött a kulturális tárca Szabadkán. Hogy még Münchennek sincs ekkora. A következőt szeretném mondani: ha nincs is akkora, mint Münchennek, azért annak van jelentősége, hogy minden kultúrát egyformán juttatni lehetőséghez. Tehát hogy a magyar könyveket is, a szerb, a horvát könyveket is támogatni. Vagy a színház: három társulatot fenntartani, ugyanígy az irodalmi estek vonatkozásában is. Ennek nyilván van egy anyagi terhe, de van egy nagyon fontos értéke is. Ebben a pillanatban nincsen nyitottság a városban, mert az mindig úgy van, hogy aki egy nemzeti közösséghez tartozik, és nem a többséghez, az mindig toleránsabb és mindig nyitottabb. Ez olyan érdekes, hogy miért mindig nekünk fontos ez, miért mindig mások mondják ezt rólunk. Szóval Szabadkán senkinek nincs többsége, de van egyfajta toleráns nyitottság, ami talán abból is fakad, hogy Szabadka egy szecessziós város. Komor Marcell és Jakab Dezső építette, akik Lechner Ödön tanítványai voltak. Nagyon szép mézeskalácsszerű szecessziós városházánk van. Egy kicsit ebből is kifolyólag (és majd olvasmányaitokban utánajártok, hogy is vagyunk ezzel a Közép-Európa-történettel, hogy van-e vagy nincs, állítólag nincs, soha nem is volt, de nem akarok irodalmárokkal vitatkozni erről) folyamatosan az emberen rajta van az Osztrák-Magyar Monarchiának a terhe meg hát a hovatarozás terhe. Nagyon kínos, hogy ha például nem magyar közegben van irodalmi estem, ezt a kulturális hovatarozást mint egyfajta előnyt mondják. Pozitívan mondják nekem egyébként, de ezt annyiszor nyomták vissza, hogy az ember szinte zavarba jön. Tehát erre mondtam az előbb viccesen azt, hogy mindig mi vagyunk azok, akik toleránsabbak vagyunk, vagy ilyenek próbálunk lenni. Nagyon furcsa kettős érzés, néha köpni kéne, nem tudom.

- *Kulturálisan pezsgő élet folyik Szabadkán? Színháza van, folyóirata van, irodalmi estek szerveződnek... Ez volt az Üzenet című lap, amit te szerkesztettél, melyben nagyon izgalmas dolgok történtek, tematikus számok jelentek meg, nemcsak vajdasági szerzők publikáltak benne, magyarok és nem magyarok, hanem magyarországiak is.*

- Ha nem szűkítem le Szabadkára, a vajdasági magyar irodalmi életéről próbálok mondatot megfogalmazni, és ebbe beletartozik Szabadka is, akkor azt kell elmondani, hogy valamikor a '90-es évek legelején a Magyarországra áttelepült írók közül valaki leírta, hogy megszűnt vagy meghalt a vajdasági magyar irodalom. Én örök vitatkozó harcias voltam, akkor éppen újságíróként dolgoztam, és visszaírtam, hogy hát azért talán még élünk, de ha mi nem számítunk, azért voltak itt írók, akik talán még ide tartoznak. És akkor egy nagyon furcsa tíz év következett, éppen beleesett az is nagyjából, amikor én az *Üzenet* című folyóiratot szerkesztettem, amikor nagyon éles különállások voltak az elköltözöttek és az otthonmaradottak között. Az otthonmaradott írók majd megteremtik a vajdasági magyar irodalmat, közben meg a színe-java elköltözött. Tehát az én generációm, az '50 és a '68-70 között születetteket illetően szinte kiüresedett az irodalmi világ a szépírók szempontjából.

- *A háború miatt, ugye?*

- Igen, a háború miatt elköltöztek, és volt ez a nagyon furcsa különállás, hogy akik ott voltak, azok nem akarták, hogy akik itt vannak, azok ott közöljenek, vagy fordítva, vagy azok az árulók, akik cserbenhagytak stb. Én közben folyamatosan közöltem a Magyarországon élőket. Mellettük az átköltözötteket, ezenkívül horvátokat meg szerbeket, sőt románokat is.

- *Szóval árulókat, ellenségeket...*

- Igen! És voltak, akik megszámozták statisztikailag. Munkába menet találkoztam például egy idős úrral, aki mondta, némi szemrehányással, hogy ennyi-mennyi. Aztán valahogy ez feloldódott, és a kétezres évek elejére úgy alakult a világ, mostanra meg már különösen, hogy ez észrevétlenül és furcsa módon vált átjárhatóvá. De úgy, hogy műhelyek alakulnak ki, ahol nem igazán az a fontos, amit azért tudtunk valamikor régen, hogy mi az irodalmi érték, vagy mihez kell tartanunk magunkat, vagy mi a színvonal, és van egy szerkesztő, aki megmondja, hogy kb. milyen szinten kell hozni azt a dolgot, amit művelsz. Most inkább mintha baráti körök működtetnék az irodalmat, és ez nem igazán tesz jót a vajdasági magyar irodalmi életnek sem. Ugyanis kibeszéletlen marad nagyon sok minden: mit kezdjünk azokkal az írókkal, akik Vajdaságban élnek és ott is jelentetik meg a műveiket; mit kezdjünk azokkal, akik soha nem mentek el Vajdaságból, de nem ott jelentetik meg műveiket, mint én; mit kezdjünk azokkal, akik Magyarországon élnek, de nem jutottak kiadóhoz, tehát Vajdaságban jelentetik meg a műveiket úgy, hogy már 20 éve nem élnek ott, de azért megpróbálták volna kiadni Magyarországon, ha vállalták volna őket. Tehát ezek nagyon bonyolult kérdések, értéket és értékrendet érintő kérdések, amit előbb-utóbb, ha nem is mi, de az utánunk jövők, akik alakítják az irodalmi életet, reményeim szerint majd kibeszélnék, és megpróbálnak helyretenni. Merthogy jó disputák nélkül az irodalmi élet, mint a malac a dagonyában, jól elvan ugyan, de nagyobb kitörési pontok vagy lehetőségek vagy izgalmas történések nem várhatók.

- *Termékeny vitákat említettél, de gondolom, vannak nem éppen termékeny konfliktusok, sértődések is ebből.*

- Hát én most itt beszélek, te ezt le fogod írni, lesznek ebből is konfliktusok, valóban! De én ezt már megszoktam, mert a *Kijárat az Adriára* című regényemből kifolyólag már voltak ilyenek. Én azok közé tartozom, akik nem szerették Jugoszláviát.

- *Szabadka meghatározó tér a három regényedben. A térélményhez pedig nyilvánvalóan időélmény is tartozik. Mondhatjuk, hogy a Kijárat az Adriára egy 20. századi történelmi tabló is valamilyen szinten, nagyon töredezetten, széthasogatottan, hiszen belejátszanak a nagytörténelmi események, miközben főleg a kisember szempontjából vizsgálod ezeket a problémákat. Miért érdekel téged, hogy egy kisember hogyan alakítja a körülötte zajló történéseket, hogyan viszonyul a folyton változó körülményeihez?*

- Rájöttem - két hete -, hogy olyan öreg vagyok, hogy már az irodalomról se tudok normálisan beszélni. Erről annak idején úgy tanultunk vagy úgy beszéltek róla, hogy couleur local. Most más tudós kifejezéseket használnak erre a problémára, de az ember rájön, hogy igazából ezek a dolgok, akárhogyan is nevezik, és a teóriák bármi módon is újítják meg (nem akarok ezzel viccelődni, mert ez komoly dolog), ez annyit az írókon azért nem segít. Igazából a nagy kérdések - tehát hogy miért ír az ember Szabadkáról vagy miért ír egy adott közegről: nem fontos Szabadka. Egy

adott közegről ír, egy kicsi világról, amiben ő létezik. Bizonyára mert azt ismeri legjobban, ott tud elközlekedni elég jól, de hát nem ez a témája. Nem a vadvirágok vagy az, hogy megérkeztek a fecskék, befészkeltek az eresz alá, és amikor a reggeli kávémat iszom, idegesítenek, nyilván nem ezzel foglalkozom. Persze mindig ugyanazzal, függetlenül attól, hogyan közelítem, minden regényem kifut azokra a kérdésekre, melyekre nyilván ha tudnám a választ, nem írtam volna meg ezeket a könyveket. A hely ismerete, az abból következő tudás egyrészt, és az ebből a tudásból legjobban megfogalmazható kérdések azok, amik foglalkoztatnak, és ennek van jelentősége, nem Szabadkának. A kisemberekhez pedig ez úgy kötődik, hogy mikor a Füst Milán leírja, hogy jó-e a *Háború és béke*. Én nem emlékszem, de nem gondolom, hogy még egyszer el szeretném olvasni. Vagy húzgálja a szemöldökét a mester, amikor a Vronszkij fülét elemzi. Amikor a nő meglátja a fülét, hogy szőrös. Ha mondjuk abból indulunk ki, hogy van egy ilyen nagy író, mint a Tolsztoj, és a férfi fülével foglalkozik, és a nő élete ott egyszerűen egy másik vágányra terelődik át a fül látványától, akkor mondhatjuk azért erre, hogy ez a világirodalom egyik legnagyobb regénye. De azt nem igazán mondhatjuk, hogy csak a nagy kérdések mozgatnak bennünket, a szórszál a fülön meg nem számít, miközben az számít igazán. Azért ez mégiscsak viszonyítás kérdése. Ha így nézzük, akkor nincsenek kicsi és nincsenek nagy dolgok. Akármilyen közhelyeszerű, minden kicsi nagynak számít egy adott pillanatban. Két könyvélményt fogok elmondani a kicsi és a nagy kapcsán. Az egyik szerzőjére, címére nem emlékszem, a történet: egy fiú megtudja, hogy volt egy testvére, aki eltűnt, amikor vonultak a németek a szovjet front elől. A ködben kitépték az anya kezéből a gyereket, és elvitték, és vonulnak tovább a sorban '44 végén Európa számos pontján. Az egész könyv az anya csendjéről szól, a hallgatásáról, hogy nem tudta megmenteni a gyereket. Az utána születő is annak az életét éli. Ez egy pillanat az életből, és nem tudom eldönteni, hogy erről lehet-e regényt írni. A másik: nagyon szeretem azt a könyvet, bár gyűlölöm, Jonathan Littel *Jóakaratók* című regénye. Az valami egészen borzasztó könyv. Többek közt a Leni Riefenstahl, *A kis kavics* kapcsán olvastam; egyébként is gyöngém a német történelem, lényeges kérdésekkel kapcsolatban számos választ kapok benne vagy általa. Elképesztő nagy dolgokat ölel fel és ölel át, olyan aprólékosan és olyan részletességgel írja le azokat a borzalmakat Ukrajnától Sztálingrádig, hogy az ember rosszul van, fizikai rosszullet kerülgeti, és megszünteti magában azt a fölmerülő kérdést, hogy vannak-e vajon nagy témák vagy kis témák, vagy a holokausztról mint olyanról lehet-e még, vagy a nem oda tartozó emberek kínszenvedéséről is lehet-e ugyanúgy, mert énszerintem lehet, sőt kell. Úgyhogy azt hiszem, hogy ezek a kérdések úgy viszonyulnak egymáshoz, hogy megerősítik és kioltják egymást.

- *Nem mellékes az sem, hogy ezeket a nagytörténelmi eseményeket milyen narratívákon keresztül kapjuk, hiszen ugyanarról az eseményről mást mondanak a tankönyvszövegek, mást a családi legendáriumok.*

- Ti már erre nem emlékeztek, de nekünk erről szólt az életünk. Már hogy a hősök adott pillanatban gyilkosok is lehettek, nem önvédelemből elkövetett cselekedetekre gondolok, és minden család hordoz magában ilyen történeteket.

- *Ez lebegtetve van.*

- Én nem szeretem emiatt a kommunistákat. Ez rólam megint csak egy eléggé ismert regénybeli tény.

- Ugyanaz az ideológia az embert fel is emelheti és le is dorongolhatja, földbe taposhatja, mint ez a kommunista-dolog a 20. században. Valamelyik nagybácsiról írod, hogy a két világháború között az egyik oldalon kiemelkedő teljesítményként értékelték a tevékenységét, a másik oldalon meg ugyanezért agyonlőtték.

- Igen. Nem szeretnék itt belemenni ezekben a történetekbe, ugyanis az a baj, hogy úgy kellene beszélnünk vagy írunk ezekről a dolgokról, problémákról, amelyek bennünket a kommunizmushoz kötnek, hogy nemcsak azonos vagy hasonló a tudásunk vagy tapasztalatunk, amit magunkban hordozunk, amit otthonról hozunk, függetlenül attól, hogy a Felvidéken vagy Vajdaságban vagy máshol élünk, hanem valamtől mégis egészen másmilyenre alakultunk az évek vagy az évtizedek folyamán. Ez nyilván kiderül, amikor írók vagy irodalmárok vannak együtt, meg lehet figyelni, fel lehet ismerni. Voltak ismerőseim, akik rendre jól eltalálták, hogy ki jött Romániából, ki jött innen, ki jött onnan. Nem fogom elmondani, hogy a vajdaságiakat miről lehet jól felismerni. Ahhoz, hogy jól tudjunk beszélni azokról a kérdésekről is, amiket érintettél az előbb, vagy bármi másról, ami az életünket alakította, ahhoz az kell, hogy legyen bennünk egy nagy adag könnyedség, mert különben beleszagadunk abba a maszlagba, ami nem teszi lehetővé, hogy jól beszéljünk akár a nemzeti hovatartozás, akár az ideológiai elnyomás kérdéseiről.

- A határhelyzetek, határmódosulások történelmi-földrajzi értelemben sokszor abszurd helyzetbe hozzák az embereket. Ez a Kijarat az Adriára-kötetben az útlevél-motívummal kapcsolódik össze. Az egyik esetben az én-elbeszélőt kirabolják, eltűnik az útlevele is. Miután jelenti a hatóságnak, azzal gyanúsítják, hogy szándékosan vesztette el. Mire ő ironikusan megjegyzi, hogy minnek olyan útlevél, amivel gyakorlatilag sehova sem lehet utazni. A másik eset pedig az, amikor a nyugati nyaralásból hazafelé tartó fiatalokat feltartóztatják a határon, mondván, hogy nem érvényes az útlevelük, mivel megszűnt az ország, ahonnan pár nappal korábban kiléptek.

- Igazából nem a határok módosultak, hanem az ország neve módosult, hogy pontosítsuk ezt a kérdést. Száz ilyen esetet el lehetne mesélni, ezek tényleg megtörténtek. Például Münchenbe beengedni beengedtek, ám a szigorú és pontos németek - én nagyon szeretem őket - csak nézik, nézik az útlevelet, amikor az ember ki akar jönni az országból... Az volt a probléma, hogy egy fiatal vámtisztval, egy tanulóval akadtunk össze. Nézi, keresi a számítógépben ennek az országnak a nevét, és nem találja. Kérdéseket tesz fel, kínosan ficergünk-mocorgunk, egyre hosszabb mögöttünk a sor, és akkor kérdi, hogy milyen pénzzel fizetnek a mi országunkban, mi mondjuk, hogy dínárral. Erre a fiatal és jól informált vámosnak rögtön beugrik: á, Kuvait! Mi meg hogy nem, dehogy, Szerbia, Belgrád. És akkor eszembe jut Ivanišević, mire nagy röhögve lökdösnek, hogy az horvát. És akkor már tényleg káromkodtam, mint egy kocsis, teljes kétségbeesésben, merthogy engem nagyon zavar, ha sort csinállok, én ettől kínosan érzem magam. Valahogyan megoldódik persze a helyzet, tetézve azzal, hogy hosszan kell magyarázni, miért Budapestre repülünk. Az ember erre azt mondja, azért, mert közelebb van, mint Belgrád, Szabadkára-Suboticára, rettentő kínos és nevetséges szituáció egyébként, de ez nem változik semmit. Ez nagyon romantikus elképzelés volt az én lelkemben valamikor a '90-es évek elején. Nagyon sokat jártam Győrbe a Mediawave fesztiválra, évtizedekig. Amikor először mentem a vonattal a Belgrád-Bécs nemzetközi vonalon, amire Szabadkán fel lehetett szállni, itt mentem el Komárom mellett. Április volt,

láttam a folyót meg a fákat, a '90-es évek kezdetén még nagyon az elején vagyunk a történeteknek...

- *A szabadságnak...*

- ...igen, a szabadságnak, és mindenféle ködös-partizános dolgok jutottak eszembe Komáromról. Azon gondolkodtam, hova is megyek én, Szlovákiába-e vagy hova, bekanyarodik a határ meg az ország, én ezt ismerem jól. Akkor már két vagy három éve nem utaztam, ami saját döntés volt. Amikor pedig elkezdünk utazni, akkor nekünk kilépési illetéket kellett fizetni, hogy elhagyhassuk az országot, ez egy ilyen egyedi találmány volt. Aztán ezt elfelejtettem. És most, ahogy az autóval ezen a kedves hídon az ember átjön sitty-sutty, és középen egyszer csak már egy másik ország... És akkor végiggondoltam, hogy reggel elindultam Szabadkáról, odaértem a határra, és láttam, hogy iszonyú hosszú sor van az egyik oldalon, mind EU-n kívüliek, mint én, az én rendszámom, illetve ugyanúgy az All passports sorban pedig mind EU-n belüliek vannak. Honnan tudják az emberek, ha ugyanaz van kiírva, hova kell állni, ezt soha nem fogom megfejtetni! De tudtam, hogy nem fogok ideérni egyre, ha beállok a nem mozgó sorba. Az EU-n kívül, Kelet-Európában ugyanis nincs idő. Ha van, akkor nem múlik. Kelet ráér. Mi? Nyit-ra? Egy óra? Mért nem indult tegnap? Hogy gondolja, hogy fél kilenckor beáll az All passports sorba, és egy órára már Nyitrára ér? Na, én ezt a kelet-európai időt gyorsan átkutyultam a fejemben, és suttty, beálltam oda, ahol két autó volt, all passports. Majd odagurultam, és tudom, hogy milyenek! Rajtam minden látszik, hazudni sem tudok, pirulok, na mindegy, kivettem az irataim. Én kettős állampolgár vagyok a '90-es évek óta, persze nem hoztam a másik útlevelém, mert gondoltam, az EU-ban majd nem köll, de szerencsére nálam volt az igazolványom, és arra gondoltam, hogy ha visszaküld, akkor majd elmondom, hogy én igazából EU. Vitatkozni persze nem fogok, hogy all passports, miért nem írják ki, hogy EU citizen. És csoda történt! Azt mondja: hogy van, Ildikó. Mondom, köszönöm, jól, képzelje, megyek Nyitrába. Azt mondja, minek. Hát mondom, hogy író vagyok, és azért. Tényleg? És miket ír? És így elbeszélgettünk. Föl se merült semmi. Hát ez így megoldódott, és ideértem már fél egykor, tehát közben benne van ez a szép romantikus, zöld kis híd Komáromnál meg az én emlékeim a '90-es évek elejéről – mindebből kiderül, hogy hát semmi nem változott. Az, hogy 2011 van, és én azon vacillálok, hogy ha beállok abba a sorba, ahova nekem be kellene az autóm rendszámablaja szerint állnom, akkor beleülök ebbe a kelet-európai időbe, és ma biztos nem találkozunk, legalábbis egykor nem. Vacsoránál vagy holnap igen. Tehát ez nem múlik és nem változik.

- *A határ-dologhoz annyit hadd tegyek hozzá: én egy határvárosban lakom, és amikor megszűnt a szlovák-magyar határ, hosszú ideig, két-három évig is összeugrott a gyomrom, amikor át kellett gurulni az elhagyatott vámépületek között. Ez egy igen furcsa tapasztalat volt. És hát vannak másféle határhelyzetek: mikor az ember átmegy Magyarországra, azt mondják az anyaországban, hogy na, jönnek a csehek, most már talán szlovákok, de az én kamaszkoromban még csehek voltunk, vagy jönnek a büdös románok, szerbek. Tehát lehet érzékelni ezt a máságot, ezt az idegenség-dolgot, ezek nagyon abszurd helyzeteket hoznak ki.*

- *A Kijárat-ban van egy történet: 18 évesen jártam Szegeden. Én Szegedet nem ismerem, és hogy nem ismertem meg, annak éppen ez a történet az oka. '85-ben átmentünk Szegedre, és a buszállomásnál butikok sorakoztak. Akkor volt divat az*

oldalt nagyon keskeny pántos bugyi. Bevetettük magunkat a butikok egyikébe, és gondolkodtunk, hogy is kéne megnevezni ezt a női fehérneműt. Nem azért, mert én ilyen zavarbajövős vagyok, hanem hogy hogyan hívják ezt itt. Én tudom persze, hogy bugyi. Ugyanaz az áthidalhatatlan probléma, mint a krumpli. Nekem mindig gondolkodnom kell a burgonyán, míg eszembe jut. Női fehérneműt szeretnék, mondtam 18 évesen és komolyan. Mire a hölgy: bugyira tetszik gondolni, kedves? És hozzá a hangsúly. Úgy felém bökte. Arra tetszek gondolni. Annyira megalázott! A másik eset hasonló: Pesten voltunk, be kellett mennem a gyógyszertárba, és kérdeztem, recept nélkül is kapható-e a gyógyszer. A recept mint szó kereskedelmi szinten mindennapos. És ugyanaz a szituáció: vényre tetszik gondolni? Mire? Vényre?! Hát arra!! És fél éven belül egymás után ez a két kioktatás meglehetősen kiábrándított abból, hogy otthon érzem magam. Az, hogy a nyelvemben nem tudok otthon lenni ott, ahol én otthon vagyok, ugyanazt olvasom, ugyanúgy beszélnek, a Petőfi-versek 10 évesen ugyanazt jelentik nekem, mint azoknak a gyerekeknek, akik itt olvassák, ha ezek a különbségek valóban olyanok, hogy nem értjük egymást, hát akkor úgy vagyunk, mint a nyuszi meg az őzike a fűrésszel. Ismeritek, nem? Elindul a nyuszi az őzikehez vagy fordítva, hogy kölcsönkérje a fűrészt. Útközben azt latolgatja, milyen elutasító válaszokat fog adni a társa. Jól felnyomódik, és mire odaér, ránéz, és azt mondja: bazdmeg a fűrészedet, majd hazamegy. Azt gondolom, hogy az ember a saját anyaszülőföldjében, ha nem vigyáz, akkor kerülhet ilyen helyzetbe. Én nem tudom, hogy ma kerülhet-e, talán nem, talán annyit változott a világ, úgy vált nyitottá, hogy nem, de a '80-as években ez volt a helyzet. Az én fiam, aki most harmadikos gimnazista, és évek óta önállóan szervezi magának a nyaralásokat, egyszer elment egy angol nyelvi táborba a Balatonhoz. Szlovák meg román meg albán gyerekekkel volt egy fabarakkban. Mindannyian angolul beszéltek, ami nagyon jó volt, aztán egy idő után rájöttek, hogy van a szlovákok közt egy magyar. Attól fogva ők ketten egymással már magyarul beszéltek. Ez fontos, hogy az ember a nyelvben föl szabaduljon. A Rákóczi alapítványnak van egy pályázata: kell írni egy dolgozatot vagy tanulmányt, aminek eredményeképpen háromhetes országjáró túrákra mennek a fiatalok. Azóta kapja a Tamás innen Szlovákiából is a lányoktól a lapokat, vagy a Facebookon tartják a kapcsolatot. Akkor ezek a gyerekek 15-16 évesek voltak, és hihetetlen élményeket hoztak magukkal. A legizgalmasabb a különbözőség, amit egymásban fölfedeznek. Ez a legnagyobb csoda. A hátár, az, hogy ők nem Magyarországhoz tartoznak, nem ott nőttek fel, mindannyian különböznek a magyarországiaktól, eleve valahogy nyitottá, szabaddá teszi és összeköti őket. Onnantól kezdve, mikor összejönnek a szobákban, rettentően jól mutatnak a különböző történeteken, a különbözőségeken, és ezek hihetetlen fontos dolgok. Közben meglátni Magyarországot, megismerni az országot, ahová mi is tartozunk lélekben, hogy ha kultúr-nemzetről beszélünk, ami most inkább divatos és elfogadott szó. Tehát a kultúr-nemzethez való tartozásunkat így élni meg, hogy közben a vajdasági, felvidéki és erdélyi gyerekek egymást is megismerik, és a különbözőség értékét is megismerjük, hiszen nem vagyunk egyformák: azt gondolom, hogy ez egy nagyon jó történet, és így van értelme a határnak vagy az identitásnak a kérdéséről beszélni.

- A *Kijárat az Adriára* című regényed különböző műfaji kódokat hoz mozgásba, szó volt a történelmi vonatkozásokról, családtörténeti törmelékek is vannak benne, és nagyon erős az önéletrajzi vonulat. Miért írsz önéletrajzi jellegű szövegeket?

- Miért ír az ember önéletrajzi regényt? Elmondom egy történettel. A *Kijárat* inkább egy családregegy, így önéletrajzi is, de sokkal vállaltabban önéletrajzi a *Spanyol menyasszony*. Egészen fiatal író voltam (egyébként én nem voltam 17 évesen csodagyerek, már 23 voltam, mire írtam, igaz, hogy akkor rögtön kaptam egy díjat, amitől nem tudtam egy évig aludni, mert attól féltem, hogy nem tudok majd több könyvet írni, és egykötetes szerző leszek, és ez lesz a halálom és a szégyenem), szóval nagyon fiatal, értsd 27 éves szerző koromban az irodalmi esteken két visszatérő kérdés volt már akkor, pedig a gender még nem is volt divat, hogy na és milyen női írónak lenni? A másik pedig a Csáth és Kosztolányi városából jöttem-dolog. Hát azért azt mégse csináljuk, amit a nagy írók csinálnak a kérdezőkkel, hogy ha nem tetszik a kérdés, hogy azt mondják: igen. Meg: nem. Szóval nem lehet ezekre jó válaszokat adni, egyikre sem. Csáthra meg Kosztolányira végképp nem, ezzel engem az örületbe lehet kergetni. Most nem mondom el, mit gondolok Csáthról meg Kosztolányiról irodalmilag.

- *Leírtad a regényedben.*

- Igen. De elolvastam egy beszélgetést azzal a cselédlánnyal, aki jelen volt, amikor a Csáth Géza lelőtte a feleségét. Én ezt a könyvet akartam megírni. Én a szerelemnek és az érzelmeknek és az indulatoknak, a szenvedélyeknek ezt a megsemmisítő poklát szerettem volna megírni eredetileg, mert ez valahogy közel állt hozzám. És állandóan betüremkedett ez a fránya történelem, meg a háború, meg a széteső ország, meg az írástudók felelőssége, ezek a terhes és végtelenül unalmas dolgok, és nem hagyták, hogy megírjam ezt a Csáth-regényt, ezt a tényleg jó és izgalmas témát, mint a szerelem és a szenvedély. Ezért elkezdtem írni, hogy megszabaduljak és szembenézzek azzal, hogy végül is szétesik egy ország, és ennek ilyen terhei vannak. Már megvolt szerintem vagy 40 százaléka a regénynek, és amikor végigolvastam, egyrészt nagyon lilának tűnt, másrészt unalmasnak. Az ember ezt is megpróbálja megírni, kiköpni magából. És akkor kezdted olvasni, és megdöbbsz, hogy úristen, kit érdekel ez? Engem se érdekel. Abba is hagytam. Egyébként sem őrök meg szövegeket, nincs semmilyen nosztalgikus viszonyom a saját szövegemhez, kitörlöm a régi novellákat, tényleg nem érdekel. Erről is azt gondoltam, hogy majd kitörlöm. Ittam a kávémat, rágyújtottam. És bejött a gyerek a barátjával, mondták, azonnal keressem meg a piros noteszt, amit Párizsból hoztam, aminek a hátulján ott van a térkép, mert az nekik kell, mert ők men in black-ügynökök. 10 évesek lehettek. Akkor ment a TV2-n vasárnaponként a James Bond-sorozat. Nagyon jót lehetett rá aludni. Mondom nekik, miért nem vagytok ti James Bond. Néznek rám, hogy kicsoda? Fogalmuk nem volt, mi ez az egész. De aztán egyszer csak hallom a fiam hangját: a nevem Bond. James Bond. Erre bementem, és elkezdtem írni a regényt. Ez lett az első mondat. Onnantól kezdve írtam, meglett a hangja, meglett benne minden történet, és meglett benne reményeim szerint az a humor, megtaláltam azt, hogyan lehet erről az egész borzadályról írni, hogy ne legyen végtelenül unalmas. Végre oda jutottam, hogy megjelent a *Kijárat az Adriára*, és végre megírhattam a *Spanyol menyasszonyt*. Közben volt a Nyugat-centenáriumi 2008-ban, de már előbb elkezdett habozódni a dolog, különböző könyvkiadók mindenféle an-

tológiákat adtak ki, minden Nyugat-feleségnek megjelent a története, a Harmos Ilonkának, a Török Sophie-nak, meg a Czeizel Endre kielemezte, szóval minden mennyiségben minden volt. Ezt én bírom meg tűröm meg olvasom is, miközben azt látom, hogy semmi nincs a Jónás Olgáról. Ezzel párhuzamosan egyre erősödött az a fölöttébb kérdés a *Kijáráttal* kapcsolatban is, mert annak is vannak ilyen önéletrajzi részei, hogy anya, meg egyedülálló anya, meg gyerek, nőként létezni stb.

- *Háziasszony forradalmár...*

- Igen, ez engem hihetetlenül bosszantott, és akkor gondoltam, két legyet ütök egy csapásra, elmondom, mit gondolok a gender-dologról meg a női irodalomról meg a nőírókról egyrészt, másrészt pedig megkeresem a helyét a Jónás Olgának. És akkor így lett a *Spanyol menyasszony* „lány, regény”. Különben annak a passziómnak is szolgálhattam végre, ami a méltatlanul elfelejtett pöttyös és csíkos regényeket illeti a lányok életében, mert mégiscsak vannak ott nagyszerű könyvek is. A *Spanyol menyasszony* két szálon futó történet – nekem mind a három regényem ilyen, de nem azért, mert csak ilyet tudok írni, hanem azért, mert ez engem így szórakoztat, és legalább ennyi egy írónak is jár, hogy szórakozzon, amíg írja a könyvet. Kérdezték is, hogy miért nem a Jónás Olga gyerekkorát... Kit érdekel? Engem az az egy nap érdekel. Viszont nekem így jó, a James Bond meg a Jónás Olga meg a Leni Riefenstahl, és egyébként se gondolom, hogy állandóan új mutatványokat kellene az íróknak kitalálniuk. Igen, persze a regénynek a nyelve, a hangja vagy megvan és él, vagy nem. Ha nem, akkor akármilyen produkciót kitalálhat, nem lesz jó. Ha meg igen, akkor nem baj, hogy van valami, amihez pl. ragaszkodik. A *Spanyol menyasszony*hoz és az önéletrajziséghoz visszatérve ezt viszont úgy lehetett jól megírni, gondoltam én, hogy ha az ember hitelesen és csontőszintén ír. Azért mondom, hogy hitelesen és őszintén, mert nincsen az irodalomban olyan, hogy őszintén. Miért mondom mégis, hogy őszintén? Az, amikor az ember úgy ír, hogy – hát ezt azért nem mondom el magamról... – és ezen a ponton azt mondja, hogy de! És rákényszeríti magát, hogy tényleg azokat az emlékeket, azokat az érzéseket, butaságokat, történeteket mondja el a saját életéből, ettől úgy önéletrajzi, hogy nem sorjáznak az adatok, amelyek hozzám köthetők, és akkor vissza lehet számolni, hogy tényleg akkor és úgy volt, igen meg nem, mert ennek nincs jelentősége. Amikor egy szituációt ábrázoltam vagy valamit leírtam, akkor a kínosságát, a szégyellnivalóságát, azt, hogy mégiscsak ilyen rongyok vagyunk, és mikre vagyunk képesek a szerelemben, az szörnyű, ezt a szégyellnivaló dolgot, amit az érzések vagy az elköteleződések jelentenek fiatalon, ezt valahogy megérinteni vagy megpróbálni megfogalmazni – ez volt nekem fontos. Ugyanis odáig merészkedik ez a regény a nyíltságában vagy az őszinteségében, hogy ha nem kíméletlen vagy nem kegyetlen, akkor giccsé válik. Engem ez egyébként is rettentően foglalkoztat, hogy a közhelyek, a giccs világa és az értékek között hol húzódik meg a határ. Azért érdekel ez engem, mert nekem olyan tanáraim voltak, akik állandóan ebbe verték a fejünket, tényleg nagyon keményen bennem van ez az értékelvűség, meg hogy szemben a giccsel. Nyilván egy revolúciós agyam van, egyből a másik oldal felől próbál közelíteni, de szerencsére nagyon jó tanáraim voltak, akik megtanították, mi az irodalmi érték. Az is nagyon fontos, hogy az ember ízlését neveljék. Hogy érezd a finomságait a nyelvnek vagy az irodalmi szövegnek, mert leírni meg elmondani mindenféle okosságokat lehet, de hogy mitől él, hogy a szövete hogyan áll össze egy re-

génynek vagy egy szépirodalmi szövegnek, ahhoz kell az ízlés is. Mi más időben jártunk iskolába, ezt keményebben vették. Konzervatívabban. És jó játszani ezekkel a lehetőségekkel, jó kitolni a giccs, a közhely irányába. De ahhoz, hogy mégis megmaradjon ezen az oldalon, tehát mégis az érték oldalán, de közben olvasható is legyen, és mondjuk lehessen rajta nevetni, az szerintem fontos, ahhoz szükség volt erre a fajta lemeztelenítésre. Az viszont engem döbbenettel töltött el, hogy amikor megjelent szerbül a *Spanyol menyasszony*, több férfi olvasta, mint nő.

- *A két női elbeszélő történetét? A felmérések, statisztikák azt mondják, a férfiak nem olvasnak, tehát több a női olvasó...*

- Remélték, hogy ebből tanulva a hétköznapiakat jobban meg lehet talán úszni... A furcsa az volt, hogy mennyire visszakanyarodunk Szabadkához, egy zárt világhoz. Ennek a könyvnek elég nagy sikere volt a szerb irodalomban, de nem akarok most erről így dicsekedni. Belgrádban ugyanazt mondták, és a kritikusok le is írták, amit elmondtak nekem Győrben vagy Pécsen, ahol irodalmi esten jártam ezzel a könyvvel. Mindenütt csodálkoztak, hogy lehet, hogy a disco-feeling meg ez az egész '80-as évekbeli életérzés ugyanaz volt, hogy én ezt honnan tudtam Szabadkán, kérdezték tőlem Pécsen, majd ugyanúgy megkérdezték a belgrádiak. Tehát ha ők beszélgettek volna egymással, akkor kiderült volna, hogy ugyanazt élték meg, holott világok választottak el bennünket egymástól a '80-as években. Érintkezés nem volt a világaink között. Ezt tényleg így értsétek. Egészen más emberarcú szocializmusokban éltünk. Azon belül is Jugoszlávia még egy külön világ volt. Hogy egy regényvilág hogyan tárulkozik ki, hogy fordításban is megmutatkozik, hogy egy szabadkai magyar lánynak a nyúglódéseit, tengődéseit, sanyarúságát vagy örömeit vagy szárnypróbálgatásait, teljesen mindegy, minek nevezzük meg, úgy élheti meg valaki Belgrádban vagy Magyarországon, ez azt jelenti, hogy mégiscsak van valami jó, ami egy szöveget valóban élvezhetővé tesz, hogy nevezhetjük irodalomnak.

- *Elég drasztikus történet a Jónás Olga-történet a regényedben. Az egyik kritikus horrorisztikus elemeket is emleget.*

- Igen, tényleg vannak. Ugyanis a szerelem kegyetlen dolog. A szenvedély, a testiség még inkább az. Nagyon szép, de hogyha beleveszed, hogy itt egy megbomlott elméről van szó, egy kiszolgáltatott morfinistáról, aki hihetetlenül nagy művész, akkor az érthető. Nem attól horrorisztikus ez, hogy a Csáth Géza, aki egy hónapon keresztül tervezi, hogy majd megöli a feleségét, és valóban, féltékenységi rohamában lelövi, nem ettől vannak a horrorisztikus elemek, hanem attól, hogy a Jónás Olga nem pakolja össze a gyereket és nem megy el, nem mondja, hogy na viszlát, eddig volt, s nem tovább.

- *Pedig elviselhetetlen az a lét, amiben van.*

- Elviselhetetlen, és mégis marad. Nem azért marad, mert nincs hova menni, hanem valami hihetetlen erő visszatartja, és ez az izgalmas, hogy mi az, ami két ember közt így működik.

- *Ha kulcsszavakat kéne a regényekhez kapcsolni, akkor a Kijárat az Adriára a történelem, a Spanyol menyasszony a szerelem, a legfrissebb, A kis kavics pedig a film kulcsszót hívhatná elő. A 2010-es regényben is két női elbeszélő hangján szólnak meg az események. Az egyik egy negyvenes éveiben járó szingli történelemtanár napjainkban, a másik elbeszélő pedig Jónás Olgához hasonlóan nem fiktív alak, hanem egy valós filmrendező, színésznő, fotós, Leni Riefenstahl, aki Hitler propagandafilmjeit csinálta többek közt.*

Riefenstahl egyébként 101 évet élt, hetvenévesen még búvárkodva fényképezte a korallokat, az ő művészetéhez való viszonyát vizsgálod, meg erkölcsi hozzáállását a náciizmushoz. Ezt a Lenit hogy találtad meg?

- Forgách András írt egy drámát róla, nemrég volt egyébként a bemutatója. Hallottam, amit mondott róla: el nem tudta képzelni, hogy fogja ezt megírni, mert nem kedvelte – mondjuk így eufemisztikusan – túlságosan ezt a Lenit, a végére viszont csodálta. Én pont fordítva voltam: csodáltam ezt a Leni Riefenstahl-t, a végére pedig meggyűlöltem. Miért csodáltam? Arra is rájöttem, hogy nem a Leni Riefenstahl-t csodáltam én, hanem van nekem egy ilyen dolgom, amitől úgy látszik, nem szabadultam meg az élet folyamán, hogy én nagyon szeretem a filmeket.

- *Ez a vonzódás mindhárom regényedben ott van egyébként.*

- Nagy kedvencem volt Fassbinder, akinek a filmjei meghatározó élményt jelentettek. Fassbinder elég hamar meg is halt, és rögtön születtek róla tanulmányok, könyvet is lehetett róla olvasni. Amikor az ember elkezdett visszafelé nyomozni, elég hamar rábukkant a 20-as, 30-as évek Németországának filmsikereire, ezekre az alpesi filmekre, amelyekben sportolók mindenféle mutatványokat mutatnak be, és borzasztó bugyuta történetekből férfiak és nők jópofán kerülnek ki. Miért fontos ez? Nagyon lassan eszmél rá az ember, ez hogyan van a történelemben, ez hogyan segített egy nemzetnek talpra állni, aztán hogyan sikerült nekik megint elmenni a rossz vagy a nem megfelelő irányba. Egyrészt ez. Másrészt én Musil-t is nagyon szeretem, és az ő szövegeiben vagy följegyzéseiben is elég sok minden ilyenre találtam. Bernhard is nagyon fontos volt nekem, a '90-es években jelentek meg sorra a könyvei, az a humorosan ostorozás, az a cinikus humor, amivel a saját világához viszonyult, és amikor mindez így összeadódik az idők folyamán. És közben van ez a Leni Riefenstahl-történet, ami azért érdekes, mert azt tudtam, hogy egy filmes volt. Van egy magyar vonatkozása: együtt dolgozott Balázs Bélával. Balázs Bélának pedig van egy szabadkai kötődése: az ő darabjával, a *Boszorkánytánc*cal nyitották meg a szabadkai Népszínházat. Tehát ha Szabadkán kimondják, hogy Balázs Béla, akkor mindenki vigyázzba áll, és azt mondja: Népszínház. Mászt nem is tudnak róla. És '41-ben Velencében együtt dolgoztak, és a Balázs Béla beleszeretett, és a Leni összetörte a szívét...

- *Volt vagy húsz év különbség köztük.*

- Igen. Leellenőriztem: tényleg az van a filmlexikonokban, amit mi tudtunk, hogy a Leni Riefenstahl filmes, '41-ben megdicséri Chaplin a velencei filmfesztiválon, de a Hitler-ügy, a triptichon vagy ilyesmi... Kellő időben és térben megnéztem a vonatkozó szakirodalmat, a barátaimat is próbáltam meginterjúvolni, és filmeseiket is kérdeztem, hogy mikortól tudjuk azt, hogy ki ez a Leni. Mikortól van meg az a tudás, hogy ő nemcsak ez a – számomra azért a regény végére kiderült – középszerű színésznő? És nem olyan nagyon nagy filmes, és nem az erkölcsi vonatkozásai miatt, de ez most mindegy. Mikor mindez összeadódik, az én számomra megfogalmazódtak azok a kérdések, azok a fontos tapasztalatok, ha a nemzeti történelemről, a hovatartozásról, az elkötelezettségről, a valamilyen ügy mellett való állásfoglalásról, értelmiségi létről, független értelmiségi létről beszélünk, melyek azok a kérdések, amelyek relevánsak, amelyekre én szeretnék valamiféle válaszokat kapni. Ha tudnám a válaszokat, nyilván nem írtam volna meg ezt a könyvet. Ma sem vagyok biztos, de azt gondolom, egy kicsit azért közelebb jutottam ahhoz, ami ebben

engem izgat: a hamissággal való szembeszegüléshez. A Leni Riefenstahl igazából egy olyan figura, olyan lehetőség, ami ezeket a kérdéseket veti fel, mindazonáltal önmagában a meghasonlottságában egy hihetetlenül izgalmas ember volt. Egy centi őszinteség nem volt benne, az utolsó leheletéig. Én nem tudom, hogy láthatunk-e ilyen embert. Csak egy mondatot: amikor jönnek az amerikai katonák, és kihallgatják, és akkor ahogyan előadja, hogy ha ő bármiről tudott volna... de hát őt nem ítélték el semennyire. Miközben filmet csinál, a légerekből roma gyerekeket hoz ki statisztának. Elmegy, és válogat, te gyere, te nem. És azt mondja ő, elalélva, egyébként nagyon mutatós nő volt, hatalmas szőke habverő frizurája volt, és 239 foga (lehet, hogy cápa is volt egy kicsit, azért mélytengeri búvárkodott még 80 évesen is, végre rátalált a saját otthonára). Azt mondja a 239 fogával, hatalmas hajával, miközben olyan öreg volt, mint én, tehát nem volt egy fiatal maca, azt mondja a kihallgatótiszteknek, hogy ah, ha én ezt tudom, hogy ez zajlik Németországban... én öngyilkos lettem volna. Ezt a képmutatást! Meg a következő mondat: de hát én nem voltam a párt tagja! A náci Németország, Hitler maga pénzeli, fölépíti neki a filmgyárat, a legaljasabb módon jut mindenhez, és akkor van ez a válasz! Nem csak ez a képmutatás, ez a hazugság, nem csak a megbánásnak a hiánya. Egyébként azt gondolom, az, hogy ő soha többet filmet nem csinálhatott, pedig voltak rá próbálkozások meg érdeklődések, az azért nagyon sokat elárul arról, hogy valamiféle erkölcs mégiscsak mozog a világban. És ez nem arról szól, hogy milyen büdös rüfke, és kihasználja a lehetőségeit. Azt sokan csinálták. Hanem arról szól, hogy a megbánásnak a szikrája nincs benne 101 éves koráig. Ez az, ami minden megértést kioltott belőlem irányában, mire a végére értem a regénynek. Merthogy – éppen a napokban néztem meg újra – Sztálingrádról készült egy háromrészes dokumentumfilm, amit túlélő német katonák és oroszok beszélnek el, ha alkalmatok van, meg kell néznetek, ez valami egészen elképesztő. Kérdés, hogy egy egyszerű húszéves ember, aki katona, és odakerül, és ott szenved, és nem akarom a borzalmakat fokozni, az hogyan élhet úgy 50 évet utána azzal, hogy ő a bűnös, és valaki, aki erkölcsileg tényleg bűnös és tényleg alávaló, az pedig megússza, és se nem ellenség, és se nem ez, se nem az. Tehát azt gondolom, hogy az a minimális dolog, hogy amit a világban vagy a gondolatainkban a nemzetekről, a történelemtől vagy a háborúkról való gondolkodásunkban egy kicsit helyre tehetünk vagy árnyalhatunk legalább, ha erre van módunk, akkor azt meg kell tennünk.

(Nyitra, 2011. május 4.)

MIZSER ATTILA – NAGY CSILLA

Fesztivál, tánc, kommunikáció

Beszélgetés Dr. Egyedné Baránek Ruzsenkával,
a Nógrádi Nemzetközi Folklor Fesztivál főszerzőjével

Idén 17 éves a Nógrádi Nemzetközi Folklor Fesztivál, Nógrád megye legjelentősebb kulturális rendezvénye. Dr. Egyedné Baránek Ruzsenkával, a Balassi Bálint Megyei Könyvtár és Közművelődési Intézet közművelődési szakemberével a kezdetekről, célokról és lehetőségekről beszélgettünk.

– Kitől származik a fesztivál gondolata?

– A fesztivál 1996-ban indult, de tulajdonképpen folytatása volt több kisebb nógrádi (nemzetiségi, folklór és kulturális) rendezvénynek. Az ötlet azért született, mert a sok hasonló programmal felapróztuk magunkat, és nem volt lehetőségünk Nógrád értékeit teljes mértékben, arányaiban bemutatni. A férjemmel Lengyelországban vettünk részt egy olyan fesztiválon, amely több helyszínen, településen is zajlott, és arra gondoltunk, Nógrádban is meg lehetne valósítani egy ehhez hasonlót. Ez találkozott a nógrádi néptáncsoportok szándékával is, hiszen az ő problémájuk meg az volt, hogy nehezen tudtak eljutni külföldre, mert nem volt módjuk elhívni, visszahívni más csoportokat, a csoportjaink korábban nem voltak benne a nemzetközi „vérkeringésben”. A fesztivál másodlagos célja ennek megfelelően (a saját értékek bemutatása mellett) a nemzetközi kulturális kapcsolatok élénkítése volt. A tervek megvalósítását a kezdetektől segítette a megyei közgyűlés, és mindig mellettünk állt a közgyűlés elnöke, Becsó Zsolt is. Eleinte csak nógrádi, később, 2000-től kezdődően a határon túli, főleg szlovákiai települések is bekapcsolódtak, hiszen a történelmi Nógrád területén élő kollégák is fontosnak tartották ezt a célkitűzést. A megnyitót mindig a Somoskői vár alatt – szimbolikusan a szlovák-magyar határon –, a gálát pedig Bánkon, a gyönyörű vízi színpadon tartottuk. Az állandó partnerek közül megemlíteném például Losonc városát (és a losonci Nógrádi Művelődési Központot), Füleket és Ragyolcot.

Két dolgot tartottam hangsúlyosnak a kezdetektől: hogy a szervezés jó legyen, és hogy színvonalas program alakuljon. Mindig pontosan tudtam, hogy a csoportok milyen műsorral érkeznek, mert minden résztvevőt a teljesítménye alapján kértem fel – az alapján, amit már máshol láttam, vagy személyes tapasztalat alapján ajánlották. Valójában egy egész éves munkát jelent a szervezés: a jó fesztivál titka az, hogy az előző évi elszámolástól (augusztustól) kezdődően már az újra koncentrálnunk, felkérjük azokat, akiket látni szeretnénk, és megadjuk az az évi, épp aktuális tematikát – hiszen a folklórfesztiválnak mindig van egy jól behatárolható témaköre, amelyre tudatosan készülniük kell a csoportoknak, ebből adódóan egy teljesen új programmal érkeznek (ilyen sikeres téma volt például a „Lakodalom van a mi utcánkban...” és a „Nemzedékről nemzedékre”).

A fesztivál a szereplőknek is igyekezett mindig élményt nyújtani: a csoportok számára programokat szerveztünk, megmutattuk a vidékünket, hiszen fontos, hogy ők is jól érezzék magukat, hogy valamit magukkal vigyenek tőlünk, hogy barátkozzunk, kapcsolatokat építsünk egymással. Egykor én is néptáncoltam, ezért is hangsúlyozom, hogy minden táncos egy barát, aki nyitott, aki azért jön, hogy megmutassa a saját kultúráját, és ezt meg kell valamiképp köszönni neki. Úgy hiszem, a színvonal mellett ez a hozzáállás is szerepet játszott abban, hogy a fesztiválnak Európában, sőt a világban (hiszen még Zulu herceg is járt nálunk) nagyon jó híre keletkezett.

- *A fesztivál többnyire szlovák-magyar határ menti településeken zajlik. Hogyan látja a két nemzet kapcsolatát?*

- Az én helyzetem azért speciális, mert Gyetváról, Közép-Szlovákiából származom, szlovák nemzetiségű vagyok. Férjem a nógrádi Mihálygergéről származik, és annak idején tulajdonképpen épp a néptánc hozott össze minket. Tehát hiszek abban, hogy a kultúra híd lehet a nemzetek között: ez szerepet játszott abban, hogy elkezdtünk Szlovákiával együttműködni. Dél-Szlovákiában természetesen nagyszámú magyar nemzetiségű él, és Magyarországon is élnek szlovákok. Kézenfekvő volt, hogy a fesztivál hatóköre túllépje a határt, és az elképzelés a gyakorlatban is nagyon sikeres volt. Nem véletlen, hogy nemzetiségi településeken zajlik a program. Hagyomány az is, hogy a bánki gála előtt rendezzük meg a Nógrádi Nemzetiségi Találkozót, valamint a Magyarországi Szlovákok Országos Folklor Fesztiválját. Úgy gondolom, a fesztivállal nagyon sokat tettünk a szlovák-magyar kapcsolatokért. Itt egy rendezvényen sem volt kérdés, ki milyen nemzetiségű, sőt a politikát sem próbálta senki belevinni a programokba. Megtanultuk tisztelni egymás kultúráját, és ez a legfontosabb. Az időnként felmerülő közéleti változások szerencsére nem érződtek a rendezvényen. Például az egyik ilyen „nehezebbnek” mondható évben itt volt a szlovák nagykövet, aki beszédében hangsúlyozta, hogy ha mindenhol úgy működne a kommunikáció a két nemzet között, ahogy a mi fesztiválunkon, akkor nem lenne valójában nemzetiségi kérdés. Salgótarján a fesztivál központja, hiszen itt van a megyei könyvtár, amelynek keretén belül működünk. Határ menti városról, megyeszékhelyről van szó, és ha valakinek van szerepe a szlovák-magyar együttműködésben, akkor Salgótarjának van. Tesz is érte, több szinten, de úgy gondolom, vannak még perspektívák, lehetőségek. Például a városnak nincs operája, színháza, ellenben a szomszédos Besztercebánya rendelkezik ezekkel a kondíciókkal. A salgótarjáni szlovák kisebbségi önkormányzat eddig is szorgalmazta ezt a kapcsolatot, de turizmus és kultúra szempontjából sokkal jobban ki lehetne aknázni a kínáló lehetőségeket, például az oktatás, az egyetemek, főiskolák együttműködése terén, de akár a szlovák nyelv oktatásának bevezetésével is. Több lehetőséget teremthetnénk a párbeszédre. Adott esetben a kultúra is lehet egy ilyen nyelv, talán épp a problémák megoldásának a nyelve.

- *Hogyan látja a fesztivál jövőjét?*

- Anyaintézményünk, a megyei könyvtár, Molnár Éva igazgató nagyon nyitott, a messzemenőig partner mindenben, ami a fesztivált érinti. Nagyon szeretem Nógrád megyét, most már nógrádi vagyok, és úgy hiszem, ez a megye megérdemli, hogy egy ilyen kiemelkedő nemzetközi fesztiválja legyen, amire büszkének lehet lenni.

SULYOK LÁSZLÓ

Sors-birkózások

Négy konfesszió

„...szegény/gyermekeim... csak azt
kívánom: bárhová vet a sors élni: jobb
sors legyen az, jobb élet, mint apátoké!”

(Szophoklész: *Oedipus király*
Babits Mihály fordítása)

Nacionálé

Név, eredeti szakképzettség: Berki Szilveszter, pék. *További képezések:* számítógépkezelő, mézeskalácssütő, szociális munkás. *Iskolai végzettség:* nyolc általános, érettségi vizsga földrajzból, biológiából, magyar nyelv- és irodalomból, történelemből (a bátonyterenyei Fáy András Szakközépiskola, Szakiskola és Kollégiumban). *Munkahely:* állandó éjszakás egy karancslapujtói magánpékségben. *Születési hely, idő:* Salgótarján, 1977. szeptember 2. *Anyja neve:* Szörös Rozália. *Családi állapot:* élettársi együttélés (Nagy Anita). *Gyermekek:* Szilveszter, 2006. augusztus 4. *Lakás:* Salgótarján-Zagyvapálfalva, Csokonai u. 101. *Különleges ismertetőjele:* hallássérült.

(A családapa, visszafogott büszkeséggel, végigvezet birodalmán. Régi, hosszanti elrendezésű, magunk között mondvá: parasztház, némileg átalakítva, a mai kor követelményeihez igazítva. Két szobája mellett fürdőszoba, főzőfülke. Udvara nagy, nagy a hátra futó kert is. Mindkettő közös a férfi szüleivel, akik az udvar jobb oldali zugában álló, modernebb kinézetű és kivitelezésű, de mára már erősen megkopott kockaházban laknak. A kertet nem műveli senki. Csak a füvet kaszálják le a gyümölcsfák alatt. A fiatalok nem szeretik a kerti munkát, idősebb Berkiék ereje pedig a nyarak múlásával egyre fogyatkozóban. Különben is, az állampolgárok többségével egybehangzóan állítják: minek bajlódni kerttel, állatokkal, a globalizált Magyarország globális piacán minden szükséges zöldség és gyümölcs, minden konyhára való hús megtalálható és megvásárolható; csak pénze legyen az embernek, ami lényegében azt jelenti: legyen munkája!)

Kedvencek listája

Kedvenc étele: rántott hús. *(Anita megjegyzése:* Időnként be szokott segíteni a főzésbe, de annyira torkos, hogy mire kész a rizs, vagy a krumpli, ő már jóllakott. *Szilveszter megmagyarázza az asszonyi észrevételt, és kiegészíti:* Teljesen idegbeteg va-

gyok a rántott húsért. Nemrég anyósommal együtt sütöttünk, közben kiment rágyújtani. Míg távol volt, megettem mind, amit addig készítettünk. Szégyelltem magam utána nagyon, de nem tudtam megállni.)

Kedvenc itala: nincs. (Üdítőket iszik különösebb válogatás nélkül. Alkoholt ritkán, de akkor jobbára Borsodi sört, unikumot, télen pedig vörösbort kólával.)

Kedvenc évszaka: nincs. (Mindegyikben megtalálja a szépet, mindegyikhez alkalmazkodik. Nem befolyásolja az idő, mindennap ugyanolyan a kedélyállapota, a kedve, jegyzi meg öntudatosan.)

Kedvenc időtöltése: teljesen változó, mert sok minden érdekli az életben; ami viszont napsütésmentes időben elmaradhatatlan: a vasárnapi foci, a kiterjedt rokonsággal, az Arany János Általános Iskola tornatermében.

Kedvenc futballcsapata: Chelsea. (Rendszeres nézője a Premier League mérkőzéseinek, az angol focit szereti, sőt: imádja!)

Kedvenc tévécsatornája: mindegyik sportcsatorna, illetve a Viva zenecsatorna. (Anita ezúttal is hozzászól, de nem úgy beszél, mint aki áldozatot hoz: Szoktam vele nézni a focimeccseket... Néha még drukkolok is.)

Kedvenc filmje: nincs. (Magától értetődik, hogy a feliratozott filmeket nézi szívesen, csak azt fájlalja, hogy ilyen produkciók manapság ritkán vannak adásban. Természetes az is, hogy a napi híradók közül a feliratozottakat részesíti előnyben, illetve azokat, amelyek jeltolmácsot alkalmaznak.)

Kedvenc rádiója: a salgótarjáni Focus Rádió. (Magyarázata szerint a sok jó zene miatt.)

Kedvenc zenekara: nincs (Illetve azokat az együtteseket favorizálja, amelyek energikus, vérpezsdítő, dallamos zenét játszanak.)

Kedvenc zeneszáma: mindegyik dal, amelyik a *Grease* című amerikai filmben elhangzik. (Eszmeccserénk közben megegyezünk abban, hogy ez a musical produkció akár a kedvenc filmje is lehetne... Mint ahogyan a főszereplő John Travoltát is mélyen a szívébe zárta.)

Kedvenc olvasmánya, könyve: nincs. (Könyvet nem szokott olvasni, mert szerinte nincs rá ideje. Előfizetője viszont a *Nógrád Megyei Hírlapnak*.)

Kedvenc keresztneve: mindegyiket kedveli.

Kedvenc ünnepe: a születésnapja. (Mert neki akkor – sokat mondóan összemölygünk – dupla szilvesztere van).

(Beszélgetésünk, aligha árulok el titkot ezzel, hiszen a nacionálé egyik eleméből kikövetkeztethető, nem teljesen zökkenőmentes. Berki Szilveszter ugyanis csaknem süketen, következőképp némának született. Sok nehézség árán, figyelmes és gondos bánásmóddal tanult meg beszélni, írni, olvasni, számolni. Artikulációja tehát sajátos. Ahhoz, hogy pontosan értjük és megértsük egymást, sokszor kell visszakérdeznem. A fontos, hogy végül mindent a tudomásomra hoz, amit csak tudatni akar, és ő is megért mindent, amit mondok neki.)

Első konfesszió (Berki Szilveszter)

Intézetben nevelkedtem, négyéves koromtól majdnem 19 éves koromig. Süket-néma voltam. Szerencsére felkerültem Pestre, a nagyothallók intézetébe. Zuglóban jártam óvodába, iskolába. Egyénileg foglalkozott velem a logopédus, megtanultam beszélni. Szakmát szereztem. Pék vagyok. De a családomtól nem szakadtam el.

Minden pénteken hazajöttem Zagyvapálfalvára, és itthon töltöttem a hétvégét. Jó tanuló voltam. Négyes-ötös. Nem volt baj a magatartásommal sem. A tanáraink mindig megdicsérték, sokan szerettek. Szerettem tanulni. Nem tudom megmondani, miért... Tudni akartam.

Mikor meglelt a szakmám, hazajöttem. A szüleim megvették nekem a szomszéd néni házáat. Karancslapujtón kezdtem el dolgozni, a téész pékségében. Híres volt a pékség, híres a kenyereink. Jó alapanyaggal dolgoztunk. Mégis visszamentem Pestre. Három év után. Csábítottak a régiék, a múlt. Mert nagyon jó volt a Szabadság téren.

Elvégeztem egy számítógép-kezelői tanfolyamot, a munkaügyi központ támogatásával, de nem találtak megfelelő munkát nekem. Ekkor újra hazajöttem, és azóta itthon próbálok boldogulni.

A karancssági téész pékségében kaptam munkát. Csoportvezető voltam. Szerettem dolgozni. De két év múlva megbukott a pékség. Úgy, hogy ki se fizettek.

Ezután Kisterenyére vezetett az utam. Oláh János cukrászüzemében aprósüteményeket, habrolót készítettem. Hírünk volt a környéken. Annyira megszerettem a cukrászatot, hogy beiratkoztam egy mézeskalácsütő-tanfolyamra. Ez Balassagyarmaton volt. Közben esti levelező szakközépiskolába jártam Nagybatonyba, a bányavárosba, le akartam érettséget.

Később elvégeztem a szociális gondozó és ápoló tanfolyamot. Munkát ígértek velem, és adtak is. Az állami támogatást mindig igyekeztem kihasználni. Így dolgoztam egy évig a salgótarjáni kórházban, a baleseti sebészetben. Segítettem a rászorulóknak. Szívesen, örömmel, serényen... Nagyon sokfélét csináltam ott. Etettem a betegeket, különböző vizsgálatokra vittem el a papírjaikat, szóval elirányítottam őket az intézményben. Szerettem. Az ápolónők keze alá dolgoztam. Meg is hosszabbították a szerződésemet, július végéig. S hozzá kell tennem, hogy ez, mármint a hosszabbítás nem mindenkinek sikerült.

Sok jó történt velem az életben... 2006 nyarán különösen... Az előző évi földrajz, biológia érettségi mellé ugyanis megszereztem magyar nyelv- és irodalomból, meg történelemből is az érettségim, és megszületett a fiam... Nem akartunk még gyereket a párommal, de megese... megfogant... Csak pár napja dolgoztam a kórházban, és jött a fiú. Anita augusztus 20-ára volt kiírva, de a kicsi már augusztus 4-én, pénteken kopogtatott. Délután három órakor, császárral született. A nevemet kapta: Szilveszter... Akkor már harmadik éve éltem együtt az élettársammal. A kisterenyei cukrászüzemben ismerkedtünk meg. Egymás közelében dolgoztunk, ő a csomagolóban... Helyes volt, tetszett nekem, megszerettem... Később egyszer azt mondta, neki az tetszett meg bennem, hogy szomorúságot látott a szememben... Nagyon sokat segítettem a szüleimnek, például a házfelújításban. Úgy érzem, elfogadnak... Azt vallom: tisztelnünk kell egymást... A boldogsághoz. A boldogságért... Ennyi az egész.

Ha belegondolok az életembe, mi mindenben mentem át, csak azt mondhatom, hogy sínen vagyok. Képzettségem van, családom, állásom van. A munkahelyeimen szerettek, szeretnek. Mert ezt mondhatom most is, hogy már jó három éve újra az eredeti szakmámban dolgozom. A salgótarjáni Palócbrot Sütőipari Kft. után jelenleg egy kis magánpékségben sütöm a kenyeret meg amit kell. Csak nagyon megterhelő már. Évek óta állandó éjszakára járok. Azóta már a kisfiam is megőött. Öt-

éves lesz hamarosan. Szívesen elmennék már máshová, ahol nincs ez az intenzív éjszakai igénybevétel. De nem tudom, hova. Az élettársamnak még mindig nem találtunk munkát, bár rendszeresen kerestünk. A környéken nagyon szűkösek a lehetőségek. Most éppen a hangszórógyárba adta be a jelentkezését, és várjuk, hogy visszajelezzenek... Szóval nem ugrálhatok. Mindamellet nem esem kétségbe. Szeretem a szakmámat, a cukrászdát. Akár holnap visszamennék oda. Oláh Jánosnál nagyon szerettem. Mindig mást sütöttünk. Soha nem volt unalmas.

Van egy digitális, sztereo hallókészülékem. Borsos az ára, de megéri. Havi részletekben törlesztettem. Hallok vele... Kint most megy el egy mentőautó, ugye?... Nem teljesen hallok, de hallom... És ha figyelem a szájmozgást, mindent megértek... A hallássérültek szövetségében használjuk a jelbeszédet is... Minden pénteken eljártam a klubba. Rendezvényekre, nőnapra, mikulásra. Mentem focizni. Még vetélkedtem is. Például a Távolság határok nélkül játékban... Itt, látja, van két televízió... a Grundigot egy vetélkedőn nyertem.

(Szilveszter szülei betanított munkások. A zagyvapálfalvai síküveggyárban dolgoztak, mígnem az üzem megszűnt. Kényszerűségből vállalkozásba fogtak. Használt ruhával, ipari ronggyal vásároltak, amíg az apa erejét meg nem törte egy agyhártyagyulladás. 57 éves, négy évvel idősebb a feleségénél, aki 17 évesen szült először: egy leányt, két év múlva meg Szilvesztert, s újabb két évre rá pedig megszületett az öcsike. Szilveszter nővére kitanulta a varrónő szakmát, de az olcsó kínai textilárak áradata lassan megölte ezt az élethivatást. Egy ideje lángossütőt működtet a salgótarjáni kórházban, a városi piacon, vállalkozóként. Férje vízdíjbeszedő, de elvállal minden munkát, csak hogy pénzhez jusson. Két lányuk nővé érett ezekben a hónapokban. Szilveszter fivére – a családban Suminak becézik – asztalos szakmát szerzett, bútorkárpitos egy külföldi tulajdonú, ülőgarnitúrát gyártó cégnél. A futball szerelmese. Korábbi csapata a megyei osztályú Salgótarjáni BTC volt, most egy falusi együttesben kergeti a bőrt. Csatár. Azt mondják, ügyes, jól teszi-veszi a labdát. Két gyermeket, egy fiút és egy kislányt nevel a hitvesével.)

Második konfesszió (Nagy Anita)

Első látásra nem tetszett nekem Szilveszter. Nem is akartam vele szóba állni. Ettől ideges lett, és váltott... Szóval megváltozott... Addig mindig segített a munkában, és udvarias volt... Na, most már elég, gondolta egy idő után, és keményebb hangon kezdett el beszélni velem... Ezután kezdtünk el aztán találkozgatni. Kezdet hatni rám a kitartása, a rámenőssége.

Kisterenyei vagyok. Anyu varrónő, de szociális gondozóként dolgozik. Apu lakatos, targoncavezető. Csak hát munka kellene... Nekik, nekünk... Mindenkinek... Az öcsémnek se munkája, se szakmája nincsen... Egy időben elég sok feszültség is volt a családukban, főleg az anyagiak meg a jövőnk miatt. A sok vita oda vezetett, hogy nem tudtam beiratkozni a ruhaipari technikumba, pedig nagyon szerettem volna. Nem volt más választásom: a 10. osztály elvégzése után el kellett mennem dolgozni, az akkor még működő kötődébe. Szakmám nincs. Huszonhat éves vagyok.

Szilveszterrel jól kijövök. Nagyon jó szíve van. Sőt, túl jó szíve van. Nem tud nemet mondani. Úgy veszi, hogy az gonoszság... Hogy miért ilyen a természete?! Nem tudom. Talán a pesti neveltetése miatt... Én mondogatom neki mindig: meg

kell tanulnod nemet is mondani, mert sokan éppen ezt használják ki, a jóságodat... Nem lehet csupa fejbólogatással élni!

Engem nem zavart a származása. Soha... A legjobb barátnőm is roma volt a bányai ISZI-ben... Ugyanolyan emberek ők is, mint bárki közülünk... Persze a szokásaik másak. Azt ismerni kell. Megérteni... Irtózatosan nagy például bennük az összetartozás érzése. Egy-egy családi ünnepen rengetegen gyűlnek össze... No, ezt a nagy tömeget nem szoktam még meg... Egyébként pedig nincs semmi baj közöttünk... De mondok még valamit a családjáról... magunkról: rendszeresen járnak ide a testvérei... Az öregek az udvar másik felében laknak, ott, abban a kocka házban. A gyerekek, a szülők kíváncsiak egymásra, törődnek egymással. Nem véletlen, hogy a Berkieket szeretik ezen a környéken... Az apja legjobb barátja sem roma... Misi bácsi... Amikor apósom nagybeteg volt, kocsival ő vitte fel Pestre, meg hozta vissza, pusztá szívességből.

(Régi emlékünnepen, a nemzetközi nőnapon beszélgettünk. Egyszer csak elötétült az üveges ajtó, először egy kislegény, majd egy kisleány toppant be rajta, s mögöttük a szülők: a focista Sumi, alias Berki Krisztián és felesége. Köszönteni jöttek az édesanyját, a nagyit, aki hallássérült fiánál beszélgetett éppen.)

Harmadik konfesszió (Id. Berki Szilveszterné)

Szilvi nagyon beteg gyerek volt, vele nagyon megszenvedtem. Annyira, hogy idegkimerültségbe, depresszióba mentem. Fulladozott. Folyton kórházba kellett hurcolni. Betöltötte a három hónapot, a négyet, és továbbra is fulladt. Oxigént, infúziót kapott, sokszor. Azt lehet mondani, hogy én nem is neveltem ezt a gyereket, hiszen hónapokig kórházban volt. Hörghurutos, asztmás a gyerek, mondták a tarjáni orvosok, majd kinövi. Ebben a tudatban voltunk. És négyéves koráig nem derült ki, hogy mi is az igazi baja...

Egyszer Kormos doktornő odajött hozzám, mert megsajnálta, és azt mondta: tudok én Budán egy helyet a Sváb-hegyen, oda kellene elvinni a gyereket. Jó a levegő, gyógyszerek is vannak... Tajti főorvos nagy sokára küldte el Szilvit. Már azt mondtam neki, ha nem utalja be, magamra teszek kötelet, mert mindig félve jövök magukhoz. Ha nincs az ágyban a gyerek, azt hiszem, hogy meghalt, pedig csak vizsgálatra vitték... Jól van, anyuka, mondta, holnap viszik a Sváb-hegyre, magának nem kell menni, csak látogatóba... Mikor felmentem, nem akartam hinni a szememnek: az ágy üres. Megijedtem, baj van, hol a gyerek?... Hol van? Hol?... Hát a többi gyerekekkel játszott... Olyan szép volt, mint egy kislány. Fürtökben lógott a haja, a két szeme ragyogott... De nem is én vettem észre, hanem az uram. Ott a gyerek, lökött oldalba, nem látod? Ott játszik a többi között... A saját fiamat nem ismertem meg, olyan volt... Kicsit kövér... Tarjánban meg oxigén alatt, lekötözve; csak az ágyat rázta, mikor meglátott bennünket... Mert az apját nagyon szerette...

Budán aztán kiderítették, hogy baj van a szívével is. Megműtötték. Ezután... akkor jött helyre... ott, a Sváb-hegyen.

De közben kiderült más baj is... Tényleg, furcsa volt a hallása régtől, tudtuk. A rokonok szóvá is tették nemegyszer: Te, mintha nem hallana ez a gyerek. Én meg megsértődtem, miért mondanak ilyet. Az uram fejében fogant meg aztán a tenni-

való, hogy jó lenne Szilvit a fülére megvizsgáltatni... Hát, a tarjáni fül-orr-gégészetben kimutatták, hogy nem hall a gyerek. Hogy a betegeskedése miatt-e? Mert sokszor volt felszúrva a füle. Vagy veleszületett ok miatt? Nem tudjuk, azt nem mondták meg. Ezután került Szilvi intézetbe. Speciális óvodába járt négyéves korától. A hallássérültek intézetében tanulta ki a szakmáját is... Én azt akartam, hogy műszerész legyen. Mert nyugodt volt, jó fejű... De nem hallgatott rám. *(Ebben a pillanatban Szilveszter kisleánya, aki közben felébredt, huncizott egyet. Ott van az igazság! – jegyezte meg gyorsan a nagymamája.)* Én akartam az érettségit is... Mint ahogy Krisztiánt szívem szerint rendőrnek adtam volna, de ő nem akart tanulni. Még jó, hogy az asztalos mesterségre sikerült rábeszelnem... Őszinte leszek. Azért akartam, hogy tanuljon, mert én nem tanulhattam, és velük akartam bizonyítani... főleg magamnak. Mi hatan voltunk testvérek, én voltam a harmadik gyerek, és csak hat osztályt végeztem.

Az embernek sok mindenben túl kell mennie az életben. És van, amit nem szabad mellre szívní. Például bizonyos mellőzéseket, sértéseket. Az emberek már csak ilyenek. Néha akkor is bántják a másikat, ha az nem szolgált rá, ha egyáltalán nem érdemi. Engem is értek bántások, csalódtam én is emberekben. Még a családban is. Mert bizony azt kell mondanom, hogy a férjem családja nem bírt annyira engem. Ámbár a testvéreim, vannak nyolcan, ez nem nagyon látszott... De hogy megértse: mi balassagyarmatiak vagyunk, fehérbőrűek, ők meg lucfalvaiak, barnák, magyar cigányok... Meg a lánytestvérei irigykedtek azért is, mert nekem volt eljegyzésem, volt esküvőm, nekik meg nem... Persze kaptam sértést magyaroktól is, a parasztoktól, ahogy mi mondjuk. Fiatalabb koromban, nem mindenütt fogadtak el. Viszszagondolva a történetekre, ez persze nemigen a cigányságom miatt volt, mert azt nem is tudták, az nem látszott rajtam... Későbbi munkahelyemen, a síküveggyárban viszont már nem volt semmiféle gondom a személyem elfogadtatásával. Úgy vettek a munkatársaim, a főnökeim, mint a többi embert, nem tettek különbséget velem... ami nagyon jólesett.

(Részletek a Hallásvizsgáló Országos Szakértői és Rehabilitációs Bizottság és Gyógypedagógiai Szolgáltató Központ 2005. március 10-én fogalmazott szakértői véleményéből: „.../Berki Szilveszter/ hallássérült fiatal bizottságunk nyilvántartásában szerepel... A tanuló sajátos nevelési igényű, különleges gondozásra jogosult. Javasoljuk tanulmányai és az érettségi vizsga során a magyar nyelv és irodalom, történelem, biológia és földrajz tantárgyakból az írásbeli beszámoló szóbeli beszámolóval, matematika tantárgyból a szóbeli beszámoló írásbeli beszámolóval történő felváltását... Az érettségi vizsgán hosszabb felkészülési időre, a vizuális megerősítés biztosítására és a tanulmányok során alkalmazott segédeszközök használatára jogosult.”)

Negyedik konfesszió (S. L. osztályfőnök)

Amikor Peleskei Mihály tagozatvezető kollégám bemutatta Berki Szilvesztert, értésemre adva, hogy az általam vezetett felnőtt szakközépiskolai osztályban fogja folytatni tanulmányait, szerfelett meglepődtem. Természetesen nem rögtön, csak amikor megszólalt. Akadozva formálta a szavakat, alig értettem azt, amit mondott. A harmadik-negyedik mondat után átment tegezésbe, majd egyszer csak újra magázni kezdett... De, sokat látott idős emberként, hamar megszoktam ezt a stílust, és

úgy fogadtam Szilvesztert, ahogyan volt, ahogy van... Miután utána olvastam a hallássérültek problémáinak, egyre jobban tiszteltem. Tudjuk, hallás nélkül nincs beszéd, a kettő nélkül pedig problematikus a gondolkodás. Rádöbentem, micsoda erőfeszítésre és igyekezetre van szüksége ennek az embernek, Szilveszternek ahhoz, hogy lépést tartson az osztálytársaival, hogy kielégítően kommunikáljon velük, és velünk, tanárokkal. Természetes lett a számomra, hogy ott segítsek neki, ahol csak tudok... Megérdemelte... Egy kis időt leszámítva... Amikor túl nagyot markolt, túl sokat akart egyszerre elvégezni; akkor visszaesett a szakközépiskolai tanulmányaiiban. A visszaesést tapasztalva azonban elbeszélgettünk, és Szilveszter megértette, hogy most az érettségire kell koncentrálnia... Két egymást követő évben érettségizett. Csak matematikából nem. Abból nem sikerült az írásbelije... De ahogy ismerem őt, addig nem fog nyugodni, s úgy legyen, amíg meg nem szerzi ebből a nehéz tantárgyból is az érettségit, teljessé téve ezzel a bizonyítványát.

Szilveszter magatartásáról és viselkedéséről csak felsőfokon tudok beszélni, kicsit ódzkodom is tőle, nehogy visszatetsző legyen... Szilveszter kulturált, tanult, figyelmes és érdeklődő fiatalember. Rendkívül rokonszenves. Kivételes tanulási kedve, az átlagosnál határozottabb, erősebb igyekezete révén osztálytársai is gyorsan a szívükbe zárták. Az esti levelező tagozaton tanító kollégáim ugyancsak elismeréssel szóltak róla; megoldhatatlan problémát soha nem jelentett. Természetesen nagyobb figyelmet igényelt mindenkitől, a diáktársaktól és a tanároktól egyaránt. Nagyobb türelmet, és több tapintatot. A Fáy szakközépiskolában mindenki partner volt ebben. S ugyanígy csak a jót, a segíteni akarást tapasztaltam a hallássérültek Fekete Márta által vezetett salgótarjáni irodájának alkalmazottai részéről is, akik kívánság és szükség szerint jöttek az iskolába jeltolmácsolni azért, hogy biztos legyen tagtársuk felkészítése az érettségi vizsgára. Ez a közös akarat mindenképpen kellett Szilveszter sikeréhez.

Sok tanítványomra emlékszem szívesen, Berki Szilveszterre pedig különösen. Soha nem volt olyan tanulóm, mint ő... És már nem is lesz, mivel nyugdíjas vagyok... CD-lemezen őrzöm azokat a felvételeket, amelyeket az osztály pásztói érettségi bankettjén készített. Ajándék-fotók. Nem lehetek elég hálás neki ezért a figyelmességért.

TÓTH KINGA

„Mintha csak egy ablak lenne”

Egy szemétdomb festményei

Molnár Gergelyt több mint tíz éve ismerem, akkor Szombathelyen, a Művészeti Szakközépiskolában tanult festészetet, szobrászatot, és már akkor is nehezen lehetett rávenni arra, hogy mutassa meg a munkáit – pláne, hogy beszéljen róluk. A figuralitás vonzotta, embereket rajzolt és festett, időnként csak mozdulatokat vagy arcokat, de gyakorlatilag mindenhova, ahol szabad teret talált. A lap vége, a behajlítás sosem akadályozta, a formák tovább alakultak a falon, asztalon, rajztáblán, könyveken, beépültek a szövegek közé, elbeszélék-kifigurázták, narrálták azokat, együtt éltek velük.

Aztán a Nyugat-Magyarországi Egyetem (Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola) hallgatója lett és vizuális kommunikációval kezdett foglalkozni a rajztanárság mellett. Jöttek az animációs kisfilmek, „gyurmácsiga” videó, és a Barcsay-biblia, a formabontás és az alakok maradtak, mélyültek a kifejezések, miközben egyre nagyobb íveket járt az ecset, türelmetlenül, csak a legfontosabb mozzanatokot kiemelve.

Most meg itt az *Egy szemétdomb festményei*, épp a budapesti Tarajos Gőte Artklub falán, ajtók-ablakok, talált és kapott tárgyak, néhol vásznak, keretből kivágva, szaggatva-formázva, saját deszkákra feszítve vagy csak maga a lepel mindenféle sallang nélkül felhúzva a falra. Gergő zavarba ejt, nem hagyja nyugodalomban bárméskodni a kedves figyelőt, célja van.

Azt mondja, nem gyönyörködtetni szeretne, hanem elgondolkodtatni.

„Kiállításaimon vetítések, felolvasások és zene egyaránt megjelennek. Képeim alapjául a vászon mellett ajtókat, szekrényajtókat, fémlemezeket, kidobott tárgyakat is használok, amelyeknek saját múltjuk van. Céлом nem gyönyörködtetés, hanem energiaközvetítés, hogy az emberek saját értelmezéssel inspirációt merítsenek a képekből. Gondolkodásra készítő ingert akarok létrehozni.

Szerintem több nyitottságra van szükség a kortárs kultúrában, el kellene szakadni a rutinszerűségtől és az újszerűség felé mozdulni. Valamit újat létrehozni bármilyen eszközzel, régi kacsatok, hulladékok, rossz minőségű festékek is alkalmasak lehetnek, nagyon fontos az alacsony költségvetés vagy akár az ingyenesség.

A művészetnek aktuálisnak és bátornak kell lennie, alkalmazkodnia kell napjainkhoz. A kortárs képzőművészet élménye nem szabad, hogy csak a galerialátogatók szűk rétegének vagy a tehetősebb képvásárlóknak a kiváltsága legyen, hanem kell, hogy kimozduljon a megszokott helyéről az utcára, közintézményekbe, kórházba, kocsimákba, kávézóba, tömegközlekedésre, oda, ahol az embe-

rek valódi élettere van. Fontosnak tartom az őszinte, mindenki számára elérhető és művelhető, használható és inspiráló művészet felé törekvést a különböző ágak együttműködésével.”

A nyáron a Boulevard és Brezsnjev Galériában (Budapest) a FALUSIDEAL kiállításon álltak a régi, hegyfalui ajtók alakokkal, beszorult emberekkel, asztalkendőkkel és egy nagy szénaboglyával a látogatók között. A megnyitókön zene és vetítések. Nincs esély a menekülésre, a kikerülésre, muszáj lesz gondolkodni akár azon, mennyi szemetet termelünk és hova kerül a kiszortírozott holmi, akár azon, hogy ez az őszinteség olyan, mint egy pofon, és hogy ideje lenne újragondolni ezt a művészet szót meg az értelmét, funkcióját. Felocsúdnék, de jön a TOLLASBÁL a Kalicka Bistrobán (Budapest), szürreális álomvilággal, parafalemezeken zománcfestéssel húzott feszült aktokkal, kitekert nők és madarak - zacskókban madártollak, barbárság, tollfosztás, hagyományok és értelmetlenségük. Gergő most sem segít.

Az egyik festményt vizontlátom egy kisfilmben, mely egy táncművész-filmessel készült, és egy mozgássérült mindennapjait, a mozdulatok nehézségét és kivitelezhetetlenségét vágja a képembe, a Fenntarthatósági Napon pedig egy kifordított legófilmmel beszél a Felelős Kommunikációról, ezt saját zene kíséri, a közönség mellett szakmai elismerést, díjat is kap az „anarchista kisfilm”. A legőemberek társadalmi felelősségvállalásról, kultúráról, egészségvédelemről, a média felelőségéről, szabályokról kérdeznak. Kemény tükör ez, hiába fekete-fehér, világít és éles...

Zavarban vagyok én is, beszélnek a képek, felelősségérzet van bennem minden egyes kimondott és leírt szó után. A Tarajos Gőte falain a kettévágott ajtóknak kis ablakok, a festék és a fúró-faragó szerszámok friss barázdákat is húztak vagy épp töltöttek be az idő munkája mellé.

*„E sötét szobákban, ahol lélekszakadva,
napjaim terhét hurcolom, forgódva erre-arra,
ablakokat keresek. – Mintha csak egy ablak,
mely kinyílik, a megváltással lenne teljes.
[...]
Ki tudja, milyen ismeretlen dolgokat mutathat.”*

(Részlet Konsztantinosz Kavafisz *Az ablakok* c. verséből, Somlyó György fordítása.)

Használhatom a tapintásomat is, vizsgálom a rétegzett felületet, újabb és újabb ablakok, absztrakt és figurális ábrázolásmód is vegyesen, de nem is kellene megpróbálnom sem a skatulyázást, egyszerűen csak jól nézni a képeket – együtt a filmekkel, a zenével, megengedni, hogy minden érzékszerv működjön a falon és most itt a lapokon is.

KANYÓ EMMA

„Érzed a kép szagát”

Beszélgetés Csemniczky Zoltán szobrászművésszel, galériavezetővel

A balassagyarmati Szerbtemplom idén ünnepli felszentelésének századik évfordulóját. Az Óváros téren álló hagymakupolás, kereszt alaprajzú műemléképület ma galériaként működik. A templom történetéről, a Szerbtemplom Galéria működéséről Csemniczky Zoltán szobrászművészt, a galéria kurátorát, a balassagyarmati Mikszáth Kálmán Művelődési Központ igazgatóját kérdeztük.

- A görögkeleti szerb templom épülete Balassagyarmat központjában, a Szerb utcában áll, vallásgyakorlásra azonban régóta nem használják.

- Pedig eredetileg ebből a célból épült, ahogy elődje, a négyszer-ötször ekkora „nagy” szerb templom is a 18. század második felében. Balassagyarmat ugyanis mindig „többkultúrájú” város volt, különösen az ezredfordulón. A görög (ortodox szerb) kereskedő közösségek a 17. század végén telepedtek le, amikor Balassagyarmat az 1663-as török pusztítás után (története során harmadszor) újjáépült. A város magja ekkor a mostani Óváros tér területén volt, ezért a nagy templom is itt épült. A 19. század végén, a millennium időszakában tapasztalható gazdasági fellendülés idején a balassagyarmati szerbek elhagyták a várost, Szentendrére, Ráckevére, a Duna környékére költöztek a kereskedő közösségek. A helyüket zsidó kereskedők vették át, akik azonban ipart is űztek. 1908-ban már csak 12 vallásgyakorló szerb lélek maradt a városban, ezért lebontották a 18. század második felében épített nagy szerb templomot és parókiát, hogy helyette egy kisebbet építsenek. Michal Milan Harminc neves építész bízta meg az új, kisebb templom megtervezésével, amelyet 1911-ben, 100 évvel ezelőtt szenteltek fel.

- A galéria mióta működik az épületben?

- 1988-tól funkcionál kiállítóterként. Eleinte, két évig az 1969-ben alapított Horváth Endre Galéria kapott benne helyet. Azután '89-ben elkészült az Oktatási, Művelődési Központ és Könyvtár épülete, ahová a Horváth Endre Galéria költözött, ekkor adódott az ötlet, hogy a Szerbtemplom (így, egybeírva) is önálló időszak kiállítóhelyként funkcionáljon. Mindkét galéria fenntartója a Mikszáth Kálmán Művelődési Központ és Balassagyarmat város, így lehetőség van arra, hogy összehangoljuk a két intézmény koncepcióját. Az egyhajós, viszonylag kisméretű templom általában meghatározza a kiállítási tárgyak méretét, de műfaji tekintetben – a Horváth Endre Galériához hasonlóan – változatos: festmény, kerámia, grafika, szobor is szerepelt már itt. Érdekes, hogy a külföldi kiállítóművészek többnyire a Szerbtemplomban szerepeltek, szerepelnek, egyrészt az épület sajátos, egyedi hangulata miatt, másrészt praktikus okokból (a műtárgyak szállítása és utaztatása problematikus, és a Szerbtemplomban kisebb teret kell betölteni, mint a Horváth Endre Galériában).

- A Mikszáth Kálmán Művelődési Központ igazgatójaként van mód meghatározni a galériák profilját, arculatát.

- Korábban munkacsoport foglalkozott a képzőművészettel, művészettörténetünk, teremőrünk, dekorátorunk stb. szintén volt. Pillanatnyilag egy személyben vagyok intézményvezető, kurátor, pályázatíró is, a szükséges anyagiak előteremtésétől egészen a technikai kivitelezésig minden az én felelősségem, Lőrincz Katalin textilművész, dekoratőr a megvalósításban van segítségemre. Egyébként a kiállítás mint komplex kommunikáció létrehozása mindig csapatmunka. Szerencsémre már a kezdetekben bizalmat kaptam egykori igazgatóimtól, hogy önállóan választhassam ki a meghívott kiállítókat. Minden esetben az az elv vezérelt, hogy a lehető legváltozatosabb programot állítsam össze a kortárs törekvések bemutatására. A különféle szemléletű, eltérő stílusirányzatot képviselő művészek hadából lehetett és lehet válogatni. A döntő szempont az, hogy az adott körön belül magas színvonalú művek kerüljenek a nézők elé. A vizuális nyelvet olvasók számára egy-egy műből kitűnik, mi volt az alkotói szándék, és az adekvát módon valósult-e meg. Ha ez nyilvánvaló, akkor teljesen mindegy, hogy a realizmus vagy az absztrakció melyik fokán alakul a műalkotás. A meghívott művész iránti bizalom próbája valóban a kiállítás rendezése közben történik meg. Ilyenkor minden tárggyal közvetlen kapcsolatba kerülök, ez a legjobb, ekkor derül ki, műalkotásról van-e tényleg szó. Intim viszony alakul ki köztem és a mű között, amit nem zavarnak külső körülmények. Nyilvánvaló, hogy a személyiségem jegyei is szükségképpen megjelennek az elrendezés során, de ezeket igyekszem mindig többszörösen indokolni magamnak is. Így az arculat, a profil rólam is képet ad. Gondolom: miközben objektivitásra törekszel, nem árt, ha érzed a kép szagát. A műét. Nem a festékét, vászonét...

A balassagyarmati Szerbtemplom Galéria

KABDEBÓ LÓRÁNT

„A test kivirágzik”

Palkó Tibor – L. Simon László: *Háromlábú lovat etető lány*

Egy rajzsorozat felkínált a költőnek egy lányalakot, aki versében megidézte Kassák *Tisztaság Könyvének* egyik betétjét, a leánysiratót a 42-es számozott versből. A kölcsönzött motívumok köré építette L. Simon László költő a maga verses tájékozódó szétvezetését. A figura mozgását felkínáló rajzsorozat neoavantgárd balladás rajzkönyv, *A Tisztaság könyve* Kassák öntisztázó versbeszéde, amelyikben – újraközölve benne *A ló meghal, a madarak kirepülnek* című látomását, a század centrális remekművét – a „Mi dolgunk a világon?” problémakörét gondolja végig, az akkori új kor kihívásainak és buktatóinak közepette: képes-e megállni egy ember az emberiséget sújtó kétségbeesésben. Lehet, hogy ezeknek a rekvizitumoknak a vers köré építése vonta el az olvasói-kritikusi figyelmet magáról az ízig-vérig korunkbeli ihletésű szuverén versciklusról, mely véleményem szerint mostani költészetünk egyik jelentős értéke. Önmegformáltságával és korunk emberének a létezésben elfoglalható helyére való rákérdezésével. A „mankók”, amiket kiválasztott a költő versciklusához, nem az alkotás segédeszközei, hanem arra való figyelemfelhívásai: az egyes ember saját eszmélkedésében is kötődésre kényszerül, múltból-jelenből társakat

kell válasszon maga mellé, mert önmagában könnyen megbillenhet, kiszolgáltatottjává válhat akár kétségbeesítő vonzásoknak is. L. Simon László olyan költőnek építette meg önmagát, aki az alkotásba egyként bevonja a hagyományt és a társakat, mert magát a létezését is, amire rákérdez és amiben szeretetként, társas függvénynek tekinti. Nem gyengeség jele ez, de az erős alkotói karakter megnyilvánulásának létformája a számára.

L. Simon László ebben a társas megszólalási módban formálja meg a maga személyes kérdezőmódját, létrehozva a *Háromlábú lovat etető lány* című versciklusát. Kapcsolódva az elmúlt század olyannyira bonyolult poétikai és tematikai eseményeihez. Művével végül is kivágva belőle magát: egyensúlyi állapotot varázsolva kérdező önmaga köré. Hiteles életreceptet alakítva napjainkra a környezetében elhelyezkedni akaró ember kételyei ellenében.

Semmiképpen sem programverselő, majdhogynem inkább az embert veszélyek közé engedő, féltő figyelő. Csakhogy olyan szemlélődő, aki társakat vonz maga köré, nem egymás befolyásolására, inkább csak annak biztosítására, hogy bármire jusson is, nem marad egyedül. Beszédében, versformálási módjában megérezni az Édentől

Keletre vettetett ember társkereső biztonságára vágyását.

Versciklusa szintézis – tájékozódással. Szintézis már a megszólalás módjában is: avantgárd kezdetek után hirtelen váltással a magyaros kifejeztésű epikus vers bibliai beszédmódú hangszereléssel lett a korábbi, nagy feltűnést kiváltott kötete, a *Japán hajítás* idején L. Simon László beszédmódja. Most mintha ezt a gyors-merev váltást egyensúlyozná ki: a két, valójában szerintem nem is ellentmondó hagyományt forrasztja össze pszeudóstrófás szerkezetű versciklusában. Kiderül, amit már régen tudunk, hogy az avantgárd és a bibliai beszédmód valahol összekapcsolódik. De hogy ez a kapcsolat még a magyaros epikus verssel (amelyik valaha a szocreáltól való megerőszkolása idején és azt követően oly unalmassá sivárodott, hogy Tandori az őse, a Szabó Lőrinc-i *Különbéke*-kötet ellen is fellázadt) valahogyan összekapcsolható, azt nem hittem volna. Pedig ezt a versbeszédet narrációs ívek tartják össze, egy, a rajzokhoz primitíven direkt módra kapcsolódó, és a Kassák-mottót poétikus megformáltsággal kibontó leánysirató és egy eköré szövődő családregegy lehetőség. Amint ez az epikusan folytatódó, ugyanakkor avantgárd szólamvezetéssel közbesíró és mélységesen elgondolkozó közbevetettségű ciklus megfogalmazódik, a huszadik század eredetileg szertartó költői megszólalásmódjai sikeresen összefonódnak, mindegyik eleme szervesen tudja kiszolgálni azt a tematikát, amelyik a beszédmód kérdező jellegét kiváltja és beletjesíti egyben.

Mert szintézis ez a ciklus a tematikában is. A szintetizáló beszédmódnak telephelyéül egy családmodellre rákérdező elbeszélést tud társítani. Szerencsés költészettörténeti pillanat: a poé-

tika és a tematika egymást kiegészítve kapcsolódik.

Mivel is kezdődik? A gazda kimegy a szőlejébe és széttekint. Mintha egy „családi jelenet” kezdődene ezt követően. Mármint *Az ember tragédiája* értelmében. Mintha Lucifer kommentálná? De végül is a Teremtés könyve is imígyen tart szemlét: et vidit, quod esset bonum. L. Simon László versciklusában ez a kétpólusú indíttatás szikrázik össze. A luciferi csak a hiányra tekintés, a töredék hangsúlyozása, és az emberi-családi összetartozás-öntudat isteni megvilágosodottsága. A veszendőség és az elrendezettség esélye között billeg a történet. Minden egyes jelenetében mindkét esély benne leledzik. A vers éppen annak a kibeszélése, hogy mennyi csonkasággal, pusztulással, mulandósággal szembesül az emberi létezés. Amelyet hogyha személyes sorsként fogadnánk, csak a siratás maradhatna meg beszédmódként. Az egyes ember sorsát csak a töredékké válás tragikus jelenetei beszélhetik el. Ezért lesz minden egyes vers siratóének. Ugyanakkor a gazda valami csodálatosan régi-újat fedez fel versei sorában: a szőleje ha jogilag az övé is, valójában nemzedékek tulajdona és nemzedékeket táplál. A gazda több, mint egy tulajdonos: ő működteti ezt a világot mindenki hasznára, épülésére. A Bibliából itt sarjadzik ki a keresztény evangélium, az Újszövetség, a felajánlás, az áldozat, amely az egyest a mindenség részévé avatja. Beleépíti a múltba és jövőbe. A kereszténység a költő számára nemcsak hittétel és egyfajta vallás, amihez kapcsolódni lehet, hanem a létezési módja, amelyben a siratódalát elmondó egyes gazdaként felelősséggel élő részessé változik át. A kereszténység ebben a ciklusban nemcsak egy vallás, a nagy szekularizálható

világvallások egyike, hanem az emberi élet folyamatossá alakítója, értelmezője, az egyes emberek panaszainak orvoslója.

Ugyanígy a család, amelynek regénye is ez a versciklus, nem nyűg, teher, fájdalmak forrása, hanem éppen az egyes ember csonkaságainak kitöltője. Létforma, amely nélkül az ember csak síró – panaszkodó – kétségbeeső egyed. Mindegyik strófa ezért mutatja fel egyszerre a panaszdalt síró egyes embert és a családban élő, a teremtésben helyét elfoglaló személyiséget, a gazdát. Akinek létezése csak ezzel a gazda-léttel szervülhet bele a teremtett világ egészségébe.

A gazda, a felelősséggel a létezésbe magát beleélő ember apoteózisa a versciklus. Az európai ember mélyrepülésének ellenemondó, személyiségét vállaló, mégis származtatottságát tudatosító létező. Hangsúlyozom: nem ideember! Személyiség, aki megküzd a benne lévő esendőséggel, daccal, pusztulást eredményező kiválással. Minden versszak egy-egy újabb megmerülés ebben a végeérhetetlen küzdelemben. Állandó veszteséget hordoz magában a gazda: gyászt, pusztulást. És jaj neki, ha visszafordul, bezárkózik önmagába: „furcsa emlékek sejtekbe kódolt könyvtára” marad, „önmagunkból önmagunknak épített múzeum”. „A test csak egy csapda, magányunk záloga”. Mert kibén nincs meg mindez? Ez is mi vagyunk! De ennek ellenére keresi azt az illeszkedési lehetőséget, amely a csonkulások ellenére létezése egészségét indokolhatná. „szabadsággal fizetnek, ha visszaadjuk”? Hogyan? Ha lemondunk róla? Inkább ha kiteljesítjük, összekötve a létezéssel, múlttal-jövendővel, és így éljük le a kimért szakaszt, a ránk osztódót. Kihaszználva lehetőségeit, hasznosan mindenki számára. Mint a szelet

kenyér: levágott darab, de egyben az egész kenyér része.

Mi virágozik ki ezekben a versekben az egyes emberből? „A félelem gyöngéd lökötései pillangóként hasították az eget”. Mi is ez a félelem? Nem külső erőktől való hőkölés, belsőnkben létező, virágzó erő ez is. Megkötő, lekötő, magunkba visszafordító: „Mert attól félünk a legjobban, hogy jobbak legyünk.” Micsoda csapdák az egyes ember számára. A könnyebb ellenállás, a látványosabb megszólalás, a költőileg hálásabb tematika? Mit szegez szembe ezzel? „Minden átmentés, átörökítés a testből táplált jövőbe, a vérrel beարanyozott reménységbe.”

És akkor itt vagyunk a kötet kulcsszavánál: vér. A testen átáramló, ereken száguldó valami, amely elapadhat, elszáradhat nélküle az ember. De éltető is, sőt összekötő: a mindenséggel összefogó. A vér, a mártírium áldozata, mely az ikonok glóriájával beարanyozza a felemelkedő vesztes-nyerőt. A mindenség sugárzását belelegezve magába fogadó életerő. Egyszerre fogyó és növekvő ereje a testnek. Kapcsolatát szabályozó: jó és rossz felé fordulását egyként támogató. Ezzel a vérrel képes az ember magára maradni, lepusztulni és kötődni, kivirágzani.

Keresem a helyszínét ennek a kivirágzásnak. Mintha a létezését magát próbálná körülírni: „Bizonytalan létformák tétova találkozása megnevezhetetlen helyen és időben.” Ez a poétikai ellenpólusa a nyitóképnek, melyben a februári reggelben a gazda elindul szőlejebe, tanulni az öreg varázslótól. Az öregember tanítása tulajdonképpen az egész strófás történet, mintha belépnenék egy Kalevala-szerű rejtelmes nevelődésbe. Elkezd minden egyszerre sokszínűvé válni. Millió lehetőség szakad az egyetlen emberre, abból kell ki-

választani a maga számára az egyetlen módját a jól termelésnek. A bizonytalan, tétova, megnevezhetetlen megmarad-e bizonytalannak, tétovának, megnevezhetetlennek, poétikai helyszínnek, vagy életszerűen kivirágzik, a gazda „megtanulja”, mi kell „az igazán jó terméshez”.

És most vegyük magát a címadó leányt. A háromlábú ló, a háromlábú kutya, a csonkaság, a töredék létezési formák indokoltak ebben a kiegészülésért kiáltó versciklusban. A címadó leány ugyanakkor a családféltő gazda felelősségének vissza-visszatérő kiéneklése. Sokáig ezért a szereplőért nem írtam erről a ciklusról. Pedig ez köt össze személyileg is velem. Hiszen nekem is van egy hozzátartozóm, aki hasonlóan a kapcsolat, a felelősség és a veszélytudat libikókáján libeg családi életünkben. Meg kellett értenem a ciklus egészének felelősségre kihegyezettségét, hogy ennek a balladásan esendő, siratnivaló leánynak a veszélyeztetettségét el tudjam helyezni a kompozíció egészében. A Kassák-móttó hozza a veszélyt. Mint ahogy minden, mi emberi, veszélyeztetett ebben a ciklusban, és minden siratnivaló, ha nem tudjuk a létezésben megnyugtatóan – mondhatnám: keresztény módra – elhelyezni létét-nem létét. A leány által kerül a versbe az emberi veszélyeztetettség. Másrészt az ember érzelmi életének fontos eleme: a gyász átélése. A leány Iphigeneia, a feláldozott, akinek megsiratása és újra támasztása, létezésében elhelyezése a ciklus egyik egyszerre poétikai és tematikai magaspontja.

Mint ahogy egy másik mitológiai elem is megjelenik a ciklusban. A csodaszarvas, amelyik egyszerre a magyar mitológia csodaállata, és egyben a Mória-hegyi bibliai megváltottság, az áldozati állattal felmentett ember élénk

idézője. És ezzel egy kicsit a leány-Iphigeneia alakja egyben Izsák szerepét is betölti. És ha már egybelátom a balladás leány-Iphigeneia és Izsák áldoztatását, az egész versben azt a látomást vélem megverselődni, amely a bibliai hagyományból ismerős: Izsák a feláldozás előtti pillanatban látja megnyílni az egeket, és szinte az Úr színeváltozását átélő kiválasztott apostolok látomását is előre látja, a dantei istenlátomást előlegezi meg. Ők látták, Izsákét nem meséli el a Biblia, az apostolokét csak körülírja a nagy fehér fényvel, a költő Dante, szavakkal próbálja utána írni. L. Simon László erre nem vállalkozik. Az avantgárd beszédmóddal fogalmilag gondolkodik el felőle. Tematikájában így a ciklus egyszerre az ősmagyar, a görög és a bibliai felajánlás elisméltése, és az ennek feloldásaként megjelenő létezésben elhelyeztettség megérezkítése. Kérdezem magamban: a ciklus cselekménye a szentmise misztériuma?

„Ki hallja meg föl-fölkiáltó harangjaimat” kérdezi a *Tisztaság Könyve* dörmölgölve, és válaszolja rá: „hiába minden zárt kapuk előtt állok”. És erre mondja a sirató-példát: „tudom hogy a lány fehér ingecskejében meghal ezen az éjszakán”, siratva a „mi sorsunk”-at. Mégis ellenében a hasznos cselekvés szólamát szegezi: „mi tavaszest és vaszöldet énekelünk az embernek.” Így Kassák a múlt század siralomvölgyében 1926-ban, amikor nincs már remény messianisztikus álmokra a tisztán látók szemében. De van az „Én KASSÁK LAJOS vagyok” megszerkesztett biztonsága. Az emberi méretű örök küzdelem és az örökkön adott lényeg.

És mi következik ebből a mai költő számára, hogyan fogalmazza meg a maga „Mi dolgunk a világon?” kérdését, illetőleg a kérdéssel előhívható lét-helyzetet a kor embere körül? Kassák

után a század előhozta a poklok poklait, a kétségbeesés megannyi embert gyöttrő kielégítetlenségét. Lehet-e mégis, ezzel szembesülve az esélyes küzdelem jeleneit kivallatni a jelenetekből? Lehet-e Izsákkal, szívén a tör hegyével megláttatni a folytatást?

A folytathatóság esélye ennek a versciklusnak a lényegi kérdése. A mulandóságba épülő továbblépés lehetősége. Megszólal a ciklusban a „remény” szó. Nem az egyedi lét, de az emberlét folyamatosságának megépülésében. A

gazdalét értelmének megfogalmazása. A ciklus esélye: az egyes ember gazdalétének kérdésére megkaphatja-e a létezés egészének gazdájától a feloldó választ.

Ne helyette, ne az ő nevében próbáljak válaszolni. Olvasása során a szöveg egészének kérdezmódját igyekszem beleépíteni személyes létezésem kérdezmódjába. Kérdezni tanulok ettől a bajokat és reményeket kibeszélő versciklustól.

(Magyar Műhely, Budapest, 2009)

ELMY JÓZSEF

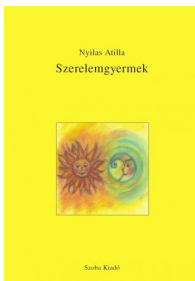
Variációs formákból költői nyelvezet

Nyilas Atila: *Szerelemgyerek*

A kötet címeről annyit, hogy vigyázat: a „szerelemgyermek” szónak itt nem az a jelentése, ami *A Magyar Nyelv Értelmező Szótára* 1992-ben megjelent VI. kötetének 219-220. oldalán található:

„szerelemgyerek fn szerelemgyermek (vál) Házasságon kívül született gyermek. – »Az az átkozott Raoul... Kegyelmet kap (hogyne kapna, mikor egy marquisnőnek a szerelemgyermek). JÓK. Ha elfelejtettem volna mondani, most vallom be, hogy én: szerelemgyerek vagyok.« KRÚDY”

A kötet címének jelentését a 98. oldalon közölt költeményben találjuk meg: „Szerelem minden / gyermekszerelem, / gyermek minden / szerelemgyermek- // minden szerelem / szere-

lemgyermek / minden gyermek / gyermekszerelem. // Szerelem minden / szerelemgyermek, / gyermek minden / gyermekszerelem - // minden szerelem / gyermekszerelem, / minden gyermek / szerelemgyermek.” (Hallgatom)

Ez a költemény, és mint megmutatni szándékozom, az egész kötet, a magyar költői nyelv újabb fordulatát képviseli. Egy olyan nyelvparadigma meghódítását, amely korábban csak nagyon helyhez, alkalomhoz, modorhoz, nyelvi stílushoz – a láncmese, a bájoló, a gyermekmondóka, a katalógusköltészet és a litánia formájához kötött alakjában volt használatos. Igazából csak úgy „működött”, hogy az eleven „magas” költészetben *nem* működött.

Metaforával élve holtkézi nyelvbirtoklást jelölt, megkövült metaforákat, azokat a ragokat, képzőket, amelyekkel a mindennapi élőnyelv, vagy a költészet vele szimbiózisban élő nyelve, csak kivételesen, idézetként, díszítő elemként élhet.

Petőfinél, Aranyánál nem tűnik fel. Arany Laci és Arany Juliska viszont már gyűjtött ilyen népi szövegeket, formaverseket, láncmeséket. Gyulai Pál pedig utánozta is a formaversek, láncmesék logikáját. De arra ő sem gondolt, hogy „magas” költészete nyelvévé emelje. Egyes költemények jelzik, hogy jeles költőink tudnak erről a nyelvről, kiválóan alkalmazzák (Juhász Gyula: *Anna örök*; Babits Mihály: *Fekete ország*). Weöres Sándor minden formában s minden mennyiségben műveli, esetről esetre a saját költői nyelv mintegy „idézőjeles” változataként, s ilyen, noha rendszerint láthatatlan bélyeggel tág ciklusokban is felhasználja. A teljesség igénye nélkül: *Huszonnégy melódia (Egybegyűjtött írások, Magvető 1970, I. 116-137)*, *Maláj ábrándok (I. 156-158)*, a *Rongyszőnyeg* 160 darabja (I. 363-438), *Harminc bagatell (II. 376-388)*, a *Magyar etűdök* 114 darabja (II. 65-115). Közben egészen újszerű, de mégis csak „idézőjeles” variánsokat is létrehoz (*Fughetta* II. 278). Nem egy ilyen darab drámai műveiben fordul elő, például *A holdbéli csónakosban a Túl, túl, messze túl... kezdetű önszerkesztő lírai briliáns (I. 515)*.

Ettől eltér Nyilas Atilla esete. Egyes költeményeket itt is felfoghatunk „idézőjeles” mutatványdarabokként, de ugyanakkor úgy látom, minden alapom megvan ahhoz, hogy bizonyítsam: Nyilas Atilla megteremtette az állandó átmenet lehetőségét ehhez a formanyelvhez. Úgy látom, hogy teljes költői intenzitású, a költészete számára mindig készenlétként álló formanyelvként

az ő verseiben jelent meg először. Még első kötete előtt beleszerettem egy kis versébe, az akkor még csak kéziratban létező *Nemél*-be. Az is ennek példája. A *Részesülés* című első, az *Argumentum*-nál 1996-ban megjelent kötetében még ő maga is külön keretbe, a „*Ráolvasások*” című ciklusba foglalta az ilyen költői nyelv verspéldányait. Ebben a kötetben nem lehet észlelni: van-e más. Ami formálisan egészen eltávolodik a formaverstől, annak merevségét lehántva vagy felcsigázva: az is az.

Hogyan működik ez a régi-új, de csak legújabbban egyetemlegesen szalonképessé tett költészetnyelv?

Szinte túl egyszerű, túl átlátszó tematikai szabályok, mindenekelőtt variációs szabályok működtetik. Vegyük például a kötet címadóját, az imént idézett *Hallgatom* című költeményt. Ez a vers mindössze három szót használ: *szerelem, minden, gyermek*, illetve szigorúbb megkülönböztetésben még két összetett szót – a *szerelem* és a *gyermek* szavakból összetett *gyermekszerelem, szerelemgyermek* szót. Ez még így is csak 5 szó. Áll pedig a vers összesen 24 szóból.

Az írott szöveg alapján nem nehéz kikövetkeztetni a variációs szabályt, a teljes variáció-sorozat tagjait, egymásutánjukat és az egymásra következésük szabályait. A vers egésze kimeríti e szabályrendszer lehetőségeit. Ez a „kimerítés” kényszeríti ki a vers befejezését. Ugyanúgy, ahogy, mondjuk, a *Sestina* is kimeríti egy rím��ó-rendszer valamennyi lehetőségét. (Ne felejtsük: a *Sestina* teljes szavakkal „rímél”, nem fonéma-együttesekkel.) Nos, ez csak egy példa, csak egy rendszer, egy variáció, illetve egy verslogika-típus. Hogy a *Hallgatom* című vers logikájával párhuzamos logikával – algoritmussal – egy egyetlen sor híján 80 soros költemény is felépülhet, arra példa az *Atilla-saga* (76-

78). Van persze arra is példa, hogy az algoritmus fonémákon, a fonémák hangzás-, illetve írásképén alapul. Ilyen az *Édes Anna* első és második része (33): „Anna, Anna, Anna, / szavamra: szavanna, / málna, málna, manna, / kamra, szeneskanna, / kályha, szalma, alma: / hozsanna, hozsanna. / */ Anna vegetáriánus. / Ha Anna enne húst, / nem lenne vegetáriánus. // Anna anti-alkoholista. / Ha Anna inna bort, / nem lenne anti-alkoholista. // A bor-nemissza, hús-nemessze, / velünk / enne, inna, Anna.” (33) Ha valamit kifogásolhatunk, az az első rész ötödik sorában az „alma” szó, mert ez a hosszú „n” („nn”) hiánya miatt „kakukkfióka”. A második rész harmadik három sora viszont mesteri összegezés, beleértve az eleddig ismeretlen „hús-nemessze” szó léteztetését is.

Van egy még teljesebben fonetikai rendű költemény is a kötetben: a *Keresztlányom nevére* (83). A kilencszer három (azaz huszonhét) soros költemény mindössze az „Anna, Hanna, Johanna” nevekből és a „de, nem, hát, tehát, így, jó, és” szavakból áll. Zeneisége folytán érződik valami rokonság közte és Kosztolányi *Ilonája* között, de a rokonság nem szerkezeti. Ennek a versnek a logikája nevenként érvel és tagadással, ellentételezéssel s egyéb viszonyítással halad előre: „Anna, de nem Anna / Nem Anna, de Hanna...”

Hosszú volna ettől a pregnáns tematikai rendtől lépésenként eljutni a variációs forma bonyolult teljesítményeihez, amikor is a költő például képes „megbeszélni”, sőt „kibeszélni” magát a variációs formát is. Ilyen például a *Szilva* (81-82). Ez már a Petőfi-fajta „ne válasszunk magunknak csillagot?” rendű-rangú költői elbeszéléstípust is beleérti a műveletekbe. A születendő gyermek számára folyó névke-

resés fokozatai és beszédes kommentálásuk abban kulminál, hogy kiderül, a végül választott név eleve kézenfekvő lehetett volna:

„Nem tudod, és nekem is most esik le, / Hogy hivatalosan ugyan nem, / de a családban így hívták nagyapám, / lapot is címeztek így neki, / éppen őt, kinek keresztnevét / talán legelőbb vetettük el, / kinek feleségéről lányomat neveztek, / kinek a fia fogadott örökbe - / a vezetéknev szintén tőlük való. // Messzire mentünk a nevekkal, / és a legközelebbre érkeztünk: // Mama zöngéihez.” (82)

S itt kellene szólni, s nem röviden, a formula-versből fakadó formákra épülő „szabad vers” természetéről. A most idézett vers is példa lehetne erre.

De nézzük meg például a *Virágvásárnap* viráglitániáját. Helyenként csak virágnevek felsorolása, jelzővel, jelző nélkül, a virágénekek („Teljes szegfű, szarkaláb, / Bimbós majoránna”) modorában, itt-ott egy- vagy félmondatnyi kommentárral („a nárciszok nem olyanok, mintha beszélne...””) A költeményben kezdetként, s odébb visszatérésként is feltűnik, tagolásul, egy-egy rövid 3-4 soros beszúrás: „Itt is virág, / ott is virág, / ezt szeretem. / Ezt nagyon.” S végezetül: „magyar és török szegfű, kardvirág, / erdei pajzsika, mimóza, / tuba-, csipke-, őszi- vagy csak rózsza, [Kiem. E. J.] / és az ámen: a ciklámen.” (28-29.)

A párhuzamos szembesítés, haladás, a párhuzamosok virtuális találkozása nemegyszer a tipográfiai formákban is megjelenik: *Kállai kettős* (87), *Székesfehérvári etimologizálás* (108). De tipográfiai alakzat a közeli, részleges változtatással történő ismétlés is: *Unokahúgom s -öcsém ha beszélget* (88), *Összehasonlító sorsanalízis* (89-90), *A házunk melletti vilamosmegállóban* (117), *Mikor adjam át?*

(122). Előfordul, hogy a költői dramaturgia eszköze egy-egy strófa formális, teljes megismétlése: *Késő este érek haza* (135). Prózában: Itt, a lányom óvodája előtt leüthetnek, megkéselhetnek, de méltóságom nem csorbíthatnak. A vers: „Itt / a lányom óvodája előtt, / itt, / ahol a lányom óvodája van, // itt / a lányom óvodája előtt, / itt, / ahol a lányom óvodája van: // leüthetnek, / megkéselhetnek, / de méltóságom / nem csorbíthatnak. // Leüthetnek, / megkéselhetnek, / de méltóságom / nem csorbíthatnak.”

Van, ahol az előadás katalogikus teljessége az elbeszélés láttató teljessége, terjengése, sokasága: *Móci homokozik* (97), *Illa berek* („Isten óvja a motorosokat” jelentéssel) (106-107), *A házunk melletti villamosmegállóban* (117) *Bohém rap-szódia* (126-128), *A kis ceruza* (140), *Éloa örök* (143) és a jambikus *Atilla városában* (94).

Összeszedhetném a kötetből a láncmese, a bájoló, a gyermekmondóka, a katalógus vagy a litániaforma tiszta példáit, de félek, hogy az ilyen példalózás leegyszerűsítésre csábít, holott az új költészetnyelv paradigmája legfőképpen nem a priméren egyszerű formákban, hanem az összetett formákban, s még inkább az *ilyen vonatkozású formátlanossággal* is összekapcsolt formákban nyilvánul meg. S akkor átmegyünk, ha teljességet akarunk, az épphogy csak megformált, de különböző formaidegen gesztusokkal fölemelt, elmélyített költeményvilágba, amelyben a formaalakítás szabadságfoka lényegesen magasabb. Abba a világba, ahol ugyanabban a formában, amelyben megszólal, el is némulhat a szóló.

Nézzünk meg egy ilyen példát: „»Véres és szomorú misztérium«, / véres és fehér, / véres és szomorú. / Én nem készültem papás műtetre, / csak

miután láttam a kölyköt, / az anyját kerestem. // Kerestem a nőstényt, / állat a társát, / szimatoló állat a sebzett állatot. // Kiterítve feküdt, / vérrel-vérítéssel, / keményen dolgoztak rajta. // Véres és szomorú misztérium, / véres és fehér, / véres és igazi. (*Misztérium*, 61.) A történetes sor fő eseménye minden strófa első sorában adva van. Ennyi itt a formaversből származó alap. Itt a poétikai varázslat az a kép, amelyet a „keményen dolgoztak rajta” mondat sugall. Ez itt a *kimondott kimondhatatlan*. Ahol a vers valósága és az életvalóság egybeesik. Ez megy legmesszebb, tulajdonképpen egyfajta illetlenségig hatol a megrázó élmény zsigerekig ható felidézése végett.

Talán ki kellene gyűjteni a kötetből azokat az állításokat, kitételeket, sorokat, szakaszokat, amelyek ilyen *megismételhetetlen* költői mutatványnak tetstszenek. Csakhogy egy ilyen gyűjtemény akkor érvényes, ha tartalmazza a példáknek a szóban forgó költeményben betöltött funkcióját is.

Tulajdonképpen illőbb volna a magas poézishez, ha egy-egy ilyen végvagy magaslati pontról kezdem ennek a bensőséges, végsőkéig személyes kötetnek a bemutatását, amely Zemplényi Attila ajánló szavai szerint „a Nyilas család kompakt, ám átfogó története, átpoétizált események himnikus szóttese. Akár misztériumjáték is lehetne, szinte liturgikus dramaturgia szerint lépnek működésbe a versek a család, gyerek, a szülői szeretet szentsége körül”. Azt hiszem azonban, hogy az én profán megközelítésem sem profanizálás. Jelzi, hogy az ilyen tapogatózással talán a vakságra ítélt hitetlen ember is megérintheti a poézisben azt a fenséget, ahol „*numen adest*”, ahol az istenség lakozik.

(Szoba Kiadó, Miskolc, 2010)

DEBRECENI BOGLÁRKA

Penészfoltok, fagyús homály, utómunkálatok

Kollár Árpád: *Nem Szarajevóban*

Több mint egy éven keresztül halogattam, hogy megírjam ezt a recenziót. Talán azért, mert én magam is számtalanszor elvicsorogtam már a kennel falának, hogy „Leginkább faltól-falig terjed a vadászterület” (*Jelentés az egyszemélyes törzsről*), és túl sokszor éreztem, hogy „át-szövi / szépen a semmi a formát” (*Utómunkálatok*), hogy „Foszlanak zivatar után/az ujjak közt a másnapok” (*Galacsin*), míg „penész kúszik pihenő tenyeremre” (*Esős évszak*), és „túl sokszor piszkált bőröm alá az ideges hajnal” (*Vackot kapar*), miközben „mást se akartam, csak a mára foldozni még egy holnapot” (*A hideg lapok mohikánja*), és egyáltalán nem értettem, „mikor híztam bele ebbe az ismeretlen testbe.” (*Megfeszült akkor*).

Léteznek olyan időszakok az ember életében, amikor nem akar arra gondolni, hogy nem tesz mást, mint „szüntelen döfködi a semmit” (*Mint a bika, kit a szokott*), amikor nem akarja érezni az elmúlás hiábalóságát. De nem ez volt az egyedüli oka annak, hogy nem írtam meg a recenziót. Túlságosan vizuális típus vagyok. Pontosabban audiovizuális. Magam előtt láttam a szerzőt, amint lemeztelenedik és elszégyelltem magam. Nem tudtam, miért, hiszen ő akart lemeztelenedni, mégis. Aztán rájöttem. Mivel nem beszélt, a szó szoros értelmében, úgy tűnt, mintha kihallgatnám a gondolatait. Hallottam a hangját, miatt néztem őt, olvastam a sorait. Mé-

száros Márton így ír Kollár intim gesztusáról: „... szövege messzemenően személyes [...] »kihallgatott« beszéd, az olvasótól elforduló monológ.” (*Vajdasági Magyar Digitális Adattár*, <http://adattar.vmmi.org/index.php?ShowObject=konyv&id=314>) Amikor meglesek valakit, márpedig sokszor megteszem, szinte kivétel nélkül kéjes érzés

kerít a hatalmába, perverz szenvedélyvel szomjazom a másra, a másikra, a kukkolásra. Izgatottan sürgetem a történéseket, vagy elnyújtom a szeánszt, ameddig lehet, de undok módon csak a saját kielégülésem érdekel. A Kollár eset más. Nem tutititkos leleskedésnek, peep show-beli élvhajhászásnak indult. Semmit sem sürgettem vagy nyújtottam, mintegy csendestársként szívtam magamba a gondolatait.

A költők jellemzője lehet egyfajta narcisztikus-exhibicionista attitűd. Kollár Árpád sztriptíze azonban nem magamutogatás, nem kimódolt dolog, hanem a létezés lenyomata. Ezzel hoz varba. Kíméletlenül őszinte, amivel engem (minket, olvasókat) is lemeztelenít. Önmagam (önmagunk) előtt. Olykor édeskés a stílusa, máskor kissé patetikus, sokszor metsző, kegyetlen. Az eklekticizmusra hajlamos, emlékek között kutató lírai én folyamatosan átlényegül, szembesül saját végességével, a pusztulással, miközben szülőként, társként, alkotóként éli mindennapjait. Szereti, igenli az életet, még akkor is, ha hiába-

valónak tűnik ez a szeretet. A létezés abszurditását különböző motívumokon keresztül érzékelteti, szükségszerűségét azonban nem tagadja. Elidegeníti a teret, a testet, az időt. Az emlékezetet megbízhatatlannak tartja, a memóriába raktározott fényképeken torz formákba merevednek a pillanatok, elmosódnak a fontosnak hitt események körvonalai. Balázs Imre József jól látja, hogy Kollár „a memória könyvét is írja” (*Tíz mondat a szarajevói buszokról*, Reflex, <http://reflex.korunk.org/?p=254>), a távolság-közelség problematikáját azonban, a veszteségek tételesnek nem nevezhető felsorolásával és Czipor Adrienn zseniális grafikai munkájának segítségével a térbe vetíti.

A könyv borítóján Szabadka 1887-es térképének manipulált, penésszel borított részlete látható, belső oldalain eltűnt épületek keresztmetszeti rajzai jelennek meg. A szerző bár Zentán született, szülővárosának Szabadkát te-

kinti. A múlt, a tér és az idő értékelésekor logikusan a kezdetektől indul, a startmező azonban nem a lineáris történelemszemlélet origója, inkább cseppjeiben itatja át a jelent. A kapott, hozott értékek belénk ivódnak, segítenek elhelyezni, megérteni önmagunkat, közeinket, az identitásteremtés fontos kélekei. Szarajevó sem lóg ki a sorból. A bosnyák fővárosban törtétek nélkül nem lehet a Vajdaságról beszélni. Az ott megtapasztalt életérzés, begyűjtött élményanyag azonban besimul a többi közé. Szarajevóban nem csak Szarajevóban vagyunk.

„szarajevóban nem lehetsz turista”, mondja Kollár. Talán máshol sem, ha a turistákat gondtalan hedonistáknak képzeljük. A felszín megkaparása után ugyanis óhatatlanul a mélység feltárása következik.

(*Fiatal Írók Szövetsége, Hortus Conclusus 21, Budapest, 2010*)

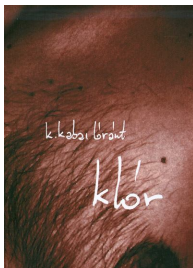
HALMI NIKOLETT

„Adott koordináták”

k. kabai lóránt: *klór*

Érett hangon szólal meg k. kabai lóránt negyedik verseskötete, amely hang – hogy egyik versének címére utaljak – „adott koordináták” között, tudatos szerkesztéssel, következetesen felidézett és felülírt hagyományok rendszerében olyan témák megfogalmazására alkalmas, mint a szerelem, az én, a nyelv, a kimondhatóság, a test, a szenvedés és szenvedély kategóriái. A három versciklus egyben három, jobbra eltérő tematikát jelent: az első, *jöttment* című csoport olvasatomban a beszélő én identitáskeresése, az önértelmezés variációinak összessége, amely a személyesség megfogalmazásainak lehetőségei mellett a saját nyelv/költői beszédmód/irodalmi kontextus rögzítését is jelenti.

Struktúráját, retorikai teljesítményét tekintve érdekes számomra a *[széljegyzet]* című szöveg (25), amely a fogalmak definiálhatóságából és egymáshoz való viszonyából (pl. „én”, „ő”, „ember”, „segítségre szoruló” stb.) bontja ki az önazonosság kérdését. A narratív jelleg (hiszen a fogalmak egy személyes, alanyi történetben bukkannak fel), valamint az enjambement-ra épülő forma egyaránt az élőbeszédszerűség hatását kelti, és izgalmas feszültségben áll azzal a definitív megfogalmazással, amely szintén jelen van a szövegben. A nyelv retorikai lehetőségeit aknázzák ki (többnyire igen termékenyen) a ciklus

azon versei is, amelyek egy-egy közismert, adott esetben kultikus szövegre reflektálnak. Ilyen a Kantra utaló, nemzedéki élményt is magába foglaló *a gyakorlati ész kritikája*: „két dolog tölt el rémülettel: // a csillogó üresség a fejekben, / és az elragadó közöny bennem” (29), de figyelemre méltó *az egy tiszta tárgy megtalálása (töredék td-nek)* is, amely természetesen jóval több, mint stílusgyakorlat (32). Nem mondható ez el a harmadik (*lomtár*) ciklusról: ezek a versek kísérletek, minden szöveg avantgárd játék a tipográfiával vagy szóhangzással, szójelentéssel, de nem képes termékenyen újragondolni a hagyományt.

A második, *semmi de* ciklus versei a szerelmi líra tárgykörébe sorolhatók, a lineáris olvasás során a szövegek egymással is dialógusba lépnek, szinte felkínálják magukat a történetként való olvasásnak. Minden bizonytalanságban a szakaszban szerepelnek a kötet legpontosabb versei, azonban nemcsak ezért, hanem a leplezetlenségük miatt is szerethetőek ezek a szövegek. Természetes „ismerősséget” hordoznak az olyan sorok, mint „szórakozottságod beváltod szidalomra és számonkérésre”, de nyelvi magabiztosságot tükröznek (és időnként Kemény István költészetét idézik) az olyan megfogalmazások mint „míg az utazó elcsíphető fényeket keres / mozdulatma-

radékokat / mint penészes istendarabkákat a kutya.” (*velence süllyed*, [83])

Ahogy a fenti sorok is jelzik, a *klór* jelentősége, tétje a beszédmód „komolyságában” és „őszinteségében” áll, vagyis abban a nyelvi leleményben, amellyel képes olvasójára ilyen hatást gyakorolni, és amely egyrészt a már említett, a beszélt nyelvet idéző szövegszerkesztésnek, másrészt a narrativitás sajátos alkalmazásának, harmadrészt tematikus értelemben a beszélő én kitárulkozásának (például a fizikai, testi létezés finom megfigyeléseken alapuló bemutatásának) köszönhető. Ezt az önleplezést támasztják alá a kötetborítón

és a ciklusokat elválasztó oldalakon szereplő fényképek is, amelyek a test egyes részleteit ábrázolják: a cikluscímek testre írása a kötetben szövegszerűen is emlegetett referencialitást is célozza, mintegy ironikusan játékba hozza.

A *klór* izgalmas, figyelemre méltó kötet. Kérdés, milyen irányban változik a kabai lóránt beszédmódja a következő kötetben, változó koordináták között. Kíváncsian várom.

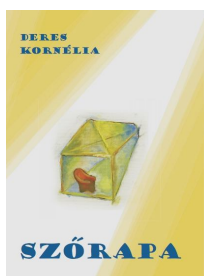
(*JAK + PRAE.hu + Szoba Kiadó*
Miskolc – Budapest, 2010)

BEDI KATA

„Két mondat közt”

Deres Kornélia: *Szórapa*

„Jól van, itt legyen vége / Gyerekkor, tűnj a fenébe...” – szólal meg rögtön egy (*Kaukázus*) szám a fejemben, amint Deres Kornélia verseit olvasom, mert ez ugyanaz a leszámolni vágyó dacos hang. A szellem felnőhet, de a korai emlékek a lélek legmélyébe vésődnek, nem múlnak el a gyerekkorral, újra és újra feltörnek, és nem lehet nem törődni velük, holott tudjuk, már a múlthoz kell tartozniuk. Ebből a feszültségből születtek a színfoltokból, álmokképekből, fényből és árnyékokból szótt, fóként az apa alakjával küszködő, álmoképszerű versek, melyek most a *Szórapá*vá álltak össze. Első kötet, egy

fiatal költőé, aki lírai világában egy lidércekkal teli gyerekkort fest: Ayhan Gökhan *Fotelapája* jut még eszembe, és arra gondolok, hogy ezek a kötetek egyben egy generáció gondolkodásának lenyomatai.

A *Szórapa* vékonyka füzet, sárga borítója közepén fény-sávban úszik egy meghatározhatatlan alakú, térbeli geometrikus üvegtest/üvegház, benne üres fotel. Molnár Tamás illusztrációja ez is, ahogy a kötetet színesítő többi öt. Gyerekrajzhoz hasonló, vízfestékekkel alkotott művek, melyek valóban a versek vizualitását szemléltetik: színre és formára váltják a szavakban elmeséltet. Így láthatjuk pél-

dául, ahogy apa „Reggel autóval indul bekeríteni / a fényt.” (*Délután szobrokat*). Mesekönyvbe illő rajzok és mesélő sorok: egy lánynak és apjának a története bomlik ki. Kiemelt mozzanatok egy szürreális világból, melyben a hierarchikus viszonyok folyton változnak, mert apa folyton változik: hol zsarnok, hol nyomorult alak, vagy akár gölem (*Gólem*), így az elbeszélő is hol együtt érző, hol vádló.

A cím eleve kijelöli azt a pozíciót, melyből a lírai én szól. A *Szórapa* kifejezés utal a szóranyára, mely eredetileg egy kísérleti eszköz volt, a kismajmok számára a szeretet, biztonság pótlékát jelentette. Szimbólum, melyhez szomorú irónia is társul: „Mert ha még az anyát is lehet pótolni, hogy ne lehetne az apát” – írja Kemény István a fülszövegben. A múltjával farkasszemet néző lírai én szól a kötetből, mely a verseket mint gyöngyszemeket fűzi fel. A *Szórapa* finom fényű, mégis nagyon súlyos érzelm- és gondolatvilágú alkotások láncja, mely a pótlékot kereső és a már saját kísérteteivel szembenező én erős hangjának egyszerre ad helyet.

A verssorok kibogozhatatlan viszonyokból szőtt tragikus és groteszk valóságról mesélnek. Erre az imaginárius világra látunk egy-egy jól megválasztott részlet kiemelésén keresztül. Például egy szőnyegmintán át, melyből az egész gyerekkor kibontható, „Vonalai vezetnek ezt a nem túl erős / hideget, amit az öregember szelleme / hagyott itt” (*A szőnyeg*). A szenttelen, sokszor ironikus „elbeszélésmód” mögött a fájdalom sejlik fel, ahogy azt például a *Gyulladás*ban is olvassuk: „Apa keserűt iszik, attól könnyes. / [...] elmoszuk a poharakat, / legyen mihez nyúlni.” A gondolati ritmus a szimbólumokká emelt hétköznapi szavakból, és az ezeknek megagyazó, ezek jelentését ár-

nyaló, telítő kifejezések váltakozásából épül fel.

„Két mondat közt múltál el, jól emlékszem. // Hányszor építettük fel az üvegházat, / nem tudom, és azt sem, végül kettőnk / közül ki fulladt meg benne azon a télen.” – olvasom a kötet utolsó versében (*Nagy levegő*), amivel a lírai én a gyerekkorát is lezárja; ugyanakkor ki is jelöli azt a helyet, ahonnan legjobb „rálátás” nyílik a kötetre. Megidézi mindazt a szimbolikát és érzésvilágot, melyekre a versek épülnek, de már a továbblépés, a gyerekkorból való feltámadás/ébredés öntudatos hangján szól. Üvegház, fény (mely összerántja a pupillát), árnyak, árnyék, a „normális élet” hiánya, és elkopó családfa – a múlt néhány darabja, és néhány, az apa alakjához kötődő szimbólum, melyek most itt állnak, szorosan egymás mellett, összegzésként. Jelentésüket, jelentőségüket ismerjük, hiszen az eddigi versek is ezekre épültek, s adták meg e mitikus, szürreális világhoz a támpontokat, rajtuk keresztül tudunk tájékozódni, s rajtuk keresztül leshetünk be az „üvegház összesűrűsödött homályába”. A szavakba préselt érzésekre, melyek értelmezése, összefüggése a fájdalom, a tragikum végtelenjébe visz.

Az utolsó vers mellé (után) olvasva az elsőt (*Pedig apa*), egyfajta sajátos keretezést vehetünk észre: úgy adja meg a „történethez” szükséges fogódzókat, ahogy a *Nagy levegő* „összefoglalja” azokat, s ezek „tudatában” nyitja ki az ajtót a fénynek. A kettő között pedig egy megálmodott vagy elképzelt gyerekkorba látunk, amihez a kulcsot a fény, lámpa(fény), üvegház, a „zöldek”, a bőr, a szív, a cukor, pohár, keserű (*Gyulladás*), a kávé, az álarcos lányok, az olyan furcsa alakok, mint egy bohóc vagy erőművész, és a hozzájuk kapcsolt lidérces asszociációk jelentik. Ezek váz-

ként tartják a verseket, ugyanakkor hí-vószavakként csalogatják elő a mögéjük rejtett bonyolult érzésvilágot. Az apa alakjához attribútumként kapcsolt üvegház kifejezés önkéntelenül is előhívja az üvegbúra alatt nevelt rózsza közhelyes történetét (*A kis herceg*), s így kap ez a fejetetejére állított, zavaros szülő-gyerek, ápoló-ápoltság viszony saját világán túl is jelentést. Hasonlóan tárgítja az értelmezési horizontot *A tróféához* nem véletlenül választott Sylvia Plath-móttó, vagy a *Veszélyesen közel* előtt álló B. E. Ellis idézet. *A tróféában* ráadásul szép, diszkréten megbújó al-literációkat is találunk: „színes / számlák, szintelen foltok, fotók. / Falon (rozsdás karja lóg)”. Párbeszéd ez a klasszikus poétikával, hiszen a régítől nem lehet *csak úgy* elszakadni; ugyanakkor lehet játszani vele a tagolás révén is: a soráthajlással egyáltalán nem feltűnő módon a szabadvers részévé lehet tenni. Az enjambement a gondolat ívéhez igazodik, mely az érzés töredezettségét követi. Így lesz a verseknek – a véletlenszerűen felbukkanó sorvégi és a belső rímekkel összejátszva – sajátos, alternatív dalszövegszerű ritmusa. Érdekes, hogy bár a versek eloldódtak a klasszikus verseléstől, mégis megőrződött a központosítás, megtartja a mondatkezdő nagybetűket.

A kötet szerkezeti felépítése törekszik a versekből kibomló világ változásához igazodni. Az első, a leghosszabb ciklus (*Pedig apa*) a szavakba álmódott gyerekkor képeit festi elénk. A kötet ívében ennek végén jelölhető ki a csúcspont: *Az ünnepnél*. Címe alapján meghatározható családi eseményre, valami fel-emelőre gondolnánk, ehelyett egy groteszk módon leírt haláleset a téma, apa halála: „hogy apa egy reggel nem / tudta, hogyan kell felébredni. / Kiesett

belőle a rutin.” Most először megjelenik az anya alakja is: együtt ássák/temetik a föld alá apát, „könnyek helyett csak a verejték. // [...] Azóta minden tavasszal / imádkozom, nehogy újra / fel-támadjon.”

A versek ettől fogva mintha az üvegházba küldött levelek lennének, egyre inkább a távolodás hangja szól belőlük. Már nem az emlékeké, a gyerekkor árnyaié a főszerep, hanem a szembenézésé, az el-/leszámolásé. Ahogy a *Génprotokollban* írja: „Kikopnak belőlem a gének, ahogy rád gondolok.” A ciklusok is rövidülnek, az érzések komplexitása lassan kikopik, a lírai én végül kegyetlen pontossággal látja történetét. „De nem vagy követhető, mint egy bűnös / vagy történet. Arcod minden tavasszal újránő. / Apám huszonnegyedik alakmásával élek.” (*Helyszínelés*). A felismerés hangja ez már: a múlt nem kiír(t)ható, csak feldolgozható: „Két mondat közt múltál el, jól emlékszem.” (*Nagy levegő*).

A versek hangvétele úgy mozgatja meg az érzelmeinket, hogy sikeresen elkerül minden érzélgősséget, nyafogást, sértettséget vagy szenvelgést, helyette az árnyaltságon, a dolgok komplexitásának bemutatásán van a hangsúly. Csak a lecsupaszított alakok, mélyről feltörő érzések, hangulatok, színek és helyek kaphatnak helyet ebben a szürreális világban, ebben a finom, és nagyon gazdag költészetben. Deres lírája egy elveszett „üvegházi Csipkerózsika” meséje, aki a végén – túlságosan is valós – gyerekkori (rém)álmából, saját hangjára ébred, ezzel megtéve az első lépést az (irodalmi) nagykorúság felé.

(JAK + PRAE.hu, Budapest, 2011)

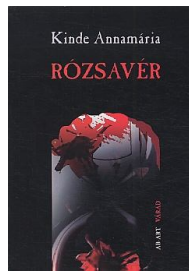
SZELE BÁLINT

Éretlen szüret

Kinde Annamária: *Rózsavér*

Heterogén, szerteágazó, de úgy is mondhatnánk, hogy strukturálatlan kötetet vesz kezébe az olvasó, ha belefog a *Rózsavér* elolvasásába. A szentimentális cím nem nyit meg perspektívákat a versek felé, talán épp csak arra jó, hogy cím mögé bújtsa a válogatást. A versek maguk is olyanok, mint a kötet: a szerző mintha egy kirakós játékot szórna szét, amelynek darabjai nem is ugyanabból a készletből származnak – talán kicsit igazít rajtuk – majd kinevezi őket versnek.

Így áll össze ez a töredezett, ám töredezettségében is túlzó vers-univerzum, amelynek befogadása és megértése komoly türelmet kíván az olvasótól. Ebben az univerzumban a részek külön-külön élnek, nem igazán válnak egységgé, s nem is sok kísérlet történik arra, hogy valami kerek egész jöjjön létre. A *Komoly dolgok* című vers négy sorát vehetjük példának, melyek külön-külön megállják a helyüket, de nincs, ami egybetartsa őket, sem a vers tartalma, sem a szöveg koherenciája nem segít összekapcsolni ezeket az összedobált képeket. Mindezt még jobban széttagolja a két tíz szótagos jambikus sort követő 16 szótagos, majd az ismét tíz szótagos, vegyes ütemű sor. „A karikából bűvös pára száll. / Ott fenn száguld az örült nap megint. / Hulláégetők füstjét szimatolják csalódott férgek, / nyitnak a boltok, szimmetrikusan.” (*Komoly dolgok*)

Kinde Annamária általában nem találja meg a nyelvi játék, az érzékeny képalkotás eszközeit, a finom érzékeltetés, ki-nem-mondva kimondás és a direkt ábrázolás közötti különbséget, szertelen, műkedvelő jellegű költészetet hoz létre, amely nem tud és nem is akar kitörni a szentimentalizmus, a romantika és a szimbolizmus alkotta klasszikus lírai háromszögből. A szentimentális sorok – „A messzi kék egyet (sic!), / hívó utat hát elfeledd!” (*Nemtelen bohóc*) –, a XIX. századot idéző szóhasználat – „dallja a büszke rózsát” (*szembe babám*) –, a gyerekes, szenvelgő kérdések – „Tenyeremből elkószált simogatás kinek arcára illenek igazán?” – és a szikár megfogalmazások – „Ma nincs több napirendi pont, csak ez az értelmetlen félelem.” – keverednek ebben a költészetben, s a helyenként modern szóhasználat kicsit sem jelenti a vers modernségét, csak növeli a heterogenitást.

Kinde általában ott erős, ahol visszatér a költészet gyökereihez, a dalhoz, a történethez, ahol van témája, s nem amorf érzéseit próbálja materiális alakba önteni. A dalszerű *Csajka-blues* vagy a *Soha más* egyszerűségével, közvetlenségével tűnik ki, a *Nyári borban* sem erőlteti a fölösleges költőiséget, a *Talponállónak van íve*, tagolása, története, s tetszetős még az elégikus *Vasárnap...*, a narratív *Még egy szerelmes utcából*, vagy a játékos *Zolivers a heverőn* is. A gyermeki témájú *A nyári kert* is meg-

ragadó a maga melankolikus, kedves, szép hangulatával.

Az ismétlések sokszor jót tesznek a verseknek, visszaviszik őket a költészet bölcsőjéhez, a vers inkantatív, rituális funkciójához. Ilyen az *Altató*, vagy a himnikus *Virradatkor meglátom arcodat* és a *Kiben a virradást köszöntöm*. Az *Altató* amúgy is erős darabja a kötetnek, az „a takarók ölelnek, / míg elfelejt a bánat” sajátos látásmóddal mutatja meg a kiszolgáltatottságot, s hasonló a „gög hull / szemedből pénz gyanánt” (*Hatalom verse*). Érdemes lenne több versben is kipróbálni ezt a bölcsebb, tárgyiasabb hangot. Az *Esőhálóban* ismétlései szintén szerencsések, egységessé teszik a vers hangulatát. Az ismétlést is el lehet azonban rontani: a kántálás teljesen olvashatatlaná teszi a pl. a *Kenguru* című verset, amely inkább dadaista bárgyúság, mint komoly vers, s hasonlóan infantilis a *Ha átmegy a hídon...* is.

A válogatáskötetben a mondanivaló ismétlődéseit is könnyű észrevenni. Visszatérő elem az *Óz* és annak szereplői, a *Micimackó* karakterei, egyéb ragadozó állatok, a visszatérő kép a várfok, az út hiánya, a félelem és a semmi, az elmúló idő, valamint a lemondás; ezeknél izgalmasabbak a másikk és az én viszonyát fejtegető versek, s ezeken belül is a tükör, a self, az én problémája, ennek izgalmas lehetőségei: „Ne féld a semmit: / én vagyok” – mondja a *Rózsavér. Fojtogató* című vers. A kötet a jó értelemben vett én-központúság ellenére sem igazán tekinthető vallomásosnak: sokszor kerülgeti a témáját, célozgat rá, ám nem mondja ki, a maga jólnevelt, kimért módján szimbólumok, képek mögé rejt, mintha a versek beszélője még saját magától és saját verseitől is félne.

A bátrabb versekben ennek ellenére megszólal a gyermeki létbe való visz-

szatérés vágya, érdekes például, ahogy az *Ősz, más világok* című vers az elmúlást kapcsolja össze a gyermeki léttel: „vigasztalnál, ne legyek // szomorú s hűvös estben / a talpam simogatnád, / hogy tudjak elaludni.” A naiv, feltétlen bizalomra, védelemre vágyó gyermek szólal meg több versben is, pl. a *Panasz holt nagyanyámnak* címűben, s hasonló gondolatot fedezhetünk fel az *Elrabolt időmet* című versben is: „A gyermek sír csak bennem egyedül. / A ráció sarkokba állította, ő pedig / simogatásra vágyik, jó szavakra. / Játszani akarna, de idejét elrabolták.” (*Elrabolt időmet*)

A gyermeki univerzummal szemben a felnőttek világa hazug, hiszen ők „fájdalmat titkolni tanítanak” (*Érthetetlen*), „fátylakat vonnak a világra”. Probléma azonban, hogy a hangulatok, gondolatok közé a tárgyilagos ábrázolás helyett gyakran érzélgősség vegyül, ami elrontja az összképet: „És szenvedek csak mindenért” (*Tíz nap*).

Kinde versei tele vannak személyes mitológiával, privát szimbólumokkal (a bádoggfavágó, a hiúz, a lovag, a brukkmadár), melyek nem biztos, hogy az olvasó számára is olyan jelentőség-teljesek, mint számára. „A jelképrendszerek arra is jók, / hogy nehezsítsék a megközelítést” – írja a költő (*A hiúzik természetéről*), és ezzel tökéletesen ráta-pint saját költészetének egyik kulcsmotívumára. Megvilágító erejű még a *Csak napra nap* című vers is, ebből szándékosan csak az első és az utolsó kettő sort idézem: „Csak napra nap, és mind a te idődből. / De sok mindenre nem voltál még képes. [...] / Álmodban könyvek lapozzák / magukat, szintén értelmetlenül.”

A négy jó sor között található 10 jóval gyengébb, oda nem illő sor is. Ez Kinde költészetének egy másik tulajdonsága: túlírja a verseket, képtelen

megállni, eldönteni, hogy hol hagyja abba, mintha a megszólalás maga jobban érdekelné, mint a mondanivalója (ez is a beszélés, ismétlés gyermeki vágyával köthető össze). A *Tiéd a város* vagy a *Ha megjön napnyugatról* című versek ilyenek: a jó kezdést agyonüti a gyenge befejezés. Mint a következő két sorban is: „Nem látod a párkák kezét. / Nem sejteted, sorsod mit ér” (*Gúzsbakötve*). Ezért is szembeötlő, hogy sok esetben a kötöttebb formák jobban illenek költői alkatához: ezek nem engedik elszaladni, mederbe terelik a mondanivalót. Ez azonban nem mindig képes kitölteni a formát – ilyenkor tölteléksorok, kényszerrímek jelentik a megoldást: „de épült neki olyan út, / a vége mély volt, mint a kút” (*A jó király*).

Ez utóbbi sor is megmutatja azt, amire eddig utaltunk: Kinde Annamária képeivel gyakran valami baj van. Sokszor nem esztétikai élményt adnak, elgondolkodtatnak, hanem kizökkentenek, kényelmetlen érzést keltenek – ez is lehet persze egyfajta poétika, ám ez inkább eredményez művészi kudarcot, nem megállásra, de továbbszaladásra készíti az olvasót. Nézzük a következő példákat: „Ráncokban, könnyek ár-

nyain fürdő / boszorkányai május éjszakáknak” (*Tiéd a város*), vagy „porlik a csiganyom, szital” (*Ómódi kép*), „A nyelv kihull a csend túloldalán” (*Eszter királylány...*). Az első egyértelmű túlzás, a másodikat talán a rímkényszer szülte, de mindenképpen disszonáns, össze nem illő dolgokat próbál összekötni, a harmadik érthetetlenül elvont. Az „Idegen fényreklámok mossák / arcát semmiből érkezőnek” (*Akarat rossz virága*) viszont a maga elcsépeltségével együtt is jó, hiszen elgondolkodtat, s a vers is eléri célját: ürességet, jelentégteljes csendet hagy maga után az értetlenség csendje helyett.

Kinde olyan költő, aki már élete teljében gyűjteményt ad ki. Talán meghagyhatná a szüretelést a hálás utókor-nak, ahelyett, hogy a félig érett vagy éretlen gyümölcsöket előre leszedi. Mindennél fontosabb a kérdés: miért nem vár, miért nem érleli meg a verseit? Érdemesebb lenne nem a mennyiségre, de a minőségre törekedni, nehogy még úgy járjon, mint egyik verse hőse, akit még életében „megérdemelten elfelejtettek.”

(*AB-ART, Nagyvárad, 2009*)

Jelenetek egy házasságból

Nyerges András: *A barátság szédelő*

Nyerges András önéletrajzi ihletésű regénytrilógiájának záró darabja, amely *A barátság szédelő* címen jelent meg, a sokat ígérő előzmények ismeretében csalódást jelent az olvasónak. Ezúttal ugyanis a Rákosi- és a Kádár-korszak frappáns társadalmi tablója helyett egy balul sikerült házasságot helyez a cselekmény középpontjába a szerző. A könyv érdekessége, hogy Nyerges felemás kísérletet tesz William Makepeace Thackeray *Hiúság vására* című könyvéből ismerős cserfes intrikus, Rebecca Sharp feltámasztására.

A barátság szédelő egyszerre játszódik az 1950-es és az 1960-as évek elején. Az előbbi idősíkban egy kisgyermekkorú barátság szétesését követhetjük figyelemmel. A főszereplő legjobb barátját, Kaskótó Lacit elültetik Nyerges mellől, az előbbi kérésére, hiszen Laci az osztály gazdag gyerekével, Förster Lucsival barátkozna inkább. Ez a terjedelmében rövid cselekményszál azonban nem vezet sehova, nem magyaráz, nem értelmez át semmit a regény egészének ismeretében sem, ezért felesleges.

Az 1960-as évek elején játszódó egyik történet az egyetemista Nyerges akkori legjobb barátjának, Ákom Bandinak az elhidegüléséről szól. A tehetséges írónak tartott Ákom számára egyik napról másikra több minden is fontosabb lesz Nyerges barátságánál. Meg-

nősül, hirtelen abbahagyja az egyetemet, és irodalmi lapnál vállal állást, minderről az egykori legjobb barát csak közvetve, mások által szerez tudomást. Ennél a pontnál lép színre a gyönyörű, a bölcsészkar teljes férfitagsága által kívánt Lednek Palma Veronika, akit Nyerges feleségül vesz, és innentől kezdve a hölgygel kötött házasság nyúgeinek leírására szorítkozik a regény.

Itt azonban meg kell állni egy pillanatra, ugyanis Nyerges András regénytrilógiájának mindhárom kötetében egy-egy női szereplő mozgatja a történet szálait. A jelenkori magyar irodalomból kevesen tudnak ennyire árnyalt női karaktereket papírra vetni. Az első regény, a német nyelvterületen is teljesen megérdemelten szép sikert aratott *Voltomiglan* felejthetetlen figurája az apai nagymama, aki 1944-ben az „árjapárja” törvény felfüggesztésekor, amelynek értelmében nem lehetett azokat az izraelitákat elkülöníteni, akiknek a házastársa keresztény, a zsidó származású menyét a lelkiismeretfurdalás legcsekélyebb jele nélkül küldené a gettóba és a biztos halálba.

A Tévelygések kora Helmezy Katalin körül bonyolódik, aki a Holocaust túlélőjeként, először színésznőként, majd irodalomszervezőként, szerkesztőként próbál boldogulni a Rákosi-majd a Kádár-korszak zűrzavaros társadalmi, kulturális, politikai viszo-

nyai között. Később hithű kommunista-ként megéli 1989-ben a rendszerváltást, amely őt a hatalom számára jelentéktelenné teszi, és ebből csak az öngyilkosság jelent számára kiutat. A regény nagy részében „Hekatinak” nevezett szereplő több oldalról megvilágított, jó és rossz tulajdonságaival együtt teljes értékű, nagyszerűen megírt figura.

Mindkét szereplő túlmutat önmagán, hús-vér alakjukon keresztül az ábrázolt kor legjellemzőbb vonásaival szembe-szülünk.

Az előbbiekkal szöges ellentétben Lednek Pálma Veronika egyszerűen kispolgári, kurvoid hisztérika. Thackeray pikareszk, széles társadalmi tablót nyújtó regényének hőse, Becky Sharp minden kotnyelességével, intrikusságával izgalmas, több síkon értelmezhető karakter, *A barátságsszédelő* női főszereplője nem az. Pedig a regény elején vonzó, önmegvalósításra, önkitaljesítésre vágyó fiatal nőnek tűnik, aki azért vesz részt az Ordasvölgyi Janó által szervezett szexuális orgiákban, hogy azt a szabadságot, amelyet a kommunistának hazudott rendszer nem tud garantálni a szürke mindennapok szintjén, így biztosítsa saját maga számára. Később egyre inkább elszűr-kül a figura, így aztán a társadalmi kereteket feszegető lázadóból unalmas házisarvány válik, aki elől csak menekülni lehet. A szerző inkább belefeledekzik Lednek Pálma Veronikába, semmint plasztikusan ábrázolja.

Ahogy az is jelentős különbség az első két regény javára, hogy Nyerges ott inkább drámába illő nagyjeleneteket komponált. Aki olvasta a *Tévelygések kora* azon részletét, amelyben „Hekati” rádöbben homoszexuális vonzalmára, amelyet egy színésznő vált ki belőle egy próbán, nehezen felejt.

Azért nem egy, nagyszerűen eltalált

fejezet szerepel itt is, ilyen például a *Terítsük ki a lapjainkat*. Ez a rész mindennél többet elmond a 1960-as évek „szocialista erkölcséről”. A már jó néhány hónapja egy párt alkotó Nyerges-Lednek duó a férfi félénksége miatt nem tud eljutni a szexuális érintkezésig. A nő úgy gondolja, hogy ha odaadja a másiknak Nyíró Gyula *Psychiátria* címmel írt könyvét, amely kóros elméleti elferdülésként jellemzi a fellatio és a cunnilingus címszó alatt ismertetett technikákat, talán megjön a fiú mersze, és végre ledönti őt a lábáról. Persze, ez nem történik meg, hiszen Nyerges egészen más, emelkedett síkon képzelet el a kapcsolatukat. Így egészen a nászéjszakáig várnia kell Pálmucinak a fiú által nyújtott testi gyönyörök megtapasztalásáig.

A másik cselekményszál narratív szerkezetének hiányossága, hogy a barát, Ákom Bandi szólamát egyáltalán nem ismerjük, így a főszereplő által olyannyira vágyott biztos érzelmi kapcsolatnak csak az egyik oldalát érzékeljük. Ennek tudható be, hogy Nyerges lamentálásai a valamikori barátságuk, szellemi szövetségük elárulásáról, az olvasás előrehaladtával, egyre unalmasabbak lesznek.

A szerző regénytechnikájának domináns eleme, hogy a főszereplő cselekedeteit, gondolatait a lehető leg-részletesebben körbejárja és megmagyarázza. A lazán összeillesztett körmondatok könyörtelen mikroszkóp-ként, afféle lelki tükörként tudósítanak arról, hogy mi történt, mi történhetett volna, vagy mi hangozhatott volna el a szereplők között.

„Mintha megvilágosodás érne, úgy jövök rá, hogy azért nem telefonál, mert ahhoz képest, amennyire megbántott, a telefonálást méltatlan elintézésnek érezné, inkább majd beállít, ahogy régen,

leszegett fejjel áll az ajtóban, s attól, hogy idezarándokolt, mint Henrik Canossába, én is úgy tehetek, mintha mi sem történt volna, ő pedig megkérdezi kisleány féltékenységgel és bizonytalanul válaszként felől, azért beengedsz?” (217.)

Nyerges András regénye fontos dolgokról szól, de többet ígér, mint amit végül teljesíteni tud. Mindannyian átéljük azt kisgyermekkor, fiatalok traumát, azt a fajta kiűzetést a paradicsomból, amikor elvesztettük annak

az embernek a barátságát, illetve annak a személynek a szerelmét, aki(k) a legfontosabb(ak) volt(ak) számunkra. A trilógia előző kötetei az élet hétköznapi dolgain keresztül meséltek érdekesen társadalmi, politikai folyamatokról, azonban a magánéletet túlhangsúlyozó, némileg túlírt *A barátságsszedelő* esetében nem koronázza siker a próbálkozást.

(Noran Könyvesház, Budapest, 2010)

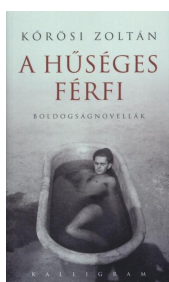

VASS NORBERT

Ferencváros-zen

Kőrösi Zoltán: *A hűséges férfi*

Érdes, rekedt hangon leírt szövegek. Lassan morzsolgatott, ködös álomszekvenciák és melankólia. Betonszürke és sötétkék. Kőrösi Zoltán *A hűséges férfi* című kötetében bérházi, álomási és utcai adomákat, egymás melletti elbeszéléseket, reményeket és vágyakat gyűjt

össze és gyúr város-történetekké. Rutinokról, sétákról, körökről beszél. Az álmodás és ébrenlét, árnyék és fény közötti vékony, alig észrevehető mezsgyéről. Afféle boldogság-monotóniáról. Elsősorban az idővel van dolga. Írásaiban évszakok kavarnak és emlékek. Minden perc ezernyi új történet, a halál nem lehet elmúlás. „(H)iszen nincs is nagyobb öröm, mint az egyformaság, amiben megáll az idő.” – ahogy írja egy helyen.

Túlzás nélkül állítható, hisz kiérzik a sorokból: Kőrösi Zoltán mindent tud a szereplőiről. Jóval többet, mint amit egy-egy képbe sűrít, párol, tömörít. Egy ferencvárosi kocsmában, fröccs mellett minden bizonyonnyal végig is mondaná élettörténetüket, melyből a novellákban csak pillanatok, emléktöredékeket, gondolati láncokat villant fel. Végig bizony, tanulmányi átlagokkal, szerelmekkel, dolgos hétköznappal és mindennapi szürreáliákkal együtt. Mert az író (és szereplői) világában mindnaposak az érdekes jelek. A hangok, hírnökök egyszer csak megjelennek, majd tovatűnnek. A tervezési hibás vízlevezető csőbe emberi énekhang szökik,

három férfi apró műszerekkel a világ állapotát méri fel, a bokrok között, libbenő rajokban vörössárga halak úsznak, az égen lomha, zöld madár vitorláz. A hóban abbamaradnak a lábnyomok, a Rózsák tere felett idegen úrhajók járőröznek. Ám ezek a megmagyarázhatatlan

események valahogy mégsem billentik meg az átélt és átértett aszfaltvalóságot. Teljes természetességgel simulnak bele az események zajlásába, ezért szinte szükségtelen és felesleges is a miérten rágódni. Talán az zavarna, ha nem lennének.

Minden novella újabb lámpát gyújt egy kilencedik kerületi bérlakásban, újabb redőnyt húz fel egy körüti erkélyen. Akárcsak az elbeszélő, mi olvasók is ott sétálgatunk a pesti utcákon, ott ücsörgünk a vidéki vasútállomáson. A fényeket figyeljük, a sötétet, meg a morajlást. Ebben a lassú és csendes, zajos és zakatoló világban az emberek nap-hosszat a fákat, a madarakat nézegetik, de egymást nem hallják meg. Emlékeket cipelnek magukkal a félhomályos emeletekre. Akár évekig szótlánul tevékenykednek, mire pedig végre beszél-nének, nincs már kihez, szavukra senki sem kíváncsi. A megpróbáltatásokon, változásokon évtizedes rutinjaik rugdalják át őket. „Mi más volna, talán a megszokás segít, hogy a test észrevétlen maradjon.”

A novellák szövegén belül, a kötet szövegei között, sőt, olykor Kőrösi ko-

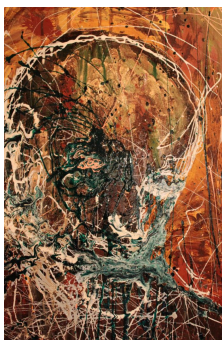
rábbi köteteiből már ismerős hangulatfestő mantra-mondatok és történet-fragmentumok keringenek. Mint zizegve köröző legyek, a helyben járó időt jelzik. Hiába van minden változásban, a novellák hősei vágynak az állandóra, ragaszkodnak hozzá, táplálkoznak belőle. „(M)i lehet ennél fontosabb, állva maradni, miközben minden múlik el.” – olvassuk az egyik írásban. Frontok vonulnak, csapadék ragad a város testébe, az épületek közé és az emberek szívébe. Ebben a kemény mondatokkal megírt, szavak nélküli világban a halál sem válaszfal, a rutinokat az sem írhatja felül. És talán éppen ebben a nosztalgiában, valami nemlévő képzelésében, megidézésében rejlik a varázs, az út kifelé, a harmónia. Mert „...az a boldogság, hogy amikor már elmúlt az élet, akkor is lehessen emlékezni rá.”

Mit kaphatunk a kötet novelláitól? Szikár, szép hangulatokat, évszak- és érzetfotókat. Képeslapokat, mozgó-, és élőképeket. Máskor lomha körsvenket, melynek szereplői túl messze állnak tőlünk ahhoz, hogy alaposan megismerjük őket, ahhoz viszont túllontól közel, hogy panaszukat, örömeiket elengedjük a fülünk mellett. Ahogy dadogó beszélgetéseiket kémleljük, behallgatunk az „egymás mellett elsikló mondatok” közé, talán azt is megérthetjük, hogy miért nem értik egymást.

A történetek szereplői gyakran utaznak villamoson, de ha nem a síneken gördülnek, életük – úgy látszik – akkor is kötött pályán mozog. Kitérők nemigen léteznek számukra, és kintről nézve az irányok is gyakran megkérdőjeleződnek. Mint a villamosvezetők, ha szembetalálkoznak, biccentéssel üdvözlik egymást, mert hallani nem hallják. Párhuzamosan futnak a kötetben is az életek, és alig keresztezik egymást.

Kőrösi novelláiban álmos, remeg, kattog és álmoktól nehéz a város. Épületein fények és árnyak csúszkálnak. Utcáiba, ajtónyikorgásaiba sorsok ivód-
tak, falaira szívvel keretezett történetek karcoltattak. E különös hely gesztusait figyelni meg, ennek sorsait hallgatja ki Kőrösi. Megfigyel, láttat és helyettünk lát. Mint a *Nyár* című novellában feltűnő, nejlon otthonkában sétálgató aszszony, aki egy vasdobozban fekvő fiatal férfit – talán a fiát? – tolja a járdán, és meséli neki a várost. Valahogy így tesz Kőrösi Zoltán is. Finom vonásokkal retinánkra pingálja lírai, szívszorító, boldog-szomorú, halk zenéjű dalait. Talányokat szövegesít meg, álmokat láttat, és maga elé morog valami szép, tiszta Ferencváros-zent.

(*Kalligram, Pozsony, 2011*)

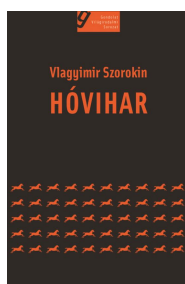

TURI MÁRTON

Utazás a klisék világába

Vlagyimir Szorokin: *Hóvihar*

„Az orosz klasszikusok, Puskin, Tolsztoj, Dosztojevszkij nemcsak géniuszok, hanem olyan szörnyetegek is, akik, amikor írsz, ott állnak a hátad mögött, belelehelnek a tarkódba, és nem hagynak önállóan dolgozni.” – nyilatkozta évekkkel ezelőtt egy *Élet és Irodalom*-nak adott interjújában Vlagyimir Szorokin,

de ne legyenek kétségeink: ő tudja a legjobban, hogy elég nagy bajban lenne, ha a klasszikus irodalom kísértetei nem zaklatnák folyamatosan. Szorokinnak, az orosz posztmodern több műfajban is aktív (drámát, operát és forgatókönyvet is író) alakjának prózáját ugyanis éppen a különböző művészeti és kulturális paradigmákkal folytatott párbeszéd teszi igazán érdekessé, melynek legalább annyira részét képezi az orosz irodalom aranykorának (többnyire ironikus) újragondolása, mint a popkultúra tünékeny mítoszainak használata. Szorokin fentihez hasonló, némi öncélú hatásvadászattól sem mentes kijelentéseit érdemes tehát fenntartásokkal kezelniük, ahogyan a szerzőt övező, hangzatosnak szánt, de lényegében üres jelzőkből („a kortárs orosz irodalom bajkeverője” – mondják róla kritikusai, akik ráaggatták ezt már Jerofejevre, Pelevinre, sokakra), valamint zajos botrányokból (egy Hruscsov és Sztálin szeretkezését részletekbe menően taglaló jelenet *Kékháj* című regényében rendesen felkavarta az ezredforduló orosz kulturális életét: a szerző

ellen per indult pornográfia vádjával, felbőszült tüntetők nyilvánosan rongálták meg könyveit, stb.) szőtt kultuszt is. Szorokin ezek nélkül is páratlanul izgalmas és (amire gyakran sajnos kevesebb figyelem irányul) tehetséges író – és ezt legújabb, *Hóvihar* című regénye (minden hiányossága ellenére)

is bizonyítja.

A klasszikusokhoz való direkt kapcsolódást már a cím is egyértelműsíti, a hóvihar témájának megidézésével ugyanis Szorokin az orosz irodalom egyik legtöbbit használt toposzára építi fel művét – Puskin és Tolsztoj is írt már elbeszélést ezzel a címmel, de a motívum számos más orosz szerző művében is központi szerepet játszott. Tolsztojhoz hasonlóan Szorokin története is egy tomboló orosz télben tett viszontagságos utazás részletes leírását adja, melyben a hóvihar a személyes sorsokat összekuszáló, az egyén boldogulását hátráltató végzetként is manifesztálódik, vagyis jelentős metaforikus szövegszerkesztői szereppel bír – ez utóbbi jellegzetesség pedig inkább már Puskin és Csehov vonatkozó írásaira emlékeztet. A mindent felforgató orosz télben ezúttal két egyszerű kisember, Garin doktor és Perhusa nevű alkalmi fuvarosa próbálja elérni célját, egy Isten háta mögötti, fertőzés sújtotta települést, ahová a gyógyulást jelentő ellenszert kell eljuttatniuk. A kezdetben egyszerű feladatnak ígérkező, látszólag va-

lamikor a XIX. században játszódó kaland azonban nem várt nehézségekbe ütközik, ahogyan a szerzői önkény a túlzás szándékolt eszközével élve újabb és újabb akadályokat görgeszt hősünk útjába, izgalmat és dinamikát kölcsönözve egyúttal a lineárisan haladó, az olvasó figyelmét mindvégig fenntartani képes cselekménynek.

Hamisítatlan utazási regényként indul tehát a *Hóvíhar*, akár a *Holt lelkek* modern utánzatának is gondolhatnánk, amihez a regény egyedi nyelvezete is jelentősen hozzájárul. Szorokin utóbbi években megjelent műveivel szemben ezúttal jóval nagyobb szerep jut a klasszikus irodalmi beszédmódok felelevenítésének, melynek eredményeképpen a regény nagyrészt a felidézett korszak halhatatlan íróit idéző hangon (egyben M. Nagy Miklós kiváló fordításán keresztül) kerül elmondásra. A *Hóvíhar* jól mutatja, hogy Szorokint nem véletlenül tartják napjaink egyik legnagyobb stilisztájának, igaz, ezt már a *Kékháj* közismert orosz szerzők (többek között Platonov, Paszternak, Nabokov) stílusát kiforgató részei óta tudhatjuk. Más kérdés, hogy az említett regény trágár paródiáinak zsigerekig ható ereje helyett a *Hóvíharban* inkább – noha egy nem kevésbé provokatív gesztus keretei között – egy könnyedebb, lírai érzékenységről árulkodó tájleírásokat és minimalista prózába illő szöveghelyeket egyaránt produkáló nyelvi játékosság érvényesül.

Természetesen nem Szorokinról lenne azonban szó, ha a kezdetben megnyugtató műfaji konvenciók nem borulnának fel egyik pillanatról a másikra. A szerző prózájára már a kezdetektől fogva jellemzőek a narratíva hirtelen váltásai – *Lyukasóra* című elbeszélésében például egy hamisítatlan szocreal élethelyzet (igazgató és diák vi-

tája az úttörőetikáról) vált át szexuális gyorstalpalóba, a századfordulós vadástörténeteket idéző *Szezonnyítás* pedig gyilkosságba és kannibalizmusba torkollik. Hasonló logika szerint szerveződik tehát a *Hóvíhar* is: ahogyan a két főszereplő egyre több megpróbáltatáson esik keresztül a tomboló hőésésben, folyamatosan letérve kijelölt útjukról, úgy bizonytalanítja el egyre jobban Szorokin is olvasóját az addig tiszteletben tartott műfaji határok váratlan áthágásával. A szerző kavarta örvényben a klasszikus irodalom öröksége mellett például az orosz népmesék világa is megelevenedik, minden korábbi művénél jobban kihangsúlyozva prózájának folklorisztikus gyökereit – Perhusa szánját madárméretű lovacskák hajtják, a hosszas utazást időnként megszakító különös látogatások egyikében feltűnik egy szamovár nagyságú molnár, de hősünk útját később még egy halott óriás is keresztezi. Emellett egyre gyakrabban bukkannak fel a történetben modern és sci-fibe illő eszközök, folyamatosan távolabbra tolva a *Hóvíhar* eleinte egyértelműen beazonosíthatónak vélt időhorizontját. Nagyjából a regény felétől már világossá válik, hogy egy nyomasztó, az orosz múlt és egy futurisztikus vízió elemeiből építkező helyen járunk, valamikor a nem túl távoli jövőben – egy olyan Oroszországban, melyet Szorokin utóbbi években írt két negatív utópiájából (a magyar nyelven 2008-ban megjelent *Az opricsnyik egy napjából*, valamint az egy évvel későbbi *Cukor-Kremlből*) már jól ismerhet a kortárs orosz irodalom eseményeit nyomom követő olvasó.

Érdeemes a továbbiakban hosszabban is kitérnünk a *Hóvíhar* és az azt megelőző két regény kapcsolatára. A kötet fülszövege egyértelműen a szerzői életmű egy újabb trilógiájának harma-

dik darabjaként kínálja olvasásra a recenzált művet, amire a regény bizonyos utalásai (futólag említésre kerül például egy bizonyos Uralkodó, aki nagy valószínűséggel a korábbi történetekből megismert diktatórikus állam vezetője) valóban feljogosítanak erre az olvasatra, amelytől azonban nem érdemes túl sokat várnunk – számomra legalábbis a *Hóvihar* legkevésbé éppen a szerző disztópiasorozatának újabb állomásaként volt érdekes. Szemben Szorokin 23000 című művével, melynek váratlan befejezése lényegében teljesen felülírta a *Jég-trilógia* korábbi epizódjainak (*A jég, Bro útja*) történéseit, a *Hóvihar* csak lazán kapcsolódik az előtte megjelent két részhez. Ennek persze megvan a maga előnye, hiszen a regény így az előzmények ismerete nélkül is tökéletesen élvezhető, ellenkező esetben azonban pont a mű gerincét adó bizarr jövőkép nem hat majd az újdonság varázsával. *Az opricsnyik egy napjából*, illetve annak jóval sikerültebb folytatásából, a *Cukor-Kremből* egy olyan Oroszország rajzolódott ki, amelynek nem túl távoli jövője éppen történelmének legsötétebb korszakait ismétli meg – az ultramodern eszközökkel tarkított világban ismét Retteggett Iván korának testőrei terrorizálják a lakosságot, az ország egyeduralkodó vezetőjét személyi kultusz övezi, a hatalom fenntartásának leggyakoribb eszközei pedig a cenzúra és a nyílt erőszak. Szorokin az említett regényekkel a disztópia köntösébe bújtatva fogalmazta meg napjaink indokolt, bár meglehetősen direkt bírálatát – az újítónak közel sem mondható, bár kétségtelenül hatásos alapötletéhez pedig (mivel a korábbi részek diktatúrájáról nem tudunk meg újabb részleteket) a *Hóvihar* legfeljebb csak annyit tesz hozzá, hogy a benne alkalmazott népszerű irodalmi toposzok, a vihar és az

utazás (ironikus alakjában is működőképes) allegorikus jelentésén keresztül ezúttal egy árnyaltabb formában találja az élméletlen jövő fenyegető előérzetét.

A *Hóvihar* tematikus és stílári keveredésében tájékozódni igyekvő olvasó joggal érezheti tehát úgy, hogy Szorokin legújabb regényében minden zavarba ejtően ismerős – ha máshonnan nem, hát szerzőnk korábbi műveiből. Ismét fontos szerephez jutnak például a Szorokin-regényekből elmaradhatatlan narkotikus látomások és szürreális álmjelenetek, melyek talán a *Hóvihar* legérdekesebb részei. Egy emlékezetes jelenetben Garin kábítószereköz egy csoportjával találkozik, akikkel új drogot próbál ki: a szer hatására a fogyasztó saját kivégzését éli át, amiből csak a kijózanodás nyújt szerencsés megmenekülést, illetve okoz határtalan életörömet. Talán nem túlzás ennek kapcsán az előbb halálra, majd (egy előre eltervezett büntetés részeként) az utolsó pillanatban végül börtönre ítélt Dosztojevszkijre asszociálnunk, kinek szelleme egyébként is mindvégig ott kísért a szövegben. Szorokin ugyanis kíméletlen iróniával közhelyesíti a klasszikus regénytradíció filozofikus párbeszédeit: Garin például még a fagyhalál árnyékában sem felejt el hosszasan elmélkedni a létezés céljáról és az oly gyakran felemlegetett keserű orosz sorsról: „Széllal szemben haladni, legyőzni minden nehézséget, minden ostobaságot és értelmetlenséget, egyenesen menni előre, semmitől és senkitől sem félve, csak menni és menni a saját utunkon, a sorsunk útján, menni rendíthetetlenül, konokul. Ez az életünk értelme!” (118.)

A mély bölcsességeket megfogalmazni igyekvő eszmefuttatások szándékolt giccsbe fordulása is azt látszik megerősíteni, hogy Szorokin mintha a

posztmodern legalapvetőbb célkitűzését, vagyis magas- és tömegkultúra dichotómiájának felszámolását a klisé kategóriájában igyekezne megvalósítani. A jótékony pluralizmus jegyében szerzőnk a teljes művészeti hagyományt cinikusan kezeli, így műveiben a klasszikusok folytonosan megidézett megoldásai ugyanolyan közhelyként működnek, mint az alacsonyabb rendűnek kikiáltott populáris irodalom ismétlődő sablonja: Perhusának, a nép egyszerű gyermekének (a Tolsztoj által idealizált paraszti élet metsző karikatúrájának) elnagyolt karaktere legalább akkora kliséje az orosz irodalomnak, mint a popkultúrának a történetben váratlanul felcsendülő Elvis Presley-sláger, vagy az egész utazás apropójául szolgáló rejtélyes járvány, melyről később kiderül, hogy (sekélyes horrorfilmeket idézve) zombivá változtatja áldozatait.

Mindezek alapján némileg jogosnak tűnhet a Szorokinnal szemben gyakran megfogalmazott vád, miszerint nem képes meghaladni a terméketlen, milliószer felhasznált kliséket, hanem lényegében csak megismétli azokat. A bírálat abból az előfeltevésből indul ki, hogy a közhelyes fordulatok használata önmagában lehetetlenné tesz mindenfajta releváns művészi értéket – ezt azonban a *Hóvihar* ötletgazdag megoldásai egyértelműen cáfolják. Szorokin kiváló fantáziával helyezi egymás mellé különböző művészeti ágazatok bevett fordulatait, az egyedülállóan groteszk végeredmény pedig sok mindennek nevezhető, csak unalmasnak és kiszámíthatónak nem. A *Hóviharban* újszerű

konstrukciók jönnek létre a jól ismert motívumokból, a különféle klisék keverednek, felerősítik és kioltják egymást, vagyis valós esztétikai érvényre tesznek szert, miközben a regény (a posztmodern kötelező iróniájának szellemében) folyamatosan reflektál saját csináltságára, papírmásé-jellegére is.

Legutóbbi művével Szorokin tehát egy rendkívül kockázatos játékot játszik, ugyanis a kulturális közhelyek tömeges felvonultatásával a *Hóvihar* könnyedén válhatna az abszolút szellemi kifulladás és felszínesség intő példájává. Szerencsére azonban találékonnyabb íróval van dolgunk, mintsem hogy ez bekövetkezzen, még ha Oroszország sötét jövőképeinek sokadik ábrázolása immáron az önismétlés veszélyét is magában hordozza. Azok, akik a szerzőtől továbbra is első írásaink (általában a szocreál irodalmat megcélzó) kíméletlen tabudöngetését, a *Jég-trilógia* misztikába hajló erőszak-kultuszát, esetleg korábbi disztópia-regényeinek nyílt társadalomkritikáját várják, valószínűleg kicsit csalódnak kényyszerülnek. Ettől függetlenül azonban a *Hóvihar* változatos nyelvi leleményének, mozgalmas történetének, legfőképpen pedig az irodalmi klisék kreatív (újra)hasznosításának köszönhetően a szorokini életmű egy emlékezetes darabjává válik, jelezve egyúttal, hogy talán koraiak még azok a hangok, melyek már az orosz posztmodernnek, az utóbbi évtizedek talán legizgalmasabb irodalmi irányzatának végét hirdetik.

(Fordította M. Nagy Miklós
Gondolat, Budapest, 2011)

CSONGRÁDY BÉLA

„Kincsestár ez a vidék”

Végh József: *Hazaváró Helyismereti Sorozat (Rétsági kistérség)*

Huszonöt helység százhetven oldalt kapott a Gödöllői Innovációs Központ Kft. által megjelentetett helyismereti sorozat Rétsági kistérséget bemutató kiadványában. Nagyon szép – *Hazaváró* – a sorozatcím, amelyet – ugyancsak sikeres szóhasználat – jól egészít ki a szerző, Végh József könyv eleji köszöntője, a *Hívogató*. E jó érzékkel, szerencsésen megválasztott két szó nemcsak hangulatos, de lényegre törően fejezi ki a kötet tartalmát, célját.

„Csodálatos világba érkezik, ki Nyugat-Nógrád tájékával ismerkedik. Természeti környezete már önmagában annyi látnivalót ígér, melyet akárcsak bebarangolni sem lehet egykönnyen... Az érdeklődő számára valóságos kincsestár ez a vidék. Minden egyes településnek megvan a maga különlegessége, egyéni vonzereje” – írja Végh József. Azok részére is, akik túrázni, kirándulni, országot látni, ismeretekben, élményekben gazdagodni érkeznek ide, de azokéra is, akik itt élnek – de a mindennapok kötelező penzumai gyakran eltakarják előlük a nyilvánvaló fizikai értékeket és szellemi teljesítményeket –, és azokéra is, akiket immár máshonnan hív és vár haza a Börzsöny, a Cserhát vagy a Naszály környéke. Mit ígér hát ez a tájhaza s mit nyújt a könyv, amely mintegy iránytűként szolgál mindazoknak, akik nyitott szemmel, tudatosan akarnak barangolni vagy éppen élni a Rétsági kistérség községeiben?

Menjünk sorban – ahogyan a kötet is tesz – az abc betűi szerint. Alsópetény – többek között – Werbőczy István faluja: a hagyomány szerint az ősrégi Ugocsa megyei család sarja, a későbbi nádor itt írta a XVI. század elején az *Opus Tripartitum Juris* című művét, az úgynevezett *Hármaskönyvet*, amely – mintegy ötven kiadásával – évszázadokon át a nemesség jogforrása, „bibliája” volt. A trencsényi származású Gyurcsányi család kriptája felett áll a nevezetes Werbőczy-emlékmű. Az ősidők óta lakott Bánk elsősorban tengerszemérről híres és egyre népszerűbb. Érdekes a falu hatszáz éves történelme is. Figyelemre méltó látnivaló a szlovák tájház, amelynek udvarán állt a nézsai Lалуja András szobrászművész – az egyik helyi „híres ember” – *Bánki menyecske* című szobra, „míg azt lelketlen kezek el nem lopták onnan.” Berkenye német ajkú település, a váci püspökség telepítette oda a lakosságot. A népélet tárgyi emlékeit őrző falumúzeum mellett a vallási indíttatású építmények között Nepomuki Szent János szobra, a Szentháromság-szobor és a Kálvária is ott található. A vízi színpadon rendszeresek a művészeti rendezvények, köztük a Nógrádi Nemzetközi Folklor Fesztivál és a nemzetiségi találkozó. Borsosbényben Szent Márton tiszteletére felszentelt római katolikus templom áll a XVIII. századból.

A falu egykori Tihanyi-Mocsári kúriájában az óvoda működik. A diósjenői tónál 173-ban a Dunán átkelt Marcus Aurelius, a filozófus római császár vívott csatát a kvádok és a markomannok ellen. Az esemény helyszínén emlékmű áll. Az 1848/49-es szabadságharc bukását követően az emigrációba kényszerült Kossuth Lajost Diósjenő tiszteletbeli polgárává és bírójává választotta. A falu szülőtte volt a XIX. századi színművész, Szentgyörgyi István, aki hét évtized alatt 1064 különböző darabban 1216 szerepet játszott. A marosvásárhelyi színiakadémia máig az ő nevét viseli. A diósjenői katolikus templom bejáratától a strandfürdőig vezető pince-soron hangulatos romantikus séta tethető. A magaslati kápolna Árpád-kori alapokra épült. Felsőpetény neve összeforrott Mindszenty József bíboros hercegprímás, esztergomi érsekével, aki 1955. november 1-je és 1956. október vége között az Almássy-kastélyban raboskodott. Kiszabadulása emlékére Nógrád Megye Közgyűlése az épület falára 1992-ben emléktáblát helyezett el. Az evangélikus és római katolikus templom mellett baptista imaház is található a községben.

Az irodalmi hagyományokban, emlékekben egyébként is igen gazdag – mások mellett Madách Imre és Szabó Lőrinc nevével, munkásságával fémjelzett – Nógrádban az egyik zarándokhely Horpács, amelyet joggal neveznek Mikszáth Kálmán falujának. A jeles író, a „nagy palóc” 1904-ben vásárolta itt meg Szontágh Pál birtokát, ahol az eredeti kúria mellé újabbat építtetett. A múzeummal alakított épületben kiállítás látható, telis-tele Mikszáth-relikviákkal. Az emlékparkjában Mikszáthra, feleségére – Mauks Ilonára – emlékeztető szobrok között a tudós Nagy Iván – akinek sírja a falu temetőjében van –

portréja is megtalálható. Keszeg neves épülete a XVIII. századi Huszár-kastély. Az üdülőfalunak számító, az augusztusi Szilvaszombatokat rendező Kétbödonyban 2002-ben állítottak emlékkövet Alsó- és Felsőbodony egyesítésének centenáriumán. A Cserhát rejtékén megbúvó Kisecset római katolikus templomának Szent Imre a védőszentje. A templom tengelyében klasszicista harangláb található. Legénden az evangélikus, a római katolikus templom, kápolna és harangtorony mellett négy volt kúria illetve kastély is idézi a múltat. Nagyoroszit a XII. században Könyves Kálmán alapította, őslakói a király ajtónállói voltak. A községben született és élt a XIX. században Szabó Endre, a magyar kisdiednevelés reformátora, a mai óvodai nevelés előfutára, első szakmai folyóiratának elindítója és szerkesztője. Az óvoda falán tábla emlékeztet rá. Nézsán a faluközpontban álló, mai állapotában is szép XVIII. századi Reviczky-kastély iskolának ad otthont. A temetődombi Szent Anna kápolna tetején kálvária található. A megye névadó települése Nógrád. Vára kezdetleges formában már a honfoglalás előtt is fennállt. A mai romjaiban is impozáns Öregtorony Mátyás király idejében épült. A török veszély elmúltával a Rákóczi-szabadságharcban jutott ismét szerephez. A vár legmagasabb pontján emelkedik az országzászló, amelyet 1990-ben szenteltek újjá. Egy évre rá, Széchenyi István születésének 200. évfordulóján emléktáblát avattak a várban. Nógrád jeles szülőtte a XVII-XVIII. századi egyházi író, jezsuita szerzetes, hitszónok, Spangár András, aki folytatta, kibővítette és kiadta a Pető Gergely-féle *Magyar krónikát*, és elsőként fordította latinról magyarra István király fiához, Imre herceghez írott intelmeit. Nógrádsápot a

legszebb nyugat-nógrádi középkori, XIV. század végi, Mária tiszteletére felszentelt templom teszi elsősorban nevezetessé, de figyelemre érdemesek a Tatárka-dombon részben feltárt halomsírok leletei is. Nőtincs szép fekvése, több mint ötven hektáros vízfelületű tava szinte kínálta egy üdülő-, pihenőközpont, a Szent István park kialakítását. Ósagárd kivált a magyarországi szlovák kultúra – amelynek számos jele a falumúzeum helytörténeti gyűjteményében látható – képviseléről ismert. Pusztaberki csendes faluként húzódik meg a Cserhát lankái között, római katolikus temploma és főként harangtornya azonban sok érdekességgel szolgál.

Rétság – az egykori járási székhely, a jelenlegi kistérség névadója – kisváros a Börzsöny és a Cserhát találkozásánál. Fejlődésében mindenkor nagy szerepet játszott, hogy fontos kereskedelmi útvonal mentén fekszik, közel a fővároshoz. Nevezetes személyiségei közé sorolható Fényes Szabolcs zeneszerző – aki itt írta a *Maya* című nagyoperettjét – és Vaszary János festőművész, aki felesége révén gyakran megfordult Rétságon. Az egykori laktanya bejárata melletti parkban emléktábla hirdeti, hogy Mindszenty József itt töltötte felsőpetényi fogsága után az első szabad éjszakát, a kopjafa pedig kiszabadítójára, a kivégzett Pálinkás Antal mártíromságára emlékezteti az utókort. A civil szervezetek házában gazdag helytörténeti kiállítást rendeztek be. Romhány a Rákóczi-hagyományokról híres község. 1710. január 22-én a Lókos-patak mentén zajlott ütközetben verték vissza a kurucokat a császári csapatok, amelyek szintén súlyos veszteséget szenvedtek. Egyes vélemények szerint II. Rákóczi Ferenc az itteni kápolnától irányította a csatát, mások úgy vélik, hogy a fejedelem hadisátra a település határában,

egy terebélyes törökmogyorófa alatt volt elhelyezve. Ez a mintegy háromszáz éves famatuzsálem ma megvan, a kései utódok is kegyelettel őrzik Rákóczi emlékfájaként. Az ütközet emlékére állított emlékmű Romhány észak-nyugati, szátoki kijáratánál áll. Ugyancsak hírnevet szerzett a településnek az 1924-ben létesített, eleinte edényeket majd cserépkályhát, később burkoló kerámiát gyártó gyár. A község hírességei közé sorolható az itt született Bereczki Máté pomológus, gyümölcsnemesítő, az 1848-as március ifjak egyike. Szátokot 1255-ben, tehát több mint 750 éve említette először IV. Béla király oklevelével. A faluban 1993-ban állítottak fel új Szent Flórián szobrot. A romhányi úti Rákóczi-kutat a néphagyomány szerint a fejedelem ásatta. Itt pihent meg seregével, s a lovát is e forrásból itatta meg. Szendehelyet 1753-ban telepítették, eredeti neve Szenthely volt. Első lakosai a Berkenyéről átköltözött németek voltak. Az újabb keletű Szent Orbán szobor annak emlékezetére emeltetett, hogy a településen egykoron a térség legjobb borai teremtek. A katalinpusztai csárda már a középkorban is állhatott. Rockenbauer Pál filmrendező – aki végigjárva Magyarországot tévésorozatban mutatta be hazánk értékeit – Katalinpuszta mellett halt meg 1987-ben. Kopjafa emlékeztet munkásságára. A gyadai tanösvény természeti és kultúrtörténeti értékeket mutat be. Az úgynevezett Násznép-barlang a Nászály-hegység lábánál található. Sente a középső Cserhátban három magaslat – az Orvos-hegy, a Mogyoróshegy és a Benedek-hegy – menedékében fekszik. Római katolikus templomának története a XIII. századra vezethető vissza. Tereske látnivalói élén szintén a középkori múltú templom áll, annál is inkább, mert freskóin a Szent László le-

gendája elevenedik meg. A temetőkertben méretes fák sorakoznak. Szomszédságukban romos állapotban is szép kálvária- és stációegyüttes látható. A híres tereskeiek között találni Pál István dudást, a népművészet mesterét, aki a község történetében elsőként vehette át a díszpolgári címet. Hasonló kitüntetésben részesítette szülőfaluja, Kétdonya is. Tolmács besenyő ősökkel büszkélkedhet. A barokk jellegű XVIII. századi kastélyt a Szentiványi család építtette. Napjainkban nincs jó állapotban, nem úgy az új faluház. 1922-ben a magyar zenei élet nem kisebb személyisége, mint Kodály Zoltán járt a faluban, ahol huszonegy népdallal gazdagodott a gyűjteménye.

Fenti kiemelések csupán ízelítőt, példát jelentenek abból az ismerethalmazból, amelyet Végh József megemlíti az egyes településekkel kapcsolatban. Részletesen szól a községek történelméről, a távoli időkről, a közelmúlt főbb eseményeiről, bemutatja a jelenlegi helyzetet, a közigazgatási, gazdasági és kulturális jellemzőket is. Nagy figyelmet fordít az egyházi épületek, múzeumok, műemlékek, várak, kastélyok, természeti értékek és egyéb látnivalók számbavételére. Aligha van valaki, aki Végh Józsefnél jobban ismeri a térség falvait. Amit ő nem tud róluk, azt valószínűleg nem is érdemes tudni. Nem véletlen, hogy a sok tételes felhasznált irodalomjegyzékben Alsópetényről, Borsosberényről, Diósjenőről, Nógrádsápról és Rétságáról írott saját műveit is felsorolhatta. A kultúraszervező, helytörténész, a rétsági művelődési házat igazgató Végh József – aki nem mellesleg elnöke a fentebb, Nógrád község kapcsán említett Spangár Andrásról el-

nevezett körnek – teljes joggal érdemelte ki a Magyar Kultúra Lovagja címet. Falumonográfiái mellett megírta a *Szondi György és Drégely vára emlékezete* című kötetet és *Káamor* címmel megjelentette a Diósjenő környéki hegyről szóló történeteket, legendákat összefoglaló könyvet is.

A tetszetős megjelenítésű kötet szerkesztése, tipográfiája a gödöllői kiadót, a borítóterv és a műnyomó papírra készült elegáns nyomtatás a szintén odaivalósi Q-Print Kft.-t dicséri. Az illusztratív fotók elkészítésében a szerző mellett a rétsági illetőségű – tehát ugyancsak a térségben élő – Girasek Károly működött közre. A kötetet a kistérség térképe zárja. A borítóban egy CD is várja az olvasót. A *Harmonia Bankiensis* című hangfelvétel a bányai evangélikus templomban 2009 augusztusában készült, a hangmester Csobay Zoltán. A barokk orgonamuzsika Németh Csaba (orgona) és Komlóssy Gábor (trombita, szárnykürt) előadásában szólal meg. A lemezt Zsugyel Kornél helyi lelkész oázisnak nevezi, „ami lehetőséget teremt az elmélyülésre, a pihenésre, az erőgyűjtésre, a felfrissülésre. A 225 éves templom harangja áhítatos csendbe invitál, s az orgonamuzsika olyan atmoszférát teremt, ahol választ kaphatunk a lelkünket régóta nyugtalanító kérdésekre.”

A rétsági kistérséget bemutató kötet egy újabb fontos, felettebb informatív forrásmunka, s nem utolsósorban szép kiadvány a Nógrád megye – szűkebben Nyugat-Nógrád – értékeit méltón reprezentáló helytörténeti, honismereti, idegenforgalmi kiadványok sorában.

(Gödöllői Innovációs Központ Kft., 2010)

In memoriam Pál József (1950-2011)

*„Dolgokra gondolok, amik lehettek volna és sose voltak.”
(Jorge Luis Borges)*

„Nem kell, hogy bölcsességünket külső erő összeomlassza. Elegendőek vagyunk ehhez mi magunk is.” Írod, és akik nem ismernek, azok akár e két sor alapján meglehetősen biztonságosan azonosíthatnának. Rád ismernének. Vagy akár mi önnön magunkra. Ezért voltál fontos. Ezért is. Pótolhatatlan. Ragozni kár. Tudom, közhelyek. Amit írtál, érzékletes volt és korszerű. Persze, és kicsit sem közhely. Épp ezért kellett volna írnod. Épp ezért vagy elengedhetetlen. Ja, hogy írtál? Többet! Ez nem kérdés. Nem lehet vita tárgya. Hah, mennyit beszéltünk erről. Most már természetesen tudom, hogy keveset. Szerkesztőségben, könyvtárban, könyvtár előtt, panelek alatt... És szinte panel lett ez a kérdés is. Teljesíttelen. Idén augusztus végén utolszor. Mert mindig maradt egy rés. Egy perc, amikor sikerült kicselezned. Ebben is jó voltál. Nagyon. Itt, most a munkatárstól köszönünk el. Hisz mindent megírni nem lehet. Mint mindenre rákérdezni sem. De lesznek emlékezők. Ettől nem félek, féltelek. Ez a vidék szeret emlékezni. Valamiképp sajátja. Bár álmodni is merne! Lehet, az lenne a megoldás, hogy szerettei tovább maradjanak. Mi csak azt az értelmezhetetlen fekete keretet nézzük, látjuk az impresszumban. Mit keres az ott? A transzcendencia milyen furfangja keverte neved köré? És most, gondolom, mosoly. A bizonyosság ostobaságot felismerő, félreérthetetlen „páljósítás” gesztusa. Igazad lenne. De nem tudom. Felfogni nem akarom. Nem is húzom tovább. Az idő tájt, augusztusban, augusztus végén írást kértem. Immár sokadszor. Egyszer csak visszakérdeztél: Lehet? Nem is értettem akkor, ott. Talán most igen. Igaz, valószínűleg másként, de ezzel szemben mintha semmi sem történt, változott volna: Jóska! Lehet. És köszönöm. Köszönjük!

Mizser Attila

Szerzőink • ARDAMICA ZORÁN (1970, Losonc) költő, műfordító • BEDI KATA (1988, Sárvár) kritikus, szerkesztő • BODNÁR JÁNOS KRISTÓF (1984, Nyíregyháza) filozófus • CSEHY ZOLTÁN (1973, Pozsony) költő, műfordító • CSONGRÁDY BÉLA (1941, Hatvan) író, újságíró • DEBRECENI BOGLÁRKA (1981, Salgótarján) író, költő • DUMA ISTVÁN ANDRÁS (1955, Klézse) csángó író, költő • ELMY JÓZSEF (1992, Budapest) műfordító • HALMI NIKOLETT (1984, Salgótarján) kritikus • HEGEDŰS ÁGOTA (1966, Székesfehérvár) költő, író • KABDEBŐ LÓRÁNT (1936, Budapest) irodalomtörténész • KANYÓ EMMA (1987, Balassagyarmat) irodalmár • KUPCSULIK ÁGNES (1965, Salgótarján) költő • LÁZÁR BENCE ANDRÁS (1989, Szeged) költő, író • LOVAS ILDIKÓ (1967, Szabadka) író • MIZSER ATTILA (1975, Losonc) író, költő • NAGY CSILLA (1981, Balassagyarmat) irodalomtörténész • NAGYPÁL ISTVÁN (1987, Budapest) költő • N. TÓTH ANIKÓ (1967, Zselíz) író, irodalomtörténész • NYERGES ANDRÁS (1940, Budapest) író, költő • NYERGES GÁBOR ÁDÁM (1989, Budapest) költő, író • NYILAS ATILLA (1965, Budapest) költő • OLÁH ANDRÁS (1959, Hajdúnánás) költő • PAPP DÉNES (1980, Miskolc) író, költő • POLÁK PÉTER (1995, Onga) költő • POLGÁR ANIKÓ (1975, Vágsellye) költő, műfordító • POTOZKY LÁSZLÓ (1988, Csíkszereda) író • SULYOK LÁSZLÓ (1944, Nagybátony) író, újságíró • SZÁSZI ZOLTÁN (1964, Tornalja) író, költő • SZÁVAI ATTILA (1978, Vác) író • SZEKERES SZABOLCS (1972, Budapest) kritikus • SZELE BÁLINT (1977, Mór) irodalomtörténész • SZENDERÁK BENCE (1992, Miskolc) költő • SZILI JÓZSEF (1929, Budapest) költő, irodalomtörténész • TANDORI DEZSŐ (1938, Budapest) költő, író, műfordító • TÓTH KINGA (1983, Sárvár) költő • TÓZSÉR ÁRPÁD (1935, Gömörpéterfala) költő, műfordító • TRANSTRÖMER, TOMAS (1931, Stockholm) író, költő, műfordító • TURI MÁRTON (1986, Budapest) kritikus • VARRÓ ANNAMÁRIA (1988, Veszprém) irodalmár • VASS NORBERT (1985, Kaposvár) író, kritikus •

Főszerkesztő

Mizser Attila (attila.mizser@gmail.com)

Szerkesztő

Nagy Csilla (csillester@gmail.com)

Lektor/Korrektor

Tóth Kinga (tothxkinga@gmail.com)

Főmunkatársak

Nagy Pál (Párizs)

Pál József (Salgótarján)

Tózsér Árpád (Pozsony)

Kiadja

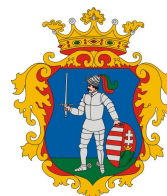
Balassi Bálint Megyei Könyvtár
és Közművelődési Intézet
(3100 Salgótarján, Kassai sor 2.)

Felelős kiadó

Molnár Éva igazgató

Készült a Polar Stúdióban (Salgótarján)

A Nógrád Megyei
Önkormányzat
Közyűlésének
irodalmi, művészeti,
közéleti folyóirata

Támogatóink

nka
Nemzeti Kulturális Alap
Nemzeti Kulturális Alap

József Attila Művelődési
és Konferencia Központ

Médiapartnerünk

NÓGRÁD HÍRLAP
Nógrád Megyei Hírlap

